

Voorwoord

De hiernavolgende tekst bevat de Latijnse tekst van het examenpensum **2016** (Vergilius), een vertaling en voetnoten bij de teksten. De Latijnse teksten zijn met toestemming van de uitgever geplaatst. In de meeste gevallen is de tekstindeling aangehouden zoals die in de bundel staat die op het Johan de Witt-gymnasium gebruikt wordt (**Naar het avondland**): hoofdstuktitels, subtitels/paragraaftitels. In poëzie is het lastig ongeveer even grote teksten in een kolom te krijgen. Soms is er over een passage zo veel te melden dat hij twee keer opgenomen is (zie Aen. 1, 1-7). Het aantal aantekeningen kan ook daardoor per bladzijde nogal verschillen. Af en toe heb ik geforceerd een tekst in delen “gehakt” en tekst naar een volgende bladzijde verplaatst.

De vertaling wordt, evenals de aantekeningen in de noten, gedoseerd aangeleverd, zodat leerlingen niet alles ineens voorgeschoteld krijgen. De dosering is gericht op de leerlingen (zesdeklassers) van het Johan de Witt-gymnasium. In overleg met de lesgevende docenten wordt tekst op superlatijn.nl geplaatst.

Links staat steeds de Latijnse tekst, rechts een werkvertaling. In de Latijnse tekst is via opmaak getracht een paar grammaticale zaken te highlighten. Zo wordt een coniunctivusvorm steeds in **kleur** (rood dus) gedrukt. Probeer zelf steeds te ontdekken waarom daar een coniunctivus gebruikt wordt. Voorts wordt iets met de identificatie van bijzinnen gedaan. Daarbij wijkt de lay-out af van die van vorig jaar (2015, epistolografie). Bijzinnen worden niet meer voorafgegaan door een neerwaartse pijl. De tekst van de bijzin zelf is 2 punten kleiner (Calibri 10), niet meer in grijs. Toch is de bijzin ook in een print nog goed te onderscheiden van de hoofdzin. Een bijzin wordt normaal gesproken ingeleid door een voegwoord of door een betrekkelijk voornaamwoord. Er zijn nog andere mogelijkheden, zoals een indirect vragend voornaamwoord. Alle typen inleidende woorden worden (in Calibri 10 dus) *gecursiveerd*. Vaak staan de inleidende woorden niet vooraan in hun bijzin, wat je bij poëzie nog wat vaker ziet dan in proza. Let wel: het gaat om de bijzinnen in de Latijnse tekst. De corresponderende bijzinnen in de vertaling worden in principe niet op dezelfde manier weergegeven: dat is een keuze. Wie veel Latijn leest, weet natuurlijk ook, dat bijvoorbeeld participia in het Latijn ook wel eens in de Nederlandse vertaling als een bijzin worden weergegeven: die bijzinnen zijn geen vertalingen van Latijnse bijzinnen en ze worden dus op de normale wijze weergegeven.

Bij verwijzingen naar specifieke tekst wordt, omdat we hier met poëzie te maken hebben, gebruik gemaakt van de term vers(regel). De gebruikelijke afkorting is v. (voor één enkel vers) dan wel vv. (voor meerdere verzen). De aanduiding werkt ook met liber en versnummer(s): 1, 13 (=boek 1, vers 13).

Bij de voetnoten worden Latijnse woorden of zinsdelen uit de pensumtekst **vet** weergegeven. Komt het Latijn niet uit de pensumtekst zelf (zelf verzonnen voorbeelden, rijtjes et cetera), dan is het niet vet weergegeven. Stijlmiddelen en verteltechnische middelen, die in de diverse methodes en examenbundels nogal wisselend gerubriceerd worden, staan in gekleurd **KLEIN KAPITAAL**, waardoor ze extra opvallen. Een paar taaleigen zaken als patronymicum en dichterlijk meervoud krijgen dezelfde kleurige notatie. Niet-verplichte termen worden wel in **KLEIN KAPITAAL** gezet maar niet in kleur. Specifieke, vernederlandste of Nederlandse grammaticale terminologie staat gewoon in Romein (=niet cursief). Als er rijtjes worden opgegeven, staan die in de gebruikelijke volgorde van NOM, GEN, DAT, ACC, ABL, VOC (bij naamwoorden) en 1,2,3 (bij werkwoorden). Jaartallen zijn van vóór Christus, tenzij anders aangegeven.

M. de Hoon, webmaster superlatijn.nl

Veel gebruikte afkortingen:

NOM=nominativus	GEN=genitivus	DAT=dativus	ACC=accusativus	ABL=ablativus	VOC=vocativus
SG=singularis (enkelvoud)	PL=pluralis (meervoud)				
M=masculinum (mannelijk)	F=femininum (vrouwelijk)	N=neutrum (onzijdig)			
HZ=hoofdzin	BZ=bijzin				
GRV=gerundivum	GRD=gerundium				
PR=praesens	IMPF=imperfectum	FUT=futurum	(de onvoltooide tijden, gevormd met de praesensstam)		
PF=perfectum	PLQP=plusquamperfectum	FUT EX=futurum exactum	(de voltooide tijden, gevormd met de perfectumstam/het PPP)		
IND= indicativus	CON=coniunctivus	INF=infinitivus	IMP=imperativus	PTC=participium	SUP=supinum
ACT=activum (bedrijvende vorm)	PASS=passivum (lijdende vorm)				
PPA= participium praesens activum		PPP=participium perfectum passivum		PFA=participium futurum activum	
ADI= adiectivum (bijvoeglijk naamwoord)	SUBST=substantivum (=zelfstandig nw)	ADV=adverbium (bijwoord)	PRON=pronomen (voornaamwoord)	DEP=deponens	
PREP=prepositie (voorzetsel)					
POS=positivus (stellende trap)	COMP=comparativus (vergroten trap)	SUPERL=superlativus (overtreffende trap)			
Acl=accusativus cum infinitivo-constructie					
Ncl=nominativus cum infinitivo-constructie					
AcP=accusativus cum participio-constructie					
ABL abs=ablativus absolutus-constructie					

De Aeneis (Publius Vergilius Maro, 70-19 voor Christus)

We lezen slechts passages uit de boeken 1, 2, 3, 4 en 7 van de Aeneis van Vergilius. Het zou zonde zijn niet meer van Vergilius te weten dan wat uit het examenpensum opgemaakt kan worden. Aan de andere kant staat veel van het volgende, wellicht anders geformuleerd, ook in de bundel. Het zij zo. Esto.

Vergilius was door zijn schrijftalent (Bucolica, Georgica) opgevallen bij Augustus' minister van cultuur, Maecenas. Vergilius zou wel eens de aangewezen man kunnen zijn om Rome een nationaal epos te geven, en daarmee een identiteit. De Grieken konden bogen op twee majestueuze epen, de Ilias en de Odyssee van Homerus. Aan Rome een identiteit geven, een gevoel van nationale trots, paste prima binnen het herstelprogramma van Augustus, dat bekend staat onder de naam Pax Augusta. Pax suggereert dat het alleen om het stichten van vrede ging, maar afgezien daarvan vond Augustus ook het zijne van de normen en waarden in zijn eigen tijd, die aan herziening toe waren. Op zich merkwaardig, want zelf nam hij het ook niet altijd overal even nauw met die normen. Zijn eigen dochter Julia, maar bijvoorbeeld ook een bekende dichter als Publius Ovidius Naso werden van die drang naar de oude normen en waarden het slachtoffer. Om tenslotte Rome "smoel" te geven wilde hij met name binnen de stad een omvangrijk bouwprogramma realiseren. Dan kon het toch geen kwaad daarvoor de steun van zijn bevolking te krijgen. Die steun moest gemobiliseerd worden. Als middel werd een propagandistisch epos ingezet, gecomponeerd door een van de meest talentrijke dichters van die tijd, afkomstig uit het noorden van Italië, Mantua om precies te zijn. Publius Vergilius Maro mocht ervoor zorgen dat Augustus onvoorwaardelijke steun kreeg van zijn bevolking. Niet alleen de expansie van het rijk (voortkomend uit de voorgenomen verdediging van het rijk) moest gelegitimeerd worden. Ook de wel wat minder populaire maatregelen en acties van Augustus moesten "verkocht" worden aan het volk.

Goden aan de wieg van Rome

Kern van het verwerven van de steun was de noodzaak om nadruk te leggen op de afkomst van Augustus, die via de adoptie door zijn adoptievader Caesar zijn genealogische lijn terug kon laten lopen tot aan Aeneas, en dus tot diens goddelijke moeder Venus. Noem daarbij ook de goddelijke vader van de tweeling Romulus en Remus, Mars, die Rea Silvia bezwangerde, en Rome zat er qua goddelijke steun dus wel warmpjes bij. Zoals ook Romulus indertijd na de Sabijnse maagdenroof de arme meiskes al had verzekerd dat ze weliswaar geschaakt waren maar dat voor hen toch altijd de steun van de "goddelijke" Romeinen beschikbaar was, zo wilde ook Augustus zijn bestaan en handelen presenteren als goedgekeurd door de goden (en het fatum!). Lastig om aan de intenties van zo iemand te gaan twijfelen! En vergeet niet, dat uit de Aeneis blijkt, boek 6, dat Anchises zijn zoon Aeneas in de Onderwereld voorspelde wat er allemaal zou gebeuren: een grote toekomst voor Rome ten tijde van het principaat van Augustus. En Anchises had het toch allemaal niet verkeerd gezien!

Imitatio of aemulatio? Bewuste compositie van de Aeneis

Vergilius slaagde erin (al was het werk bij zijn dood nog niet helemaal gereed voor publicatie), geheel in de traditie dat de Romeinen vonden dat wat ze maakten beter moest zijn dan het werk van hun voorgangers (aemulatio) en niet alleen een kopie van dat werk (imitatio), in één werk de twee thema's van de Homerische epen aangepast in 12 boeken samen te ballen. Toelichting. Homerus schreef de Ilias en de Odyssee. Beide epen bestaan uit 24 boeken/boekrollen en die zijn "genummerd" met de letters van het Griekse alfabet, A-Ω voor de Ilias, en α-ω voor de Odyssee. Grofweg gaat de Ilias over de irritatie van Achilles wanneer hij zich door een collega-held onfatsoenlijk behandeld voelt. De Ilias speelt in de laatste 50 dagen van de tienjarige Trojaanse oorlog, waarvan het einde meestal ongeveer in 1184 gedateerd wordt. De goden mengen zich volop in de gevechten en zijn daardoor actief in het verhaal betrokken. De Odyssee beschrijft de terugkeer naar Ithaka van één van de Griekse helden, Odysseus, na de oorlog. Het is een terugkeer met vele ontmoetingen, gevaarlijk en ongevaarlijk, met vele ontberingen en met nogal wat goddelijke inmenging, Poseidon bijvoorbeeld die Odysseus voortdurend tegenwerkt. Aan de epische conventie van "sturende goden" is voldaan. Chronologisch is er eerst de Trojaanse oorlog, daarna de terugkeer van Odysseus.

Vergilius begint in 29 en schrijft een Aeneis in 12 boeken en verbindt daarin thema's als oorlog (zie Ilias) en reis/tocht (zie Odyssee) ingenieus. Zo is de oorlog in de Aeneis niet de Trojaanse oorlog, maar de oorlog die Aeneas bij aankomst in Italië moet voeren tegen Turnus. En bij de reis gaat het niet om een terugkeer naar huis, maar om een tocht met een missie, namelijk de tocht die Aeneas onderneemt met als uiteindelijk doel het stichten van een nieuw vaderland, een nieuw Troje, omdat het oude met de grond gelijk gemaakt is. Hier hebben we de omgekeerde chronologische volgorde, andere thema's en niet alleen maar een mythisch verhaal aan de oppervlakte, maar ook een historische versie van het verhaal in de vertellaag daaronder. Allemaal in het kader van het propageren van de Pax Augusta: zoals in de oppervlaktelaag Aeneas vanuit de puinhopen van het rokende Troje een nieuw Troje sticht in Italië, gesteund door de goden en het fatum, onder opoffering van zijn persoonlijke belangen, zo zal Augustus op de puinhopen van het (na de eerste eeuw vol burgeroorlogen) rokende Rome een nieuw Rome vestigen, gesteund door de goden en het fatum, we nemen aan ook onder opoffering van zijn persoonlijke belangen. Dat de mensen in de tijd van Augustus voor deze propaganda zwichtten, is niet zo raar. De gens

Julia, waartoe Augustus via zijn adoptievader C. Iulius Caesar behoort, stamt via Aeneas af van Venus. Dat kan niet genoeg benadrukt worden. Het is al bijna genoeg voor de bovenbedoelde legitimering: de goden waren het er mee eens!

Het verhaal van de Aeneis

Aeneas is de zoon van de Trojaan Anchises en de godin Venus. Hij is voorbestemd te ontsnappen aan de verwoesting van zijn vaderstad en elders een nieuw vaderland te stichten: zijn missie is goddelijk en Venus steunt haar zoon en die missie dus ook. De positie van de goden is voor ons misschien merkwaardig in dit opzicht. Zij kennen het fatum (dat dus zegt dat Aeneas een nieuwe stad zal stichten voor de overlevende Trojanen) allemaal. Toch willen sommigen Aeneas zodanig dwarsbomen dat zijn missie mislukt. En dat laatste kan dus niet. Zelfs Jupiter schikt zich naar het fatum, waarbij we dan meestal de geheimzinnige woorden spreken: de wil van Jupiter en het fatum zijn identiek. Ook een godin als Juno probeert uit eigenbelang Aeneas te verhinderen Rome te stichten: niets menselijks is de goden vreemd. Bij het Parisoordeel (de mythische oorzaak van de Trojaanse oorlog) hadden niet Juno en Minerva, maar had Venus de appel voor de mooiste godin gekregen van de Trojaanse scheidsrechter Paris. Juno was dus nijdig en koos in de oorlog de kant van de Grieken, net als Minerva (denk aan het houten paard, waarbij zij betrokken was, en aan de beïnvloeding van de Trojaanse opinie na de dood van hun priester Laocoön). Bovendien wist Juno – ook dat was voorbeschikt – dat haar lievelingsstad Carthago veel later door Rome verwoest zou worden. Ze wilde Aeneas dwarsbomen zodat die zijn plan zou laten varen en zijn bestemming nooit zou bereiken. Tegelijk wist zij zich aan het fatum gebonden. Het fatum gaat boven de persoonlijke belangen van, in dit geval, Juno.

Het verhaal van de Aeneis behelst een periode van zeven jaar, te beginnen bij het moment dat de Grieken na tien jaar oorlog Troje innemen. Het verhaal eindigt bij de overwinning van de Trojanen in Latium. Het eerste boek begint na het prooemium (de inleiding waarin de verteller inspiratie vraagt aan de muze om zijn verhaal te vertellen, meer in het bijzonder waarom Juno zo dwars lag) met de schipbreuk van Aeneas in de Middellandse zee, waarna hij aanspoelt op de Afrikaanse kust. Daar is Dido bezig een stad te bouwen, Carthago. Aan het eind van het eerste boek is Aeneas, gastvrij opgenomen en ontvangen door deze Dido, te gast aan een banket. Hij vertelt dan (in het tweede en derde boek) op haar verzoek in retrospectief/flashback (raamvertelling) wat hij heeft mee gemaakt. Er bloeit door toedoen van Venus (die als moeder alleen het allerbeste voor haar zoon wil) en Juno (met haar eigen agenda dus) een liefde op tussen Dido en Aeneas. Die liefde, blijkt in het vierde boek, is geen geluk beschoren omdat Aeneas, daartoe gedwongen door de goden (en door Mercurius aangekondigd), zijn tocht moet hervatten. Daarna pleegt Dido zelfmoord (zou deze mythische gebeurtenis misschien iets te maken hebben met de historische gebeurtenissen in de Punische oorlogen?). Aeneas komt in het vijfde boek terecht in Italië en gaat, in het zesde boek, bij Cumae, samen met de priesteres van Apollo en Diana, de Sibylle, als levende mens de Onderwereld in. Hij wil daar zijn eerder overleden vader Anchises ontmoeten. Hij ontmoet daar verschillende mensen, onder wie Palinurus (zijn vroegere stuurman, we lezen over hem in het pensum), Dido, Charon en inderdaad Anchises. Van zijn vader krijgt hij de grote toekomst van de stad die hij nog moet gaan stichten te horen, en wel tot aan de tijd van Augustus/Octavianus. De laatste zes boeken beschrijven Aeneas' aankomst in Latium en de oorlog met Turnus: die was nijdig omdat de vrouw met wie hij verloofd was uiteindelijk koos voor de Trojaanse held. In het twaalfde boek wordt de strijd van Aeneas en Turnus beschreven, die eindigt met Turnus' dood.

De Aeneis: een traditioneel epos

Als Ilias en Odyssee voorbeelden zijn van een traditioneel epos, dan is de Aeneis wel het summum daarvan! We zetten de kenmerken nog even op een rijtje, toegespitst op de Aeneis:

- de Aeneis is één lang verhalend gedicht met een doorlopende verhaallijn over de omzwervingen van Aeneas, zijn aankomst in Italië, met één hoofdpersoon
- de belangrijkste personen zijn helden uit het verleden
- de goden spelen een belangrijke, sturende rol: Venus beschermt hem, Juno wil hem tegenwerken
- de toon is serieus en verheven: Romes grootheid is van godswege bepaald
- het morele gehalte van het verhaal is hoog: Aeneas is bereid alle persoonlijke belangen op te offeren voor het uitvoeren van zijn taak, die hem door de goden opgelegd is, een eigenschap die het best “gevangen” wordt met het Latijnse woord **pietas**
- het gebruikte metrum is de katalektische dactylische hexameter

Dat de Aeneis een volwaardig epos is, is duidelijk, en zelfs meer dan dat. Ook in een paar andere opzichten volgt Vergilius Homerus expliciet na. Zo doet de **structuur** van de Aeneis sterk denken aan die van de Ilias en de Odyssee samen, maar wel met de al eerder genoemde verschillen. Ook in een enkele **scène** zie je bij het lezen als het ware Homerus voor je. De afdaling van Odysseus in de Onderwereld is een goed voorbeeld. Waar Aeneas Dido ontmoet, ontmoet Odysseus Ajax: de passages vertonen veel overeenkomsten. En het gevecht tussen Turnus en Aeneas, aan het eind van het twaalfde boek vertoont overeenkomsten met het legendarische gevecht voor Troje tussen Achilles en Hector. En zo zijn er nog wel meer voorbeelden te noemen. Tenslotte zie je bij de Aeneis af en toe ruim uitgemeten **vergelijkingen** opdoemen, die we heel toepasselijk maar Homerische vergelijkingen noemen: typisch voor epos.

Zijn er ook significante verschillen met het Homerische epos? Jawel, enkele duidelijke. De dubbele verhaallaag, met dus een link naar de geschiedenis, bij Vergilius is nieuw, Homerus heeft dat er niet in zitten. En men zegt wel eens dat Vergilius, meer dan Homerus, aandacht besteedt aan het innerlijk van zijn personages: wat dachten ze, wat waren hun motieven, en hoe past hun handelen bij hun overwegingen?

De betekenis van boek 6 (niet in het pensum, alleen misschien aardig om door te lezen)

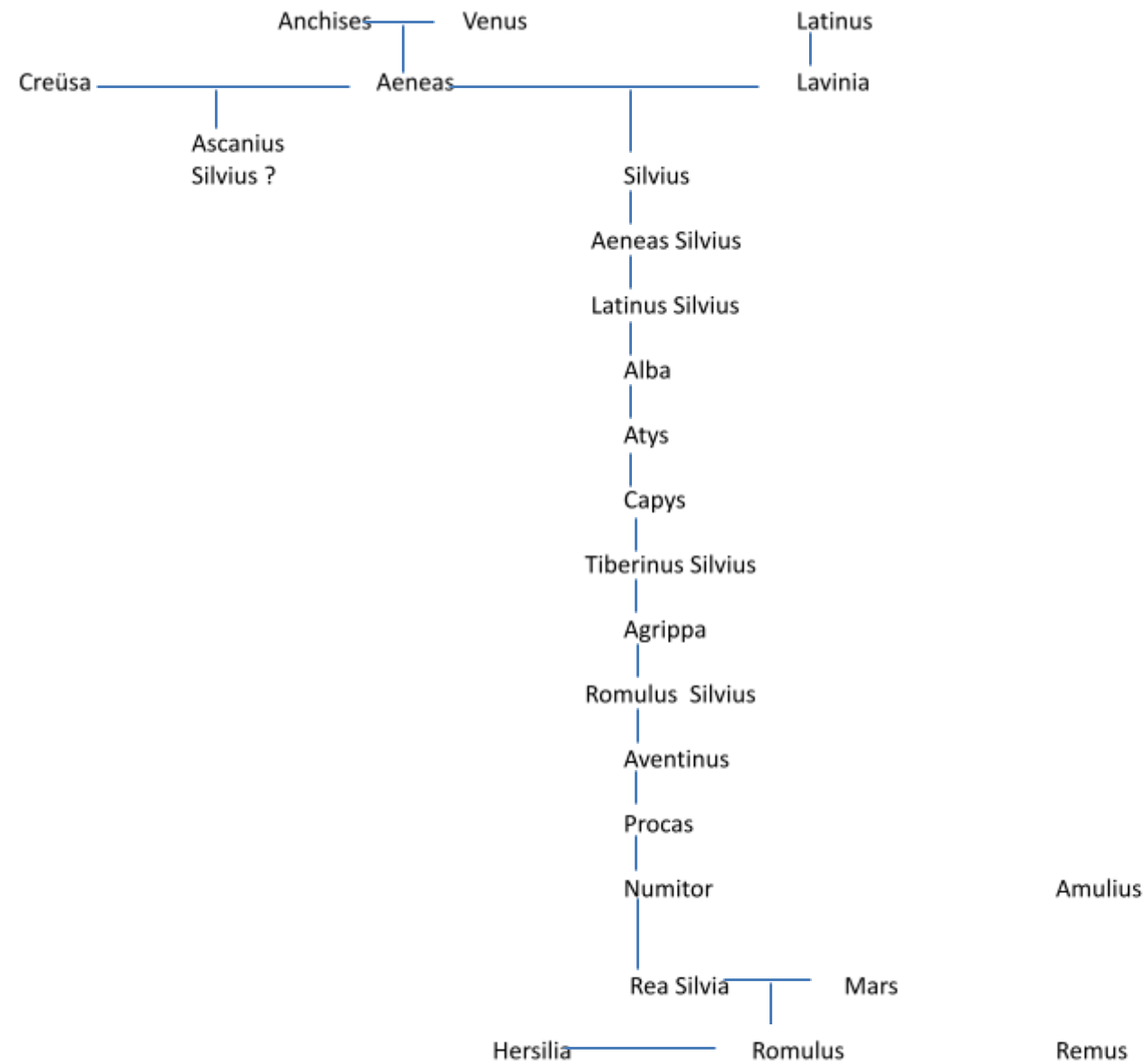
De afdaling van Aeneas in de Onderwereld vormt in het geheel van de Aeneis een keerpunt. De reis vanuit Troje naar zijn nieuwe vaderland is nagenoeg afgerond en de oorlog met o.a. Turnus moet nog komen. De Aeneas uit de eerste vijf boeken is nog wat onzeker: hij heeft het volbrengen van zijn missie niet vastomlijnd in zijn hoofd, legt zich gemakkelijk neer bij de zaken die hem overkomen en van het volbrengen van zijn opdracht af houden. Eenmaal uit de Onderwereld gekomen, dus na het zesde boek, is hij doortastender, zekerder, volhardender. Hij is zich zijn doel volledig bewust en concentreert zich op de taken, ook de nare taken (oorlogen voeren) die dat met zich mee brengt. Keerpunt is dus het bezoek aan de Onderwereld. Hij is daarin afgedaald omdat hij daartoe aangespoord was door de schim van zijn overleden vader Anchises. Die ontmoet hij dan ook aan het eind van boek 6. Overigens heeft ook Homerus in de Odyssee een afdaling van de hoofdpersoon in de Onderwereld opgenomen, en wat dat betreft is de navolging (imitatio) duidelijk, al is ook hier weer eerder sprake van poging tot overtreffen (aemulatio) dan alleen maar van kopieerdift. Als je de hoofdpersonages van de Odyssee en de Aeneis, Odysseus en Aeneas, vergelijkt, dan zie je dat de Odysseus bij Homerus weinig ontwikkeling doormaakt: het is dezelfde sluwe vogel die uit Troje vertrekt als die in Ithaka de strijd met de vrijers beslecht. Je zou hem een “flat character” kunnen noemen. Kijk je daarentegen naar Aeneas, en vergelijk je daarbij de Aeneas uit de boeken 1 t/m 5 met die van de boeken 7 t/m 12, dan is op hem eerder de term “round character” van toepassing.

De tocht in de Onderwereld valt in drie delen uiteen: 1. de voorbereidingen ertoe; 2) de tocht door de Onderwereld; 3) de ontmoeting met Anchises.

De ontmoeting met Anchises

Anchises geeft zijn zoon eerst uitleg over het leven na de dood. De menselijke ziel moet na de dood eerst gereinigd worden van het lichaam. Hoe deugdzamer de ziel, des te makkelijker gaat dat. Is dat gebeurd, dan komen de zielen in het Elysium waar ze moeten wachten om opnieuw geboren te worden. In dat nieuwe leven krijgen ze weer een kans een deugdzaam leven te leiden. Degenen die zoals Anchises zelf al een zeer deugdzaam leven hebben geleid, zijn al zuiver en gereinigd genoeg en die mogen van de eeuwige rust genieten. Cyclus van leven en dood dus, die hoop geeft en aanspoort tot deugdzaam leven. Na een lange uitleg en indeling in typen (zielen van) doden, komt Anchises uiteindelijk toe aan de groep van de zielen die van de rivier de Lethe zullen drinken om na duizend jaar weer te reïncarneren in een nieuw lichaam. Die zien ze, vader en zoon, vanaf een heuvel in de verte. Anchises kan op deze manier, “kijkend” in de toekomst, aan Aeneas de toekomst van Rome schetsen aan de hand van een aantal belangwekkende personen. Hij ziet Romulus, de stichter van Rome, en vlak erna Octavianus, als een soort van tweede stichter van Rome, Numa Pompilius (die het prille Rome wetten en godsdienst bracht), Tullus Hostilius (die Rome weer een vijandige mogendheid maakte), Ancus Marcius (de laatste koning voor de Tarquiniï de boel overnamen), Brutus (die na de zelfmoord van Lucretia de Etruskische koningen er uit mikte en op die manier aan de wieg stond van de republiek), Cato, Scipio (overwinnaar van Hannibal, een Carthager...), Pompeius, Caesar en meer. De toekomstbeelden geven Aeneas vertrouwen, hoop en perspectief: zijn opdracht, inclusief de zelfopoffering, zal niet voor niets blijken te zijn. Aeneas is van een nog onzekere reiziger op de weg naar een “nieuw vaderland” uit de eerste vijf boeken een zelfverzekerd, doortastend held geworden die zijn lot, zijn fatum accepteert, bijna zoals een Stoïcijn het lot accepteert (omdat hij ziet dat het nou eenmaal zo is en dat het beter is je neer te leggen bij wat onvermijdelijk en onontkoombaar is). Anchises eindigt zijn uiteenzetting met een vergelijking tussen Grieken en Romeinen: de Grieken zijn artistiek en wetenschappelijk gezien superieur, de Romeinen daarentegen overtreft geen volk in het besturen, het brengen van vrede en beschaving.

Zo af en toe kan een afbeelding geen kwaad. Hier een indruk van de stamboom van Aeneas.

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (PROOEMIUM) > 1.1-7 (p.33); Aankondiging van het onderwerp; verzoek aan de Muze

1	Arma ¹ virum ² que cano ³ , Troiae ⁴ qui primus ab oris	Wapenfeiten en de man bezing ik, die als eerste vanaf de kusten van Troje
2	Italiam fato ⁵ profugus Laviniaque venit	op de vlucht door het noodlot naar Italië kwam en naar de stranden van Lavinium,
3	litora ⁶ , multum ille et terris iactatus et alto	nadat hij veel én over land én over zee voortgejaagd was
4	vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram,	door de macht van de goden, wegens de onverzoenlijke wrok van de wrede Juno,
5	multa quoque et bello passus, dum conderet urbem	nadat hij ook in de oorlog veel geleden had, totdat hij een stad zou stichten
6	inferretque deos Latio; genus unde Latinum	en zijn goden Latium binnen zou brengen; vandaar het Latijnse geslacht
7	Albanique patres atque altae moenia Romae.	en de Albaanse vaders en de muren van het hoge Rome.

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (PROOEMIUM) > 1.1-7 (p.33); Aankondiging van het onderwerp; verzoek aan de Muze

¹ in zijn *prooemium* vroeg een dichter traditioneel om inspiratie aan een hogere macht: hij had een hele klus te klaren. Homerus, Apollonius Rhodius, Theocritus en Callimachus deden dat ook. Vergilius neemt duidelijk Homerus als grote voorbeeld, maar maakt van diens werken Ilias en Odyssee wel zijn eigen creatie. Er is geen sprake van *imitatio*, wel van *aemulatio* (zie inleiding). Niet alleen in het begin, maar door de hele Aeneis heen. Vergilius vraagt dus wel inspiratie, maar niet in het eerste vers zoals Homerus. Dat is dus een kwestie van conventie. Ook inhoudelijk barst het van de links naar Homerus, subtiele links. **Arma** verwijst naar de strijd die Aeneas moet voeren in zijn nieuwe vaderland, terwijl Homerus het in de Ilias natuurlijk heeft over de Trojaanse oorlog. **Arma** kennen we natuurlijk uit alle woordenlijstjes als wapens, verdedigingswapens zelfs. De keuze het hier te vertalen als wapenfeiten heeft te maken met het idee dat wapenfeiten directer doet denken aan oorlog, en dat is de term die het bruggetje vormt tussen Ilias (al gaat die over de wrok van Achilles gedurende de laatste vijftig dagen van die tien jaar oorlog) en deze Aeneis. **Arma** is dan ook niet precies hetzelfde als **bellum** (wel in vers 5!), maar heeft wel raakvlakken in de betekenis: gevalletje van **METONYMIA** dus

² als **arma** verwees naar een oorlog (maar een andere dan de Trojaanse), dan zal **virum** ook wel verwijzen naar een andere persoon dan Odysseus. Met weer de nodige nuances is dat juist. **Virum** gaat over Aeneas. Let op de respectievelijke chronologieën! Bij Homerus is er eerst een oorlog, daarna gaat het over de terugweg van Odysseus. Bij Vergilius hebben we eerst de beschrijving van een man die heel veel meemaakt en daarna pas een oorlog. Dat riekt naar de mogelijkheid van een **CHIASME**. Sterker, nog: meerdere **CHIASMES**! Een andere term die hiervoor vaak gebruikt wordt is *spiegelen*. Stel je in: oorlog | man | man | oorlog | het verticale streepje als een *spiegel* voor die het beeld niet terug projecteert, maar aan de andere kant van de spiegel. Een **CHIASME** is dan het perfecte stijlmiddel. Het mooiste voorbeeld komt voor bij Ovidius. Die vertelt in *Metamorfoses IV* over de tragische liefdesgeschiedenis van Pyramus en Thisbe. Het arme meisje mag van haar ouders haar mattie niet ontmoeten. Ze kunnen gelukkig door een spleet in de muur tussen hun huizen met elkaar flemen en aan droge liefde doen. Ovidius meldt dan briljant in vers 71 hoe Thisbe aan de ene kant van die muur is gaan staan en Pyramus aan de andere. Dicht bij elkaar, maar toch door een muur gescheiden en gedwarsboomd: **ubi constiterant hinc Thisbe, Pyramus illinc** (zodra hierheen Thisbe was gaan staan, Pyramus daarheen) waarbij de komma achter Thisbe de geweldige rol speelt van de muur! Er had daar ook | kunnen staan! Wij weten natuurlijk dat dat een **ADVERSATIEF ASYNDETON** is, maar dat wist Vergilius toen nog niet. En let eens op dat prachtige **CHIASME**: **hinc (a) Thisbe (b) Pyramus (b) illinc (a)**. Snif, snif Vergilius gebruikt dan in al deze aanpassingen nog wel gewoon eerst **arma** en daarna pas **virum**. Alsof hij je voortdurend bij de les wil houden. De Aeneis was voor de geëngageerde luitjes smikkelen en smullen, voor de ambachtsman op de hoek en voor de slaven leestechisch niet om door te komen

³ afwijkend – maar dat zijn we met Vergilius inmiddels snel gewend – van zowel Ilias als Odyssee. Daar verzoekt de dichter middels imperativi (IMP) om steun, hier stelt Vergilius dat hij alles zelf gaat bezingen. Pas in vers 8 conformeert hij zich aan de epische conventie. Overigens is de term bezingen niet vreemd, hoor! De teksten werden in een bepaald min of meer melodisch aandoend ritme voorgedragen. Over het ritme, de *dactylische hexameter*, later meer

⁴ door deze bewuste vooropplaatsing van **Troiae** (waardoor het pronomen relativum **qui** niet natuurlijk op de tweede plaats komt) komt het vertrekpunt van Aeneas lineair/chronologisch vooraan te staan en zijn doel, **Romae**, in vers 7 helemaal achteraan. Overigens heeft Aeneas een missie en verlaat hij zijn vaderland daarvoor, terwijl Odysseus nou juist zijn vaderland Ithaca weer opzoekt

⁵ één van de allerbelangrijkste termen in de Aeneis! Het is *fatum* geweest dat Rome gesticht werd (eigenlijk Alba Longa, een stad die Aeneas' zoon Ascanius stichtte, waaruit later door Romulus en Remus het grote Rome gesticht werd): zo presenteert Vergilius het, zo ziet ook Augustus zijn taak graag. Geen egotripperij, maar devoot het *fatum* zijn beslag laten krijgen, het *fatum* laten uitkomen. Geen sterveling, zelfs geen god, ook niet de machtige Jupiter kon het uitkomen van het *fatum* verhinderen. Er zijn een paar knoepers van belangrijke termen (denk ook aan *pietas*), maar dit is er zeker eentje om nooit te vergeten!

⁶ **ENJAMBEMENT** komt veel vaker voor dan hier. **Lavinia** hoort bij **litora**, maar dat staat op de volgende versregel. **ENJAMBEMENT** dus. Niet alle stijlmiddelen worden expliciet aangegeven in de tekst, dames en heren!

1	Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris	Wapenfeiten en de man bezing ik, die als eerste vanaf de kusten van Troje
2	Italiam fato profugus Laviniaque venit	op de vlucht door het noodlot naar Italië kwam en naar de stranden van Lavinium,
3	litora, multum ⁷ ille et terris iactatus et alto ⁸	nadat hij veel én over land én over zee voortgejaagd was
4	vi superum ⁹ , saevae memorem ¹⁰ Iunonis ¹¹ ob iram,	door de macht van de goden, wegens de onverzoenlijke wrok van de wrede Juno,
5	multa ¹² quoque et bello passus, dum conderet ¹³ urbem ¹⁴	nadat hij ook in de oorlog veel geleden had, totdat hij een stad zou stichten
6	inferret ¹⁵ que deos ¹⁶ Latio ¹⁶ ; genus ¹⁷ unde Latinum	en zijn goden Latium binnen zou brengen; vandaar het Latijnse geslacht
7	Albani ¹⁸ que patres atque altae ¹⁹ moenia Romae.	en de Albaanse vaders en de muren van het hoge Rome.

⁷ in twee PTC-zinnen vermeldt Vergilius nog wat nadrukkelijker dat de hoofdpersoon, Aeneas dus, na zijn vertrek uit Troje veel mee gemaakt heeft. In de eerste PTC-zin (**iactatus**) staat de man zelf centraal, van wie gemeld wordt dat hij door toedoen van de goden, met name Juno, over een flink stuk Middellandse zee heen en weer gemikt is. De man zelf, die in vers 1 met **virum** aangeduid was. In de tweede PTC-zin (**passus**) hebben we een link met de oorlog die hij moest voeren. Over oorlog was het in de eerste drie woorden van de Aeneis ook al gegaan: **arma**. Wie goed heeft opgelet, signaleert ook hier een **CHIASTISCHE** opbouw: oorlog man | man oorlog. Correcte notatie: **arma** (a) **virum** (b) **multum ... superum** (b) **multa ... passus** (a). De toegevoegde tekstelementen **saevae ... t/m ... iram** en **dum ... t/m ... Latio** voegen aan de essentie niets toe en kunnen dus buiten beschouwing blijven

⁸ één van de vele termen voor zee. Zeevarende natie als Nederland is kent ook het Nederlands een heel scala aan woorden om zee(water) aan te geven: zilt, diepte, golven, ruime sop, plas, baren

⁹ het gebeurt vaker dat de GEN PL op **-um** eindigt in plaats van op **-orum**. Zo komen we ook **virum** wel eens tegen waar dan **virorum** bedoeld is. Best wel lastig, omdat je eerder denkt aan een ACC SG

¹⁰ **memorem** hoort grammaticaal bij **iram**, waarmee het overduidelijk congruent is. Maar niet die woede kan iets niet vergeten, dat geldt voor Juno. Het ADI staat bij het verkeerde SUBST. Vergelijk: een lekker kopje koffie, waarbij het de meesten duidelijk zal zijn dat niet het kopje een bepaalde smaak heeft, lekker, maar de koffie er in. Toch snappen we in het algemeen "een lekker kopje koffie wel". **ENALLAGE** (verwisseling) dus

¹¹ Juno had wel redenen om de Trojaan Aeneas flink tegen te werken. Kijk je mythologieboekje er maar op na. Sowieso is het verstandig je mythologische kennis wat op te poetsen voor de Aeneis: Vergilius put rijkelijk uit de (Griekse!) mythologie! Denk aan het Parisoordeel (wie oh wie is de mooiste godin? Juno? Nope! Minerva? Niks d'r van! Of Venus? Yeah! Mjammie!), denk aan Ganymedes (Trojaanse koningszoon, mooiste van de mensen, door Jupiter geroofd). Maar denk ook aan historische gebeurtenissen die heel knap door Vergilius met mythische elementen verweven worden. Punische oorlogen bijvoorbeeld. Máááár.... ook Juno had zich neer te leggen bij het **fatum**. Dat levert de wonderlijke constatering op dat Juno aan de ene kant wist dat het **fatum** uit zou komen (**quippe vetor fatis** 1,39), anderzijds toch stug doorging Aeneas tegen te houden

¹² aan het begin van elk van de twee PTC-zinnen staat de gradatie waarin de held ellende ervaren heeft: veel! Hoewel er aan het begin van het eerste PTC-element **multum** staat (v.3) en aan het begin van het andere PTC-element **multa** kunnen we hier toch spreken van **ANAFOR**, ook al luiden de woorden niet exact hetzelfde

¹³ de CON (**conderet** en **inferret**) komt vaker voor na **dum**. **Dum** heeft in dat geval de betekenis totdat. **Dum** komt ook met IND voor (=terwijl, zolang als)

¹⁴ de stad die Aeneas zelf stichtte, was Lavinium. Vergilius permitteert zich dus wat dichterlijke vrijheid. Aeneas stichtte niet Rome, zelfs zijn zoon Ascanius (Julus) deed dat niet. Die stichtte Alba Longa

¹⁵ niet de Latijnse varianten van de (12) bekende Olympische goden, maar de huisgoden, de Penates, van Troje. Zij moesten Aeneas en het nieuwe volk beschermen. De Penates werden door Ascanius naar Alba Longa overgebracht en kwamen uiteindelijk in Rome terecht. Rome is dus uiteindelijk een stad met Trojaanse wortels

¹⁶ DAT van richting, die in poëzie vaker voorkomt dan in proza

¹⁷ met een **ELLIPS** van de persoonsvorm, bijvoorbeeld **ortum** (N, want **genus** is N) **est** van **oriri** (=ontstaan)

¹⁸ natuurlijk naar Alba Longa, de door Ascanius/Julus gestichte stad ten zuiden van Rome, in Latium

¹⁹ nog 'n voorbeeld van **ENALLAGE** (**HYBALLAGE**): **altae** hoort inhoudelijk bij **moenia**, maar grammaticaal bij Romae. Bovendien één van de vele voorbeelden van **HYPERBATON**: **altae** hoort bij **Romae**, ondanks **moenia** ertussen

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (PROOEMIUM) > 1.8-11 (p.33); Aankondiging van het onderwerp; verzoek aan de Muze

8	Musa ²⁰ , mihi causas memora, quo numine ²¹ laeso ²²	Muze, verhaal mij de oorzaken, door welke belediging van haar goddelijke macht of waarover verbitterd de koningin der goden een man, in het oog springend door plichtsbefes gedwongen heeft zoveel lotgevallen te ondergaan, zoveel inspanningen op zich te nemen. Zijn/is er dan zo grote woede(s) in de harten van de hemelingen?
9	quidve ²³ dolens ²⁴ regina deum ²⁵ tot ²⁶ volvere ²⁷ casus ²⁸	
10	insignem pietate virum ²⁹ , tot adire labores	
11	impulerit ³⁰ . Tantaene animis caelestibus irae ³¹ ?	

²⁰ Pas in vers 8 wendt de dichter zich tot een hogere macht, in dit geval een Muze. Homerus had in de Ilias in vers 1 al een θεῶν gevraagd om Achilles' wrok (=boosheid over vermeend of geleden aangedaan onrecht) te bezingen, en in de Odyssee was het ook in vers 1 ook een Muze (Μοῦσα) die Homerus moest helpen bij het beschrijven van Odysseus' veelzijdigheid en de door hem meegemaakte ellende. Doorgaans houdt men het op 9 Muzen, die Griekse namen hebben. Ze waren allen dochters van Zeus. De zussen van Apollo worden vaak als moeders genoemd, maar ook Mnemosyne geldt in bepaalde versies als moeder. Erato (zie ook Aen. 7, 37), Euterpe, Kalliope, Clio, Melpomene, Polyhymnia, Terpsichore, Thaleia en Urania. Kalliope was de muze die zich ontfermde over het heldendicht, het epos. Zie elders op superlatijn.nl voor epos en de specifieke kenmerken daarvan (of kijk in je boek: daar staan ze ook)

²¹ een **numen** is een goddelijke macht, niet een godheid als zodanig die een min of meer menselijk uiterlijk heeft (antropomorf is)

²² **laeso** is het PPP van laedere (=kwetsen, raken, beledigen). Uit de tekst blijkt dat Juno's goddelijke macht beledigd, gekrenkt is. Het gaat eerder om de belediging zelf dan om haar goddelijke macht. De kern van de betekenis zit 'm dus hier in het PTC, niet in het SUBST. Dat komt in het Latijn veel voor, niet alleen met PTC, maar ook met ADI, GRV. We noemen dat *dominant* gebruik van, in dit geval, het PTC

²³ niet alleen het voegwoordje **et** kan in bepaalde vaste combinaties als –que achter een tekstelement geplakt worden (pueri puellaeque), ook het voegwoordje aut/vel (=of). Het wordt dan –**ve**

²⁴ hoe dan ook, Juno voelde zich onheus bejegend. Haar is, zo vindt zij, onrecht aangedaan. Ook Achilles (in de Ilias) vond dat hem onrecht aangedaan was. Hij had Briseïs toegewezen gekregen als buit. Agamemnon had Chryseïs gekregen, maar dat bleek de dochter van een Trojaanse priester te zijn. Prompt worden de Grieken getroffen door de pest. Om dat probleem op te lossen bedacht Agamemnon een geniale oplossing. Hij liet Chryseïs terugkeren naar haar papppie en hij pikte Briseïs van Achilles. Probleem opgelost. Nou, ja, niet voor Achilles dus. Daarom was hij, de sterkste van de Griekse helden, verbitterd

²⁵ kleine aardige omschrijving van Juno: de koningin van de goden. Juno is echtgenote (maar ook zuster) van de oppergod, Jupiter. Als Jupiter de koning der goden is, kan Juno met enig recht koningin genoemd worden. Ontzag dus voor Juno. Maar Vergilius vraagt de Muze toch naar het waarom van haar handelen. Goden hadden menselijke eigenschappen, dus Juno had ook zo haar "flaws"

²⁶ het woord **tot** (=zoveel) is onverbuigbaar en ziet er dus in alle naamvallen hetzelfde uit. Hier wordt het nadrukkelijk aan het begin van twee achtereenvolgende tekstelementen geplaatst: **ANAF00R**

²⁷ niet echt voortrollen, maar bij wijze van spreken. Een **METAF00R**

²⁸ met **casus** belanden we in de SUBST van de 4^e declinatie, de **u**-declinatie. De meeste woorden in die declinatie zijn M. Een bekende uitzondering die F is, is **manus**. Casus, casus, casui, casum, casu//casus, casuum, casibus, casus, casibus. 4x komt dus de uitgang –us voor: NOM en GEN SG, NOM en ACC PL. Hier is het ACC PL (object bij **volvere**)

²⁹ **insignem** hoort bij **virum** (**HYPERBATON**), en wordt gescheiden door het woord waarmee Aeneas in essentie wordt neergezet: **pietate** (van *pietas*). Aeneas stelt gaandeweg in de Aeneis zijn eigenbelang op de achtergrond en is bereid de opdracht van de goden uit te voeren. Hij voelt zich verantwoordelijk voor zijn makkers/kameraden, die na de Trojaanse oorlog ook eigenlijk alleen maar naar huis toe willen. Waar Aeneas zijn persoonlijke belangen opzij weet te zetten om uiteindelijk in zijn missie te slagen, zo begrijpt de lezer/luisteraar dat de Aeneas in het verhaal eigenlijk model staat voor Augustus in de eigen tijd

³⁰ we hebben een CON. Er komen er in het pensum niet veel voor. Hier wordt hij veroorzaakt door het feit dat in afhankelijke vragen (een BZ dus) automatisch een CON gebruikt wordt. Dat noemen we CON *obliquus*. Een afhankelijke of indirecte vraag is een vraag die als BZ ingebed is. Indirecte vragen hebben van zichzelf nooit een vraagteken aan het eind, terwijl directe vraagzinnen dat natuurlijk wel hebben. "Hoe heet jij?" is een directe vraag. "Ik wil weten (HZ) hoe jij heet (BZ)." is een voorbeeld van een indirecte/afhankelijke vraag. Later meer over CON in HZ

³¹ **RETORISCHE VRAAG**. Vergilius lijkt wel een vraag te stellen, maar doet eerder een uitspraak (Goh, wat was die Juno pissig!) dan dat hij een antwoord op die vraag wil hebben. Er moet iets achter Juno's verbittering zitten. Het antwoord volgt later en bestaat uit vier elementen: 1) Juno's angst voor Carthago; 2) Juno steunde de Grieken, haatte de Trojanen; 3) Juno was niet de mooiste godin (Parisoordeel); 4) jaloezie op Ganymedes.

Irae is PL vanwege het metrum. Met een SG zou hij ook tanta moeten hebben, en dat wordt lastig

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING **AENEIS 1 (PROOEMIUM) > 1.12-18 (p.35);** Vervolg van het prooemium: de woede van Juno (1)

12	Urbs antiqua ³² fuit (Tyrii ³³ tenuere ³⁴ coloni)	Er was een oude stad (Tyrische kolonisten bewoonden die)
13	Karthago, Italiam contra ³⁵ Tiberinaque longe	Carthago, tegenover Italië en in de verte tegenover de Tiber-
14	ostia ³⁶ , dives opum studiisque asperrima belli ³⁷ ,	monding, rijk aan schatten en zeer woest in haar verlangens naar/voorliefde voor oorlog,
15	quam ³⁸ Iuno fertur ³⁹ terris magis omnibus ⁴⁰ unam	die, zo zegt men, Juno in het bijzonder, meer dan alle landen gekoesterd heeft,
16	posthabita coluisse Samo. Hic ⁴¹ illius arma,	zelfs met achterstelling van Samos. Hier waren haar wapens, hier haar wagen; dat deze de
17	hic currus fuit; hoc ⁴² regnum dea gentibus esse,	heerseres over de volkeren was, als het noodlot het op de een of andere manier toestond,
18	si qua fata sinant ⁴³ , iam tum ⁴⁴ tenditque foveatque.	daar spande de godin zich toen al voor in en ze koesterde die wens.

³² Op de vraag uit de vorige verzen komt Vergilius meteen met een verklaring voor Juno's handelen. Een variant op Juno (Juno Caelestis) werd met een grote tempel vereerd in Carthago en ze was dus een fan van die stad. Juno wist ook dat het het *fatum* was dat Rome ooit Carthago zou verwoesten na uiteindelijk drie Punische oorlogen. Vergilius speelt daar met de chronologie (doet hij vaker!). Juno probeerde Aeneas tegen te houden toen die vanuit Troje (in 1184 veroverd) een nieuwe stad ging stichten, een voorloper van Rome. Carthago werd in 146 verwoest en op het moment dat de Romeinen dat in het werk van Vergilius horen/lezen is dat alweer een poosje geleden, laten we zeggen recente geschiedenis. Voor de Romeinen was dus inderdaad uitgekomen wat Juno al aan had zien komen en wat door het *fatum* al lang, heel lang geleden beschikt was. Dat geeft wel vertrouwen dat andere beloftes, andere voorspellingen (bijvoorbeeld in boek 1 die van Jupiter aan Venus, die in boek 6 van Anchises, Aeneas' vader) ook uit zullen komen. *Teleologie* heet dat

³³ Tyrus is een stad in het zuiden van het huidige Libanon. Daar kwam koningin Dido eigenlijk vandaan, Dido die dus zelf ook een stad aan het stichten was in Noord-Afrika, toen Aeneas daar landde met zijn vloot

³⁴ zogenaamd taaleigen bij epos. De 3 PL van het PF ACT eindigt vaak op **-ēre** in plaats van **-erunt**. Dat is, net als andere keuzes die Vergilius maakte, vaak een gevolg van metrische eisen (*metri causa*, vanwege het metrum). Andere voorbeelden van episch taaleigen zijn het weglaten van de PF-v (zodat je bijvoorbeeld in vers 20 **audierat** krijgt in plaats van **audiverat**) en de al eerder genoemde GEN PL op **-um** in plaats van **-orum**

³⁵ de ANASTROFE komt bij Vergilius vaker voor: PREP en SUBST worden omgedraaid. Lees dus **contra Italiam**. De ANASTROFE is een stijlmiddel maar behoort niet tot de verplichte stof voor het CE (niet leren dus! Hoi hoi!)

³⁶ wat ook heel vaak voorkomt – en dus niet elke keer opnieuw aangegeven wordt – is **DICHTERLIJK MEERVOUD**. **Ostia** is eigenlijk PL van **ostium**. Vertaling in het SG klinkt vaak beter. Sommige meervoudsvormen zijn nog wel in het Nederlands weer te geven. **Lavinia ... litora** (vv. 2-3) is een voorbeeld daarvan

³⁷ de GEN *obiectivus*, die het lijdend voorwerp aangeeft bij een ander SUBST

³⁸ betrekkelijk voornaamwoord dat verwijst naar **Urbs antiqua** (v.12). Het is hetzelfde geslacht (F) en getal (SG). Hier wordt het gebruikt als object bij **coluisse**. Juno en Carthago, twee handen op één buik

³⁹ hoofdwerkwoord van een zogenaamde Ncl, eigenlijk de tegenhanger van de vaker voorkomende Acl. Juno is de NOM en het onderwerp van zowel **fertur** als **coluisse**, de INF

⁴⁰ **terris ... omnibus** is de ABL *comparationis* bij het woord er tussenin, **magis** (=meer dan). Het vergeleken in een vergelijking staat ófwel met quam aangeduid of, zonder quam, in de ABL. De zoon is langer dan de vader kun je in het Latijn op twee manieren aangeven. 1) filius longior est quam pater 2) filius longior est patre

⁴¹ In Carthago dus. Overigens *hياat*: je zou bij het scanderen verwachten dat **Samo** en **hic** (h- telt bij scansie niet mee) *elisie* opleveren. *Elisie* zou misschien suggereren dat **Samo** en **hic** naar hetzelfde verwijzen, wat dus niet zo is. Mogelijk houden we daarom *hياat* aan. Als *elisie* uitblijft, zoals hier, noemt men dat *hياat*. Komt weinig voor. Pfffttt

⁴² al staat hier **hoc** en geen **hic**, toch spreken we van **ANAFOR**. En omdat er geen voegwoorden staan ook van **ASYNDETON**. **Hoc** is *subjects* ACC in de Acl, **regnum** is *predikaatsnomen* en **esse** is de INF

⁴³ de CON na **si**, altijd leuk. Normaal gesproken twee mogelijkheden: 1) si met IND (*realis*) en 2) si met CON. Daarin opnieuw twee mogelijkheden: 1) CON IMPF/PLQP (*irrealis*) en 2) CON PR/PF (*potentialis*). Het zijn, binnen de Acl (die afhankelijk is van **tenditque foveatque**) Juno's gedachten hier, dus is de CON een *obliquus*. Een bijzin binnen een Acl bevat standaard een CON (*obliquus* dus)

⁴⁴ Juno heeft de genoemde intenties dus al heel lang en ze zal daar moeilijk van af te brengen zijn. Alleen zal haar wens het afleggen tegen het *fatum*, en zelfs dat weet ze. Dan ben je toch wel een beetje eigenwijs

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING **AENEIS 1 (PROOEMIUM) > 1.19-22(p.35);** Vervolg van het prooemium: de woede van Juno (2)

19	Progeniem ⁴⁵ sed enim ⁴⁶ Troiano ⁴⁷ a sanguine duci ⁴⁸	Maar eigenlijk had ze gehoord dat uit Trojaans bloed nageslacht voortkwam
20	audierat ⁴⁹ Tyrias ⁵⁰ olim ⁵¹ quae verteret ⁵² arces ⁵³ ;	dat eenmaal de Tyrische burcht zou verwoesten;
21	hinc ⁵⁴ populum late regem ⁵⁵ belloque superbum ⁵⁶	dat hieruit een volk zou komen, wijd en zijd heersend en trots in de oorlog,
22	venturum ⁵⁷ excidio ⁵⁸ Libyae ⁵⁹ ; sic volvere Parcas ⁶⁰ .	ter verwoesting van Libië; dat de Parcen het zo beschikten.

⁴⁵ nageslacht is vaag, maar het gaat dus niet om Aeneas zelf die Rome gaat stichten. Klopt, hij stichtte Lavinium en zijn zoon Ascanius stichtte Alba Longa. Pas veel later kwamen Romulus en Remus die aan Rome begonnen (Remus kon er niet zo heel lang bij zijn: broederlief sloeg hem de hersens, indien aanwezig, aan gort). Maar als Aeneas tegengehouden kon worden (wat dus niet kon) kon het toch nog goed komen met Carthago (deed het dus niet). Licht naïef en primair geredeneerd van Juno. By the way, grammaticaal is **progeniem** de ACC van de Acl, de *subjects* ACC hier

⁴⁶ de twee voegwoorden **sed enim**: twee gedachten in één uitdrukking, die goed aangeeft wat Juno ervaart. Het gaat haar niet lukken haar plannen te realiseren, balen, en er is ook nog een verklaring voor

⁴⁷ ontegenzeggelijk was Aeneas een Trojaan. Het door zijn nazaten te stichten Rome zou dus Trojaanse wortels hebben. Jee, de Grieken veroverden Troje, de van Troje afkomstige Romeinen versloegen de Grieken. Man, man, man, wat kan het af en toe raar lopen

⁴⁸ INF PR PASS hè, dames en heren! Niet de DAT SG van dux. Het is de INF van de Acl

⁴⁹ Juno had zoiets begrepen. Het *fatum* was ook aan Juno bekend, de schikgodinnen/Parcen hadden de draad zo gesponnen

⁵⁰ alweer wordt de oorsprong genoemd van Carthago (zie ook Aen. 1, 12). Vergilius kan ten eerste niet altijd dezelfde termen gebruiken: dat wordt saai. Ten tweede moet hij wel metrisch goed uitkomen

⁵¹ **olim**(=ooit, eenmaal) gaat hier over de toekomst, niet het verleden

⁵² Vergilius had hier ook everteret kunnen gebruiken, dat een veel beter woord is voor verwoesten. Maar hij gebruikt in plaats van het *compositum* (samengestelde woord) het *simplex*: SIMPLEX PRO COMPOSITO. De reden kan in het metrum liggen (lettergreepje te veel). Maar in epiek/epos komen we dit soort keuzes vaker tegen. De CON is meer een *finalis* (doelaangevend) dan *obliquus* (BZ in de Acl)

⁵³ Vergilius gebruikt als dichter vaak andere woorden dan prozaschrijvers. Dat zullen we een aantal keren zien. Een zwaard is nooit gladius, maar vaak ensis, of ferrum. Hij gebruikt hier **arces** in plaats van urbs

⁵⁴ uit dat Trojaanse bloed dus: Vergilius schetst de ondergang van Carthago in vv.21 en 22 als door het lot bepaald, als voorbestemd. Niet aan te ontkomen. De mensen uit Vergilius' tijd wisten dat dit nachtmerriescenario van Juno inderdaad uitgekomen was. In 146 werd Carthago na de derde Punische oorlog met de grond gelijk gemaakt. Zoals gezegd, de *teleologische* opvatting van de geschiedenis

⁵⁵ eigenlijk is **regem** natuurlijk de ACC SG van rex (=koning), maar hier wordt het SUBST gebruikt alsof er een PPA stond, regentem of zo

⁵⁶ het zou niet vreemd zijn als Juno het **populum** (natuurlijk het Romeinse volk van ooit) wel degelijk arrogant vond. Wist dat ze het arrogant zou gaan vinden is beter geformuleerd. De Romeinen hebben altijd gevonden dat zij op de wereld waren gekomen andere volkeren te overheersen en dat volkeren die dat niet door hadden arrogant waren

⁵⁷ te lezen als **venturum esse**, waarmee het de INF wordt in de eerste Acl (nog steeds afhankelijk van **audierat** in v.20) met **populum** als *subjects* ACC. De tweede Acl staat **CHIASTISCH** qua volgorde van ACC en INF: nu eerst de INF **volvère**, daarna pas de ACC **Parcas**. Notatie: **populum** (a) **venturum** (b) **volvère** (b) **Parcas** (a). Gokkernolle, die Vergilius is een chiasmemaniak

⁵⁸ de zogenaamde DAT *finalis*, die het doel uitdrukt. auxilio venire is ook een voorbeeld van een DAT *finalis*: komen met de bedoeling hulp te bieden. Het nieuwe volk zal maar één doel hebben: Carthago wegvagen

⁵⁹ weer niet echt geografisch een uitblinkertje. Carthago zoeken we in het huidige Tunesië, niet in Libië. Maar ach, Noord-Afrika is een groot gebied: we doen het ermee. Beetje dichterlijke vrijheid: Carthago zou een heel grote invloedssfeer krijgen

⁶⁰ Onder hun Griekse naam zijn deze dametjes het bekendst: Clotho spon de draad van het leven, Lachesis nam de draad de maat en Atropos sneed hem door. Je moet een hobby hebben. **Parcas** is de *subjects* ACC van de Acl, die nog steeds afhankelijk is van **audierat** in v. 20

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING **AENEIS 1 (PROOEMIUM) > 1.23-28 (p.35);** Vervolg van het prooemium: de woede van Juno (3)

23	Id ⁶¹ metuens veterisque memor Saturnia ⁶² belli ⁶³ ,	Saturnus' dochter, daarvoor bang en denkend aan de oude oorlog
24	prima <i>quod</i> ad Troiam pro caris ⁶⁴ gesserat ⁶⁵ Argis –	die zij eerder bij Troje voor haar geliefde Argos gevoerd had –
25	necdum ⁶⁶ etiam causae irarum saevique dolores	en ook waren nog niet de oorzaken van haar boosheid en het wrede verdriet
26	exciderant animo; manet ⁶⁷ alta ⁶⁸ mente repostum ⁶⁹	uit haar hart verdwenen; diep in haar geest blijft weggeborgen
27	iudicium Paridis ⁷⁰ spretaeque iniuria formae ⁷¹	het oordeel van Paris en het onrecht van haar versmide schoonheid
28	et genus invisum et rapti Ganymedis honores:	en het gehate geslacht en het ereambt van de geschaakte Ganymedes:

⁶¹ vat de angst (**metuens**) van Juno samen voor de verwoesting van haar geliefde Carthago door de Romeinen van een aantal eeuwen later

⁶² Juno wordt bedoeld, maar Vergilius vindt het eens aardig haar bij haar vaders naam te noemen. Saturnus was de paps van Juno (én van Jupiter) namelijk. We hebben een **PATRONYMICUM** in het wild. Vergilius is in het hele werk virtuoos bezig. Waar bij Ovidius de term *poeta doctus* (=geleerde dichter) vrij gebruikelijk is om aan te geven dat hij zich wel erg nadrukkelijk op de borst slaat m.b.t. zijn kennis van geografie, mythologie, historie, astronomie, Griekse namen, valt dat van Vergilius niet meteen op, ook vanwege de plechtstatigheid van zijn taal. Toch zou ook Vergilius de term *poeta doctus* niet misstaan

⁶³ de Trojaanse oorlog natuurlijk. **Belli** en het erbij horende **veteris** staan in de GEN, omdat de aanvulling bij memor verplicht in de GEN staat

⁶⁴ Argos had Hera als stadsgodin dus die had het wel goed voor met de inwoners daarvan. Dit soort namen wordt ook collectief voor alle Grieken in het algemeen gebruikt. Juno had zich in de oorlog tussen de Grieken en Trojanen aan de Griekse kant geschaard. Daar had ze redenen voor, die hierna genoemd worden, maar per saldo moet ze de Trojanen niet. En daarom is ze vóór iedereen die anti-Trojaans is

⁶⁵ Juno actief in de oorlog? Mwah. Ze probeert invloed uit te oefenen. In het 13^e boek van de Ilias verleidt Hera haar man/broer op het moment dat Poseidon tegen de orders van Zeus in de Grieken aanmoedigt. Zeus wordt moe van dat robbertje seks en valt, zonder sigaret waarschijnlijk, in slaap. Hera, de feeks, vindt die hulp van Poseidon prima, want ja, alles wat de Trojanen kan nekken is mooi mee genomen.

⁶⁶ de normale constructie/opbouw van de zin wordt losgelaten en pas in 29 weer opgepakt (wordt **ANAKOLOET** genoemd). In onze lay-out was het al zichtbaar door het liggend streepje in v.24. Maar de Romeinen gebruikten niet van die mooie interpunctie! Streepjes, vraagtekens, komma's kenden ze allemaal niet. Door de onderbreking van de structuur lijkt het alsof de Muze Vergilius nog wat heeft ingefluisterd over Juno's motieven om Aeneas dwars te zitten. Oh ja, hee, Vergieleke, wist je trouwens ook dat ....

⁶⁷ Vergilius benadrukt hoe Juno het haar aangedane onrecht niet van zich af kan zetten en er maar over blijft doorgaan. Als een ruzie tussen man en vrouw waarbij de laatste nog akkefietjes uit een grijs verleden weet te noemen, als geschut, waarvan manlief al lang het idee had dat die opgelost waren. **Manet** is PR: het is voor Juno nooit over

⁶⁸ natuurlijk niet in haar diepe geest, want dat zou nergens op slaan. Nee, een **dominant** ADI. Het gaat eerder om **alta** dan om **mente** (terwijl meestal de SUBST belangrijker zijn dan de ADI). Slot –a van **alta** zal natuurlijk ... metrisch lang zijn! Het is een ABL SG F, en die zijn lang. Geldt niet alleen voor de eerste declinatie maar ook voor de tweede (bijvoorbeeld bellō), vierde (manū) en vijfde (diē)

⁶⁹ Vergilius had met het oorspronkelijke PPP **repositum** nét een lettergreepje te veel. Truc der trucs: hij laat de i weg (**SYNKOPE**) en maakt het aantal lettergrepen op die manier kloppend

⁷⁰ die Trojaan Paris had verstand van vrouwen, zo ging het verhaal. Dus toen de godin van de ruzie op de bruiloft van Peleus en Thetis (Achilles' moeder) een gouden appel in de zaal smet omdat zij niet uitgenodigd was en die appel voor de mooiste godin bedoeld was, was het natuurlijk bonje. Juno, Minerva en Venus vonden alle drie dat ze wel in aanmerking kwamen. Jupiter wilde daar, met zoveel familie onder de deelnemers, zijn handen niet aan branden en liet de netelige kwestie over aan Paris. Die koos Venus omdat die hem de mooiste vrouw ter wereld beloofde (die overigens helaas al bezet was). Juno werd dus gepasseerd door een Trojaan (Minerva ook, en zij hielp bij de list met het houten paard de Trojanen de vernieling in) en dat nam ze heel Troje kwalijk. Maak een vrouw nooit nijdig, want je verliest er hele oorlogen door!

⁷¹ uitleggende GEN, de zogenaamde GEN *explicativus*. De GEN legt uit wat dan het onrecht was waarvan Juno vond dat het haar aangedaan was: Paris had Juno niet de mooiste godin gevonden (maar Venus), de lul. Eigenlijk legt **spretae iniuria formae** het voorafgaande **iudicium Paridis** uit. Ganymedes was een Trojaans mannetje dat ook wel bij de weinig kieskeurige oppergod in de smaak viel, ook weer tegen het zere been van echtgenote Juno, dubbel zelfs: een ander én een man. Juno was weinig tolerant

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING **AENEIS 1 (PROOEMIUM) > 1.29-33 (p.35);** Vervolg van het prooemium: de woede van Juno (4)

29	his accensa ⁷² super iactatos aequore ⁷³ toto	hield, door deze dingen bovendien geïrriteerd, de Trojanen, die over de hele zee
30	Troas ⁷⁴ , reliquias ⁷⁵ Danaum ⁷⁶ atque immitis ⁷⁷ Achilli ⁷⁸ ,	heen en weer gejaagd waren, restanten van de Danaï en van de meedogenloze Achilles,
31	arcebat ⁷⁹ longe Latio ⁸⁰ , multosque per annos	ver weg van Latium, en gedurende vele jaren
32	errabant acti fatis ⁸¹ maria omnia ⁸² circum.	zvierven zij, gedreven door de lotsbeschikkingen, over alle zeeën rond.
33	Tantae molis erat Romanam condere ⁸³ gentem ⁸⁴ .	Zoveel inspanning kostte het om het Romeinse volk te stichten.

⁷² grammaticaal en inhoudelijk het vervolg op **id metuens** van 23. De zin is grammaticaal even onderbroken door een kleine zijweg (een zijweggetje dus) over de redenen die Juno allemaal had om alle Trojanen, Aeneas in het bijzonder dwars te zitten. Alsof Vergilius voorover leunt en de lezer/luisteraar iets toevertrouwt: “o, trouwens, tussen haakjes, weet je waarom...”

⁷³ de zeevlakte is die van mare nostrum, de Middellandse Zee. Aeneas en zijn matjes namen bepaald niet de kortste weg van A naar B, van Troje naar Latium

⁷⁴ zogenaamde Griekse ACC. Vergilius maakt hier wel vaker gebruik van. Vaak past zo’n vorm metrisch beter en vergeet niet dat het een episch kenmerk is als er plechtstatig taalgebruik is. **Troas** is gewoon M

⁷⁵ bedoeld is natuurlijk dat de Grieken in hun overwinningsoes vele Trojanen lek geprikt hebben waarna er nog een bescheiden aantal aan hun bloeddorstigheid wist te ontkomen. Die Grieken hadden, volgens de mythe dus hè, tien jaar oorlog liggen voeren voor een stad om uiteindelijk de van Menelaus gejatte echtgenote terug te halen. Ja ja. Dat doet natuurlijk niemand. Troje had de Grieken heel andere zaken te bieden dan een loopse Helena: er lagen vanwege de ligging van Troje economisch gezien best mogelijkheden. Onthoud dat Vergilius mythe en historie op werkelijk fenomenale wijze vervaecht met elkaar!

⁷⁶ de “normale” GEN PL Graecorum geeft metrisch niet dezelfde mogelijkheden als dit typisch epische **Danaum** (klinker vóór een andere klinker is kort> check de Powerpoint over scanderen op superlatijn.nl). Die Danaos/Danaus is een personage uit de Griekse mythologie. Hij had vijftig (50!) dochters, die we wel kennen als de Danaïden. Dat getal van vijftig kom je vaker tegen. Ook Priamus, de laatste Trojaanse koning, zou vijftig zonen en vijftig dochters hebben gehad. Bekende zoons van Priamus waren Hector en Paris, bekende dochters o.a. Cassandra (zie v. 41 over Ajax) en Creüsa, de vrouw van Aeneas

⁷⁷ bijna een epitheton ornans volgens de Homerische traditie. Wat weet je van Achilles? Nou ja, hij is meedogenloos

⁷⁸ Achilles natuurlijk genoemd als een soort van prototype der Grieken, de sterkste en vrijwel onkwetsbare Griekse held. Mammie Thetis had hem aan zijn hiel beet gehouden toen ze hem na zijn geboorte in de Styx flikkerde om hem onkwetsbaar te maken. Volledig onkwetsbaar te maken dus, maar ja, die hiel hè. Foutje bedankt, mams. Overigens was het nou net die eikel van een Paris die aan het eind van de oorlog een pijl in Achilles’ hiel wist te schieten, waardoor die het loodje legde. De natuur is wreed

⁷⁹ subject is uit vers 23 nog steeds Saturnia, Juno dus. Dit **arcebat** is typisch een geval van een IMPF dat aangeeft, dat Juno dat wel probeert, dat weghouden van die Trojanen van het avondland (= Italië, dat ten westen ligt van Griekenland, Troje en die hele zooi daar. In het westen gaat de zon onder, vandaar avondland), terwijl wij wel weten dat haar dat niet gaat lukken. Ha ha! We hebben een nieuw grammaticaal fenomeen: *aspect*. Het zit iets ingewikkelder in elkaar, maar het komt qua eindexamenkennis neer op het volgende: een IMPF kan drie aspecten hebben. 1) *duratief* aspect, dat een langdurige situatie in het verleden aangeeft waarvan niet duidelijk is of die afgerond is; 2) *iteratief* aspect, dat een zich herhalende handeling in het verleden aangeeft; 3) *conatief* aspect, waarbij het aspect een poging aangeeft. In de praktijk van het examen kun je volstaan met de term *duratief* dan wel *iteratief* dan wel *conatief* IMPF

⁸⁰ deze ABL geeft een scheiding/verwijdering aan en wordt daarom *separativus* genoemd. Het is weghouden van, in dit geval, Latium

⁸¹ niet omdat ze dat zelf wilden. Het *fatum* stuurde. We zien wel dat de goden Aeneas er nog wel eens aan moeten herinneren dat hij zijn missie voltooit. De combinatie doet denken aan **fato profugus** van vers 2

⁸² alle zeeën? Beetje overdreven. Van de Middellandse Zee zagen ze wel veel hoeken en gaten, dat wel

⁸³ in vers 33 eindigt het *prooemium* met de constatering dat het wel erg veel moeite kostte Rome van de grond te krijgen. Ook in het begin van het prooemium is sprake van het stichten van de stad (Aen. I, 5 ... **dum conderet urbem**). We hebben hiermee een aardig voorbeeldje van RINGCOMPOSITIE

⁸⁴ Dit laatste vers van het *prooemium* bevat metrisch de zware, slepende spondeeën die horen bij de inhoud

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (STORM) > 1.34-41 (p.36); Juno verbijsterd (1)

34	Vix e conspectu Siculae ⁸⁵ telluris in altum	Nauwelijks uit het zicht van het Sicilische land hesen ze naar de volle zee
35	vela dabant laeti ⁸⁶ et spumas salis ⁸⁷ aere ⁸⁸ ruebant,	blij hun zeilen en woelden ze met hun bronzen voorsteven het schuim van de zee op,
36	cum ⁸⁹ Iuno aeternum servans sub pectore vulnus ⁹⁰	toen Juno die een eeuwige wond onder in haar hart bewaarde
37	haec secum ⁹¹ : 'Mene ⁹² incepto desistere victam ⁹³	het volgende bij zichzelf zei: "Dat ik, overwonnen, afzie van mijn voornemen
38	nec posse Italia ⁹⁴ Teucrorum avertere regem!	en niet in staat ben de koning van de Trojanen weg te houden van Italië!
39	Quippe vetor fatis ⁹⁵ . Pallasne ⁹⁶ exurere classem	Ja hoor, het wordt mij verboden door het noodlot. Kon Pallas soms de vloot van de
40	Argivum atque ipsos potuit summergere ponto	Grieken verbranden en henzelf verdrinken in de zee
41	unius ob noxam et ⁹⁷ furias Aiakis ⁹⁸ Oilei?	vanwege de schuld en passie van één, Oileus' zoon Ajax?

⁸⁵ we zitten in het zevende jaar van de tocht als Vergilius, de dichter, de vates, na het uitgebreide *prooemium* zijn verhaal in medias res begint (hij valt met de deur in huis dus). Op Sicilië is Aeneas' vader Anchises gestorven. Na de episode met Dido keren de Trojanen nog éénmaal terug naar Sicilië waar lijkspeken gehouden worden voor Anchises. Vervolgens gaan ze richting Italië waar Aeneas in Cumae de onderwereld bezoekt

⁸⁶ nu zijn ze nog blij, merkt Vergilius met wat lichte ironie op. De Trojanen zullen schipbreuk leiden en op de kust van Noord-Afrika terecht komen. Hij weet dat wel, zij niet: vorm van **DRAMATISCHE IRONIE**

⁸⁷ klein voorbeeldje van **ALLITERATIE**: de beide woorden achter elkaar die met een s- beginnen, waarvan je met een beetje fantasie zou kunnen zeggen dat zo het schuimen van het zeewater hoorbaar gemaakt wordt

⁸⁸ het brons wordt genoemd maar bedoeld wordt de voorsteven van het schip die kennelijk van brons is. Dat komt ons bekend voor, toch? **METONYMIA**

⁸⁹ de zogenaamde cum inversum-constructie waarbij de hoofdmededeling in de BZ wordt gedaan en niet in de HZ, zoals dat normaal gesproken gebeurt. In het Nederlands kun je de constructie als een HZ vertalen door het voegwoord of te gebruiken: Hij was nog geen tien seconden weg of het water kwam bij bakken uit de lucht

⁹⁰ Juno geeft er blijk van zich vernederd te voelen. Ze zit in zichzelf – een monoloog dus (monologue intérieur?) – eigenlijk een beetje te gvd'en en vergelijkt haar positie met die van Pallas Athene. Deze boosheid contrasteert mooi met het blij zijn van de Trojanen (**laeti**). **aeternum** en **vulnus** staan ver uit elkaar (**HYPERBATON**), zodat je de indruk krijgt dat haar woede langdurig is. Een commentator, niet ondergetekende by the way, signaleert vrij veel s-klanken in Juno's. In een stadion of een klaslokaal hoor je die ook vrij veel, maar hier onderstreept het veelvuldig voorkomen van de S de boosheid van Juno, die als een gifslang sist van woede

⁹¹ locuta est/dixit is weg gelaten, wat we kundig als we zijn **ELLIPSIS** noemen. Hier begint directe rede, wat inhoudt dat het verteltempo zakt. Eerst is de verteltijd < vertelde tijd, bij directe rede verteltijd = vertelde tijd

⁹² fungeert als de *subjects* ACC in de Acl bij een weggelaten hoofdgedachte. Onze methode suggereert "het is schandelijk dat" + Acl; **desistere** is dan de INF

⁹³ PPP van vincere, ACC SG F, omdat het congruent is met **me** (in **mene**, haar eerste woord)

⁹⁴ met een lange slot –a. Het is een ABL *separativus*, en de slot –a van naamwoorden is kort, behalve in de ABL SG F

⁹⁵ Juno is zich er wel van bewust dat het *fatum* wint, de godenwil niet. Het **quippe** is zwaar cynisch: ze moeten mij toch altijd weer hebben.

⁹⁶ want deze Ajax-lullo had zich in een tempel aan Cassandra vergrepen, in de tempel van Pallas Athene, die daardoor haar naam bezoedeld zag. Net mensen, die goden

⁹⁷ Vergilius gebruikt het nevenschikkend voegwoord **et** waarbij het tweede lid dan een uitleg, een nadere verklaring is van het eerste lid. We zagen dat ook in Aen. 1,27 bij **iudicium Paridis spretraeque iniuria formae**

⁹⁸ niet de zoon van Telamon dus, de wat beroemdere Ajax. Die had ook wel gekke dingen gedaan. Toen bijvoorbeeld niet hij maar Odysseus aan de haal ging met de wapenrusting van Achilles (toen die dood was!!), was hij zo woest dat hij de Griekse leiders aan mootjes wilde hakken. Pallas maakte hem tijdelijk krankzinnig zodat hij schapen doodde, de arme beestjes (verkeerde tijd, verkeerde plaats). Uit schaamte prikte hij zichzelf de volgende dag aan het zwaard (van Hector) maar dat deed hij wél efficiënt

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING **AENEIS 1 (STORM)** > 1.42-49 (p.36); Juno verbijsterd (2)

42	Ipsa ⁹⁹ Iovis rapidum iaculata ¹⁰⁰ e nubibus ignem ¹⁰¹	Zij zelf heeft, door het roofzuchtige/snelle vuur van Jupiter uit de wolken te slingeren,
43	disiecitque rates evertitque aequora ventis,	én de schepen uiteengeslagen én de zeevlakte(s) omgewoeld met winden
44	illum ¹⁰² expirantem transfixo pectore ¹⁰³ flammas	(maar) hem(zelf) heeft zij toen hij uit zijn doorboorde borst vlammen uitademde
45	turbine corripuit scopuloque infixit ¹⁰⁴ acuto;	gegrepen met een wervelstorm en gespietst op een scherpe rots;
46	ast ego ¹⁰⁵ , quae ¹⁰⁶ divum incedo regina Iovisque	maar ik, die als de koningin der goden voortschrijd en als zowel de
47	et soror et coniunx, una ¹⁰⁷ cum gente ¹⁰⁸ tot ¹⁰⁹ annos	zuster als de echtgenote van Jupiter, voer met één volk zoveel jaar/jaren
48	bella gero. Et quisquam numen Iunonis adorat	oorlog(en). En vereert voortaan nog iemand de goddelijke macht van Juno
49	praeterea aut supplex aris imponet ¹¹⁰ honorem?’ ¹¹¹	of zal (iemand) nog als smekeling/smekend een eregave op haar altaren leggen?”

⁹⁹ staat scherp tegenover **ast ego** (v. 46) dat het machteloze optreden van Juno inleidt, die toch eigenlijk meer dan Pallas zou moeten kunnen. Pallasje mocht de bliksem van Zeus gebruiken om de Griekse vloot met Ajax (de kleine) erin in de hens te steken. Dat lukte wel, maar Ajax doden op dat moment nog niet

¹⁰⁰ heeft zelf een korte slot –a, omdat het een NOM SG is bij **ipsa**. De volgende lettergreep, de letter **e** (kort voor ex), is evenwel lang

¹⁰¹ bedoeld is de bliksemschicht van Jupiter: **rapidum** en **ignem** staan in een **HYPERBATON** nogal ver uit elkaar. De bliksem van Jupiter komt uit de wolken, en die zijn best ver weg

¹⁰² **illum** wordt niet voorafgegaan door het tegenstellende voegwoord maar, en dat weglaten noemen we **ADVERSATIEF ASYNDETON**

¹⁰³ kan een ABL absolutus zijn, maar ook gewoon een PTC-constructie waarbij het voorzetsel (ex/e=uit) weggelaten is

¹⁰⁴ akelig toch? In de Odyssee overkomt Ajax iets dergelijks, alleen was daar geen bliksemschicht bij aanwezig

¹⁰⁵ het zwaar aandoende **ast** (een archaïsche variant op at) contrasteert met de in v.39 genoemde Pallas, en met **ipsa** uit v.42: zij wel, en ikke niet. Juno's waarneming leidt een type redenering in, die we analogieredenering noemen. Als zij dat allemaal mocht, dan moet ik dat ook mogen. a fortiori redenering kan ook. Als zij, dochter van Jupiter, dat al mocht, dan mag ik, vrouw en zus van Jupiter, dat toch helemaal!

¹⁰⁶ mooi tijd om even het relativum te herhalen. Het betrekkelijk voornaamwoord komt met het antecedent overeen in getal (SG of PL) en geslacht (M, F of N), niet noodzakelijk qua naamval. In het rijtje van het M hebben we: qui, cuius, cui, quem, quo//qui, quorum, quibus, quos, quibus. In het F hebben we: quae, cuius, cui, quam, qua//quae, quarum, quibus, quas, quibus. In het N: quod, cuius, cui, quod, quo//quae, quorum, quibus, quae, quibus. Je moet met name de vorm quae in de peiling houden, want die kan nogal wat betekenissen hebben. Hier heeft **quae** hetzelfde getal (SG) en geslacht (F) als het antecedent **ego** (verwijst naar Juno en is dus F). De naamval (NOM) is toevallig hetzelfde, want beide woorden zijn subject in hun eigen zin, **ego** in de HZ, **quae** in de BZ

¹⁰⁷ vormt een echo van het **unius** in v.41. Twee keer het telwoord één (schrijf in een vertaling bij het telwoord één altijd accenten om te voorkomen dat het lidwoord een gelezen wordt): eerst één persoon (een Griek, Ajax), nu één volk (namelijk de Trojanen). De goede luisteraar vond dat soort vondsten en variaties geweldig

¹⁰⁸ Juno snapt er helemaal niks van. Pallas mocht na de overtreding van slechts één Griek haar gang gaan met de bliksemschicht van paps en zij, nota bene moeder van Pallas en vrouw én ook nog eens de zus van Jupiter krijgt geen steun bij haar strijd tegen één heel volk. Tja, dat moet ze dan zelf oplossen

¹⁰⁹ onverbuigbaar woord, dat er dus in alle naamvallen hetzelfde uit ziet. **Tot** (=zoveel) contrasteert hier met **una** (=één)

¹¹⁰ sommige handschriften geven hier, naar analogie van **adorat** (PR) geen FUT, maar ook een PR imponit. Het FUT is wat dramatischer geladen: zal iemand nu nog....?

¹¹¹ na deze directe rede gaat het verteltempo weer omhoog. Van de situatie verteltijd≈vertelde tijd krijgen we nu weer verteltijd<vertelde tijd. Verteltijd is die de tijd die het kost het verhaal te vertellen, vertelde tijd is de daadwerkelijk in het verhaal verstreken tijd. De verhouding tussen verteltijd en vertelde tijd noemt men verteltempo. Voor directe rede wordt aangenomen dat verteltijd ongeveer even groot is als vertelde tijd

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (STORM) > 1.50-57 (p.36); Juno gaat naar Aeolus, de god van de winden (1)

50	Talia ¹¹² flammato ¹¹³ secum ¹¹⁴ dea ¹¹⁵ corde volutans	Terwijl de godin dergelijke dingen bij zichzelf in haar ontvlamde hart overwoog/overweegt
51	nimborum in patriam ¹¹⁶ , loca feta furentibus ¹¹⁷ Austris ¹¹⁸ ,	kwam/komt zij naar het vaderland van de regenwolken, een gebied vol razende winden,
52	Aeoliam ¹¹⁹ venit. Hic ¹²⁰ vasto rex Aeolus antro	naar Aeolië. Hier in een uitgestrekte grot houdt koning Aeolus
53	luctantes ¹²¹ ventos tempestatesque sonoras ¹²²	de worstelende winden en de loeiende stormen
54	imperio premit ac vinclis et carcere frenat ¹²³ .	met zijn gezag in toom en hij beteugelt ze met boeien en een gevangenis.
55	Illi ¹²⁴ indignantes ¹²⁵ magno cum murmure montis ¹²⁶	Die bulderen verontwaardigd met een luid gerommel van de berg
56	circum claustra ¹²⁷ fremunt; celsa sedet Aeolus arce ¹²⁸	rond hun boeien; Aeolus zit op de hoge burcht
57	sceptra tenens mollitque animos et temperat iras.	terwijl hij zijn scepter vasthoudt en hij bedaart hun gemoederen en tempert hun woede.

¹¹² waar het aanwijzend voornaamwoord hic in tekst ook een verwijzende functie heeft en verwijst naar wat volgen gaat (vertaling van v.37 **haec secum** = zij sprak het volgende bij zichzelf), heeft talis een terugverwijzende functie. Hier verwijst **talia** naar wat Juno gezegd/gedacht/gemompeld heeft

¹¹³ **flammato** hoort bij **corde**. Haar hart stond niet echt in de fik: we hebben hier overdrachtelijk taalgebruik. Vergilius was de eerste die het overdrachtelijk gebruik bij dit woord toepaste. Een **METAFOR** dus

¹¹⁴ bij zichzelf, wat de eerder gemelde monologue intérieur dus onderschrijft

¹¹⁵ Juno heeft in zichzelf zitten mopperen

¹¹⁶ de winden hebben in deze verhaallijn een eigen land. Juno moet dus een reisje maken naar het land van koning Aeolus, die koning is van de winden

¹¹⁷ twee woorden achter elkaar die beginnen met een f–: een **ALLITERATIE**

¹¹⁸ meerdere woorden voor wind. Dat is niet helemaal raar. Als je veel met iets te maken hebt, heb je voor de diverse verschijningsvormen ervan verschillende namen. De Auster (in het Grieks Notos) was een warme Zuidenwind. Zo hebben we ook de Eurus, Notus, Africus, Septentrio, de Favonius, de Subsolanus en meer

¹¹⁹ Vergilius heeft Lipara in zijn hoofd als hij het land van de winden Aeolia noemt. Ook Homerus meldt het land/eiland van Aiolos. Odysseus krijgt van Aiolos de Zephyros mee, wind in de rug voor hem

¹²⁰ in Aeolië dus, wat eigenlijk gesitueerd is in het noordwesten van Klein-Azië. Er is dus bij Homerus en Vergilius verschillende perceptie hierover. De lezers en luisteraars smikkelden en smulden!

¹²¹ de winden worstelen (luctari=worstelen) om vrij te komen. Aeolus (nou ja, eigenlijk Jupiter, zie v. 60) heeft ze opgesloten en ze willen d'r uit!

¹²² mooi **CHIASME**. Let op de juiste notatie: **luctantes** (a) **ventos** (b) **tempestates** (b) **sonoras** (a), oftewel eerst een bijvoeglijk PTC en dan het SUBST, vervolgens eerst het SUBST en daarna het ADI

¹²³ hier geen kruislingse plaatsing van tekstelementen, maar een parallelle plaatsing: **imperio** (a) **premit** (b) **vinclis et carcere** (a) **frenat** (b). Eerst het middel waarmee (ABL), dan de persoonsvorm (**PARALLELLIE**)

¹²⁴ die winden dus, opgesloten binnen in die berg waar Aeolus over waakt

¹²⁵ verontwaardigd, alsof het mensen zijn. Eerder worstelden ze al, een menselijke activiteit. Aan de winden worden menselijke eigenschappen toegeschreven: **PERSONIFICATIE**

¹²⁶ de **ALLITERATIE** hier van de m– (**magno murmure montis**) en in de volgende regel van de c– (**circum claustra .. celsa**) zorgt voor klankeffecten

¹²⁷ vastgebonden, die winden. Geen dubieuze SM-scene of zo, ze zitten gewoon binnen in een berg opgesloten. Juno zal aan Aeolus vragen ze los te laten zodat ze het Aeneas en zijn mannen lastig kunnen maken

¹²⁸ hoog torent koning Aeolus dus boven zijn onderdanen uit. De macht van Aeolus is onbetwistbaar, maar – zal zo blijken – toch nog wel altijd ondergeschikt aan die van Juno

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (STORM) > 1.58-64 (p.36); Juno gaat naar Aeolus, de god van de winden (2)

58 Ni¹²⁹ faciat¹³⁰, maria ac terras caelumque profundum¹³¹
 59 quippe ferant¹³² rapidi¹³² secum¹³³ verrantque per auras;
 60 sed pater omnipotens¹³⁴ speluncis abdidit atris
 61 hoc¹³⁵ metuens molemque et montes insuper altos
 62 imposuit, regemque dedit qui¹³⁶ foedere certo
 63 et premere et laxas sciret¹³⁷ dare iussus¹³⁷ habenas¹³⁸.
 64 Ad quem¹³⁹ tum Iuno supplex¹⁴⁰ his vocibus usa est¹⁴¹:

Stel, hij deed dat niet, dan zouden ze immers razendsnel/roofzuchtig de zeeën en landen en de uitgestrekte hemel met zich meevoeren en door de lucht meeslepen; maar de almachtige vader heeft ze in donkere grotten weggeborgen omdat hij hiervoor bang was, en hij heeft een gevaarte van hoge bergen er bovenop geplaatst, en hij heeft ze een koning gegeven die met een vaststaand verdrag én op bevel de teugels strak wist te houden én die (wist) te laten vieren. Tot hem gebruikte Juno vervolgens smekend de volgende woorden:

¹²⁹ ni is kort voor nisi. Nisi is typisch een voegwoord waarachter je een CON *irrealis* zou kunnen verwachten. Hier komen wel CON, maar ze zijn *potentialis* en geven een mogelijkheid, waarschijnlijkheid aan. Heel vaak vertaal je een CON in een BZ niet op een speciale manier. Een CON in een HZ daarentegen vertaal je wel degelijk op een speciale manier. Korte, doch leerzame opsomming: 1) wens/*desiderativus* 2) aansporing/*adhortativus* 3) mogelijkheid/*potentialis* 4) niet-werkelijkheid/*irrealis* 5) twijfel/*dubitativus* 6) verbod/*prohibitivus*.

¹³⁰ puur grammaticaal kan deze CON alleen een *potentialis* zijn. Een *irrealis* zou in het IMPF of PLQP moeten staan. De *potentialis* geeft aan dat de situatie ter plekke kan veranderen. Overigens is **faciat** ook metrisch handiger dan *faceret* omdat er dan een probleem ontstaat in de rest van de zin

¹³¹ TRIKOLON (opbouw in drieën), en een POLYSYNDETON. Het POLYSYNDETON onderstreept het idee dat, mochten de winden ontsnappen, dan het totale universum getroffen wordt. Da's mooi want dan kan Aeneas het wel schudden met zijn vloot. Hij dacht vanaf Sicilië naar het avondland te varen, tenminste in één etappe. Hij weet nog niet dat het even wat langer gaat duren en dat hij eerst op de kust van Noord-Afrika gekeild wordt

¹³² de winden zouden bij loslaten oncontroleerbaar zijn: ze zouden alles met zich mee "rapere"

¹³³ maf voorzetsel hè, dat **cum**? Het staat normaal gesproken los vóór een SUBST. Maar bij de ABL van het persoonlijk voornaamwoord wordt het eraan vastgeplakt: *mecum, tecum, secum, nobiscum, vobiscum, secum*

¹³⁴ de almachtige paps, dat is dus Jupiter. Steeds Jupiter zeggen wordt zo saai, dus varieert de dichter geregeld. Dus Jupiter heeft de winden opgesloten in die grot waar Aeolus de baas over mag spelen

¹³⁵ legt uit wat hiervoor in de vv 58 en 59 genoemd is: hij is bang dat de winden ontsnappen en ongecontroleerd de boel naar de filistijnen helpen

¹³⁶ zie je dat het betrekkelijk voornaamwoord **qui** in getal (SG) en geslacht (M) overeenkomt met het antecedent **regem**, maar dat het de naamval krijgt op basis van de functie in zijn eigen relatieve BZ (NOM)?

¹³⁷ **iussus** is een toelichting op wat in vers 62 stond. Jupiter heeft in een **foedere certo** Aeolus de controle gegeven over de winden. Nadrukkelijk wordt gemeld dat Aeolus aan afspraken gebonden was, omdat hij dat contract nu op verzoek van Juno gaat verbreken. Alleen omdat die met wat aanlokkelijks schermt, een leuke nimf. Juno was niet geheel onbekend met het doen van beloftes. Bij het Parisoordeel beloofde zij Paris ook iets fraais, als hij haar de appel voor de mooiste godin zou toekennen: grote rijkdom en macht. We weten dat Venus de arme jury net iets aantrekkelijkers in het vooruitzicht stelde: een getrouwde vrouw, Helena

¹³⁸ teugels? Teugels heb je bij paarden. De winden worden hier voorgesteld als ongetemde paarden. Het beeld dat je dus eigenlijk voor je moet zien. De uitdrukking **laxas .. dare .. habenas** is dus een **METAFOR**. Als je een vergelijking ontdekt, moet je die vaak analyseren. Een standaard vergelijking bestaat uit drie onderdelen: 1) het afgebeelde/object/origineel 2) het beeld en 3) het punt van overeenkomst, ook *tertium comparationis* genoemd (om het makkelijk te houden). In een metafoor is alleen sprake van het beeld en het punt van overeenkomst en wordt het origineel weg gelaten. Hier wordt niet gezegd: de winden zijn zo ontembaar als wilde paarden (waarbij je teugels kunt aanhalen en vieren). Hier wordt alleen het beeld opgeroepen door het jargon over de teugels

¹³⁹ een betrekkelijk voornaamwoord aan het begin van een nieuwe zin, waarvan het antecedent in de vorige zin staat. We noemen dat relatieve aansluiting. Met **quem** wordt Aeolus bedoeld

¹⁴⁰ Juno weet welke toon ze moet aanslaan, wil ze kans hebben dat Aeolus tegen de afspraak in de winden los laat. Ze vleit hem

¹⁴¹ IND PF PASS van utor dat het object altijd in de ABL heeft. Hier is **his vocibus** die ABL

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (STORM) > 1.65-75 (p.37); Juno gaat naar Aeolus, de god van de winden (3)

65 'Aeole¹⁴² (namque¹⁴³ tibi divum pater atque hominum rex¹⁴⁴
 66 et mulcere dedit fluctus¹⁴⁵ et tollere vento),
 67 gens inimica¹⁴⁶ mihi Tyrrhenum navigat aequor
 68 Ilium in Italiam portans victosque penates:
 69 incute vim¹⁴⁷ ventis submersasque¹⁴⁸ obrue puppes,
 70 aut age diversos et dissice corpora ponto.
 71 Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae,
 72 quarum quae forma pulcherrima Deiopea,
 73 conubio iungam¹⁴⁹ stabili propriamque dicabo,
 74 omnes ut tecum meritis pro talibus¹⁵⁰ annos
 75 exigat et pulchra faciat te prole¹⁵¹ parentem.'

"Aeolus (want aan jou heeft de vader der goden en de koning der mensen het gegeven om met de wind én de golven te kalmeren én ze op te zwepen), een mij vijandig volk vaart over de Tyrrheense zee terwijl het Troje en haar overwonnen Penaten naar Italië brengt: verleen de winden kracht en overspoel de schepen zodat ze zinken, of drijf ze uiteen en verstrooi de lichamen over de zee. Ik heb tweemaal zeven Nimfen met een fantastisch lichaam, van wie ik Deiopea die qua schoonheid het mooiste is in een duurzaam huwelijk (met jou) zal verbinden en jou in eigendom zal geven, opdat/zodat zij als dank voor zulke verdiensten alle jaren samen met jou doorbrengt en jou vader maakt van mooie kinderen."

¹⁴² de persoon van wie je iets gedaan wilt krijgen meteen bij name noemen, dat werkt. **Aeole** is een VOC. De VOC komt eigenlijk als naamval alleen in de o-declinatie voor bij mannelijke woorden die niet op –er eindigen. Artsen schrijven elkaar in memo's/sms'jes/brieven nog vaak aan met amice. In andere declinaties wordt in wezen de NOM (SG dan wel PL) gebruikt voor het aanspreken van iemand

¹⁴³ legt uit waarom Juno zich voor haar verzoek toch tot Aeolus wendt. Eigenlijk mag hij alleen Jupiter (vader der goden etc) gehoorzamen, en dat weet ze ook. Kortom, ze moet wel vleien, smeken (**supplex**, v.64). Aan de andere kant houdt ook Juno zich keurig aan de formele regels bij het adresseren van iemand. De naam, dan zijn functies, dan pas de boodschap. Op die manier schetst Juno meteen ook het kader waarbinnen ze iets aan Aeolus wil vragen. Het gaat haar om de stormen die Aeolus kan ontketen ten nadele van Aeneas. Het gaat haar niet om het samen een gebakje eten of lekker ff samen sporten, al dan niet metaforisch

¹⁴⁴ vrij weinig komt aan het einde van een versregel bij Vergilius een éénlettergrepig (monosyllabisch) woord voor. Heel vaak zijn het tweelettergrepige woorden. Hier besluit het woord de plechtige aanspreekformule
¹⁴⁵ ACC PL van fluctus. De u– declinatie blijft lastig, met vier keer de uitgang –us. Gaat ie: fluctus, fluctus, fluctui, fluctum, fluctu //fluctus, fluctuum, fluctibus, fluctus, fluctibus

¹⁴⁶ Trojanen. Aan alles wat ook maar enigszins met Troje, door Vergilius ook vaak **Ilium** genoemd (v. 68), te maken heeft, heeft Juno een hekel, zeg maar gerust een teringhekel

¹⁴⁷ afgezien van de **ALLITERATIE** (**vim ventis**) is Juno nogal direct: ze motten d'r aan, die pokkenTrojanen. Ze gebruikt, ondanks het vleien (!), toch IMP om gedaan te krijgen wat ze wil: **incute**, **obruere**, **age**, **disice** (vv. 69-70)

¹⁴⁸ merkwaardige formulering. Letterlijk staat er: overspoel de gezonken schepen. Maar we moeten begrijpen dat die schepen overspoeld moeten worden zodat ze daarna zinken. Doet denken aan "een peuk roken", waarbij iets als gelijktijdig wordt geformuleerd terwijl er eigenlijk een resultaat bedoeld wordt. Een sigaret roken, zodat het een peuk wordt. Dat is een mooi stijlmiddel zeg! We noemen het **PROLEPSIS** (niet op het CE!)

¹⁴⁹ IND FUT: wat Juno belooft zal inderdaad gebeuren. Weinig kans voor Aeolus dat hij zich aan zijn contract met Jupiter houdt. In de Ilias belooft Hera, al dan niet onder druk, Hypnos één van de Gratiën als vrouw. Dit hele vers 73 wordt herhaald in Aen. 4, 126, waar Juno, net als hier in haar hoedanigheid van godin van het huwelijk (officiële termen conubium en dicare), haar plannen met Aeneas en Dido voor Venus ontvouwt. Het gaat natuurlijk over totaal verschillende situaties, maar het laat Juno zien als godin die op alle mogelijke manier alles naar haar hand probeert te zetten, die bijna als intrigante aan touwtjes trekt van marionetten

¹⁵⁰ met deze verdiensten (wat toch lichtelijk als een **EUFEMISME** overkomt) bedoelt Juno het loslaten van de winden, met als zekere uitkomst dat de vloot van de Trojaan Aeneas getroffen wordt. Hij doet iets voor haar

¹⁵¹ deze Aeolus had dus nog geen vrouw, laat staan kinderen. De Aiolos in de Odyssee was wel getrouwd, had ook 12 kinderen en die hadden met zijn allen elke dag feest. Vergilius kijkt vaker af van Homerus

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (STORM) > 1.76-80 (p.37); Juno gaat naar Aeolus, de god van de winden (4)

76	Aeolus haec ¹⁵² contra ¹⁵³ : 'Tuus ¹⁵⁴ , o regina ¹⁵⁵ , quid optes ¹⁵⁶	Aeolus sprak het volgende ten antwoord: "Uw taak, o majesteit, is het
77	explorare labor; mihi ¹⁵⁷ iussa ¹⁵⁸ capessere fas est.	te onderzoeken wat u wenst; (maar) mij past het bevelen te krijgen.
78	Tu mihi quodcumque hoc regni ¹⁵⁹ , tu sceptrum lovemque	U brengt voor mij al wat ik aan koninkrijk heb tot stand, u stemt de scepter/macht en
79	concilias, tu ¹⁶⁰ das epulis accumbere divum	Jupiter gunstig, u geeft het (mij) aan te liggen bij de maaltijd der goden
80	nimborumque facis tempestatumque potentem ¹⁶¹ .'	en u maakt (mij) de heerser over regenwolken en stormen."

¹⁵² weggelaten is de persoonsvorm, een **ELLIPSIS** dus. De reactie van Aeolus komt onmiddellijk na Juno's woorden. Hij heeft kennelijk meteen besloten wat hij gaat doen met Juno's vraag/verzoek

¹⁵³ in reactie op Juno's woorden, niet daar tegenin gaand. Het verteltempo lijdt niet onder het switchen van Juno's woorden naar die van Aeolus. We blijven eigenlijk in de directe rede, waar verteltijd≈vertelde tijd.

Na vers 80 gaat het verteltempo ras omhoog, omdat daar het verhaal verder gaat met het loslaten van de winden door Aeolus

¹⁵⁴ ver weg geplaatst van het erbij horende **labor** (v.77), wat we stilistisch **WOORDPLAATSING** kunnen noemen én **HYPERBATON**. Het contrasteert met **mihi** in het volgende vers

¹⁵⁵ het aanspreken van Juno als koningin, in combinatie met het woordje O, geeft blijk van ontzag. Je weet eigenlijk meteen dat hij in zal gaan op Juno's verzoek

¹⁵⁶ er had een vorm van velle kunnen staan, maar dat zou betekenen dat Juno dat vermorzelen van de Trojanen nu even wil. Als een gril van de dag. Optare is veel sterker: ellende voor de Trojanen is haar diepste wens

¹⁵⁷ je zou een adversatief asyndeton kunnen zien bij **mihi**: voor u geldt dit, (maar) voor mij geldt dat. De vraag is of het antithetisch is wat Aeolus stelt. Onder goden gesproken (**fas** heeft een goddelijke bijbetekenis) zegt Aeolus gewoon dat Juno gewoon lekker haar gang mag gaan, maar dat hijzelf naar Jupiter moet luisteren. Als het een antithese was zou hij dus niet ingaan op Juno's vraag. Nu doet hij dat wel, misschien omdat hij ervan uit gaat dat Juno haar ideeën omtrent de uitroeiing van de Trojanen met haar man besproken heeft en Jupiter aan dat plan zijn zegen gegeven heeft. De arme Aeolus, hij wil het Juno naar de zin maken, Jupiter gehoorzamen én er ook nog een mooie chick aan over houden

¹⁵⁸ van Jupiter, maar vooruit, hier dan ook een keertje van Juno. Juno heeft zich aan de ene kant ook opgesteld als Frau General, met haar IMP die aan inzicht niets te wensen overlieten. Aan de andere kant is hij zich zijn verplichting jegens Jupiter wel bewust en toont hij zich hier gevoelig voor gevele van Juno

¹⁵⁹ GEN *partitivus*, die het geheel aangeeft waarvan een deel genomen wordt. Aeolus is wel trots op zijn macht en zijn koninkrijk maar doet tegelijkertijd alsof het maar een onbelangrijk koninkrijkje is.

Pseudo-bescheiden is dat. Alsof Dafne Schippers haar gouden 200 meter afdoet als een aardig sprintje

¹⁶⁰ in een **ANAFOR** wordt het persoonlijke voornaamwoord **tu** herhaald. Het geeft aan dat Aeolus blij was met de manier waarop Juno zich tot hem richtte, namelijk in zijn functie van bewaker van de winden en iemand met de mogelijkheid die te manipuleren. Nu betoont Aeolus Juno het respect waarvan hij vindt dat het haar toekomt. Hoewel Jupiter hem het koningschap geschonken had, heeft Juno daar volgens Aeolus een hele grote hand in gehad. Zij is volgens hem in staat Jupiter te kalmeren en gunstig te stemmen (mocht hij boos worden omdat Aeolus de winden los gelaten heeft?) en ze heeft misschien wel bij Jupiter gelobbyd om aan Aeolus de macht over de winden te schenken. Hij wordt serieus genomen als god, en mag dus (een keertje) aanliggen bij het banket van alle goden, en dat dankzij Juno. Tot slot komt hij weer terug op het feit dat hij koning is van het rijk der winden. Er wordt in de interactie tussen Juno en Aeolus dus uiteindelijk over en weer gegeven, geschonken om dingen voor elkaar te krijgen. Juno doneert een bloedmooie nimf aan Aeolus, als ie ff mee werkt en de winden loslaat. Aeolus doet dat als wederdienst voor de dingen die Juno in zijn beleving voor hem ooit geregeld heeft. De eerder (v.74) genoemde **meritis**, zoals Juno ze noemt, duiden op hetzelfde principe. Het was en is nog steeds een do ut des (ik geef opdat jij geeft)-maatschappij. De ene hand wast de andere, compromissen, poldermodel, noem het zoals je wilt. Eén van mijn leerlingen, Michiel Spijkman, wees me op een vergelijkbare gewoonte in de Arabische wereld: wasta / wasita. In de Engelse wikipedia vind je hierover: "It refers to using one's connections and/or influence to get things done, including government transactions such as the quick renewal of a passport, waiving of traffic fines, and getting hired for or promoted in a job." (bron: Wikipedia)

¹⁶¹ slechts vier woorden in deze versregel. Daardoor is de toon vrij zwaar en overdreven. Komt een beetje over als een – vaak Duitse – dure en lange beroepsaanduiding: Eisenbahnknotenpunkt-hin-und-her-schieber. Inhoudelijk is het vrijwel dezelfde mededeling als in v.78 (dat Juno ervoor gezorgd heeft dat hij koning is geworden over de winden), maar hier is het in relatie tot de voorgaande opmerking, namelijk dat hij onder goden mag verkeren

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING **AENEIS 1 (STORM)** > 1.81-86 (p.38); De storm barst los

81 Haec¹⁶² ubi dicta¹⁶³, cavum¹⁶⁴ conversa cuspide¹⁶⁵ montem
 82 impulit in latius¹⁶⁶; ac venti velut agmine¹⁶⁷ facto,
 83 qua data porta¹⁶⁸, ruunt et terras¹⁶⁹ turbine perflant.
 84 Incubuerunt¹⁷⁰ mari totum¹⁷¹que a sedibus imis
 85 una Eurusque Notusque¹⁷² ruunt creberque procellis¹⁷³
 86 Africus¹⁷⁴, et vastos volvunt¹⁷⁵ ad litora fluctus¹⁷⁶.

Zodra dit gezegd was, stootte hij met zijn speer naar beneden de holle berg
 in de flank; en de winden stormden eruit, nadat als het ware een kolonne gemaakt was,
 waarlangs een doorgang was gegeven, en in een wervelstorm waaien ze over de landen.
 Ze stortten zich op de zee en vanaf de diepste plaatsen/de bodem zwepen
 tegelijk Eurus en Notus en, rijk aan windvlagen,
 Africus, hem geheel op, en ze wentelen enorme golven naar de kusten/stranden.

¹⁶² haec verwijst hier wel degelijk terug naar de net gesproken tekst en niet vooruit

¹⁶³ sunt is hier weg gelaten

¹⁶⁴ je zou de berg, zoals hij beschreven is door Vergilius, inderdaad hol kunnen noemen, en we weten dat dat kwam door de grot aan de binnenkant waar die winden opgesloten waren

¹⁶⁵ let op de **ALLITERATIE** van de c- n de drie woorden **cavum conversa cuspide**

¹⁶⁶ **latus** is hier een onzijdig SUBST, niet het PPP van ferre, en ook niet het ADI latus (=breed)

¹⁶⁷ **agmine facto** is een ABL absolutus, keurig met een naamwoord in de ABL en daarna een PTC in de ABL. **Facto** komt vrijwel altijd van fieri, bijna nooit van facere. Hier is het wel zo vertaald dat het van facere komt. Het beeld dat Vergilius schetst is dat van een militaire kolonne die met ongetwijfeld vijandige bedoelingen via het gat uit de berg ontsnapt en zich richting zee begeeft. Analyse van de vergelijking: 1) object/origineel/afgebeelde > de winden 2) het beeld > een leger op mars (met kleine letter, op Mars kwam men toen nog niet) 3) een aanval op de vijand

¹⁶⁸ est is weg gelaten, waardoor we dus een **ELLIPSIS** hebben. Waar Aeolus met de speer een gat in de berg gemaakt had, kunnen de winden ontsnappen als stoom uit een snelkookpan

¹⁶⁹ natuurlijk, ook het land krijgt met windkrachtje 13 de volle laag, maar het gaat om de zee. Want daar vaart het gevaar voor Juno's Carthago, Aeneas en zijn maatjes, Trojanen ook nog. Gadver!

¹⁷⁰ lees je wel incubuerunt? Vergilius heeft wel eens een lettergreepje of een paar letters te veel. Incubuerunt zou een lange laatste lettergreep hebben vanwege de drie medeklinkers (consonanten) die er dan achter de u staan. Het PF suggereert dat de winden zich in één keer op de zee storten

¹⁷¹ **totum** hoort bij mare: de zee wordt volkomen op zijn kop gezet

¹⁷² het bij Vergilius vaker voorkomende dubbele -que. Het geeft een sterke samenhang tussen de twee onderdelen. In dit geval wordt de veelheid van de winden benadrukt. Eerder zagen we al in v. 18 **tenditque foveatque**, in v.43 **disiecitque ... evertitque** en net nog in v.80 **nimborumque ... tempestatumque**

¹⁷³ Vergilius omschrijft hier in het Latijn wat bij Homerus met een epitheton ornans wordt opgelost. De "uilogige Athena" zou dan hier "Athena met de ogen van een uil" genoemd worden

¹⁷⁴ alle winden en stormen, tyfonen en orkanen werken samen hier. De kracht van de winden en de manier waarop ze wild tekeer gaan wordt door Vergilius ook knap door de klank van de vv. 83 – 85 benadrukt: er zitten veel dactyli in. De Africus is een vochtige Zuid-Westenwind

¹⁷⁵ de **ALLITERATIE** van de v- had iedereen natuurlijk al door

¹⁷⁶ alsof er een aardbeving geweest is en er nu een tsunami richting kust dendert

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING **AENEIS 1 (STORM) > 1.87-91 (p.38);** De storm barst los

87	Insequitur ¹⁷⁷ clamorque virum ¹⁷⁸ stridorque ¹⁷⁹ rudentum;	Direct volgt én het geschreeuw der mannen én het gekraak der touwen;
88	eripiunt subito nubes caelumque diemque ¹⁸⁰	plotseling ontrukken wolken én de hemel én het daglicht
89	Teucrorum ¹⁸¹ ex oculis; ponto nox ¹⁸² incubat ¹⁸³ atra;	aan de ogen der Teucriërs; een zwarte nacht ligt op de zee;
90	intonuere ¹⁸⁴ poli ¹⁸⁵ et crebris micat ignibus ¹⁸⁶ aether ¹⁸⁷	de hemelpolen donderden en de lucht flinkt door talrijke vuren
91	praesentemque viris intentant omnia mortem.	en alles houdt de mannen dreigend een aanstaande dood voor.

¹⁷⁷ de storm heeft een onmiddellijk effect. De Trojanen hebben de zware storm niet zien aankomen

¹⁷⁸ geen ACC SG, maar GEN PL, taaleigen bij het epos. Lees: virorum

¹⁷⁹ zie de voetnoot bij v.85 **Eurusque Notusque** voor het dubbele –que: het geschreeuw van de mannen en het gekraak van de scheepstouwen gaat min of meer simultaan

¹⁸⁰ niet letterlijk de dag, maar het daglicht. We hebben hier een voorbeeld van **METONYMIA**. Ze kunnen geen hand voor ogen zien door die duisternis. Dat is lastig navigeren, als je de sterren of, in dit geval, de zon niet kunt zien. Nota bene: het dubbele –que. Opnieuw

¹⁸¹ ander woord voor Trojanen. De naam van Teucro valt nogal eens. Teucer was de eerste Trojaanse koning

¹⁸² het lijkt nacht, omdat het (ineens) zo donker is. In het Nederlands noemen we zo'n zwarte teint inktzwart

¹⁸³ de nacht ligt natuurlijk niet echt. Vergilius gebruikt het beeld van een voorwerp dat helemaal over iets heen ligt, een deken over een compleet bed bijvoorbeeld. Beeldspraak dan wel **METAFORA**

¹⁸⁴ weer te lezen als intonuerunt

¹⁸⁵ PL, alsof de ene pool (niet Pool) het geluid naar de andere pool weerkaatst

¹⁸⁶ bij noodweer horen donder en bliksem (de gebruikelijke volgorde, ook in het Nederlands. Maar wat is chronologisch nu het eerste, de donder of de bliksem?). Maar Jupiter zou ook zijn boosheid kunnen laten blijken, bijvoorbeeld omdat Aeolus tegen zijn uitdrukkelijke bevel (**foedere certo** in v. 62, **iussus** in v.63) in de winden heeft laten ontsnappen. Of omdat Juno aan het klotviolet is door Aeneas tegen te willen houden

¹⁸⁷ niet de gewone lucht, die je inademt. De zuivere lucht, bovenste luchtlaag, die alleen ingeademd werd door de goden. Ja, ja.

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (STORM) > 1.92-101 (p.38); Aeneas wanhopig

92	Extemplo ¹⁸⁸ Aeneae ¹⁸⁹ solvuntur ¹⁹⁰ frigore ¹⁹¹ membra;	Onmiddellijk worden de ledematen van Aeneas slap van ijskoude angst;
93	ingemit et duplices ¹⁹² tendens ad sidera palmas	hij kreunt en terwijl hij zijn beide handpalmen uitstrekt naar de sterren
94	talia voce refert: 'O terque quaterque beati ¹⁹³ ,	spreekt hij met zijn stem dergelijke dingen/het volgende: "O drie- en viermaal gelukkigen,
95	quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis	aan wie het ten deel viel voor de ogen van jullie ouders aan de voet van Troje's hoge
96	contigit oppetere! O Danaum fortissime ¹⁹⁴ gentis	muren te sneuvelen! O, dapperste van het volk van de Danaï
97	Tydeus ¹⁹⁵ ! Mene ¹⁹⁶ Iliacis occumbere campis	zoon van Tydeus! Dat ik niet op de Trojaanse velden heb kunnen bezwijken
98	non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,	en door jouw rechterhand deze levensadem (heb kunnen) uitstorten/uitblazen,
99	saevus ubi Aeacidae ¹⁹⁷ telo iacet Hector, ubi ingens	waar de woeste Hector ligt door (toedoen van) de speer van Aeacus' kleinzoon, waar de
100	Sarpedon, ubi ¹⁹⁸ tot Simois ¹⁹⁹ correpta sub undis	geweldige Sarpedon (ligt), waar de Simois na ze gegrepen te hebben onder de golven
101	scuta virum galeasque et fortia ²⁰⁰ corpora volvit!	zovele schilden en helmen en sterke lichamen van mannen voortwentelt!"

¹⁸⁸ Aeneas is zich de omvang en het gevaar van de ontketende storm bewust

¹⁸⁹ met de eigenaam van Aeneas, hier pas voor het eerst in de Aeneis bij name genoemd, zijn we aangekomen bij de stervelingen, de gewone mensen. De goden hebben, nadat Aeneas' mannen in v.34 happy van Sicilië vertrokken waren, vanaf v. 36 hun plannen getrokken en zijn nadrukkelijk in beeld geweest. Nu richt de spreekwoordelijke camera zich op de mensen, die het godengeweld ondergaan

¹⁹⁰ het werkwoord gedraagt zich hier als een DEP. Dat wil zeggen dat het ACT vertaald wordt, terwijl de vorm grammaticaal PASS is

¹⁹¹ letterlijk alleen maar de kou, maar hier een stapje verder: de angst de Aeneas voelt doet zijn ledematen verslappen. Aeneas blijkt bij zijn eerste optreden in de Aeneis gewoon een man van vlees en bloed. Is hij dan bang om dood te gaan? Hij lijkt hier niet echt bezig met de grote toekomst die hem beschoren is

¹⁹² bij **palmas**. Hij laat zijn beide handjes dus los en heft ze naar de hemel, naar de goden dus, in gebed

¹⁹³ Aeneas noemt degenen die voor Troje, voor de ogen van hun ouders, gesneuveld zijn gelukzalig omdat zij een roemrijke dood gestorven zijn. Geprezen en gerespecteerd door velen. Verdrinken op zee is dan toch een stuk minder roemvol. Het lijkt alsof Aeneas deze gedachtenlijn volgt, terwijl hij verderop in de tekst eerder lijkt te beseffen dat dappere helden, inclusief Grieken!, gesneuveld zijn terwijl hij zelf nog in leven is

¹⁹⁴ zijn grootste vijand, Diomedes! Aan het eind van de Aeneis komt Aeneas Diomedes overigens weer tegen. Aeneas' vijanden in Latium vragen Diomedes' hulp tegen Aeneas. Hij weigert en de beiden sluiten vrede

¹⁹⁵ met dit **PATRONYMICUM** is Diomedes bedoeld, die de zoon van ene Tydeus was. Diomedes had Aeneas in de strijd bijna te grazen genomen, maar toen kwam Venus haar zoon redden

¹⁹⁶ vergelijkbaar met v. 37. **Me** is de **subjects ACC** in de Acl met een weggelaten hoofdgedachte. En **–ne** is hier eerder een kenmerk van een uitroep dan van een vraag. Me contrasteert met de verderop genoemde namen van wél gesneuveld helden: Hector, Sarpedon (die, aan Trojaanse zijde vechtend, door Patroclus in de wapenrusting van Achilles gedood was) en schilden, helmen en lichamen van anderen

¹⁹⁷ kleinzoon van Aeacus, te weten Achilles. Achilles had Hector gedood nadat die Achilles' vriend Patroclus gedood had

¹⁹⁸ **ANAFOR** van het woordje **ubi**. Het versterkt de indruk dat Aeneas zich op dat moment, tijdens die zware storm op zijn bootje, weer even bij Troje waant, waar hij her en der verspreid de lichamen van de helden ziet

¹⁹⁹ de rivier doet dingen die normaal gesproken door mensen gedaan worden, namelijk schilden, helmen en lichamen voort doen rollen, voortwentelen. Je zou dit **PERSONIFICATIE** kunnen noemen

²⁰⁰ **fortia** hoort grammaticaal wel bij **corpora**, maar inhoudelijk eerder bij **virum** natuurlijk. Hoe heet dat ook al weer? O ja, **ENALLAGE**

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (LANDING OP DE AFRIKAANSE KUST) > 1.170-179 (p.39); De eerste noden gelenigd

170 Huc²⁰¹ septem²⁰² Aeneas collectis navibus omni²⁰³

171 ex numero subit, ac magno telluris²⁰⁴ amore

172 egressi optata potiuntur Troes²⁰⁵ harena²⁰⁶

173 et sale tabentes²⁰⁷ artus²⁰⁸ in litore ponunt.

174 Ac primum²⁰⁹ silici scintillam excudit Achates

175 suscepitque ignem foliis atque arida circum

176 nutrimenta dedit rapuitque²¹⁰ in fomite flammam.

177 Tum²¹¹ Cererem²¹² corruptam undis Cerealiaque arma

178 expediunt fessi rerum, frugesque receptas

179 et torrere parant flammis et frangere saxo.

Nadat Aeneas zeven schepen verzameld heeft van het totale aantal vaart hij hier binnen, en nadat de Trojanen met grote liefde voor het vasteland van boord gegaan zijn maken ze zich meester van het gewenste zand en ze leggen hun ledematen, smerig door het zout/zeewater, op het strand. En eerst sloeg Achates een vonk uit/van een steen en hij ving het vuur op met bladeren en gaf het rondom droge voeding en wekte snel een vlam op in het brandhout. Vervolgens maken ze het graan, nat geworden door de golven, en het kookgerei gereed, vermoeid als ze zijn door de gebeurtenissen, en ze maken zich gereed om het geredde graan te roosteren met vlammen en te breken met een steen/te malen.

²⁰¹ we hebben een passage niet in het Latijn gelezen, namelijk dat de vloot behoorlijk uit elkaar geslagen wordt. Neptunus, god van de zee, kalmeert de storm, waarvan hij weet dat zijn zus erachter zit. Met maar zeven schepen landt Aeneas op de kust van Noord-Afrika, in een natuurlijke haven. Het aantal zeven komt wel vaker voor in de tekst. Denk aan de tweemaal zeven nimfen die Juno aan Aeolus noemt

²⁰² Aeneas begon met 20 schepen en heeft dus in de storm dertien schepen (uit het oog) verloren. Hij weet van één schip dat het verloren is gegaan in de storm, en er zijn er dus twaalf vermist

²⁰³ twintig dus, zoals hij in Aen. 1, 381 zelf vermeldt: bis denis Phrygium conscendi navibus aequor (=ik ging met tweemaal tien schepen de Phrygische zee op)

²⁰⁴ land!! Eindelijk, na die ellendige storm die de mannen alle kanten op gesmeten heeft, kunnen ze hun voeten weer in het zand zetten. **Telluris** is een GEN *obiectivus*, die het lijdend voorwerp aangeeft bij **amore**

²⁰⁵ metrisch een interessant woord, mede vanwege van het feit dat het de Griekse variant is van het woord voor Trojanen. Je zou verwachten dat de o kort is (klinker gevolgd door klinker) en de uitgang –es lang. Maar we hebben hier geen Latijns woord, maar een Grieks woord! De o is lang, en de uitgang –es is kort. Moet ook wel, anders hebben we geen dactylus in de vijfde voet

²⁰⁶ **optata** ... **harena** geeft opnieuw weer dat de Trojanen erg blij zijn dat ze van hun boot af kunnen; **optata** ... **harena** is ABL, want het werkwoord potiri heeft het lijdend voorwerp in de ABL. De slot –a van beide woorden zal dus lang zijn

²⁰⁷ die gasten hebben een tijdje op zee gedobberd en een douche hadden ze daar niet, al helemaal niet aan boord. Ze zijn dus een beetje zout aangekoekt

²⁰⁸ ACC PL, van artus, u– declinatie. Artus is een ander woord voor membrum (ledemaat/lidmaat). Je ziet de woorden eigenlijk alleen in het PL, artus (NOM PL) en membra

²⁰⁹ later automatisch gevolgd door **tum** (v.177): eerst vuur, daarna eten. Tuurlijk is het listig om een vuurtje te maken, maar scouts, verkenner, padvindende en meer van die lieden weten natuurlijk wel hoe dat gaat, als je tenminste in de natuur bent en geen jerrycan benzine bij de hand hebt. Vuurstenen tegen elkaar aan slaan en het vonkje meteen “voeden” met iets droogs en brandbaars. Achates, Aeneas’ beste vriend wist wel hoe dat moest, de pyromaan. Op het strand van Noord-Afrika zal het niet koud zijn geweest maar het water waar de Trojanen in gelegen hadden was wel nat! Hun kleren drogen bij een fikkie was een goed idee

²¹⁰ al die PF-vormen geven aan dat het Achates allemaal netjes in één keer lukte. De vuurstenen, de droge blaadjes, het kurkdroge brandhout, het was allemaal voorhanden op het strand

²¹¹ de kachel is aan, nu het eten nog. Het graan dat ze bij zich hadden was kletsnat geworden en kennelijk niet waterdicht verpakt. Dus dat moet drogen anders kunnen ze geen brood gaan bakken

²¹² bedoeld is brood of graan, maar hier wordt in **METONYMIA** de naam van de godin van de landbouw gebruikt, Ceres/Demeter, tot twee keer toe in hetzelfde vers (**Cerealia**)

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (LANDING OP DE AFRIKAANSE KUST) > 1.180-186 (p.39); Aeneas gaat op onderzoek uit ... herten (1)

180 Aeneas scopulum interea ²¹³ conscendit, et omnem	Ondertussen beklimt Aeneas een rots, en hij zoekt breed en zijde
181 prospectum ²¹⁴ late ²¹⁵ pelago petit ²¹⁶ , Anthea ²¹⁷ si quem ²¹⁸	naar een volledig/onbelemmerd uitzicht over zee, in de hoop dat hij iemand als Antheus
182 iactatum vento videat Phrygiisque ²¹⁹ biremes	ziet, heen en weer geslingerd door de wind en de Phrygische tweeriemers
183 aut Capyn aut celsis in puppibus arma ²²⁰ Caici ²²¹ .	of Capys of op de hoge achtersteven(s) de wapens van Caicus.
184 Navem in conspectu nullam ²²² , tres ²²³ litore ²²⁴ cervos	Hij krijgt geen schip in het vizier, (maar wel) drie herten
185 prospicit ²²⁵ errantes; hos ²²⁶ tota armenta ²²⁷ sequuntur	die in de verte op het strand dwalen; dezen volgen hele kudde/volgt een hele kudde
186 a tergo et longum per valles pascitur agmen.	in de rug en de lange stoet graast verspreid door het dal/de dalen.

²¹³ terwijl Achates een fikkie aan het stoken is, gaat Aeneas op verkenning. Het lijkt alsof hij niet mee eet wat Achates en diens makkers bereid hebben, maar dat is een voorbarige conclusie. Met **interea** wordt eerder een nieuwe episode in het verhaal geïntroduceerd. Aeneas zal ook best een hapje gelust hebben. Trouwens, ook in de Odyssee gaat de hoofdpersoon op verkenning uit. Ook Odysseus beklimt, op Circe's eiland, een heuvel en ook hij schiet een hert af (geen zeven dus). Dat brengt hij naar beneden naar zijn mannen en is er trots op dat hij dat voor elkaar gekregen heeft

²¹⁴ hij wil zien of er ergens nog wrakhout van schepen drijft of eventueel mannen die door de storm van boord geslagen zijn. Kortom, hij voelt zich nog wel verantwoordelijk voor zijn kompanen

²¹⁵ het ADV bij het ADI *latus*

²¹⁶ in een verhaal als dit moet je altijd bij de werkwoordstijden de afweging maken welke tijd je gebruikt. Bij het maken van het vuur waren PF gebruikt, maar sindsdien is er voortdurend PR. Bij een PR kun je ervoor kiezen het PR te handhaven in een zogenaamd PR *dramaticum*. Je ziet wat je vertelt als het ware voor je ogen gebeuren. De andere optie is PR *historicum*, waarbij je min of meer consequent de verleden tijd gebruikt

²¹⁷ Griekse ACC, die we vaker zien bij Vergilius. In v.183 zien we ook nog **Capyn** als Griekse ACC van Capys. **Caici**, ook in v. 183, is een GEN van Caicus. Hier had in plaats van **arma Caici** ook *Caicum* kunnen staan.

²¹⁸ **quem** is hier, na **si**, kort voor aliquem, bijvoeglijk gebruikt bij **Anthea**, dat immers ook ACC SG M is. Weet je nog? Na **si**, nisi, num, ne "gaat ali niet met quisje mee", waarmee we een eenvoudig en vrijwel melodieuze liedje uit een grijs verleden ophalen om de stelregel gemakkelijk te onthouden. Er is geen enkele intentie om maar een zweem van discriminatie te suggereren met het woord ali. Het gaat om het voorvoegsel ali- dat na de genoemde woordjes si, nisi, num, ne vervalst, waardoor alleen –quis en de rest van het rijtje overblijft

²¹⁹ ook Phrygius wordt als ADI voor Trojaans gebruikt: Phrygië ligt een paar honderd kilometer ten oosten van Troje

²²⁰ het schild van de kapitein hing aan de achtersteven. **Arma** is vaak in gebruik voor verdedigingswapens, terwijl tela dan aanvalswapens zullen zijn

²²¹ eentonigheid wordt vermeden. Vergilius had ook kunnen vertellen hoe Aeneas naar boven klimt om te zien of hij nog iemand van zijn ploegje ziet. In plaats daarvan noemt hij eigennamen als Antheus, Capys en, met toevoeging van wapens, ook Caicus, en daar tussen door ook het type schip waarmee ze zijn komen aanvaren. De tweeriemer, een schip met twee rijen roeiers dus, was Vergilius wel bekend, maar het is de vraag of het type schip al rond de Trojaanse oorlog bestond

²²² helaas, niks te zien. Geen schip, geen mannen

²²³ voor **tres** had een voegwoord maar kunnen staan. Geen schepen zag hij, maar wel herten. Toch interessant! **ADVERSATIEF ASYNDETON**

²²⁴ vreemde plaats voor herten om rond te banjeren, maar wel goed te zien voor Aeneas. Ze liepen in het kader van het epos vol in beeld

²²⁵ met **in conspectu** uit v.184 klinkt dit ietwat pleonastisch: hij ziet in de verte in zijn blik. Of je zegt: hij hoort met oren een geluid. Ja, natuurlijk met zijn oren! Niet met zijn onderarm. Geluid? Nee, kleur, nou goed?

²²⁶ **hos** verwijst naar die drie herten uit v.184. Kennelijk zijn dat de leiders in de roedel, waar dan een zootje andere herten achter aan sjouwt. Aeneas kiest die **ductores** (v. 189) dan ook als eerste uit om af te schieten

²²⁷ zou heel goed een **DICHTERLIJK MEERVOUD** kunnen zijn

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (LANDING OP DE AFRIKAANSE KUST) > 1.187-191 (p.39); Aeneas gaat op onderzoek uit ... herten (2)

187	Constitit ²²⁸ hic ²²⁹ arcumque manu celeresque ²³⁰ sagittas	Hier/Op dit moment bleef hij staan en met zijn hand greep hij de boog en de snelle pijlen,
188	corripuit fidus ²³¹ quae tela gerebat ²³² Achates,	wapens die de trouwe Achates (normaal) droeg,
189	ductoresque ²³³ ipsos ²³⁴ primum ²³⁵ capita alta ferentes	en eerst legt hij de leiders zelf neer, die hun koppen hoog dragen
190	cornibus arboreis ²³⁶ sternit ²³⁷ , tum vulgus ²³⁸ et omnem	met hun vertakte geweien/geweien als boomtakken, dan brengt hij de massa en de hele
191	miscet agens telis ²³⁹ nemora inter frondea turbam ²⁴⁰ ;	troep in verwarring door hen met zijn wapens in het bladerrijke woud op te drijven;

²²⁸ we zijn weer bij het PF aangeland. Daar is eigenlijk nooit een probleem. Je kunt in de praktijk vrijwel altijd de o.v.t. gebruiken. Het PF geeft in het algemeen een gebeurtenis aan

²²⁹ het gaat over Aeneas en niet over iemand die zich in de bosjes verstopt had. Dus **hic** zal hier niet “deze” betekenen. Dan heb je nog twee mogelijkheden. 1) hier en 2) op dit punt in het verhaal

²³⁰ niet het dubbele –que! Het eerste –**que** verbindt de twee HZ en dus **constitit** met **corripuit**. Het tweede –**que** verbindt op woordniveau **arcum** met **celeris sagittas**. Hij pakt allebei. Nogal logisch, want met alleen een boog “schiet” hij niet veel op. Ook met een bosje pijlen in je hand maak je weinig kans een hert dood te schieten. Ook al heet je Aeneas

²³¹ dat is pas eens een trouwe vriend, deze Achates! Niet alleen hier wordt hij **fidus** genoemd, ook elders. De man is een ware manusje van alles: hij bewaakt Aeneas’ zoon, hij stookt fikkies als iedereen vanuit de boten op het strand gepeerd is, hij deelt Aeneas’ diepste emoties. Aeneas heeft voor het gemak even de wapens van de man geleend. Even aandacht voor de bijzondere plaatsing van het ADI **fidus**! Het staat opvallend in zijn eentje (niet te verwarren met eendje) vóór de BZ waar het eigenlijk ín had moeten staan. Woordplaatsing. Je ziet in v. 195 met **bonus** iets vergelijkbaars. Is er een overeenkomst tussen de beide gevallen? Zeker, zeker. In beide gevallen worden de ADI gebruikt om twee goede vrienden van Aeneas te omschrijven

²³² het IMPF nu, dat bedoeld is om de achtergrond aan te geven.

²³³ niet heel gek om in het gebruik van het woord **ductores** een **METAFORTJE** te zien, omdat dat woord wel eens gebruikt wordt als alternatief voor een dux. Een dux heeft natuurlijk een militaire bijbetekenis (connotatie, onthoud dat woord: altijd handig om iemand verbaal omver te blazen). Zijn er dan meer woordjes in deze passage die iets militair suggereren? Wat dacht je van **agmen** in v. 186? Die hebben we al eerder gezien, toen de winden ontsnapten uit de berg en een **agmen** (=kolonne) vormden. Ja ja

²³⁴ die leiders van de roedel zijn dus het eerste het haasje, de rest volgt dan vanzelf

²³⁵ dit soort woorden is belangrijk: ze brengen structuur aan binnen een tekst. Na **primum** (=eerst) volgt automatisch een tweede stadium: **tum** (=daarna, vervolgens). Kijk maar, klopt! v. 190

²³⁶ je ziet heel duidelijk de verwantschap met het woordje arbor (=boom): die geweien van die herten doen een beetje denken aan takken van bomen

²³⁷ beetje eufemistisch: hij spreidt ze neer, hij legt ze neer komt al in de buurt, maar in feite schiet hij ze dus gewoon hartstikke lek, die mannetjesherten. Odysseus (zie bij vers 180) weet dus ook wel een hert te treffen, maar krijgt daar wat hulp van een godheid bij die medelijden met hem heeft. Het zal toch niet zo zijn dat er ook een godje is dat medelijden met Aeneas heeft en hem een hele kudde herten voor zijn neus laat grazen?

²³⁸ in contrast met de **ductores** van daarnet. Het gewone klooitjesvolk, maar dan bij de kudde herten. De klooitjesherten dus feitelijk

²³⁹ kan als ABL *instrumenti* zowel iets zeggen van **miscet** (=jaagt uit elkaar) als van **agens** (=opdrijvend)

²⁴⁰ zie je, wat een prachtig **HYPERBATON** we hier ontmoeten? Nee? Beter kijken dan! **omnem** uit v.190 hoort grammaticaal bij dit **turbam**. Ze zijn wat je noemt congruent! Het is me toch wat! Het uit elkaar drijven van de hele groep herten wordt zo een beetje “zichtbaar” gemaakt. Dat **omnem** ... **turbam** is eigenlijk precies hetzelfde als dat **vulgus** van v.190. We kunnen dat **TAUTOLOGIE** noemen: het nevenschikkend herhalen van een begrip in andere woorden

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (LANDING OP DE AFRIKAANSE KUST) > 1.192-197 (pp.39-40); Aeneas gaat op onderzoek uit ... herten (3)

192 nec prius absistit *quam* septem²⁴¹ ingentia²⁴² victor²⁴³
 193 corpora *fundat*²⁴⁴ humi et numerum²⁴⁵ cum navibus *aequet*²⁴⁶;
 194 hinc²⁴⁷ portum petit²⁴⁸ et socios partitur²⁴⁹ in omnes.
 195 Vina²⁵⁰ bonus²⁵¹ *quae* deinde²⁵² cadis onerarat²⁵³ Acestes²⁵⁴
 196 litore Trinacrio dederatque abeuntibus²⁵⁵ heros
 197 dividit²⁵⁶, et dictis maerentia pectora mulcet²⁵⁷:

en niet eerder houdt hij op dan/voordat hij als overwinnaar zeven kolossale
 lichamen op de grond neerwerpt en het aantal gelijk maakt aan dat van de schepen;
 vervolgens/hiervandaan gaat hij naar de haven en verdeelt (de buit) onder alle makkers.
 De wijn die de goede Acestes in kruiken ingeladen had
 op het Sicilische strand en die de held aan hen had gegeven toen ze vertrokken, verdeelde
 hij vervolgens, en hij kalmeerde hun treurende herten met de woorden:

- ²⁴¹ het telwoord voor zeven. De telwoorden, *numeralia*, zijn onverbuigbaar (indeclinabel), behalve één (unus), twee (duo), drie (tres) en duizend (mille). Die Aeneas is niet van gisteren dus. Hij schiet zeven herten af en laat dat nou precies het aantal schepen zijn dat hij nog over heeft na die storm! Inzicht, beleid, koppie koppie
- ²⁴² staat vlak naast **victor**, dat aangeeft dat de herten het tegen de wapens van Aeneas (nou ja die van Achates dan ...) hebben afgelegd. Het naast elkaar plaatsen van **ingentia** en **victor** doet vermoeden dat Aeneas een enorme kluif heeft gehad aan het doden van die zeven kennelijk kolossale herten
- ²⁴³ misschien nog wel steeds in de militaire metafoor: Aeneas is de overwinnaar in het gevecht! Hij heeft, als was hij op een kermis zeven poppetjes van herten naar de eeuwige jachtvelden geholpen. En daarvoor verdient hij misschien wel een lintje: jippie, hij heeft gewonnen!
- ²⁴⁴ de CON na **priusquam** (hier uit elkaar getrokken, wat je *TMESIS* noemt, maar dat hoeft je weer niet te weten voor het CE) kan gezien worden als een doelaangevende CON, een *finalis* dus
- ²⁴⁵ hij was, ondanks de storm en alle ellende bij Troje en onderweg, het tellen nog niet verleerd: zeven schepen, zeven herten. Die Odysseus regelde het zo, dat in zijn geval elk schip negen geiten kreeg en zijn eigen schip lekker tien
- ²⁴⁶ dezelfde CON natuurlijk als **fundat**. De invloed van een nevenschikkend voegwoord als et, ac, atque, -que wordt onderschat. Hier in dit vers verbindt **et** de ene CON met de andere. Anders gezegd: zo'n nevenschikkend voegwoord koppelt gelijkwaardige elementen aan elkaar. Op zinsniveau twee (of meer) HZ, BZ, en op woordniveau twee (of meer) persoonsvormen, ADI, SUBST, PTC et cetera
- ²⁴⁷ van zijn heuveltje
- ²⁴⁸ dus die zeven herten krijgt hij vervoerd naar het restantje van de vloot. Nou liepen die dieren zo'n beetje op het strand te paraderen dus heel ver naar de boten van zijn mannen zal het misschien niet geweest zijn. Toch maakt Vergilius hier geen aanstalten in te gaan op de wellicht logistieke problemen van onze held
- ²⁴⁹ sympathiek van de man: de geschoten herten moeten natuurlijk eerst nog vakkundig bereid worden, maar daarna krijgt elke man op elk schip een mootje hertenbiefstuk op zijn bordje
- ²⁵⁰ Vergilius bedient zich vaker van dit **DICHTERLIJK MEERVOUD**
- ²⁵¹ hoort bij Acestes, de Siciliaan
- ²⁵² als je nou eens niets te doen hebt, probeer dit vers dan eens te scanderen. Dan zul je tot de ontdekking komen, dat je vast loopt. Ieks!! We hebben namelijk een gevalletje van synizese. Gauw vergeten dat woord, maar het gaat erom dat **deinde** wel drie lettergrepen lijkt, maar slechts als twee lettergrepen wordt uitgesproken. Je leest hier "djinde"
- ²⁵³ is iets korter dan oneraverat, wat dus metrische voordelen heeft
- ²⁵⁴ Op Sicilië was Aeneas bij deze koning te gast geweest. Hij zal zijn gastheer later nogmaals ontmoeten
- ²⁵⁵ een DAT PL van het PPA van abire. Aan hen, toen zij weggingen/vertrokken, had hij gegeven. Acestes, de hier genoemde **heros**
- ²⁵⁶ Aeneas is, vlak voor zijn opmonterende woorden, royaal naar zijn makkers toe. Eerder deelde hij al hertenvlees uit, nu goede wijn. Er is op zich niet veel te vieren, in Afrika i.p.v. Latium, maar ze leven tenminste nog
- ²⁵⁷ er komt een toespraak van Aeneas voor zijn makkers, waarbij we dus weer in verteltempo terugvallen omdat er directe rede is

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (LANDING OP DE AFRIKAANSE KUST) > 1.198-203 (p.40); Aeneas spreekt zijn mannen toe (1)

198 'O socii²⁵⁸ (neque enim ignari²⁵⁹ sumus ante malorum²⁶⁰),
 199 o passi graviora²⁶¹, dabit deus²⁶² his²⁶³ quoque finem.
 200 Vos et Scyllaeam²⁶⁴ rabiem²⁶⁵ penitusque sonantes
 201 accestis²⁶⁶ scopulos, vos et²⁶⁷ Cyclopia²⁶⁸ saxa²⁶⁹
 202 experti: revocate animos maestumque timorem
 203 mittite²⁷⁰; forsan et haec²⁷¹ olim meminisse iuvabit.

“O metgezellen (want wij zijn niet onbekend met de ellende van hiervoor),
 o jullie die ergere dingen hebben mee gemaakt, de godheid zal ook hieraan een einde
 geven. Jullie zijn ook én de razernij van Scylla én de in de diepte dreunende klippen
 genaderd, jullie hebben ook de rotsen van de Cyclopien
 ervaren: raap jezelf bij elkaar/roep je moed terug en de bedroefde vrees
 moeten jullie laten varen; misschien zal het jullie ooit goed doen je ook dit te herinneren.

²⁵⁸ de speech laat zich, alweer, vergelijken met eentje van Odysseus. Waar Odysseus, vlak voor hij Scylla en Charybdis treft, zeker van zichzelf overkomt en nog maar moet afwachten of zijn mannen ook zo moedig zijn als hij zelf, is deze Aeneas bezig zijn mannen te complimenteren voor het manmoedig doorstaan van veel ellende en het beloven van een betere toekomst, waarmee hij misschien wel zijn eigen angst wat wegpoetst. Aeneas heeft dezelfde Scylla en Charybdis al getrotseerd, waar Odysseus ze dus nog moest treffen

²⁵⁹ niet onbekend: goed bekend dus. We noemen dit **LITOTES**

²⁶⁰ het aanspreken van zijn mannen gebeurt in de context van het refereren aan de gezamenlijk doorgemaakte ellende. Toen Juno tot Aeolus sprak, richtte zij zich ook tot hem in zijn hoedanigheid van god van de winden: dát stukje had ze van hem nodig, niet iets anders. Zijn makkers aanspreken en dan beginnen over de laatste roddels over Helena, dat is niet juist. Het zijn Aeneas' makkers omdat ze met hem de storm hebben overleefd

²⁶¹ twee keer een substantivering: eerst het zelfstandig gebruikte **passi**, wat van pati (DEP) komt, en zo iets betekent als degenen die doorgemaakt hebben. En dan **graviora**, wat een zelfstandig gebruikte COMP ACC PL N is van het ADI gravis: zwaardere, ergere dingen. Aeneas spreekt zijn mannen weliswaar moed in, maar geeft ze ook een complimentje voor wat ze al manmoedig doorstaan hebben

²⁶² waar Odysseus in de vergelijkbare speech de naam van Zeus noemt, laat Aeneas dit in het midden

²⁶³ kan N PL zijn, maar je kunt ook in gedachten malis aanvullen. In wezen maakt het niet uit. Aeneas belooft ze dat er een eind aan hun ontberingen zal komen. Hij gebruikt om de zekerheid aan te geven van wat hij belooft de IND FUT, en niet de CON. Odysseus gebruikt juist geen IND

²⁶⁴ waar het noordoostelijk puntje van Sicilië bijna de punt van de tenen van de voet van Italië raakt (Reggio di Calabria) bevindt zich de straat, zeeëngte, van Messina (dat zelf op Sicilië ligt). Daar zouden zeemonsters schepen lastig vallen, met name de bemanningen er op. Scylla zou een monsterlijk bovenlijf hebben met daaronder een onderlijf met zes vreselijk irritante hondenkoppen (niet te verwarren met oude NS-treinstellen). Charybdis was ooit een nimf, maar later dus een grote draaikolk waarin menig schip verdween. Zowel Odysseus als Aeneas hebben het gepresteerd om aan beide monsters te ontsnappen

²⁶⁵ wij kennen rabies ook als term voor hondsdolheid, wat dus grappig is in relatie tot de gestalte van Scylla

²⁶⁶ eigenlijk had hier accessistis moeten staan, het PF van accedere. Maar dat is een lettergreep te veel

²⁶⁷ **vos et** wordt letterlijk aan het begin herhaald: **ANAFOR**

²⁶⁸ Aeneas en zijn mannen komen in de buurt van de plaats waar de Cyclopien wonen, bij de vulkaan de Etna. Daar had Odysseus natuurlijk zijn onprettige ontmoeting met Polyphemos. Vlak nadat de Trojanen daar aan land zijn gegaan ontmoeten ze een maatje van Odysseus die hen vertelt wat Odysseus allemaal met die Cyclopische gasten had meegemaakt. Ze zijn gewaarschuwd en weten de plaats veilig voorbij te komen
²⁶⁹ bekogeld door de Cyclopien, met rotsblokken. Niet echt hoffelijk. Maar kijk ook eens naar het mooie **PARALLELLISME** in deze twee verzen! **Scyllaeam** (a) **rabiem** (b) **sonantes** (a) **scopulos** (b) **Cyclopia** (a) **saxa** (b). De a'tjes zijn steeds het beschrijvende ADI, de b'tjes het SUBST

²⁷⁰ en waar we net een parallelisme/parallelie hadden, staat het hier kruislings, en we hebben dus ineens een **CHIASME**! Oef!! **revocate** (a) **animos** (b) **maestum timorem** (b) **mittite** (a). IMP - object object - IMP

²⁷¹ alle ellende, inclusief de schipbreuk

H4 – SCHIPBREUK EN REDDING AENEIS 1 (LANDING OP DE AFRIKAANSE KUST) > 1.204-209 (p.40); Aeneas spreekt zijn mannen toe (2)

204 Per varios casus, per tot discrimina rerum ²⁷²	Dwars door uiteenlopende lotgevallen, dwars door zovele hachelijke situaties
205 tendimus ²⁷³ in Latium ²⁷⁴ , sedes ubi fata quietas ²⁷⁵	zijn wij op weg naar Latium, waar de lotsbeschikkingen (ons) een rustige woonplaats in het
206 ostendunt; illic fas ²⁷⁶ regna ²⁷⁷ resurgere ²⁷⁸ Troiae.	vooruitzicht stellen; daar is het het goddelijk gebod dat het rijk van Troje herrijst.
207 Durate, et vosmet rebus servate secundis ²⁷⁹ !	Houdt vol, en spaart jullie zelf voor betere tijden/gunstige omstandigheden.”
208 Talia ²⁸⁰ voce refert curisque ingentibus aeger	Dergelijke dingen spreekt hij (met zijn stem) en in de rats door kolossale zorgen
209 spem ²⁸¹ vultu simulat ²⁸² , premit altum corde ²⁸³ dolorem ²⁸⁴ .	wendt hij hoop voor op zijn gezicht, (maar) drukt het verdriet diep weg in zijn hart.

²⁷² Aeneas legt het er nog even dik boven op dat zijn mannen en hij al heel veel samen hebben doorgemaakt. Het ergste is geweest, zegt hij eigenlijk. En nu wordt het rustiger. Zelf is hij daar blijkens v.209 niet helemaal van overtuigd. Aeneas presenteert zich pas aan het eind van zijn speech als een soort vader voor zijn mannen

²⁷³ de 1 PL onderstreept de solidariteit: wij gaan dat samen aanpakken

²⁷⁴ apart en in de literatuur nogal bediscussieerd: hoe weet Aeneas nu dat hij naar Latium zal varen? Mercurius heeft het er in Aeneis IV niet letterlijk over

²⁷⁵ bij **sedes** dat dus F is. Het wordt een relaxte oude dag, daar in Italië, in het avondland

²⁷⁶ de goden ondersteunen die ontwikkeling. Ze moeten wel want het is het *fatum* dat beschikt is

²⁷⁷ een **DICHTERLIJK MEERVOUD** bij dit woord komt vaak voor bij Vergilius. Het PL heeft duidelijke metrische voordelen t.o.v. het SG

²⁷⁸ Troje zou herrijzen in het avondland, Aeneas weet precies hoe het *fatum* is

²⁷⁹ natuurlijk, de goede tijden gaan komen en Aeneas' mannen moeten nog eventjes doorbijten. Aeneas weet nog niet dat hij Dido zal ontmoeten met wie hij een weliswaar korte maar heftige relatie gaat krijgen

²⁸⁰ ACC PL N van talis, zelfstandig gebruikt. Verwijst terug in de tekst. Het gaat om de net door Aeneas gesproken woorden.

²⁸¹ **spem** vindt zijn tegenhanger in **dolorem**, waardoor we een **ANTITHESE** ontwaren

²⁸² hier is voor het gevoel een tegenstellend voegwoord als “maar” weggelaten. We kennen dit. Het heet **ADVERSATIEF ASYNDETON**. Het contrast wordt er scherper door: hoop op zijn gezicht, verdriet in zijn hart. In dit vers vol tegenstellingen wordt het effect van die tegengestelde emoties binnen Aeneas versterkt doordat de twee persoonsvormen **simulat** en **premit** direct naast elkaar komen te staan. De term hiervoor (**IUXTAPOSITIE**) hoeft je niet te kennen. Het vers benadrukt dat Aeneas aan zijn mannen denkt, niet aan zichzelf. Dat soort verantwoordelijkheid siert hem als leider

²⁸³ **corde** in contrast met **vultu**: we hebben ook hier dus een **ANTITHESE**

²⁸⁴ signaleer de woordvolgorde van persoonsvormen en objecten. **spem** (a) **simulat** (b) **premit** (b) **altum dolorem** (a). Weer eentje gevonden! **CHIASME** En wat te denken van: **vultu** (a) **simulat** (b) **premit** (b) **corde** (a)?

· Na deze passage lezen we hoe Aeneas en zijn mannen eten en bezorgd zijn om de vermisten. Daarop volgt een passage waarin Venus aan Jupiter vraagt hoe het met het *fatum* zit. Jupiter stelt zijn dochter gerust. De volgende dag ontmoeten Aeneas en Achatas Venus, die ze niet herkennen. Aeneas komt er door de woorden van Venus achter waar hij zich eigenlijk bevindt. Afrika dus. Ze vertelt de hele levensgeschiedenis van Dido, zodat Aeneas helemaal op de hoogte is. Haar eerste echtgenoot Sychaeus, haar boosaardige broer Pygmalion, de stad die momenteel gebouwd wordt. Het feit dat Dido vergelijkbare dingen heeft mee gemaakt (echtgenoot kwijt, op de vlucht) als Aeneas en zelfs een stad aan het bouwen is (waarvan het voor Aeneas voorbestemd is dat hij die gaat bouwen) schept een onvermijdelijke band tussen de twee. Venus vraagt, nog steeds niet herkend door Aeneas, wie hij dan is en dan geeft Aeneas daar antwoord op. Hij vermeldt dat Venus, die op dat moment voor hem staat, hem en zijn makkers de weg heeft gewezen. Voorbeeld van **DRAMATISCHE IRONIE**. Later herkent Aeneas zijn moeder wel degelijk en verwijt haar gefrustreerd dat zij zich niet bepaald als moeder gedraagt. Eenmaal in Carthago komt de bemanning van de twaalf vermiste schepen tevoorschijn. Aan het eind van het boek komen Aeneas en Dido met elkaar in contact. Venus zorgt ervoor dat Dido verliefd wordt op Aeneas. In een aangericht banket vraagt ze hem te vertellen over zijn belevenissen. In zijn verhaal zitten elementen verwerkt die hij eigenlijk niet kon weten maar die hij achteraf heeft “ingevuld”. Hij vertelt over het houten paard, de ruzie daarover bij de Trojanen, de dood van Laocoon, het ingenieuze verhaal van Sinon. Uit alles blijkt dat de Trojanen door de gebeurtenissen totaal op het verkeerde been gezet zijn. Ze hebben ontwikkelingen geïnterpreteerd, maar hebben dat volkomen verkeerd en noodlottig gedaan

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE LAATSTE NACHT) > 2.250-259 (p.86); De laatste nacht (1)

250	Vertitur interea ²⁸⁵ caelum et ruit Oceano ²⁸⁶ nox	Intussen draait het hemelgewelf en rijst uit de Oceaan de nacht snel op
251	involvans umbra magna terramque polumque	die in grote duisternis én het land hult én de hemel
252	Myrmidonumque ²⁸⁷ dolos ²⁸⁸ ; fusi ²⁸⁹ per moenia Teucri	én de listen van de Myrmidoniërs; verspreid over de stad kwamen de Teucriërs/Trojanen
253	conticuere; sopor fessos complectitur artus.	tot rust; slaap omvat hun vermoeide ledematen.
254	Et iam ²⁹⁰ Argiva phalanx ²⁹¹ instructis navibus ibat	En reeds kwam de Griekse legermacht met in rijen opgestelde schepen
255	a Tenedo ²⁹² tacitae ²⁹³ per amica silentia lunae	vanaf Tenedos door de gunstige stilte van de zwijgende maan
256	litora nota ²⁹⁴ petens, flammas ²⁹⁵ cum regia puppis	op weg naar bekende kusten, toen het vlaggenschip een vuursignaal
257	extulerat, fatisque ²⁹⁶ deum defensus iniquis	gegeven had, en, door het oneerlijke lot van de goden beschermd,
258	inclusos utero Danaos et pinea furtim	Sinon de in de buik opgesloten Grieken losliet en stiekem de van pijboomhout gemaakte
259	laxat ²⁹⁷ claustra Sinon.	sloten losmaakte.

²⁸⁵ door dit woord wordt als het ware een sprongetje in de tijd gemaakt

²⁸⁶ ABL *separativus*, die dus een scheiding, een verwijdering aanduidt: het hele verhaal van de wereldbol die draait was nog niet bekend natuurlijk

²⁸⁷ In het begin van Aen. 2 begint Aeneas zijn verhaal, hoewel hij moe is en er emotioneel van wordt. Dat geeft hij subtiel aan: wie van de Myrmidoniërs (de keiharde vijand dus) zou niet huilen van mijn verhaal?

²⁸⁸ dat de nacht de aarde donker maakt en ook de hemel, dát is niet zo gek. In een soort ZEUGMA wordt door de invallende nacht ook de list van de Grieken verhuld. De nacht lijkt partij te kiezen voor de Grieken

²⁸⁹ hiervoor is verteld hoe de Trojanen het houten paard feestelijk binnen hebben gehaald, na de stadsmuur te hebben vergroot (paard kon er anders niet in) en daarna zijn gaan feesten. Nu liggen ze voor pampus

²⁹⁰ de spanning wordt door dit soort startwoorden opgebouwd: er wordt eerder een achtergrond geschetst waartegen de komende gebeurtenissen afgezet (en dus geaccentueerd) worden. De twee bedoelde gebeurtenissen zijn 1) het vuursignaal dat een reeks van gebeurtenissen in gang zet en 2) de actie van het loslaten van de Griekse helden door Sinon. De lange zin wordt helemaal aan het eind voorzien van een CLIMAX, namelijk het noemen van de eigen naam van Sinon (het onderwerp helemaal achteraan in de zin dus!) als degene die het paard opent. In andere versies gebeurt dat niet door Sinon en Vergilius vergroot dus Sinon's rol

²⁹¹ de term **phalanx** doet aan het leger denken, infanterie dus. Hier gebruikt hij het voor een in lijn liggende rij schepen, een armada die richting Troje vaart. De dreiging straalt er van af

²⁹² Tenedos is het eiland waar de Grieken, na van Troje weg te zijn gegaan, naar toe zijn gevaren om te wachten op een teken. Aeneas noemt de naam van dit eiland al eerder in zijn verhaal. Hij zal geweten hebben of een sterk vermoeden hebben gehad dat de vijand daar naar toe was gevaren. Voor Dido maakt dit soort details het verhaal alleen maar werkelijker, levendiger

²⁹³ alsof zelfs de maan in het complot betrokken is: ze hield haar mond. De verder in deze regel genoemde stilte was zelfs **amica** (=bevriend, gunstig). Alles zat de Trojanen ook tegen

²⁹⁴ bijna alsof de Grieken naar hun huis terugkeren. Ze hebben tien jaar voor Troje gelegen, dáárom kennen ze de kust daar goed

²⁹⁵ het vuursignaal wordt vanaf het schip van Agamemnon (**regia puppis** in v. 256) gegeven om Sinon een teken te geven de Grieken uit het paard te laten. In andere versies van het verhaal (er zijn er nogal wat!) zou Sinon het signaal gegeven hebben aan de Grieken om te landen op de stranden voor Troje. Later helpt ook Helena haar Grieken door een vuursignaal, Helena die kennelijk wel op haar Parijsje uitgekeken was

²⁹⁶ Sinon had mazzel: het lot was de Trojanen ongunstig gezind, hem gunstig gezind

²⁹⁷ **laxat** wordt hier dubbel gebruikt: het loslaten van de Grieken en het losmaken van de grendels. De volgorde is dan wel apart natuurlijk. Eerst de grendels los, dan de mannen los. HYSTERON PROTERON noem je dat

H6 – DE VAL VAN TROJE **AENEIS 2 (DE LAATSTE NACHT)** > 2.259-267 (pp.86-87); De laatste nacht (2)

259	Illos ²⁹⁸ patefactus ad auras	Opengemaakt geeft het paard hen terug
260	reddit ²⁹⁹ equus laetique cavo se robore ³⁰⁰ promunt	aan de lucht en blij komen ze uit het holle eikenhout tevoorschijn,
261	Thessandrus Sthenelusque duces et dirus ³⁰¹ Ulixes,	de aanvoerders Thessandrus en Sthenelus en de gruwelijke Odysseus,
262	demissum lapsi ³⁰² per funem, Acamasque Thoasque	neerglijdend langs een neergelaten touw, en Acamas en Thoas
263	Pelidesque Neoptolemus ³⁰³ primusque Machaon	en de kleinzoon van Peleus Neoptolemus en als eerste Macaon
264	et Menelaus ³⁰⁴ et ipse doli fabricator ³⁰⁵ Epeos.	en Menelaus en de bouwer van de list zelf, Epeus.
265	Invadunt urbem somno vinoque sepultam ³⁰⁶ ;	Ze gaan de stad binnen, die door slaap en wijn begraven is;
266	caeduntur vigiles, portisque patentibus omnes	de wachters worden gedood, en door de openstaande poorten
267	accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.	laten ze al hun makkers binnen en ze voegen de medeplichtige troepen samen.

²⁹⁸ de Griekse soldaten, onder wie een aantal bekende helden. Een paar ervan worden hierna genoemd. Maar het is niet aannemelijk dat er maar negen man in dat paard zaten. Het was als een berg zo hoog en later wordt gemeld dat er toch veel meer soldaten in het paard moeten hebben gezeten. Wie onder meer ontbreekt is Diomedes, maar als goedmaker wordt Diomedes' beste maatje Sthenelus genoemd (v.261)

²⁹⁹ niet letterlijk natuurlijk. Een paard, en al helemaal een houten versie ervan, kan niks terug geven

³⁰⁰ het materiaal in plaats van het concrete voorwerp (het paard): **METONYMIA**

³⁰¹ het epitheton **dirus** bij Odysseus is niet gek. Bij Homerus (Od.4, 274 – 289) is er een verhaal over Odysseus die in het paard een collega-held de mond snoerde en hem daarmee verstikte. De arme man wilde reageren toen hij, in het paard opgesloten dus, de stem van zijn vrouw dacht te horen die hem lieflijk toeriep. Het bleek Helena te zijn die elke held in het paard toeriep met de stem van de vrouw van die held

³⁰² in een andere versie springt er eentje het paard uit, zonder dat er al een touw hangt. Ja, da's dom. Die viel dus dood. Het paard was kolossaal, dat zie je maar weer

³⁰³ de kleinzoon van Peleus, dus de zoon van Achilles. Belangrijke helden komen eerst in de opsomming. Pas als laatste komt de naam van de bouwer van het paard, Epeus

³⁰⁴ natuurlijk! Hij zal ongeveer als eerste wraak willen nemen op die vermaledijde Trojanen. Zijn vrouw Helena was door Paris mee genomen naar Troje. Hij was de broer van Agamemnon die het initiatief tot de expeditie naar Troje genomen had. Aan bijna elke naam in het verhaal over de Trojaanse oorlog zitten weer andere verhalen vast, in veelvoud overgeleverd. Het lijkt een distel, waaraan aan alle kanten pluisjes klitten

³⁰⁵ tja, ook de bouwer was erbij. Kijken hoe zijn list uitwerkte. Odysseus / Ulixes was de bedenker. De Trojanen die 's ochtends ineens een joekel van een houten paard voor hun stad zien staan, en geen Grieken meer, vallen uiteen in twee groepen. De ene groep beveelt aan het paard binnen te halen, de andere groep om dat juist niet te doen: om het in de hens te steken of in zee te kukelen. Op dat moment komt Neptunus' priester Laocoon zich ermee bemoeien en hij oppert een paar mogelijkheden. Als tweede mogelijkheid suggereert hij dat het paard een belegeringswerktuig kan zijn om tegen de muren aan te zetten en op die manier de stad binnen te komen. Dat is niet heel logisch want waar zijn de Grieken dan gebleven? Maar het ijzingwekkende is dat hij als eerste mogelijkheid noemt dat er Grieken in het paard zitten. Precies goed gegokt dus! Laocoon werpt een lans in het houten paard (het is een stuk hout, mensen, geen heilig dier) en wordt even later door twee zeeslangen, samen met zijn zoontjes, gewurgd. Zeker als die slangen zich verbergen onder het schild van Athena (de Trojaanse versie ervan, Tritonia, helemaal op de burcht van Troje). De Trojanen vatten dat op als een straf van de goden. Na het bedrieglijke verhaal van Sinon aarzelen ze niet langer en halen het paard, geheel in tact, Troje binnen. Een stuk van de muur moeten ze daar wel voor slopen. Na wielen onder het gevaarte te hebben aangebracht slepen ze het paard feestelijk hun stad binnen. Dat er wapengekletter uit het paard te horen is op de vier momenten dat het voertuig tegen de stadsdrempel aan botst, dát hoort men in het feestgedruis niet. De Trojanen worden in alles totaal op het verkeerde been gezet: ze zijn niet te redden

³⁰⁶ sinistere vooruitwijzing naar wat komen gaat. De Trojanen zijn totaal uitgeteld (het metrum vertoont vrij veel trage spondeeën) en ze zullen binnenkort afgeslacht zijn

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE LAATSTE NACHT) > 2.268-276 (p.88); Hector verschijnt in een droom aan Aeneas (1)

268	Tempus erat ³⁰⁷ quo prima quies mortalibus ³⁰⁸ aegris	Het was de tijd waarop de eerste slaap voor de vermoeide stervelingen
269	incipit ³⁰⁹ et dono divum gratissima ³¹⁰ serpit.	begint en hen door het geschenk van de goden zeer welkom besluit.
270	In somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector	In mijn slaap, kijk, scheen mij voor mijn ogen de zeer bedroefde Hector
271	visus ³¹¹ adesse mihi ³¹² largosque effundere fletus ³¹³ ,	aanwezig te zijn en rijkelijk tranen te vergieten,
272	raptatus bigis ³¹⁴ ut quondam, aterque cruento	zoals (hij) eens (was) toen hij was meegesleurd door het tweespan, en zwart door het
273	pulvere perque pedes traiectus lora tumentes.	bebloede stof en (wat betreft) zijn gezwollen voeten doorboord door leren riemen.
274	Ei mihi ³¹⁵ , qualis erat, quantum mutatus ab illo	Wee mij, hoe zag hij er uit, hoezeer verschillend van die
275	Hectore qui redit exuvias indutus Achilli	Hector die terugkeert gekleed in de wapenrusting van Achilles
276	vel Danaum Phrygios ³¹⁶ iaculatus puppibus ignes!	of nadat hij Phrygische vuren geslingerd heeft naar de schepen van de Danaërs/Grieken.

³⁰⁷ de rust bij de Trojanen, lekker in slaap na een vermoeiende maar feestelijke dag, staat in schril contrast met de gebeurtenissen om hen heen, zoals die hiervoor beschreven zijn. Let daarom op de werkwoordsvormen in vv. 265 – 267: ACT voor **inadunt**, **accipiunt** en **iungunt** (actieve handelingen door de Grieken) versus PASS voor **caeduntur** (de Trojaanse wachtposten worden gedood zonder dat ze die zien aankomen). Vele Trojanen liggen tijdens de slachtpartij ontspannen te slapen, ook Aeneas. Maar die heeft een droom

³⁰⁸ door de Trojanen hier stervelingen te noemen zet Vergilius (Aeneas in het verhaal) ze af tegen de goden, de goden die van al deze ellende al lang op de hoogte waren. **mortalibus – divum**: **ANTITHESE**

³⁰⁹ samen met **prima** uit de vorige versregel doet dit **incipit** aan als een **PLEONASME**

³¹⁰ in hun ogen op dat moment nog wel zeer welkom ja. Maar de Trojanen wisten nog niet dit dit geschenk hen noodlottig zou worden. Aeneas vertelt alsof hij daar nog was, alsof hij dit zelf ook nog vond. Inmiddels weet hij beter. Het paard bleek een vuige list te zijn. Het is dramatisch en ironisch tegelijkertijd: **DRAMATISCHE IRONIE**. De Trojanen vonden het wel fijn, alle anderen weten dat het helaas niet zo fijn afloopt

³¹¹ Een nieuwe parallel tussen Aeneas en Dido doet zich met de beschrijving van deze droom voor. Ook Dido was in een droom door haar vermoorde man Sychaeus aangespoord te vertrekken uit haar woonplaats

³¹² Aeneas refereert in het door hem in **FLASHBACK** vertelde verhaal voor het eerst direct aan zichzelf: hij droomt dat de dode Hector (de schim van Hector) aan hem verschijnt. Hector had Patroclus, Achilles' vriend die in diens wapenrusting getracht had Hector te doden, gedood en daarmee Achilles' wapenrusting bemachtigd (v.275). Later nam Achilles voor Patroclus' dood wraak waardoor hij weer mee vocht in de Griekse linies. Achilles stond uiteindelijk wel toe dat Hector's lichaam werd teruggegeven aan diens vader Priamus die daarvoor naar Achilles toe was gekomen. Als later in het verhaal Priamus' zoon lafhartig wordt gedood door Neoptolemos, Achilles' zoon, doet Priamus tevergeefs een beroep op het eergevoel van Achilles' zoon. Priamus eindigt onthoofd dus behoorlijk dood. Dido, die naar dit verhaal van Aeneas zat/lag te luisteren, heeft nu de merkwaardige ervaring dat op de tempel die zij in Carthago aan het bouwen was een afbeelding te zien was van de tragische dood van Hector. En hier zat iemand bij haar aan tafel die dat "live" mee gemaakt had! De wereld was toen al klein. Later in Aeneas' droom blijkt dat hij daar (in die droom dus) niet weet wat Hector is overkomen (blijkens de vragen in de vv. 285 en 286), terwijl hij dat in werkelijkheid wél weet

³¹³ rijkelijk tranen vergieten klopt met de term **maestissimus** uit v. 270. Ook al is Hector dood, toch heeft hij verdriet over het lot van zijn stad. Het verdriet van Hector wordt zwaar aangezet: luisteraars huilen mee..

³¹⁴ Achilles had het lichaam van de dode Hector driemaal rondom Troje gesleept met zijn strijdswagen, en Hector zag er in dode toestand dus echt niet uit. Vergilius vertelt hier, om de details wat gruwelijker te maken, de versie waarin Hector nog leefde toen hij, met riemen door zijn voeten gestoken, werd vastgebonden aan de wagen van Achilles: bloed, gezwollen voeten. Vergilius is deze hele passage *pathos* (verteltechnisch middel) aan het opwekken: hij zet de droefheid van Hector behoorlijk aan, hij voegt gruwelijke details toe over de behandeling van Hector's lichaam, hij vertelt beeldend hoe Hector er in de droom uitziet

³¹⁵ inleiding op alweer pathetische beschrijvingen van de Hector van vroeger, vergeleken met die van nu in de droom

³¹⁶ mooi voorbeeldje van **IUXTAPOSITIE**: **Danaum** (Grieks) en **Phrygios** (Trojaans) staan naast elkaar, net als **puppibus** (**PARS PRO TOTO**) en **ignes**. In een **PARALLELLISME** zien we **Danaum** (a) **Phrygios** (b) **puppibus** (a) **ignes** (b)

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE LAATSTE NACHT) > 2.277-286 (p.88); Hector verschijnt in een droom aan Aeneas (2)

277	Squalentem barbam et concretos sanguine ³¹⁷ crines	Hij droeg/Met een vuile baard en zijn haren aan elkaar gekoekt door het bloed
278	vulneraque illa ³¹⁸ gerens ³¹⁹ , quae circum plurima muros	en die wonden, die hij in groten getale rondom de muren
279	accepit patrios. Ultro flens ipse ³²⁰ videbar	van zijn vaderstad heeft opgelopen. Ik droomde/scheen zelf wenend uit eigen beweging
280	compellare virum et maestas expromere voces:	de man toe te spreken en de bedroefde woorden uit te spreken:
281	'O lux ³²¹ Dardaniae, spes o ³²² fidissima Teucrum,	"O licht van Troje, o betrouwbaarste hoop van de Teucriërs,
282	quae ³²³ tantae tenuere morae? Quibus Hector ab oris	welk zo groot oponthoud heeft u vastgehouden? Van welke kusten, langverwachte Hector,
283	exspectate ³²⁴ venis? Ut te post multa tuorum ³²⁵	kom je? Hoe zien wij u, na de vele sterfgevallen van de uwen,
284	funera, post varios hominumque urbisque ³²⁶ labores ³²⁷	na afwisselende ellende van zowel de mensen als van de stad
285	defessi ³²⁸ aspicimus! Quae causa indigna serenos	uitgeput als we zijn! Welke onwaardige oorzaak heeft uw edele
286	foedavit ³²⁹ vultus? Aut cur haec vulnera cerno?	gelaatstrekken geschonden? Of waarom zie ik deze verwondingen?"

³¹⁷ ABL *causae* die de oorzaak aangeeft waardoor Hector's haren aan elkaar vast zitten

³¹⁸ het is onduidelijk of dat gaat over de wonden die Hector opliep tijdens zijn gevecht met Achilles of die hij opliep toen hij aan de strijdswagen van Achilles rond Troje gesleept werd. Vergilius zou Aeneas het laatste type verwondingen kunnen laten bedoelen, omdat Aeneas ook in retrospectief negatief zal zijn over de Grieken en de manier waarop zij Troje ingenomen en vernietigd hebben

³¹⁹ het PPA van werkwoorden als gerere (*gerens*), habere (*habens*), ferre (*ferens*), portare (*portans*) kun je vaak weergeven met het voorzetsel "met".

³²⁰ Aeneas meent dat hijzelf begint te spreken. Hij lijkt zich niet te realiseren, in zijn droom dus, dat Hector dood is. Uit v. 272 weten we dat hij dat in zijn verhaal naar Dido toe wél weet, en ook de omstandigheden van Hector's dood kent. Hij lijkt niet te schrikken van het droombeeld, dat hem eerder droevig lijkt te stemmen dan angstig. Hij huilt zelf ook (*flens* in v.279)

³²¹ een **METAFOR**, omdat Hector wel in een droom verscheen maar ongetwijfeld geen licht gaf

³²² het dubbele **O** in het aanspreken van Hector vergroot het pathetisch gehalte waaruit blijkt dat Aeneas diep onder de indruk was. In combinatie met het **CHIASME O** (a) *lux* (b) *spes* (b) **O** (a) uitermate effectief

³²³ met de vragende voornaamwoorden (PRON *interrogativa*) worden twee vragen ingeleid waaruit af te leiden valt dat de dromende Aeneas niet doorheeft dat Hector dood is. De PRON *interrogativa* zijn dezelfde als de betreffende voornaamwoorden (PRON *relativa*), behalve een paar zelfstandig gebruikte PRON *interrogativa* als *quid?* *quis?*

³²⁴ versterkt de gedachte dat Aeneas in zijn droom niet doorheeft dat de verschijning tegenover hem in de realiteit niet meer in leven is. Hè, hè, daar ben je dan eindelijk Hector! We hebben lang op je gewacht

³²⁵ zelfstandig gebruikt bezittelijk voornaamwoord (PRON *possessivum*): ook het woordje *tuus* laat zich, als het als een SUBST gebruikt wordt verbuigen. In het Nederlands komt dat ook veel voor: mijn boek en het jouwe, het witte kleurpotlood en het bruine, de dode rat en de levende. Alle woorden die zelf kunnen congrueren (overeenkomst vertonen in getal, geslacht en naamval) kunnen gesubstantiveerd worden

³²⁶ weer eens een keer aandacht voor het dubbele **–que**: de ellende heeft zowel de stad als tegelijk daarmee, de inwoners getroffen

³²⁷ bedoeld zijn de grote verliezen aan manschappen en burgers in Troje

³²⁸ predicatief bij *aspicimus*, niet de aanvulling op *ut* (v.283): niet "wat zijn wij moe!" maar "wat zijn wij blij jou te zien!"

³²⁹ bij deze laatste twee vragen van Aeneas lijkt het tot hem door te dringen dat Hector iets naars overkomen is. De knappe Hector is zwaar beschadigd. Foedare duidt op oneervol behandelen. **Aut**: geen alternatief!

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE LAATSTE NACHT) > 2.287-292 (p.88); Hector verschijnt in een droom aan Aeneas (3)

287 Ille nihil³³⁰, nec me quaerentem vana³³¹ moratur,
 288 sed graviter gemitus³³² imo³³³ de pectore ducens,
 289 'heu fuge³³⁴, nate³³⁵ dea³³⁶, teque his' ait 'eripe flammis³³⁷.
 290 Hostis habet muros³³⁸; ruit alto a culmine Troia³³⁹.
 291 Sat patriae³⁴⁰ Priamoque datum³⁴¹: si³⁴² Pergama dextra
 292 defendi possent, etiam³⁴³ hac³⁴⁴ defensa fuissent³⁴⁵.

Hij (antwoordt) niets, en let niet op mij die zinloze dingen vraag,
 nee, diep zuchtend vanuit het diepst van zijn hart
 zegt hij "Ach, vlucht, zoon van een godin, en ontruk u aan deze vlammen.
 De vijand heeft de muren; Troje stort in vanaf zijn hoge top.
 Voldoende is gegeven aan het vaderland en aan Priamus: als de burcht van Troje/
 Pergamum met de rechterhand verdedigd kon worden, wás hij ook hiermee verdedigd.

- ³³⁰ Hector gaat helemaal niet in op de vragen van Aeneas. Nee, natuurlijk niet: het is een droom. Het droombeeld leidt een eigen "leven", heeft hier een eigen boodschap. Dicit/loquitur is weggelaten: **ELLIPS**
- ³³¹ achteraf in het verhaal aan Dido kan Aeneas zijn vragen van toen aan Hector als niet ter zake beoordeeld hebben: **vana**. Maar ook in de droom zelf kwam Hector meteen to the point, waarmee hij Aeneas' vragen terzijde schoof. Had hij diens vragen netjes beantwoord (ja, ik heb een ritje met een strijdswagen gekregen, alleen erachter, niet erop. Trouwens, nou even iets anders...) dan had hij Aeneas opgehouden (**moratur**). Die moet nú vluchten uit Troje. **Vana** zelf is ACC PL N en een gesubstantiveerd ADI, object bij **me quaerentem**
- ³³² later in het verhaal vertelt Aeneas over een priester, Panthus, die hem en zijn familie komt waarschuwen en de Penatenbeelden voor Aeneas mee neemt. Geen droom die keer, maar harde realiteit. Daar is het Aeneas die een zware zucht slaakt, uit het diepst van zijn hart
- ³³³ **imo** is hier niet bijvoeglijk bij **pectore** ("uit zijn diepste hart"), maar een *dominant* gebruikt ADI. In summo arbore betekent "in de top van de boom", niet "in de hoogste boom"
- ³³⁴ Hector noemt exact dat wat nu door Aeneas gedaan moet worden. Hij komt meteen ter zake. Het idee is dat het vluchten van Aeneas juist door dit advies van de grootste held der Trojanen niet laf is. Als zelfs de dapperste Trojaanse held vluchten al adviseert, wie is Aeneas dan dat hij dat advies negeert?
- ³³⁵ VOC van het gesubstantiveerde PPP van nasci (=geboren worden)
- ³³⁶ Hector richt zich tot Aeneas als de zoon van een godin (**dea** is ABL *originis*). Ook anderen noemen Aeneas geregeld zoon van een godin, en zelfs Dido noemt hem de eerste keer dat ze elkaar tegenkomen zo
- ³³⁷ toen Aeneas ging maffien, na uitbundig feest gevierd te hebben, was er nog geen vlam te zien in Troje. Hector wijst ze nu aan (**his**: alles staat in de hens), dus Aeneas zal wel even in zijn oogjes hebben gewreven
- ³³⁸ De Grieken, met Sinon in hun gelederen, are all over the place. Hector geeft algemene informatie, waar Panthus dramatisch verslag doet van wat er allemaal gebeurt daar in Troje die nacht
- ³³⁹ de mededeling van Hector is aanzienlijk korter en zakelijker dan de twaalf verzen die Panthus er later voor nodig heeft, waarmee Aeneas overigens wel de bevestiging krijgt van Hector's boodschap
- ³⁴⁰ net als **Priamo** moet dit een DAT zijn, omdat er sprake is van het werkwoord dare (=geven). Hier komt "geven" neer op "opofferen"
- ³⁴¹ de Trojanen hebben voldoende aan hun Troje gegeven: nu is het gewoon over. Priamus, Troje's koning, zal in deze heilloze situatie niet meer verwachten. Pergamum/**Pergama** is een andere naam voor Troje
- ³⁴² het voegwoordje **si** leidt, net als nisi, heel vaak een *irrealis* in. In een *irrealis* staat in het Latijn verplicht een CON. Gaat het over het heden, dan een CON IMPF, gaat het over het verleden dan een CON PLQP
- ³⁴³ bedoelt Hector dat ook Aeneas zijn steentje had kunnen bijdragen in de verdediging van Troje en dat niet gedaan heeft? Niet waarschijnlijk. Helden vallen elkaar niet af
- ³⁴⁴ **hac** is congruent met **dextra** uit de vorige versregel: er is sprake van een **HYPERBATON**, het uit elkaar plaatsen van tekstelementen die bij elkaar horen
- ³⁴⁵ de CON zijn van de *irrealis*, de niet-werkelijkheid. De stad kon niet meer verdedigd worden, ook niet door Hector's rechterhand (**hac dextra**) waarin hij dan een wapen zou vasthouden

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE LAATSTE NACHT) > 2.293-297 (p.88); Hector verschijnt in een droom aan Aeneas (3)

293	Sacra suosque tibi commendat ³⁴⁶ Troia ³⁴⁷ penates ³⁴⁸ ;	Zijn heilige voorwerpen en zijn Penaten vertrouwt Troje aan jou toe;
294	hos cape fatorum comites, his ³⁴⁹ moenia quaere ³⁵⁰	neem deze als metgezellen van je lot, zoek hiervoor machtige stadsmuren
295	magna ³⁵¹ pererrato statues ³⁵² quae ³⁵³ denique ³⁵⁴ ponto ³⁵⁵ ;	die je tenslotte, na over zee rondgezworven te hebben, zult neerzetten.”
296	Sic ait ³⁵⁶ et manibus vittas Vestamque potentem	Zo spreekt hij en met zijn handen haalt hij de machtige Vesta met haar wollen banden
297	aeternumque adytis ³⁵⁷ effert penetralibus ignem ³⁵⁸ .	en het eeuwige vuur uit het binnenste gedeelte van de tempel naar buiten.

- ³⁴⁶ het woordje commendare doet bijna denken aan een opdracht die een ouder op zijn sterfbed aan een kind geeft. Aeneas moet de goede dingen met die heilige voorwerpen doen en Hector komt niet voor niets juist naar Aeneas, omdat hij er vertrouwen in heeft dat die dat goed zal doen
- ³⁴⁷ Troje als stad kan niets aan iemand toevertrouwen. Dat kan alleen een mens. **Troia** is hier dus een **PERSONIFICATIE**
- ³⁴⁸ die Penaten komen dus later pas (via Panthus), maar ze wijzen er wel op dat Aeneas een goddelijke opdracht te vervullen krijgt. Dat hoort hij hier voor het eerst. Je ziet dat de term Latium (Aen. 1, 205) in het verhaal van Hector nergens valt
- ³⁴⁹ eigenlijk een herhaling van **hos**, waarmee Hector als het ware met zijn, ongetwijfeld zwaargewonde, vinger naar Penaten wijst
- ³⁵⁰ Hector geeft in de droom heel duidelijke instructies via meermalen een gebiedende wijs, een IMP. Hij begon met **fuge** en **eripe** in v.289 en eindigt nu in v.294 met **cape** en **quaere**
- ³⁵¹ het **ENJAMBEMENT** is veelzeggend. **Magna** hoort bij **moenia**, uit het vorige vers en krijgt door zijn plaatsing op de volgende versregel de volle nadruk. Het is niet zó maar een stad die Aeneas gaat bouwen, het is een fantastisch mooie en vooral ook machtige stad
- ³⁵² ook Hector bedient zich van de mogelijkheid aan te geven dat het stichten van een stad een feit zal zijn. Ook hij gebruikt namelijk de IND FUT, en niet een CON
- ³⁵³ het PRON *relativum* wijst terug naar het antecedent **moenia** ... **magna**. Het *fatum* (hier **fatorum** in v.294) van Aeneas is dat hij een stad zal stichten, maar dat hij eerst over zee rondzwerft. Nou, dat wist Aeneas inmiddels wel
- ³⁵⁴ ten slotte. Het kost wat moeite en tijd, maar dan heb je ook wat! Aeneas krijgt een dubbele boodschap. a) hij moet vluchten want er is groot gevaar en b) hij krijgt een goddelijke opdracht en zal een stad stichten
- ³⁵⁵ **pererrato** ... **ponto** is een ABL *absolutus*. Je weet hopelijk nog hoe dat met die ABL ABS zat. Voor een ABL abs met een PPP kun je rege necato onthouden (nadat de koning gedood was) en voor een PPA bijvoorbeeld servis intrantibus (terwijl de slaven binnenkomen). Let op de tijd van de persoonsvorm om te bepalen welke tijd je in je vertaling van het PTC gebruikt. Een ABL abs met een PFA erin komt erg weinig voor. Als je aan rege necato de persoonsvorm abiit (PF) toevoegt, krijg je nadat/omdat/hoewel de koning gedood was ging hij weg/nadat/omdat/hoewel hij de koning gedood had, ging hij weg. Voeg je abit toe (PR) dan wordt het nadat/wanneer/omdat/hoewel de koning gedood is, gaat hij weg/nadat/wanneer/omdat/hoewel hij de koning gedood heeft, gaat hij weg. Hetzelfde met het PPA-voorbeeld. Voeg je abiit (PRF) toe dan krijg je terwijl/toen/omdat/hoewel de slaven binnenkwamen ging hij weg, en voeg je abit (PR) toe dan wordt het terwijl/wanneer/omdat/hoewel de slaven binnenkomen gaat hij weg
- ³⁵⁶ Hector dus. Ook Hector haalt dus de heilige voorwerpen naar buiten (**effert** in v.297). Let op, dit gebeurt allemaal in een droom die Aeneas heeft en waarin het best zo kan zijn dat het droombeeld, Hector, als het ware de genoemde heilige voorwerpen tevoorschijn tovert
- ³⁵⁷ een van origine Grieks woord: de letter y staat er in.
- ³⁵⁸ Vesta was de godin van het vuur, de huiselijke haard en dus het huis (home, niet house)

· Er wordt niet vermeld dat Hector ook weer verdween, maar dat deed ie ongetwijfeld. Aeneas wordt uiteindelijk wakker en schrikt zich het leplazerus. De priester Panthus bezoekt hem en vertelt hem uitgebreid wat er allemaal aan de hand is. Ook overhandigt hij hem de Penatenbeelden. Nadat Panthus net als vele andere Trojanen in het gevecht gesneuveld is gaat Aeneas naar Priamus toe. Hij is er getuige van hoe die door Achilles' zoon Neoptolemus wreed en respectloos gedood wordt. Hij gaat zijn familie ophalen om te vluchten. Zijn vader Anchises wil niet mee, maar na een voorteken m.b.t. Aeneas' en Creüsa's zoontje Julus/Ascanius gaat hij toch mee. Hij klimt op Aeneas' rug. Julus pakt de hand van zijn papa en Creüsa volgt op korte afstand.

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE VLUCHT) > 2.721-729 (p.95); De vlucht (1)

721 Haec ³⁵⁹ fatus latos umeros subiectaque colla	Na dit gezegd te hebben bedek ik me wat betreft mijn brede schouders en gebogen nek
722 veste super fulvique ³⁶⁰ insternor pelle leonis,	van bovenaf met een kleed en wel met de huid van een roodbruine leeuw
723 succedoque oneri ³⁶¹ ; dextrae se ³⁶² parvus Iulus	en ik buig me onder mijn last; de kleine Iulus vouwde zijn hand in mijn rechterhand
724 implicuit sequiturque ³⁶³ patrem non passibus aequis ³⁶⁴ ;	en volgt zijn vader met niet gelijke passen;
725 pone ³⁶⁵ subit coniunx ³⁶⁶ . Ferimur per opaca locorum ³⁶⁷ ,	achteraan volgt mijn vrouw. Wij haasten ons door donkere plaatsen,
726 et me ³⁶⁸ , quem dudum ³⁶⁹ non ulla iniecta movebant	en mij, die kortgeleden geen wapens, naar mij geworpen, bang maakten
727 tela ³⁷⁰ neque adverso glomerati examine Grai,	en ook niet de Grieken, samengedromd in een vijandige groep,
728 nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis ³⁷¹	maken nu alle zuchtjes wind bang, (mij) doet elk geluid opschrikken,
729 suspensum ³⁷² et pariter comitique onerique ³⁷³ timentem.	angstig als ik ben, en bezorgd tegelijk zowel voor mijn metgezel als mijn last.

³⁵⁹ Aeneas heeft hiervoor de instructies gegeven aan zijn vader, vrouw en zoontje. Met de slaven spreekt hij een ontmoetingsplaats af en hij instrueert Anchises de Penaten mee te zeulen, omdat hij die zelf niet mag aanraken voor hij zich gezuiverd heeft.

³⁶⁰ -que is hier niet nevenschikkend bedoeld maar uitleggend: het kleed dat Aeneas aantrok was een leeuwenhuid

³⁶¹ bedoeld is vanzelfsprekend Anchises, Aeneas' vader die hij op zijn rug had genomen

³⁶² letterlijk staat er: hij vouwde zich en niet hij vouwde zijn hand. Het benadrukt hoe klein en onschuldig Iulus is. Ook dit soort beschrijvingen roept *pathos* op

³⁶³ zie het verschil in tijdsgebruik binnen één zin: eerst PF (**implicuit**) nu een PR (**sequitur**)

³⁶⁴ het arme jong kan de forse stappen van zijn pa niet bijhouden: pappa, loop toch niet zo snel!!!

³⁶⁵ los, en op de volgende regel staat nog dat Creüsa er een stukje achter loopt. De beschrijving suggereert niet veel goeds

³⁶⁶ ook daadwerkelijk achteraan in de zin

³⁶⁷ eigenlijk staat er: de duisternis van de plaatsen/streek

³⁶⁸ pas helemaal aan het eind verbonden met **suspensum** en **timentem** in 729

³⁶⁹ contrasteert met het logisch volgende **nunc** uit 2,728

³⁷⁰ **non ulla ... tela** (= nulla tela) staat in contrast met **omnes aurae /sonus omnis**

³⁷¹ let op de volgorde: **terrent** (a) **aurae** (b) **sonus** (b) **excitat** (a). We hebben een **CHIASME**, lettend op de volgorde persoonsvorm – subject – subject – persoonsvorm. Er is zelfs een dubbel **CHIASME** te zien vanwege de volgorde van de ADI en de SUBST: **omnes** (a) **aurae** (b) **sonus** (b) **omnis** (a). Als je dan ook nog ziet dat een nevenschikkend voegwoord is weggelaten, hebben we ook nog een **ASYNDETON**. **Omnes** wordt helaas niet herhaald aan het begin van het volgende tekstelement (**omnis** staat achteraan, niet vooraan), anders hadden we ook nog een anafora gehad

³⁷² natuurlijk is Aeneas gespannen! Hij gaat op de loop met vader, vrouw en kind en wil dat ze veilig zijn. Hun lot ligt in zijn kolenschopjes

³⁷³ het dubbele -que, dat versterkt door **pariter** aangeeft hoezeer Aeneas bezorgd is voor zijn metgezellen. De **comiti** (comes) is Iulus, de **oneri** (onus) is Anchises

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE VLUCHT) > 2.730-737 (p.95); De vlucht (2)

730	iamque ³⁷⁴ propinquabam portis ³⁷⁵ omnemque videbar	En reeds naderde ik de poorten en meende ik de hele weg veilig
731	evasisse viam, subito cum creber ad aures	afgelegd te hebben, toen plotseling het luide/talrijke lawaai van voeten bij onze oren
732	visus ³⁷⁶ adesse pedum sonitus, genitorque per umbram ³⁷⁷	aanwezig scheen te zijn, en mijn vader door de duisternis vooruitkijkend
733	prospiciens ³⁷⁸ ‘nate,’ exclamat ³⁷⁹ , ‘fuge, nate ³⁸⁰ ; propinquant ³⁸¹ .	uitriep “Zoon, vlucht, zoon; ze komen er aan.
734	Ardentes clipeos atque aera ³⁸² micantia ³⁸³ cerno.’	Ik zie hun schilden blinken en hun bronzen wapens flikkeren.”
735	Hic ³⁸⁴ mihi nescio quod trepido ³⁸⁵ male numen amicum ³⁸⁶	Op dit moment ontrukte mij, angsthaas, een of andere vijandige gezinde goddelijke macht
736	confusam ³⁸⁷ eripuit mentem. Namque ³⁸⁸ avia cursu	mijn verstand zodat ik in de war raakte. Want terwijl ik al rennend zijwegen volg
737	dum sequor et nota ³⁸⁹ excedo regione viarum, ...	en weg ga van de bekende route van de wegen, ...

³⁷⁴ deze combinatie komt vaker voor. Het woordje **iam** + een IMPF van de persoonsvorm, waardoor we een HZ krijgen met achtergrondinformatie. Later komt dan met **cum** (731) de BZ waarin de belangrijkste informatie komt te staan. De constructie noemen we cum inversum

³⁷⁵ DAT, omdat de aanvulling (hier het object) bij appropinquare in de DAT staat

³⁷⁶ est toevoegen, hè! Dan krijg je met visus est tenminste volledig Latijn. Weet je nog hoe het zat met vidēre en vidēri? Vidēre is een overgankelijk werkwoord dat dus best in het PASS voor kan komen. Toch zal een PASS vorm eerder van het koppelwerkwoord vidēri komen, dat daardoor geldt als een DEP. De kans dat visus est betekent hij is gezien is nagenoeg nul. Het betekent vrijwel altijd hij leek, scheen, wekte de indruk

³⁷⁷ scandeer deze eens! Ha, ha! Je hoeft alleen de lettergrepen maar te tellen, joh! Vraag je wel af waarom dit vers metrisch zo in elkaar steekt

³⁷⁸ de oude baas had een goed uitzicht, beter in ieder geval dan Aeneas, die om zijn paps comfortabel te laten hangen toch enigszins gebogen zal hebben gelopen. Met grote passen, dat dan weer wel

³⁷⁹ hij had ook even nok nok kunnen doen op de rug van zijn zoon, maar hij kiest ervoor te yellen

³⁸⁰ Aeneas heet niet in een keer **Nate**, hè! **Nate** is de VOC van het zelfstandig gebruikte PPP van nasci, natus dus. Natus wordt door Vergilius heel vaak voor het woordje zoon gebruikt

³⁸¹ duidelijke taal van deze Anchises. Kortaf, beng, weg jij!

³⁸² **METONYMIA** tussendoor. Het materiaal brons in plaats van het concrete voorwerp, een bronzen wapen. Die Anchises heeft even een sterk momentje

³⁸³ zelfs in deze hachelijke situatie, zelfs óp de rug van zoonlief spreekt de oude Anchises in stilistisch verantwoorde zinnen. Hier gooit hij er een waar **CHIASME** tegen aan. Ontdek jij het ook? Vast wel. Noteer goed, hè!

³⁸⁴ Aeneas, die nog altijd in zijn verhaal tegen Dido zit, kan zich nog steeds voor z’n kop slaan dat hij niet door heeft gehad dat Creüsa niet meer achter hem liep. Maar de manier waarop hij het vertelt – een god moet het op mij voorzien hebben gehad, want hij sloeg me met blinde paniek – pleit hem wel een heel klein beetje vrij van echte schuld. Zelfs bij de beste held raakt wel eens een draadje los (*anachronisme*, ik weet het)

³⁸⁵ Aeneas noemt zichzelf hier, ook misschien om de aandacht van Dido te trekken (die misschien zou kunnen vallen voor een man die zich kwetsbaar opstelt...), bang.

³⁸⁶ **male .. amicum** is hetzelfde als inimicum. Niet vriendelijk gezind is hetzelfde als vijandig gezind. Hoe heet dat ook al weer? Begint met li– en eindigt op –totes. Wat denk je?

³⁸⁷ **confusam** congrueert hier met **mentem**, alsof die geest, dat verstand al in de war is. Maar het verstand raakt daardoor, dus daarna, pas in de war. Weet je nog, een peuk roken??? Juistem, **PROLEPSIS** heet dat

³⁸⁸ het **nam** legt uit wat die verstandsverbijstering dan inhield voor Aeneas: hij vloog alle kanten op, met pa op zijn rug en zoon aan zijn hand en heeft niet door dat Creüsa, wellicht door haar naaldhakken, niet volgde

³⁸⁹ want dan komt ie tenminste geen Grieken tegen die gewapend zullen zijn en gezien de positie van Aeneas en zijn vader misschien zullen denken dat ze kunnen prijschieten op de kermis. Of dat ze van het strijdgewoel ineens in een zwoele scene terechtgekomen zijn

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE VLUCHT) > 2.738-744 (p.96); De vlucht (3)

738	heu misero ³⁹⁰ coniunx fatone ³⁹¹ erepta Creusa	... is, ach, mijn echtgenote Creüsa, mij ongelukkige ófwel, door het lot ontnomen,
739	substitit, erravitne via seu lapsa ³⁹² resedit ³⁹³ ,	blijven staan, of zij is de weg kwijt geraakt of ze is, na gevallen te zijn, gaan zitten,
740	incertum ³⁹⁴ ; nec post ³⁹⁵ oculis est reddita nostris.	het is onduidelijk; en daarna is zij niet (meer) teruggegeven aan onze ogen.
741	Nec prius ³⁹⁶ amissam ³⁹⁷ respexi ³⁹⁸ animumve reflexi	En niet eerder keek ik naar haar, verloren als ze was, om of heb ik aan haar gedacht
742	quam tumulum antiquae ³⁹⁹ Cereris sedemque sacratam ⁴⁰⁰	dan toen we bij de heuvel en de heilige woning van de eerbiedwaardige Ceres
743	venimus: hic demum collectis omnibus ⁴⁰¹ una ⁴⁰²	kwamen: pas hier bleek zij, toen wij allemaal verzameld waren, als enige
744	defuit ⁴⁰³ , et comites ⁴⁰⁴ natumque virumque fefellit ⁴⁰⁵ .	afwezig, en bleek zij haar metgezellen én haar zoon én aan haar man ontglipt.

³⁹⁰ DAT bij een weggelaten en dus in gedachten aan te vullen mihi: je noemt deze DAT de DAT *incommodi* (DAT van nadeel: Aeneas vond het geen dikke fun dat Creüsa er niet meer was)

³⁹¹ de eerste vraag die hij, al vertellend aan Dido, zichzelf stelt: is ze dan door het *fatum*/lot weggenomen? Hij weet niet precies wat Creüsa overkomen is, en zij zelf vertelt hem dat ook niet (Aen. 2, 776 – 787). Dat Creüsa verdwaald zou kunnen zijn in de hectiek van het moment, ach, het zou niet raar zijn. Puur pathetisch is de mogelijkheid dat ze ergens is gaan zitten na gevallen te zijn. Dat is een detail dat op het gemoed van Dido moet werken, zelf ook een vrouw. Achter **fato** hangt het eerste deel van de meerledige varianten, het achtervoegsel **–ne**, het tweede volgt in 739 bij **erravitne**. De derde mogelijkheid wordt dan nog ingeleid door **seu**, alsof er sprake was van sive ... sive dan wel seu ... seu

³⁹² PPP van labi, hier F omdat het Creüsa betreft. Let op, labi (=vallen) is een DEP en je vertaalt dus alle passieve vormen actief. In andere handschriften komt hier *lassa* voor, vermoeid

³⁹³ drie mogelijkheden dus, volgens Aeneas. De laatste twee zijn voor hem verklaarbaar, de eerste kan alleen door het lot komen

³⁹⁴ grammaticaal is na een inleiding zoals **incertum** (est; hier aan het eind geplaatst overigens) een CON nodig. Juist door de IND **substitit**, **erravit** en **resedit** te laten staan wordt de natuurlijke radeloosheid van Aeneas, daar bij Dido aan tafel/aan een aanligbed goed getroffen

³⁹⁵ het ADV hier, niet de PREP

³⁹⁶ ADV COMP van primus, hier los gemaakt van **quam** (742), wat men *TMESIS* noemt. Gangbaar is het woord priusquam

³⁹⁷ hij kan natuurlijk niet omkijken en van haar waarnemen dat ze er niet is. Uiteindelijk blijkt ze verloren, weg te zijn, maar daar komt hij niet op de vlucht achter

³⁹⁸ letterlijk. Aeneas keek pas om toen ze al bij de verzamelplaats waren

³⁹⁹ eigenlijk betekent **antiquus** oud. Hier gaat het bij Ceres over zó oud dat je meteen denkt aan respect, eerbiedwaardigheid. Vandaar

⁴⁰⁰ de eerder afgesproken plaats (Aen. 2, 713 – 715, p.95 van het boek, in vertaling): pas daar heeft Aeneas door, vertelt hij, dat Creüsa er niet meer bij is

⁴⁰¹ ABL *absolutus*, met **omnibus** als grammaticaal onderwerp en **collectis** als PPP dat de handeling uitdrukt

⁴⁰² merk je de plaatsing van de woorden **omnibus** en **una** op? Direct naast elkaar, waardoor de **ANTITHESE** die er toch al was – iedereen was er, maar ééntje niet – alleen maar versterkt wordt. Je noemt dit *IUXTAPOSITIE*

⁴⁰³ dat Creüsa ontbreekt wordt door het **ENJAMBEMENT** van **defuit** extra benadrukt. De vorm zelf is IND PF van deesse (ontbreken, er niet zijn). Je vindt het woord in het woordenboek bij desum

⁴⁰⁴ hiermee bedoelt Aeneas niet zichzelf of zijn zoontje of zijn vader, maar eerder de anderen die bij hun gezelschap zijn

⁴⁰⁵ Aeneas vertelt het hele verhaal aan Dido. Hij moet geloofwaardig maken, legitimeren dat hij niets aan de verdwijning van Creüsa heeft kunnen doen. Het was het lot, dat ook hier weer tegen zat

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (AENEAS' ZOEKTOCHT NAAR CREÛSA) > 2.745-751 (p.96); Aeneas' zoektocht naar Creüsa (1)

745	Quem non incusavi amens ⁴⁰⁶ hominumque deorumque ⁴⁰⁷ ,	Wie van én mensen én goden heb ik, buiten zinnen, niet beschuldigd,
746	aut quid ⁴⁰⁸ in eversa ⁴⁰⁹ vidi crudelius urbe? ⁴¹⁰	of wat heb ik in de verwoeste stad/bij het verwoesten van de stad voor wreders gezien?
747	Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates ⁴¹¹	Ascanius en mijn vader Anchises en de Teucrische Penaten
748	commendo sociis et curva valle ⁴¹² recondo;	vertrouw ik toe aan mijn makkers en ik verberg hen in een diep dal;
749	ipse ⁴¹³ urbem repeto et cingor ⁴¹⁴ fulgentibus ⁴¹⁵ armis ⁴¹⁶ .	zelf zoek ik de stad weer op en ik omgord mij met blinkende wapens.
750	Stat casus ⁴¹⁷ renovare omnes omnemque ⁴¹⁸ reverti	Ik ben vastbesloten alle lotgevallen/ellende opnieuw door te maken en terug te keren
751	per Troiam et rursus ⁴¹⁹ caput obiectare periclis ⁴²⁰ .	door heel Troje en opnieuw mijn hoofd bloot te stellen aan gevaren/mijn leven te riskeren.

- ⁴⁰⁶ niet meer in staat tot redelijk nadenken, zo vertelt Aeneas van zichzelf. Helemaal van het padje af: hij gebruikt zijn mens (=verstandelijke vermogens) niet (a). Vergelijk maar met amuzikaal, asociaal, afasie e.d.
- ⁴⁰⁷ het dubbele –**que** is weer te bewonderen
- ⁴⁰⁸ natuurlijk is er in de ogen van Aeneas, zeker in zijn verhaal naar Dido toe, niets wreders dan het verlies van zijn vrouw. Het vragend voornaamwoord is N, dus **crudelius** verderop in de regel is dat ook
- ⁴⁰⁹ bij **urbe**. Klein **HYPERBATON**netje. Het is goed mogelijk **eversa** op te vatten als een *dominant* PTC waarbij het accent van de vertaling terecht komt op het PTC en niet op het SUBST: bij het verwoesten van de stad
- ⁴¹⁰ de hele vraag is bedoeld als opmerking, niet als vraag (**RETORISCHE VRAAG**). Hij wil zijn wanhoop en zijn zelfverwijt tot uitdrukking brengen. Hij heeft wat GVD's aan de haag van zijn tanden laten ontsnappen
- ⁴¹¹ in die volgorde: de kleine Julus/Ascanius, paps Anchises en ook nog de Penatenbeelden, die hij zelf niet mocht aanraken totdat hij zich gereinigd had van de bloedige oorlog. De drie worden door een **POLYSYNDETON** in een reeksje gezet
- ⁴¹² die zal daar in de omgeving best te vinden zijn geweest, een schuilplaats voor zijn vader, zijn zoontje en de Penatenbeelden. Aeneas laat niet na aan Dido te benadrukken dat hij alle voorzorgsmaatregelen genomen heeft in kwestie familie veilig onderbrengen, zoals Aeneas in zijn hele verhaal aan Dido (Aen. 2 en 3) alles wat voorgevallen is probeert te legitimeren, of het om de val van Troje ging of over het verlies van Creüsa
- ⁴¹³ in tegenstelling tot wat hij met zijn familieleden en Penatenbeelden doet, gaat hij zelf het strijdgewoel weer in om Creüsa te zoeken
- ⁴¹⁴ het PASS van werkwoorden met een andere betekenis dan de passieve variant van het werkwoord (prijzen – geprezen worden) wordt DEP genoemd. Dat wisten we al. In een aantal gevallen drukt het Latijn zo een wederkerend werkwoord (met dus een wederkerend voornaamwoord uit). cingo (= ik omgord) leidt tot **cingor** (=ik word omgord (PASS), hier: ik omgord mezelf (DEP))
- ⁴¹⁵ je zou toch menen dat hij liever niet gezien wil worden, op weg terug naar Troje centraal om Creüsa te vinden. Het blinken van de wapens is a) standaard en b) een teken dat Aeneas zich dapper genoeg voelt
- ⁴¹⁶ eerder in de tekst stond al dat Aeneas zijn wapenkloffie aan had. Deze tekst zou dus daarmee niet in overeenstemming zijn. Wel, Aeneas kan toch ergens besloten hebben dat het zonder vol wapenornaat handiger vluchten is, zeker als hij zijn vader op zijn rug moet dragen. De uitgever van onze tekst laat de woorden staan en terecht: Aeneas maakt zich extra sterk omdat hij het zichzelf niet vergeeft als hij zijn vrouw niet mee terug brengt
- ⁴¹⁷ ACC PL van casus, horend bij **omnes**
- ⁴¹⁸ dat hij alles nog een keertje over wil doen wordt benadrukt door de herhaling van **omnes – omnem**
- ⁴¹⁹ de regel ervoor aangeduid door het voorvoegsel (prefix) **re–** in **renovare**
- ⁴²⁰ periculis had een lettergreepje te veel, dus hij heeft met een **SYNKOPE** het woord passend gemaakt tot **periclis**

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (AENEAS' ZOEKTOCHT NAAR CREÛSA) > 2.752-759 (p.97); Aeneas' zoektocht naar CreÛsa (2)

752 Principio ⁴²¹ muros obscuraque limina portae,	Eerst zoek ik de muren en donkere drempels van de poort,
753 qua gressum extuleram, repeto ⁴²² et vestigia ⁴²³ retro	waarlangs ik naar buiten was gegaan, opnieuw op en volg ik mijn voetsporen,
754 observata sequor per noctem et lumine ⁴²⁴ lustro:	na ze goed bekeken te hebben, in de nacht terug en ik bekijk ze (goed) met mijn ogen:
755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.	overal is er schrik voor mijn hart, tegelijk maakt juist de stilte mij bang.
756 Inde domum, si forte pedem ⁴²⁵ , si forte ⁴²⁶ tulisset ⁴²⁷ ,	Daarna/vandaar keer ik naar mijn huis, stel dat ze misschien, dat ze misschien daarheen
757 me refero ⁴²⁸ : intruerant Danai et tectum ⁴²⁹ omne tenebant ⁴³⁰ .	was gegaan, terug: de Grieken waren binnengedrongen en hielden het hele huis bezet.
758 Illicet ignis edax ⁴³¹ summa ad fastigia vento	Meteen draait het vraatzuchtige vuur door de wind naar de nok omhoog;
759 volvitur; exsuperant flammae, furit ⁴³² aestus ad auras.	de vlammen slaan hoog uit, de hitte woedt de hemel in.

⁴²¹ niet primo, maar het wat deftigere, plechtigere **principio**: Aeneas geeft wat meer gewicht aan zijn mededeling. **Principio** wordt in 756 gevolgd door **Inde**

⁴²² Aeneas vertelt dat hij **wederom** de muren en de poorten opzocht, dus dat hij dat al eerder gedaan had. Waarom dan de mededeling in 749 over het zich omgorden met zijn blinkende wapenrusting? Die had hij volgens deze redenering waarschijnlijk al aan

⁴²³ hij was vergeten broodkruimels te strooien, dus hij moest goed naar zijn voetsporen kijken. Knappe actie van Aeneas en Dido zal misschien in onmacht c.q. katzwijn gevallen zijn toen ze dit hoorde. Of ze rolde van haar met zebraleer beklede troon af van het lachen natuurlijk

⁴²⁴ **METONYMIA**: **lumen** wordt hier gebruikt in plaats van oog/ogen

⁴²⁵ in de twee hoopvolle gedachten, die beide beginnen met **si forte** dus, staan **pedem** en **tulisset** uit elkaar geplaatst. Die vormen namelijk wel één uitdrukking: pedem ferre (je begeven)

⁴²⁶ de herhaling (**ANAFOR**) van **si forte** aan het begin van het tweede tekstelement doet pathetisch aan: Aeneas vertelt dat hij hoopt, heel erg hoopt dat CreÛsa misschien, heel misschien terug naar huis gegaan was

⁴²⁷ de CON wordt veroorzaakt doordat Aeneas in de indirecte rede (hij vertelt immers over zichzelf en wat hij allemaal dacht) bezig is: op het moment van het zoeken zelf zal hij iets gedacht hebben als: "Ze zal misschien naar ons huis zijn terug gekeerd". We noemen dit soort CON een CON *obliquus*, de CON die gebruikt wordt in de indirecte rede (oratio obliqua). We kennen drie soorten. Ze hebben allemaal te maken met de situatie waarin de directe rede in de indirecte rede wordt weergegeven. De bekendste (nr.1) is de afhankelijke vraag. Rogo: "Ubi habitas?" (Ik vraag: "Waar woon jij?") wordt in de indirecte rede (dus als de aangesproken persoon dit vertelt) Rogat ubi habitem (Hij vraagt waar ik woon; geen vraagteken meer, geen aanhalingstekens). Nr. 2 is de BZ van de Acl in de indirecte rede. Dicit: "Domum eo, quod aeger sum." (Hij zegt: "Ik ga naar huis, omdat ik ziek ben.") wordt in de indirecte rede: Dicit se domum ire quod aeger sit. (Hij zegt dat hij naar huis gaat omdat hij ziek is). En nr. 3 gaat over de IMP van de directe rede die in de indirecte rede een CON (obliquus) wordt. Iussit: "Scribe nomen!" (Hij beval: "Schrijf je naam op!") wat in de indirecte rede Iussit scriberet nomen (Hij beval (hem) zijn naam op te schrijven) wordt

⁴²⁸ op het punt van deze *elisie* zou je het voegwoord "maar" verwachten. Aeneas had nog een beetje hoop, maar die hoop ging in rook op omdat de Grieken in hun huis de beast uit hingen

⁴²⁹ gevalletje van **METONYMIA**, meer in het bijzonder **PARS PRO TOTO**. Een dak is een gedeelte van een huis en het gedeelte wordt hier gebruikt in plaats van het geheel (pro in pars pro toto betekent in de plaats van!)

⁴³⁰ het tijdsgebruik in dit vers is interessant: de nog altijd vertellende (voortdurend in Aen. 2 en 3) Aeneas maakt door het PLQP **intruerant** duidelijk dat de situatie die hij aantrof hem rauw op mijn maag viel. Het vinden van CreÛsa in hun huis was meteen kansloos. Het IMPF **tenebant** geeft aan dat de Grieken er al enige tijd waren en Aeneas' huis lange tijd bezet hielden: hún huis was niet meer hún huis

⁴³¹ het vuur eet niet of zo, maar het lijkt zo. Personen eten, vuur niet. **PERSONIFICATIE** dus, plus beeldend taalgebruik

⁴³² de klanken f- en v- zijn nadrukkelijk aanwezig in deze twee verzen. Misschien heeft Vergilius een poging gedaan met deze **ALLITERATIE** het woeden van het vuur "hoorbaar" te maken

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (AENEAS' ZOEKTOCHT NAAR CREÛSA) > 2.760-767 (p.97); Aeneas' zoektocht naar Creüsa (3)

760	Procedo ⁴³³ et Priami sedes arcemque reviso:	Ik ga voort en zoek opnieuw het paleis van Priamus en de burcht op:
761	et iam ⁴³⁴ porticibus vacuis Iunonis asylo ⁴³⁵	en reeds bewaakten in de lege zuilengangen in de tempel van Juno
762	custodes ⁴³⁶ lecti Phoenix et dirus ⁴³⁷ Ulixes	de tot wachters uitgekozen Phoenix en de wrede Ulixes
763	praedam adservabant. Huc undique Troia gaza ⁴³⁸	de buit. Hierheen wordt van alle kanten de Trojaanse schat,
764	incensis erepta ⁴³⁹ adytis, mensaeque deorum	weggerukt/geroofd uit de in brand gestoken tempels, namelijk de tafels van de goden
765	crateresque ⁴⁴⁰ auro solidi ⁴⁴¹ , captivaque ⁴⁴² vestis	en de massief gouden mengvaten, en buitgemaakte kleden
766	congeritur ⁴⁴³ . Pueri et pavidae longo ordine matres ⁴⁴⁴	verzameld. Kinderen en doodsbangen moeders staan er in een lange rij
767	stant circum. ⁴⁴⁵	omheen.

⁴³³ de derde fase van Aeneas' terugtocht wordt ingeleid door dit **Procedo**. Eerst (**Principio**, 752) is hij de stad weer in gegaan, vervolgens (**inde**, 756) ging hij naar zijn eigen huis (misschien oh misschien is ze daar?), nu is hij op weg naar het paleis van Priamus, daar waar Creüsa, Priamus' dochter, ook nog kan zijn. Aeneas maakt duidelijk dat hij radeloos was, toen. Heldhaftig, want terug Troje in, maar ook radeloos. Tegelijkertijd neemt de impact van wat Aeneas in de diverse stadia van zijn tocht om Creüsa te zoeken toe. Was er in het begin sprake van de beschrijving van zijn eigen angst, zelfs in de stilte, daarna treft hij zijn eigen huis bezet door de vijand aan en zelfs in de fik gestoken. Het laatste gedeelte, dat hem naar Priamus' paleis voert is helemaal te erg voor woorden: de Grieken, de ergste exemplaren daarvan ook nog, trekken zich geen bal aan van de onschendbaarheid binnen de religieuze plaatsen en roven heilige voorwerpen. De **CLIMAX** wordt compleet door de pathetische (*pathos*) beschrijving hoe kinderen en doodsbangen moeders daarbij stonden te kijken. Dido zal het niet droog hebben kunnen houden

⁴³⁴ ook daar in het paleis van Priamus wordt de hoop van Aeneas meteen de bodem ingeslagen

⁴³⁵ een klein heiligdom van Juno (N.B.!) net zoals er in zo'n paleis(terrein) wel meer kleinere heiligdommen waren. Ook dit moet confronterend voor Aeneas geweest zijn: een heilig gebouw wordt door de Grieken ontheilgd omdat ze het gebruiken als opslagplaats voor buit. Het woord asylo is door niemand eerder gebruikt in poëzie. Vergilius is de eerste. De eigenlijke betekenis is toevluchtsoord (denk aan het Nederlandse woord asiel in de context van asielzoekers), een toevluchtsoord waarin de mensen onschendbaar zijn. Hoe schril is dan het contrast dat Aeneas Dido schetst: die heilige plaats bleek ontheilgd door de Grieken

⁴³⁶ sarcastisch: Phoenix en Odysseus bewaakten wat niet van hen was. Vergilius is vaak gedetailleerder dan wij nodig vinden voor het verhaal. Dat Odysseus daar in Priamus' paleis was, is niet gek. Hij belichaamt voor Aeneas het kwaad. Maar de naam van Phoenix had net zo goed weg kunnen blijven. Hij was gelieerd aan Achilles en diens zoon Neoptolemus (elders in de Aeneis ook Pyrrhus genoemd), de moordenaar van Priamus

⁴³⁷ ook eerder was Odysseus al **dirus** genoemd. Het lijkt een vaste karakterisering van Ulixes/Odysseus

⁴³⁸ apart woord voor schat, waarmee meestal verwezen wordt naar een oosterse koninklijke schat

⁴³⁹ bij **gaza** (763) dus met een korte slot-a die overigens ook nog eens geëlideerd wordt

⁴⁴⁰ in een mengvat werd de wijn aangelengd met water

⁴⁴¹ massief goud, dus zwaar: niets was ze te dol, die Grieken

⁴⁴² in de kleine opsomming van wat gerekend wordt tot de Trojaanse schat staan steeds voegwoorden: **POLYSYNDETON** dus. Het accentueert de omvang van de schat

⁴⁴³ Aeneas is, zo vertelt hij, getuige van het hele proces van buit verzamelen

⁴⁴⁴ de kinderen en moeders zullen afgevoerd zijn als slaven. Als Aeneas kort hierna de schim van zijn vrouw ontmoet (ze is dus wel degelijk omgekomen) noemt Creüsa het feit dat ze nooit slavin zal zijn als troost

⁴⁴⁵ één van de verzen die niet af zijn

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE SCHIM VAN CREÛSA) > 2.768-774 (p.97); De schim van Creüsa (1)

768 Ausus⁴⁴⁶ quin etiam⁴⁴⁷ voces iactare per umbram⁴⁴⁸
 769 implevi clamore vias, maestusque Creusam⁴⁴⁹
 770 nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi⁴⁵⁰.
 771 Quaerenti et tectis⁴⁵¹ urbis sine fine ruenti⁴⁵²
 772 infelix⁴⁵³ simulacrum atque ipsius⁴⁵⁴ umbra Creusae
 773 visa mihi⁴⁵⁵ ante oculos et nota maior imago⁴⁵⁶.
 774 Obstipui⁴⁵⁷, steteruntque comae et vox faucibus haesit⁴⁵⁸.

Ja zelfs heb ik, omdat ik het aandurfde hard te roepen door de duisternis,
 de straten met mijn geschreeuw gevuld, en bedroefd⁴⁵⁹ heb ik Creüsa,
 (haar naam) tevergeefs herhalend en opnieuw en opnieuw, geroepen.
 Voor mij verscheen, terwijl ik aan het zoeken was en eindeloos langs de huizen van de stad
 rende, het ongelukkige beeld en de schim van Creüsa zelf
 voor ogen en een gestalte groter dan de bekende/dan die ik kende.
 Ik stond verbijsterd, en mijn haren stonden recht overeind en mijn stem stokte in mijn
 keel.

⁴⁴⁶ het PPP van het half-DEP audēre. DEP hebben een passieve vorm met een actieve betekenis (hoewel er wel actieve vormen zijn: PPA, PFA etc). De half-DEP hebben dat maar voor de helft. Audēre heeft in de onvoltooide tijden allemaal actieve vormen (die je natuurlijk ook actief vertaalt), maar in de voltooide tijden worden zij pas DEP (met passieve vormen, actieve betekenis)

⁴⁴⁷ het vergt wel enige moed om te schreeuwen, zelfs al is het de naam van zijn vrouw. Als een Griek hem hoort is ie er geweest! Met **quin etiam** komt Aeneas in zijn verhaal aan bij het laatste stukje vóór hij Dido over de ontmoeting met de dode Creüsa gaat vertellen

⁴⁴⁸ dit woord is hetzelfde als het woord in 772, maar met een andere betekenis. Hier gaat het over de duisternis, in 772 over Creüsa's schim. Vorm van woordspeling. Let goed op de uitgangen van de woorden **etiam**, **umbram**, **Creusam**, **nequiquam** (al gaat **-am** daar verloren door *elisie*): de **ASSONANTIE** laat de echo horen van de luid door de lege straten om zijn vrouw schreeuwende Aeneas

⁴⁴⁹ hier niet de aanspreekvorm, zoals Aeneas die natuurlijk daadwerkelijk geroepen heeft, maar de ACC als lijdend voorwerp bij **ingeminans** en **vocavi** (770)

⁴⁵⁰ het PF is wel opvallend, omdat Aeneas nou juist beschreef hoe hij Creüsa's naam bleef herhalen. Voor hem is het in zijn verhaal aan Dido een melding van wat hij allemaal gedurf en gedaan heeft, vandaar PF

⁴⁵¹ **PARS PRO TOTO (METONYMIA)**: een tectum is een dak, een onderdeel van een huis. Toch begrijpen we (en Dido nemen we maar aan, ook) wel dat hij het over huizen heeft

⁴⁵² Aeneas beschrijft zichzelf in deze fase van zijn zoektocht als in paniek, risico's nemend: hij schreeuwt voortdurend en loopt als een kip zonder kop de huizen van de stad langs

⁴⁵³ Aeneas' kwalificatie van Creüsa/Creüsa's schim, want haar dood komt door hem. Zelf noemt Creüsa zich niet ongelukkig, blijkens haar vaststelling dat ze in ieder geval nooit slavin zal zijn van een Griek (758 – 788)

⁴⁵⁴ zij was in zijn gedachten, naar haar was hij op zoek, en dan staat ze daar ineens voor hem!

⁴⁵⁵ zelf est nog aanvullen, zodat we de 3 SG van de IND PF PASS krijgen van vidēri, het koppelwerkwoord met betekenissen als schijnen, lijken, menen, de indruk wekken

⁴⁵⁶ Creüsa's schim verschijnt aan Aeneas (hij krijgt wat bovennatuurlijks voor zijn kiezen, die arme jongen: dode Hector, even dode Creüsa, dode Polydorus) en hij begrijpt dat ze dood is omdat haar schim veel groter is dan zij zelf in levende lijve ooit was. **nota** is dan ook een ABL *comparationis*. Stilistisch is er sprake van een **ELLIPSIS**, omdat je achter **nota** nog imagine zou kunnen aanvullen: groter dan haar bekende gestalte

⁴⁵⁷ hij had dit niet verwacht, hoewel hij op zich wel naar Creüsa had lopen zoeken. Maar hij is ook onder de indruk van haar indrukwekkend grote verschijning waarvan hij zelfs schrikt. Alsof hij een spook ziet

⁴⁵⁸ exact dezelfde versregel komt voor in Aen. 3, 48 (ook in het pensum, namelijk bij Aeneas' ontmoeting met Polydorus). Er zijn wel meer versregels die zo goed liepen en metrisch in orde waren dat Vergilius ze meerdere malen gebruikte. Zie ook de verzen Aen. 2, 792 – 794. Metrisch dient nog wel opgemerkt dat **steterunt** een korte tweede lettergreep heeft, geen lange

⁴⁵⁹ duidt er toch wel op dat Aeneas niet gelooft dat hij zijn vrouw ooit nog levend terug zal vinden

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE SCHIM VAN CREÛSA) > 2.775-784 (p.97); De schim van Creüsa (2)

775 Tum sic⁴⁶⁰ adfari⁴⁶¹ et curas his demere dictis:⁴⁶²

776 'Quid tantum insano iuvat indulgere dolori,

777 o dulcis coniunx? Non haec sine numine divum⁴⁶³

778 eveniunt; nec te comitem hinc portare Creusam

779 fas⁴⁶⁴, aut ille sinit⁴⁶⁵ superi regnator Olympi.

780 Longa tibi exsilia et vastum⁴⁶⁶ maris aequor arandum,

781 et terram Hesperiam venies⁴⁶⁷, ubi Lydius arva

782 inter opima virum leni fluit agmine Thybris⁴⁶⁸.

783 Illic res laetae regnumque et regia⁴⁶⁹ coniunx

784 parta⁴⁷⁰ tibi; lacrimas dilectae pelle Creusae⁴⁷¹.

Dan spreekt zij mij als volgt toe en neemt mijn zorgen weg met deze woorden:

“Wat helpt het om zo erg/veel toe te geven aan een waanzinnig verdriet,

o lieve echtgenoot? Niet gebeuren deze dingen zonder de wil van de goden;

maar dat jij Creüsa als metgezellin hiervandaan mee neemt

is niet geoorloofd, of staat die heerser van de hoge Olympus dat/het toe.

Voor jou zal er een langdurige ballingschap zijn en een uitgestrekte zeevlakte zal door jou doorkliefd moeten worden en je zult in het Avondland komen, waar de Lydische Tiber tussen de vruchtbare/vette akkers van de mensen stroomt met een kalme stroming.

Daar is voor jou voorspoed én een koningschap én een koninklijke echtgenote bestemd; verdrijf je tranen om je geliefde Creüsa.

⁴⁶⁰ namelijk **his dictis**: Creüsa neemt Aeneas' zorgen weg door te spreken, niet door hem bijvoorbeeld aan te raken. Dat is bij een schim trouwens een lastig verhaal. Die zie je wel, maar die kun je niet beetpakken

⁴⁶¹ net als **demere** een INF *historicus*, die je gewoon als een verleden tijd vertalen kunt

⁴⁶² de directe rede gaat lopen en het verteltempo zakt dus. In 790 schiet het weer omhoog, na de indrukwekkende woorden van Creüsa

⁴⁶³ meer in het bijzonder zonder de wil van de oppergod, wiens wil overeenkomt met het *fatum*. Als gestorvene kan Creüsa meer overzien dan als levende. De gestorvene heeft, behalve een grotere schim (ook goden werden vaak groter afgebeeld dan stervelingen), kennelijk ook meer kennis van het *fatum*. Ook Creüsa stelt Aeneas gerust dat zijn bestemming dezelfde zal blijven

⁴⁶⁴ volgt logisch op haar eerdere tekst over de **numine divum** (777): het mag niet, het kan niet, het gaat dus ook niet gebeuren. Het is doodeenvoudig niet zo beschikt, het is niet de wet van de oppergod, wiens naam ook prompt weliswaar niet genoemd wordt maar toch wel bedoeld wordt: **ille** (..) **superi regnator Olympi**

⁴⁶⁵ het lijdend voorwerp bij **sinit** is het **te comitem hinc portare Creusam** uit 778. Die tekst is nogal een **EUFEMISME**, want ze bedoelt te zeggen dat ze dood is

⁴⁶⁶ Creüsa stelt Aeneas gerust, maar meldt terzijde toch ook maar even dat hij toch nog wel een hele klus heeft. Langdurige ballingschap, uitgestrekte zeevlakte is niet hetzelfde als nog eventjes doorbijten, lieverd

⁴⁶⁷ Creüsa is zeker van haar zaak, vandaar het gebruik van de IND FUT (**venies**). Op basis van dit FUT zal er in 780 erunt moeten worden aangevuld achter **exsilia** en erit achter **arandum**. Dit GRV is beeldspraak omdat arare eigenlijk ploegen van land betekent. Een moeizame klus, ploegen, zodat duidelijk is dat Aeneas nog een hele klus te doen heeft

⁴⁶⁸ deze Griekse vorm (Griekse y en de combinatie th) van de naam Tiber staat in **HYPERBATON** met **Lydius** (781)

⁴⁶⁹ de drie woorden **res**, **regnum** en **regia** in deze versregel vormen stilistisch wel een plaatje! Ze vertonen klankovereenkomsten, **ALLITERATIE** en **ASSONANTIE**, zijn in een **POLYSYNDETON** geordend en zijn met drie: **TRIKOLON**

⁴⁷⁰ de tijd is PF, maar het is natuurlijk geen verleden tijd daar. Creüsa meldt, veel preciezer dan Hector en Venus, wat het *fatum* is, namelijk dat Aeneas in het avondland koning zal zijn en een prinses zal trouwen. Het is al vastgesteld (vandaar PF), alleen duurt het in de praktijk nog eventjes voordat dat allemaal gerealiseerd zal zijn

⁴⁷¹ de GEN **dilectae Creusae** geeft een lijdend voorwerp aan bij **lacrimas pelle**. Je noemt deze GEN dan ook een GEN *obiectivus*

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE SCHIM VAN CREÛSA) > 2.785-794 (pp.97-98); De schim van Creüsa (3)

785 Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas ⁴⁷²	Niet zal ik de trotse woonplaats van de Myrmidoniërs of van de Dolopiërs
786 aspiciam aut Graias servitum ⁴⁷³ matribus ibo ⁴⁷⁴ ,	zien of zal ik gaan om Griekse moeders te dienen/slavin te zijn voor Griekse moeders, ik
787 Dardanis et divae ⁴⁷⁵ Veneris nurus ⁴⁷⁶ ;	afstammelingen van Dardanus/Trojaanse en schoondochter van de goddelijke Venus;
788 sed me magna deum genetrix his detinet oris ⁴⁷⁷ .	nee, mij houdt de grote moeder der goden vast op deze kusten/in deze streken.
789 Iamque vale ⁴⁷⁸ et nati serva communis ⁴⁷⁹ amorem.'	En nu vaarwel en bewaar de liefde voor onze gemeenschappelijke zoon."
790 Haec ⁴⁸⁰ ubi dicta dedit, lacrimantem ⁴⁸¹ et multa volentem	Zodra zij deze woorden gezegd had, liet zij mij terwijl ik huilde en nog veel wilde
791 dicere deseruit ⁴⁸² , tenuesque recessit in auras.	zeggen achter, en week zij terug in de ijle lucht.
792 Ter conatus ibi collo dare brachia circum;	Driemaal probeerde ik daar mijn armen om haar hals te slaan;
793 ter ⁴⁸³ frustra compressa manus ⁴⁸⁴ effugit imago,	driemaal ontvluchtte haar schim, tevergeefs gegrepen, mijn handen,
794 par levibus ventis volucrique simillima ⁴⁸⁵ somno ⁴⁸⁶ .	gelijk aan de lichte windvlagen en compleet gelijk aan de gevleugelde slaap.

⁴⁷² natuurlijk een **ENALLAGE**, omdat **superbas** grammaticaal hoort bij **sedes**, maar inhoudelijk natuurlijk bij **Myrmidonum/Dolopum**

⁴⁷³ deze vorm van het werkwoord noemen we *supinum*. Er zijn er twee, die intelligent *supinum primum* (op –um, geeft doel aan) en *supinum secundum* (op –u, in speciale uitdrukkingen) heten. Hier is het *supinum 1*

⁴⁷⁴ wat vele Trojaanse krijgsgevangen vrouwen wel overkwam, slaaf worden in een Grieks huishouden, zal Creüsa nooit overkomen. Dat weet ze zeker, getuige de IND FUT **ibo** (van ire)

⁴⁷⁵ geen storend **PLEONASME**, maar goddelijk bij Venus is natuurlijk wel een tikkie dubbelop

⁴⁷⁶ natuurlijk! Zij is de vrouw van Aeneas, en hij was de zoon van Venus

⁴⁷⁷ Creüsa geeft aan dat het niet de lotsbestemming is dat zij met Aeneas mee gaat naar het avondland, maar dat Cybele (**magna deum genetrix**) haar in Troje houdt

⁴⁷⁸ zo nam ook Euridice afscheid van Orpheus, en Anchises van Aeneas

⁴⁷⁹ ook weer een GEN **obiectivus** bij **amorem**. Bedoeld is natuurlijk Ascanius/Julus

⁴⁸⁰ verwijst terug naar de woorden van Creüsa en verwijst hier dus niet vooruit. Het verteltempo gaat meteen weer omhoog na deze directe rede, omdat de verteltijd weer kleiner wordt dan de vertelde tijd

⁴⁸¹ na de speech van zijn dode vrouw is Aeneas toch nog steeds verdrietig. Creüsa zou Aeneas' zorgen wegnemen, had ze beloofd (775), niet zijn verdriet

⁴⁸² de twee woorden, allebei met een d– (**ALLITERATIE**), staan nadrukkelijk nog net op de volgende versregel waardoor ze de volle aandacht krijgen: **ENJAMBEMENT**

⁴⁸³ de **ANAFOOR** is ook bedoeld om *pathos* op te wekken

⁴⁸⁴ ACC PL dus!

⁴⁸⁵ een kleine vergelijking, waarbij je dus de drie onderdelen moet kunnen benoemen: het afgebeelde, het beeld en het tertium comparationis. Het afgebeelde is hier Creüsa's schim, het beeld de lichte windvlagen/de gevleugelde slaap. Het punt van overeenkomst is dat beide ongrijpbaar, vluchtig zijn

⁴⁸⁶ de verzen 792 tot en met 794 komen exact zo later in de Aeneis nogmaals voor. Dat is in Aen. 6, 700 – 702 als Aeneas in de onderwereld zijn vader Anchises heeft ontmoet

H6 – DE VAL VAN TROJE AENEIS 2 (DE GROEP OVERLEVENDEN) > 2.795-804 (p.98); De groep overlevenden (1)

795 Sic demum⁴⁸⁷ socios consumpta nocte⁴⁸⁸ reviso.

796 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum

797 invenio admirans numerum, matresque virosque⁴⁸⁹,

798 collectam exsilio⁴⁹⁰ pubem, miserabile⁴⁹¹ vulgus.

799 Undique convenere animis opibusque⁴⁹² parati

800 in quascumque **velim** pelago deducere⁴⁹³ terras.

801 Iamque iugis summae surgebat⁴⁹⁴ Lucifer Idae

802 ducebatque diem, Danaïque obsessa tenebant

803 limina portarum, nec spes opis⁴⁹⁵ ulla dabatur.

804 Cessi et sublato montes genitore petivi.⁴⁹⁶

Zo ga ik uiteindelijk als de nacht voorbij is terug naar mijn makkers.

En hier ontdek ik verbaasd dat een enorm aantal nieuwe metgezellen

is toegestroomd, én moeders én mannen,

mensen verzameld voor ballingschap, een beklagenswaardige massa/menigte/bevolking.

Van alle kanten zijn ze samengekomen met hun harten en middelen gereed/bereid (te gaan) naar welke landen ik ze ook maar over zee zou willen/wil brengen.

En reeds verrees Lucifer/de Morgenster boven de bergruggen van de top van het

Ida-gebergte en bracht de dag/het daglicht en de Grieken hielden de poortgebouwen/de drempels van de poorten bezet, en er werd geen enkele hoop op hulp gegeven.

Ik ging weg en na mijn vader te hebben opgetild trok ik richting de bergen.

⁴⁸⁷ Na de ongetwijfeld emotionele scène met de schim van zijn vrouw, keert Aeneas, zo vertelt hij, terug naar zijn makkers. Die had hij in een diep dal veilig achtergelaten in de buurt van een Ceresheilgdom buiten de stad. Dat klinkt wel erg koel. De lading zit hem in **sic**, dat lijkt te betekenen dat Aeneas zich heeft neergelegd bij het feit dat hij zonder Creüsa verder moet. Dat moet door de woorden van Creüsa gekomen zijn. Zo, and now back to business

⁴⁸⁸ ABL *absolutus* die weer iets plechtiger klinkt. Het is niet duidelijk of de scène met de schim van Creüsa tegen de ochtend plaatsvond of dat Aeneas nog even een tukkie gedaan heeft

⁴⁸⁹ specificiceert nog wat nader wat dat **ingentem comitum** (..) **novorum** (..) **numerus** inhoudt: mannen en vrouwen die mee moeten zwerven tot ze een bestemming gevonden hebben

⁴⁹⁰ zo vlak na zijn emotionele ervaringen van de afbrandende stad en het luisteren naar de raadgevingen van zijn omgekomen vrouw wordt Aeneas eigenlijk als vanzelf in de rol van leider getrokken doordat heel veel mensen zich bij hem en zijn groep aansluiten. Net als hij zelf voorbestemd tot een (lange) ballingschap. In 800 suggereert hij immers dat de mensen hun bestemming volledig aan Aeneas zouden hebben willen overlaten (**velim**)

⁴⁹¹ de woorden van Aeneas – hij vertelt nog steeds zijn story in **FLASHBACK** aan Dido – die achteraf bekeken, maar misschien ook toen al, de groep mensen te beklagen vond. Ze wisten niet welke toekomst ze tegemoet zouden gaan (hijzelf een beetje) en waar ze zouden eindigen

⁴⁹² listig verzonnen. De mensen die in het kielzog van Aeneas mee willen reizen staan daar met hun hart achter maar ze dragen er ook wat meer concreet aan bij

⁴⁹³ Aeneas ziet zichzelf op dat punt geconfronteerd met het verantwoordelijkheidsgevoel voor alle vluchtelingen: zij zijn zijn zorg, hij moet ze begeleiden, want ze hebben hun vertrouwen in hem uitgesproken

⁴⁹⁴ we schieten nog een klein stukje door in de tijd, want de zon komt op. De morgenster brengt letterlijk het daglicht terwijl de spreekwoordelijke nacht in het bezette Troje door gaat

⁴⁹⁵ GEN *obiectivus* bij **spes**. Welke hulp er dan eventueel geboden kon worden, is niet duidelijk. Waarschijnlijk slaakt Aeneas een diepe zucht en besluit hij dan maar weg te gaan van Troje: daar is niks meer aan te redden. Over en uit. Finito

⁴⁹⁶ de woordplaatsing is bijzonder: vooraan en achteraan staan de twee persoonsvormen, middenin het doel, **montes**, en daaromheen het optillen van zijn vader, **sublato** (..) **genitore**. Het is een mooie en duidelijke laatste versregel van boek 2. In boek 2 wordt met de val van Troje en met Aeneas' bestemming een nieuw rijk te stichten in het avondland de politiek-ideologische strekking van de Aeneis ingevuld. Augustus' plannen worden allengs meer gelegitimeerd

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.1-8 (p.118); Vertrek (1)

1	<i>Postquam</i> ⁴⁹⁷ res Asiae Priamique evertere gentem	Nadat de goden besloten hadden om het rijk van Azië en het volk van Priamus onverdiend
2	immeritam ⁴⁹⁸ visum superis ⁴⁹⁹ , ceciditque superbum	te gronde te richten, en het trotse Ilium/Troje gevallen was
3	Ilium et omnis humo fumat ⁵⁰⁰ Neptunia ⁵⁰¹ Troia,	en heel Troje van Neptunus rookt vanaf de grond,
4	diversa exsilia ⁵⁰² et desertas quaerere terras	worden wij gedwongen op zoek te gaan naar een afgelegen verbanning en verlaten landen
5	auguriis ⁵⁰³ agimur divum, classemque sub ipsa	door de voortekens van de goden, en spannen wij ons in om precies onder Antandrus en
6	Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae,	aan de voet van het gebergte van de Phrygische Ida een vloot te bouwen,
7	incerti ⁵⁰⁴ quo fata ferant, ubi sistere detur ⁵⁰⁵ ,	onzeker (als we zijn) waarheen het lot (ons) voert, waar het (ons) gegeven wordt ons te
8	contrahimusque ⁵⁰⁶ viros.	vestigen, en brengen we onze mannen bijeen.

⁴⁹⁷ na het verhaal van Aeneas in boek 2 waarin hij de val van Troje uitgebreid in één lange dramatische **FLASHBACK** beschrijft gaat zijn verhaal in boek 3 verder maar daarin wordt een periode van zes jaar verteld! Het verteltempo in de **RAAMVERTELLING** van boeken 2 en 3 stijgt daardoor behoorlijk. De boeken 2 en 3 samen vormen natuurlijk ook al een vertraging op van het verteltempo. Emotioneel krijgt de luisteraar even rust. De dichter Vergilius is uiteindelijk degene die vertelt, maar in boek 2 en 3 wordt zijn verteltaak even overgenomen door de subverteller Aeneas. In boek 4 wordt het dramatische gehalte weer opgevoerd door de relatie die Aeneas met Dido krijgt, met uiteindelijk de rampzalige gevolgen voor Dido. Zij doodt zichzelf

⁴⁹⁸ vorm van **VERTELLERSCOMMENTAAR**: Aeneas laat weten wat hijzelf van de val van Troje vindt. Alsof je een voetballer hoort die na een nederlaag moppert op de arbitrage, het veld, de tegenstander, de felle zon. In het prooemium had ook de auctorale verteller, Vergilius, al moeite met de negatieve bemoeienissen van de goden, Juno in het bijzonder. Kijk er de verzen Aen. 1, 8 – 11 maar eens op na

⁴⁹⁹ de rol van de goden, misschien zelfs beter de inmenging van de goden en daarmee hun invloed op de mens en diens acties, met daarnaast de rol van het *fatum* wordt keer op keer benadrukt, omdat Aeneas vindt dat die een beslissende rol speelt. Hier gaat het over **visum superis**, in 5 over **auguriis agimur divum**, in 7 over **quo fata ferant** en in 9 over **dare fatis vela**

⁵⁰⁰ verandering van werkwoordstijd (**visum** (est) en **cecidit** zijn PF): op het moment dat Aeneas vertrekt uit Troje, staat dat nog steeds in de hens. Vandaar het PR bij **fumat**

⁵⁰¹ de rol en voorkeur van Neptunus veranderen voor ons gevoel nogal eens. Ooit was hij de hulp bij de stichting van Troje, maar later keerde hij zich van Troje af. Zijn priester Laocoon brengt een offer aan hem als de Trojanen dat houten paard voor hun poorten aantreffen en gaan staan oreren of dat nou binnen moet worden gehaald of niet. Laocoon komt dan naar beneden rennen en adviseert, hevig geëmotioneerd, om dat stuk "hout" natuurlijk niet binnen te halen, omdat het een Griekse list zal blijken te zijn. Hij smijt zijn lans in het houten paard: kijk maar, gewoon hout. Even later worden hij en zijn zoontjes door zeeslangen (Neptunus vond dat dus blijkbaar oké) gewurgd, waarin de Trojanen een straf van de goden zien voor heiligschennis. De slangen schuilen onder het schild van de Trojaanse versie van Athena/Minerva, te weten Tritonia, waarmee de indruk gewekt wordt – door de Trojanen totaal verkeerd geïnterpreteerd – dat de slangen bescherming genieten van die godin, die de gewelddadige dood van Laocoon daarmee gesanctioneerd zou hebben. De godin zou voor het binnenhalen van het paard zijn! De slangen hebben in hun visie Laocoon c.s. gedood omdat die tegen het binnenhalen van het paard was. Een aanwijzing dat het paard dus wél binnengehaald moet worden. Ze halen dat paard vervolgens inderdaad wél de stad binnen, na de hoofdboort totaal gesloopt te hebben, en zetten het, onder feestelijk gejuich, op de burch van Troje. Iedereen kent het trieste gevolg

⁵⁰² **METONYMIA**, in dit geval **ABSTRACTUM PRO CONCRETO**: **exsilia** is een abstract begrip (in het dichtelijke meervoud) terwijl er een concrete nieuwe bestemming (avondland) mee bedoeld wordt

⁵⁰³ in boek 2 (in vertaling in je examenboek, pp.94-95) vertelt Aeneas dat er een vlammetje verscheen op het hoofd van Ascanius, en dat er een vallende ster te zien was: toen besloten ze ervandoor te gaan

⁵⁰⁴ niet helemaal juist natuurlijk: Creüsa had hem, toen ze als schim aan hem verscheen, redelijk precies verteld waar hij uit zou komen, inclusief de naam van de Tiber. Vergilis kan deze inconsistentie nog hebben willen veranderen. Maar ja, hij ging dood en toen kon hij niks meer veranderen

⁵⁰⁵ de twee **CON ferant** en **detur** zijn het gevolg van de indirecte/afhankelijke vraag, ingeleid door **incerti**

⁵⁰⁶ met de 1 PL worden waarschijnlijk Aeneas en de in dit boek nadrukkelijk aanwezige Anchises bedoeld, terwijl de 1 PL in **agimur** (5) en **molimur** (6) duidt op de mannen van Aeneas en hem zelf

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.8-12 (p.118); Vertrek (2)

8	Vix ⁵⁰⁷ prima inceperat ⁵⁰⁸ aestas	Nauwelijks was het begin van de zomer begonnen
9	et pater Anchises ⁵⁰⁹ dare fatis vela ⁵¹⁰ iubebat ⁵¹¹ ,	of mijn vader Anchises gaf het bevel de zeilen (het schip) aan het lot (over) te geven,
10	litora cum patriae lacrimans ⁵¹² portusque ⁵¹³ relinquo	waaarop ik wenend de kusten van mijn vaderland verlaat en de havens
11	et campos ubi Troia fuit ⁵¹⁴ . Feror ⁵¹⁵ exsul ⁵¹⁶ in altum	en de velden waar Troje (eens) was/stand. Ik begeef mij als balling de volle zee op
12	cum sociis natoque penatibus et magnis dis ⁵¹⁷ .	samen met mijn makkers en met mijn zoon en met de Penaten en met de grote goden.

- ⁵⁰⁷ vaak zie je dit **vix** als een soort onderschikkend voegwoord aan het begin van een zin staan waarna de HZ dan verder gaat met cum (cum inversum) of, zoals hier, met **et**. Het stuk zin met **Vix** geeft de achtergrond aan, maar het gaat om de mededeling in de HZ. Daar staat dat Anchises initiatieven neemt en het bevel voert. Overigens staat in vers 10 wel degelijk het gebruikelijkere **cum** van de BZ met de hoofdinformatie
- ⁵⁰⁸ komt een beetje dubbelop nog een keertje extra over (**PLEONASME**): het begin (**prima**) van de zomer begint. Ze hebben even de tijd genomen om een vloot te bouwen waarmee ze konden vertrekken. De zee moet wel bevaarbaar zijn, dus een vertrek begin april of zo is waarschijnlijk
- ⁵⁰⁹ Aeneas' vader Anchises speelt in boek 3 een belangrijke rol. Hij helpt zijn zoon en Aeneas accepteert die hulp en adviezen vol trots. Zelf zal hij later zijn eigen zoon helpen. De waarde van een vader-zoonrelatie in de Romeinse maatschappij wordt op deze manier vanuit het roemrijke verleden extra kracht bijgezet. Overigens vaart de Trojaanse vloot kennelijk langs Tenedos (Bozcaada heet dat in het Turks)! **DRAMATISCHE IRONIE** van een higher level...
- ⁵¹⁰ de uitdrukking luidt eigenlijk vela dare ventis (de zeilen aan de winden geven=gaan zeilen), maar ook hier wordt de negatieve rol van het *fatum* weer benadrukt. Ze wisten niet waar ze uit zouden komen, maar het vallen van het woord **fatis** hier duidt op niet veel goeds. En dat klopt ook wel gezien het vervolg. Handig verteld van Aeneas! Zo stuurt hij zijn eigen verhaal
- ⁵¹¹ het IMPF zal iteratief zijn: Anchises bleef steeds bevelen uitdelen. Hij was de man "in command"
- ⁵¹² Aeneas schaamt zich duidelijk niet, elke keer dat hij vertelt hoe hij bang was, hoe hij huilde, hoe hij geëmotioneerd was. Dit vaderland zou hij nooit meer zien, oké, dan jank je wel ja. Maar hij zou er een nieuw vaderland voor terug krijgen
- ⁵¹³ **portus** (=haven, niet te verwarren met porta= poort) is van de u-declatie en dus hier ACC PL
- ⁵¹⁴ voltooid "verleden" tijd: niet echt een PLQP natuurlijk, maar spreekwoordelijk: Troje is verwoest, kaput, afgelopen, uit. Weg
- ⁵¹⁵ de eerste keer **feror**: het lot voert hem, hij heeft daar zelf geen invloed op. Dát is de strekking van het PASS. Maar let eens op: in v.16 staat hetzelfde woord, ook weer vooraan in de zin. Gezien de plaats in het verhaal waar de twee woorden **feror** voorkomen, valt te denken aan een vernuftige, edoch kleine **RINGCOMPOSITIE**, zoals mijn gewaardeerde collega Van den Dries opperde. Het begin bevat het wegvaren uit Trojaans gebied, het slotstukje zit aan het einde van de korte zeereis naar Thracië. Hetzelfde opvallende woordje vooraan en achteraan in een geïsoleerd stukje tekst, dát is het idee
- ⁵¹⁶ vanaf het moment dat hij geen vaderland meer had (dat fikte namelijk achter hem af, althans een aantal honderden kilometers achter hem) was hij een balling. Ook hij begaf zich op een boot die door een aantal vrienden van hem in elkaar gezet was, samen met zijn zoon, een paar maten en een zootje beelden. Hij had geen land meer en was heus geen economische vluchteling. Hij had een missie!
- ⁵¹⁷ of de grote goden nu een uitwerking zijn van de Penates, doet er niet heel veel toe. Het woordje **et** zou dan, zoals zo vaak bij Vergilius een explicatieve betekenis hebben: de Penaten en wel de grote goden. De instructie die Penaten mee te nemen kwam van Hector, en dat Aeneas zelf ook nog met gigantische beelden van de magni di sjouwt is moeilijk voorstelbaar

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.13-18 (p.118); Aankomst in Thracië (2)

13	Terra procul vastis ⁵¹⁸ colitur Mavortia ⁵¹⁹ campis	Ver weg wordt het land van Mars met zijn uitgestrekte velden bewoond/bebouwd
14	(Thracēs ⁵²⁰ arant) acri quondam regnata ⁵²¹ Lycurgo ⁵²² ,	(Thraciërs ploegen het), eens geregeerd door de grimmige/felle Lycurgus,
15	hospitium antiquum Troiae sociique penates	een oude (plaats van) gastvriendschap van/met Troje en verbonden Penaten
16	dum fortuna fuit ⁵²³ . Feror ⁵²⁴ huc ⁵²⁵ et litore curvo	zolang er een gunstig lot was. Hierheen begeef ik mij en op het bochtige strand
17	moenia prima loco fatis ingressus iniquis ⁵²⁶	plaats ik mijn eerste stadsmuren, nadat ik het land onder een ongunstig lot binnen ben
18	Aeneadasque meo nomen de nomine fingo ⁵²⁷ .	gekomen, en ik vorm de naam Aeneaden naar mijn eigen naam.

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.19-26 (p.119); De lugubere ..... Polydorus (1)

⁵¹⁸ in **HYPERBATON** met **campis**: alsof je de uitgestrekte velden zo voor je ziet

⁵¹⁹ het land van Mars (god van de oorlog, ai ai): bedoeld is Thracië, gelegen ten noorden van Troje, waar Aeneas volgens de legende (Livius o.a. heeft het daar ook over) gekomen is nadat hij uit Troje vertrokken was. Dat Thracië hier het land van oorlog genoemd wordt is een veeg teken

⁵²⁰ voor het metrum: **Thra**ces ar|**ant ac**|**ri quon**|**dam reg**|**na ta** Ly|**curgo** (dus met een korte NOM PL-uitgang –es bij Thracēs. Ja ja...)

⁵²¹ de slot –a zal kort zijn, omdat het een NOM betreft (onderwerp), net als **Terra** in v.13

⁵²² samen met **acri** een DAT. In een enkel geval wordt de handelende persoon (die wel eens *agens* genoemd wordt) bij een PASS constructie net als bij een GRV in de DAT (de zogenaamde DAT *auctoris*) gezet, en niet in de ABL. Lycurgus verzette zich tegen de verering van Dionysus in Thracië en werd met blindheid bestraft

⁵²³ **dum** met IND betekent 1) zolang als; 2) terwijl; **dum** + CON betekent 1) totdat

⁵²⁴ met dit woord wordt het eerdere **feror** weer opgepakt. Na de beschrijving van Thracië vliegt het verteltempo omhoog, doordat in een paar woorden verteld wordt over Aeneas' aankomst in Thracië en het stichten van een stad (waarschijnlijk Aenus); **feror** zelf is dus een letterlijke herhaling van het woord in v.11, een **ANAFOR** dus. Het woord is PASS wat onderstreept dat de dingen Aeneas overkomen, althans, zo brengt hij het

⁵²⁵ naar Thracië dus, waar hij ook meteen aan de slag gaat. Aeneas heeft wellicht gedacht dat hij er al was, in het hem beloofde land. Maar de zeereis naar Thracië zal niet heel lang geduurd hebben, terwijl Creüsa, althans haar schim, hem verteld had dat er een lange periode van ballingschap (**longa exsilia**, Aen.2, 780) zou volgen

⁵²⁶ een vorm van **PROSPECTIE**, omdat de luisteraar na deze woorden op zijn klompjes kan aanvoelen dat daar in Thracië iets erg naars gebeuren gaat. Dat klopt want we krijgen zo het enge verhaal van Polydorus. Tegelijkertijd is de kwalificatie er eentje met de kennis van later: later wist Aeneas pas dat het lot hem ongunstig gezind was geweest. De term daarvoor is *ex post facto*. Amerikanen noemen dat hindsight. South Park had zijn eigen Captain Hindsight (<https://www.youtube.com/watch?v=B-khEYhpbBs>)

⁵²⁷ als stichter van een stad mag je de inwoners je eigen naam geven

19	Sacra ⁵²⁸ Dionaee ⁵²⁹ matri divisque ferebam	Offers bracht ik aan Dione's dochter, mijn moeder, en aan de goden
20	auspibus coeptorum operum, superoque nitentem ⁵³⁰	als beschermers van het begonnen werk, en voor de hemelse koning van de
21	caelicolum regi ⁵³¹ mactabam ⁵³² in litore taurum.	hemelbewoners slachtte ik een glanzende stier op het strand.
22	Forte ⁵³³ fuit iuxta tumulus ⁵³⁴ , quo cornea summo	Toevallig lag daar vlakbij/naast een heuvel, op de top waarvan struikgewas van
23	virgulta et densis hastilibus ⁵³⁵ horrida myrtus ⁵³⁶ .	kornoeljehout (was/groeide) en een mirte, ruig door dichte takken.
24	Accessi ⁵³⁷ viridemque ab humo convellere silvam	Ik ging er naar toe en toen ik probeerde het groene struikgewas van de grond los te
25	conatus ⁵³⁸ , ramis tegerem ⁵³⁹ ut frondentibus aras,	trekken, om het altaar met bladerrijke takken te bedekken,
26	horrendum et dictu ⁵⁴⁰ video mirabile monstrum ⁵⁴¹ .	zie ik een huiveringwekkend teken en wonderbaarlijk om het te zeggen/vertellen.

⁵²⁸ eerst algemeen verwoord: heilige zaken, oftewel offers. Later in het bijzonder een glanzende stier

⁵²⁹ er lopen bij Vergilius, zoals we al eerder gezien hebben, allerlei tradities door elkaar. Het lugubere verhaal van Polydorus is er ook een van, net zoals het hier vermelde feit dat Venus een dochter is van Dione (niet De Graaf, maar dochter van Tethys en Oceneas). Aeneas offert wat af om de goden gunstig te stemmen bij al zijn ondernemingen (**coeptorum operum**, v.20), dus offert hij ook aan zijn moeder Venus, en aan Jupiter ⁵³⁰ net gepoetst? Waarschijnlijker is wit van kleur

⁵³¹ wie is ook al weer de "superus rex" van de **caelicolum**? Juist, Jupiter. Jupiters wil staat gelijk aan het *fatum*, maar het kon volgens Aeneas toch geen kwaad Jupiter een beetje te vriend te houden ⁵³² het IMPF hier duidt net als dat in 19 (**ferebam**) op een situatie waarin Aeneas bezig was met iets, namelijk offeren. Dat deed je niet ff tussendoor, nee, dat kostte enige tijd. Een *duratief* IMPF dus

⁵³³ helemaal toevallig zal dat vanzelfsprekend niet blijken te zijn. Het toeval bestaat bij Vergilius niet echt. Alles heeft een bedoeling. Maar we hebben er wel een aardige **ALLITERATIE** door. Alweer

⁵³⁴ een **tumulus** betekent o.a. grafheuvel, maar dat zal Aeneas zich niet gerealiseerd hebben. In v. 63 is er wel sprake van een echte grafheuvel, omdat Aeneas Polydorus daarin begraaft

⁵³⁵ etymologisch verwant met hasta (=lans) die van dit soort hout gemaakt werd

⁵³⁶ in de zin ontbreekt een persoonsvorm, maar die is gemakkelijk aan te vullen

⁵³⁷ natuurlijk ging Aeneas daar op af. Kreupelhout, my gosh! Dat moet onderzocht worden. Bovendien kun je er het altaar, waarop je net aan het offeren bent geweest, bedekken met groene blaadjes

⁵³⁸ het PPP van het DEP conari (niet te verwarren met zo'n geel zangvogeltje). Je vertaalt de passieve vorm zoals bekend actief

⁵³⁹ de CON is te verklaren doordat er sprake is van een doel. Je noemt dat de CON *finalis*. **Ut** met een IND betekent 1) hoe; 2) zoals; 3) zodra. Met een CON hebben we 1) opdat/om te (*finalis* dus); 2) zodat (gevolg, *consecutivus*); 3) dat (subjects- en objectszinnen)

⁵⁴⁰ al eerder hadden we een *supinum* (Aen. 2, 786) maar dat was een *supinum* 1. Dit is een *supinum* 2. Dat komt voor in vaste en speciale uitdrukkingen

⁵⁴¹ de plaatsing van de woorden is opvallend: een **HYPERBATON** van **horrendum** en **monstrum**, met de persoonsvorm **video** (hij is er zelf getuige van geweest) in het midden. **Monstrum** is etymologisch verwant met monēre (=waarschuwen)

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.27-36 (p.119); De lugubere ..... Polydorus (2)

27	Nam ⁵⁴² quae prima ⁵⁴³ solo ruptis radicibus ⁵⁴⁴ arbos	Want de eerste struik die, na het breken van de wortels, uit de grond
28	vellitur, huic atro liquuntur sanguine ⁵⁴⁵ guttae	losgerukt wordt, hieruit vloeien druppels met donker bloed
29	et terram tabo maculant ⁵⁴⁶ . Mihi frigidus horror	en ze bevlekken de grond met geronnen bloed. (Voor) mij doet een koude rilling
30	membra quatit ⁵⁴⁷ gelidusque ⁵⁴⁸ coit formidine sanguis ⁵⁴⁹ .	mijn ledematen beven en ijskoud stolt door/van angst mijn bloed.
31	Rursus ⁵⁵⁰ et alterius ⁵⁵¹ lentum convellere vimen	Opnieuw ga ik door ook van een andere (struik) de buigzame twijg los te trekken
32	insequor et causas penitus temptare ⁵⁵² latentes;	en de verborgen oorzaken diep binnenin te (onder)zoeken;
33	ater et alterius ⁵⁵³ sequitur de cortice sanguis.	donker bloed volgt ook van de andere (twijg) vanuit de bast/schors.
34	Multa ⁵⁵⁴ movens animo Nymphas venerabar agrestes	Terwijl ik vele dingen in mijn geest overwoog, smeekte/bad ik de nimfen van het veld
35	Gradivumque patrem ⁵⁵⁵ , Geticis qui praesidet arvis,	en vader Gradivus, die de Getische velden bestuurt,
36	rite secundarent visus omenque levent.	om mijn aanblik/wat ik zag goedgunstig te steunen en het voorteken ten goede te keren.

⁵⁴² **nam** legt iets uit (het betekent dan ook “want”). Hier wordt uitgelegd wat er dan zo wonderbaarlijk was aan wat Aeneas meemaakte. Nou, dat was inderdaad behoorlijk maf ja
⁵⁴³ alle dingen in drieën, zeker als ze bovennatuurlijk zijn. Fase 1 van het losrukken van die takken van die struik. Later komt dus ook de tweede fase (niet te verwarren met die onderwijsmislukking) met **rursus** (v.31)
⁵⁴⁴ ABL *absolutus*, met **radicibus** als grammaticaal onderwerp van **ruptis**. Vergelijk maar met de standaard ABL *absolutus* rege necato (=nadat de koning gedood was, na het doden van de koning)
⁵⁴⁵ krijg nou niks! Je rukt een struikje los, niet als vandaal/supporter, maar gewoon om je altaar te bedekken, en dan komt er ineens bloed uit druppelen! Aeneas zal denken: allememachies, wat is hier gebeurd?
⁵⁴⁶ zo sta je aan bosjes te rukken en trekken, zo sta je met je schoenen in een plasje, nou ja plasje, wat dikkige smurrie eigenlijk, bloed! Aeneas moet gedacht hebben: dat moet mij weer overkomen, hoor
⁵⁴⁷ Aeneas geeft aan hoe hij staat te shaken van angst. Dido leeft ongetwijfeld mee en vindt het prachtig dat Aeneas zich kwetsbaar opstelt door haar zo openlijk over zijn emoties te vertellen
⁵⁴⁸ is het gebruik van **gelidus** hier proleptisch? Zijn bloed stolt (nou ja, dat kan natuurlijk niet, geneeskundig gezien, niet als ie daarna nog rondsjouwt) en daardoor wordt het kil/koud? Maar warm bloed stolt niet, alleen koud wordend bloed. Dan zou het dus niet proleptisch zijn. Die Vergilius toch, hij blijft ons voor raadsels stellen
⁵⁴⁹ ook met het bloed van onze held is wat aan de hand, zo vertelt hij Dido. Zijn eigen bloed stolt als het ware van angst. Het loopt hem niet dun langs de benen, maar dik door zijn aderen. Bij wijze van spreken dan
⁵⁵⁰ de al eerder vermelde tweede fase van het losrukken van takken. Bij één keer een takje al te enthousiast los rukken kan het tevoorschijn komen van bloed toeval zijn. Misschien haalt hij zijn eigen hand open. Dus doet hij het nog een keer. En ja, inderdaad, later nog een derde keer. Zoiets moet degelijk getest worden
⁵⁵¹ zelf nog even arboris aanvullen. Hij rukt aan een andere twijg, ook van een andere struik dus. Zijn tuinmanskwaliteiten moeten grote indruk gemaakt hebben. Hij wíedt wat af
⁵⁵² onderzoek doen, naar die twijg dus die van de struik los gehengst wordt. En ja hoor, er komt wederom bloed uit, dus zijn eerste waarneming klopte. Hij had toen niet teveel op of ehm... iets gerookt of zo
⁵⁵³ dit woord wordt hier letterlijk herhaald, net als **sanguis** aan het eind van dit vers, en dat is om het macabere van de situatie te benadrukken
⁵⁵⁴ gossiemikkie, what the hell is deze shit nou weer? Ben ik getuige van een wonder? Waar staat de camera ergens, jongens? Waar komt dit bloed vandaan? Hè? Een tak heeft toch geen bloed? Hee, ik kan toveren!
⁵⁵⁵ oftewel Mars, de god van de oorlog. Mars mag deze vervelende wonderen voor Aeneas even ten goede keren. Aeneas hoopt dat het niks bijzonders is, maar eigenlijk weet hij wel dat dit een slecht voorteken was

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.37-43 (p.119); De lugubere ..... Polydorus (3)

37	Tertia ⁵⁵⁶ sed ⁵⁵⁷ <i>postquam</i> maiore hastilia nisu	Maar wanneer ik met grotere krachtsinspanning een derde tak/bos takken
38	adgredior ⁵⁵⁸ genibusque adversae obluctor harenae,	aanval en met mijn knieën worstel met / mij schrap zet in het zand tegenover mij,
39	(eloquar an sileam ⁵⁵⁹ ?) gemitus lacrimabilis ⁵⁶⁰ imo	(moet ik het zeggen of moet ik het verzwijgen?) is er een klaaglijk gekreun te horen uit het
40	auditur tumulo et vox reddita fertur ad aures:	diepst van de heuvel en wordt er een reagerende stem naar mijn oren overgebracht:
41	‘Quid miserum, Aenea, laceras ⁵⁶¹ ? Iam parce sepulto ⁵⁶² ,	“Waarom, Aeneas, vermink jij (mij) ongelukkige? Spaar nu/eindelijk de begravenen,
42	parce ⁵⁶³ pias ⁵⁶⁴ scelerare ⁵⁶⁵ manus. Non me tibi ⁵⁶⁶ Troia	laat na je vrome handen te bezoedelen. Niet heeft Troje mij voor jou
43	externum ⁵⁶⁷ tulit aut cruor hic de stipite manat.	als vreemde voortgebracht of stroomt dit bloed uit een boom(stam).

⁵⁵⁶ tuurlijk! Alle goede dingen in drieën. Zou het toch niet op een andere manier te verklaren zijn, die zooi uit die struik? **Tertia** staat, eigenlijk een tikkie uit de BZ met **postquam** gehaald, helemaal los vooraan zodat daar stevige nadruk op valt. Het luidt de derde fase in van het lostrekken van die takken. Het **HYPERBATON** met **hastilia** ondersteunt de nadruk. Aeneas' derde poging gaat iets concreets opleveren. Andere stilistische middelen in dezelfde zin ondersteunen deze derde poging

⁵⁵⁷ de tegenstelling geeft aan dat zijn gebed tot Mars en die nimfjes niet geholpen heeft. Het ziet er niet goed uit voor Aeneas. En hij had al een stadje gebouwd. Misschien een beetje zonde van de tijd, uiteindelijk ⁵⁵⁸ **adgredior** is net als **obluctor** verderop in dit vers een **METAFOR**: Aeneas valt de struik niet echt aan natuurlijk, alsof hij verwacht dat die terugvecht, en hij worstelt ook niet echt, maar zo voelt het wel voor hem.

Bovendien komt het woord geïsoleerd aan het begin van een versregel te staan waarbij het einde van de versregel niet samenvalt met de natuurlijke pauze in de zin: **ENJAMBEMENT** dus

⁵⁵⁹ de twee CON (allebei *dubitativus* overigens) in een (kleine) HZ vormen een **ANTITHESE**. Het lijkt een directe aanspreking van Dido te zijn, die ongetwijfeld haar oren niet kan geloven dat deze stoere held tegenover haar geluiden uit een heuveltje heeft gehoord. En daarvoor was hij al aan het vertellen geweest over bloed dat uit struiken zou sijpelen, toen hij takken los trok. Niet één keer, niet twee, nee zelfs drie keer! Hij zal toch niet van het padje af zijn, heeft ze wellicht gedacht, al warme gevoelens voor hem ontwikkelend... Hoe dan ook, de vraag **eloquar an sileam?** (**ANTITHESE** natuurlijk) is niet echt een vraag natuurlijk. Hij wekt hiermee haar extra interesse voor wat hij allemaal doorstaan heeft. Gewoon zelf eens proberen als je meer zakgeld wilt. Sja, pap, mam, zal ik het zeggen of zal ik het er niet over hebben? Wat vinden jullie? Aandacht verzekerd

⁵⁶⁰ niet een gewoon gekreun dus. Er liggen er niet twee in de bosjes te krikken of iets dergelijks, nee een huilerig gekreun. We kunnen nu al aanvoelen, Dido ook dus, dat die **tumulus** niet een gewone heuvel was maar een soort van grafheuvel (eerder opgemerkt). Er ligt er natuurlijk weer eentje onder het zand daarzo en die is dan wel dood maar toch nog behoorlijk bij stem. Het zal weer een nieuwe bovennatuurlijke ontmoeting voor Aeneas worden, die inmiddels met een droom van Hector, een schim van Creüsa en zo nog wat andere dingetjes wel het een en ander gewend is geraakt. Hij zal gedacht hebben dat ie misschien een medium was en graag met een groep mannen hand in hand hebben willen zitten. Wierookje d'r bij, en dan maar dingen van boven doorgeven. Nu zullen we de droeve ervaringen van Polydorus vernemen. Wat die schimmen, dromen, stemmen van doden te vertellen hebben is eigenlijk nooit gezellig of zo. Prijs gewonnen? No way. Altijd alleen maar ellende

⁵⁶¹ die Aeneas staat daar te hengsten aan die takken of het een reality-soap is op RTL 35, en de arme Polydorus heeft daar, dood als hij echter is, last van. Het moet niet veel gekker worden. De vraag van Polydorus is hoogstwaarschijnlijk retorisch. Hij zal geen antwoord terug verwachten

⁵⁶² DAT, omdat het object bij *parcere* altijd in de DAT staat. Polydorus heeft wel zoiets als een begrafenis gehad (**sepulto**) maar blijkens het vervolg moeten de officiële handelingen nog verricht worden

⁵⁶³ **parce** wordt door Polydorus herhaald, waarmee het beroep dat hij op Aeneas doet gericht is op het oproepen van mededogen. We noemen dat.... *pathos*. Jippie! Ook later herhaalt hij **fuge** in v. 44

⁵⁶⁴ het bij Aeneas behorende epitheton ornans

⁵⁶⁵ **scelerare** tussen **pias** en **manus** in: het verscherpt het contrast tussen het positieve (**pias manus**) en het negatieve **scelerare**: **ANTITHESE**

⁵⁶⁶ de twee persoonlijke voornaamwoorden komen naast elkaar te staan, een **IUXTAPOSITIE** waarmee Polydorus *pathos* oproept

⁵⁶⁷ Polydorus geeft aan dat ze allebei Trojanen waren, wat natuurlijk een zwaardere morele druk op Aeneas' schouders legt om Polydorus op de juiste manier te behandelen/begraven

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.44-52 (p.119); De lugubere ..... Polydorus (4)

44	Heu fuge crudeles ⁵⁶⁸ terras, fuge ⁵⁶⁹ litus avarum:	Ach, ontvlucht het/dit wrede land, ontvlucht de hebzuchtige kust:
45	nam Polydorus ego ⁵⁷⁰ . Hic confixum ferrea textit	want ik ben Polydorus. Hier heeft een ijzeren gewas van wapens mij, doorboord als ik ben,
46	telorum seges et iaculis increvit acutis ⁵⁷¹ .	bedekt en het is omhoog gekomen/gegroeid met scherpe speren.”
47	Tum vero ancipiti ⁵⁷² mentem formidine pressus	Toen pas echt door een dubbele angst in mijn geest bedrukt
48	obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit ⁵⁷³ .	stond ik verstijfd, en mijn haren stonden recht overeind en mijn stem stokte in mijn keel.
49	Hunc ⁵⁷⁴ Polydorum auri quondam cum pondere magno	Deze Polydorus had eens met een groot gewicht aan goud
50	infelix ⁵⁷⁵ Priamus furtim mandar ⁵⁷⁶ alendum ⁵⁷⁷	de ongelukkige Priamus heimelijk toevertrouwd om hem op te voeden
51	Threicio regi ⁵⁷⁸ , cum iam diffideret armis	aan de Thracische koning, toen/omdat hij geen vertrouwen meer had in de wapens
52	Dardaniae cingique urbem obsidione videret.	van Troje en hij zag dat de stad omringd werd door/met een beleg(ering).

⁵⁶⁸ niet het land is natuurlijk wreed, maar de mensen die er wonen. Hetzelfde geldt voor **litus avarum**: niet de kust is hebzuchtig maar de mensen, niet alle mensen, die er wonen. Dat noem je.... verwisseling van attribuut. Hè, watte? O, **ENALLAGE**! Avarus blijken we kort hierna te kunnen beweren van Polymestor, die zogenaamd op de zoon van Priamus zou passen, maar intussen diens goud achterover drukte

⁵⁶⁹ ook Hector had Aeneas geadviseerd op te krassen, te vluchten, het hazenpad te kiezen, d'r vantussen te gaan, 'm te peren. Nu doet ook Polydorus dat, dat adviseren dus

⁵⁷⁰ de overledene stelt zich even voor

⁵⁷¹ aan het eind van zijn advies en verhaal keert Aeneas, die dan nog steeds zijn verhaal (en nu even de woorden van Polydorus) vertelt, terug op wat hij het eerst aangetroffen had. Dat was een **tumulus** met puntige mirtestruiken in de buurt. Aan het eind heeft Polydorus het nog over **hic** en de **iaculis acutis**. Dit riekt naar een kleine **RINGCOMPOSITIE**

⁵⁷² zowel het gedoe met dat bloed uit die takken als die plotse stem maakt Aeneas bang. Watje...

⁵⁷³ hetzelfde vers zagen we in Aen. 2, 774, toen Aeneas zich geconfronteerd zag met de schim van zijn vrouw Creüsa. Bepaalde situaties (angst bij het verschijnen van dromen, spookbeelden, schimmen van overledenen, stemmen van overledenen zoals hier) komen in Vergilius' verhaal vaker voor en dan is het handig een metrisch kloppende versregel achter de hand te hebben. Nou ja, metrisch kloppend. Je zult zien dat de voor het oor lange tweede –e– van **steterunt** kort is. Stilistisch is het ook kant en klaar verpakt, met een **ENJAMBEMENT** van **obstipui** (dat Aeneas' angst accentueert) en een chiasme: **steterunt** (a) **comae** (b) **vox** (b) **haesit** (a): persoonsvorm – subject – subject – persoonsvorm

⁵⁷⁴ in wezen neemt hier de auctoriale verteller, Vergilius, het stokje even over van Aeneas in een korte **FLASHBACK**. Daarin vertelt hij wat er met Polydorus gebeurd was. De auctoriale verteller kan immers alle gebeurtenissen overzien. Pas in 57 gaat Aeneas weer verder met zijn verhaal aan Dido

⁵⁷⁵ ook weer achteraf beredeneerd (ex post facto/captain Hindsight). Aeneas vertelt met de kennis van het moment over situaties van daarvoor waarin hij die kennis nog niet had. Dat is niet vreemd. Luister maar eens naar het verslag van een ongeval waarin een goede vriend aangereden is en waarbij pas later duidelijk werd dat de veroorzaker alcohol genuttigd had, uit een oosteuropes land kwam en zat te telefoneren. Dat wordt vaak een erg ongenueanceerd zogenaamd objectief verslagje

⁵⁷⁶ kort voor mandaverat

⁵⁷⁷ GRV bij **Polydorum** uit v.49. Bij dit soort werkwoorden (mandare=toevertrouwen) wordt de ACC van het GRV dubbelverbonden gebruikt

⁵⁷⁸ Polymestor, met wie, ook al volgens v. 15, een gastvriendschap bestond. Dus dat Priamus, toen hij zag dat Troje het niet ging redden, zijn zoon toevertrouwt aan een goede vriend is niet heel raar

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.53-59 (pp.119-120); De lugubere ..... Polydorus (5)

53	Ille ⁵⁷⁹ , ut opes fractae Teucrum ⁵⁸⁰ et Fortuna recessit ⁵⁸¹ ,	Die schendt, wanneer de macht van de Trojanen gebroken is en de fortuin/het geluk is
54	res Agamemnonias victriciaque arma secutus	geweken, de kant van Agamemnon en de zegevierende wapens volgend,
55	fas omne abrumpit ⁵⁸² : Polydorum obtruncat ⁵⁸³ , et auro ⁵⁸⁴	elk goddelijk gebod: hij slacht Polydorus af, en van het goud maakt hij
56	vi potitur ⁵⁸⁵ . Quid non mortalia pectora cogis ⁵⁸⁶ ,	zich met geweld meester. Tot wat/ Waartoe dwing jij niet de menselijke harten,
57	auri sacra ⁵⁸⁷ fames! ⁵⁸⁸ Postquam pavor ossa reliquit ⁵⁸⁹ ,	vervloekte honger naar goud! Nadat de angst mijn botten verlaten heeft,
58	delectos ⁵⁹⁰ populi ad proceres primumque parentem ⁵⁹¹	leg ik aan de voornaamsten van het volk die uitgekozen waren en als eerste mijn vader
59	monstra deum refero, et quae sit ⁵⁹² sententia posco.	de voortekens van de goden voor, en ik vraag/wil weten wat hun / de mening is.

⁵⁷⁹ Polymestor. Wat een lul zeg! Heeft hij een goede band met Troje en de Trojaanse koning Priamus, en dan gaat ie voor een habbekrats aan geld! De opportunist! Beetje heulen met de vijand, bah. Lelijke NSB'er (voilà, pleonasme in het wild)

⁵⁸⁰ kortom, toen Troje gevallen was. Toen greep Polymestor zijn kans, omdat hij er waarschijnlijk van uit ging dat Priamus dood was. Dat was ook wel zo, maar het bleef natuurlijk een onfatsoenlijk stuk vreten

⁵⁸¹ **Fortuna recessit** roept de gedachte op en doet je terugdenken aan **dum fortuna fuit** (v.16): opeens was het over met het geluk voor Troje. Zolang Troje nog overeind stond, hield men zich aan gedane beloftes

⁵⁸² en dat is wel een heel zware overtreding van het goddelijk recht! Je vrienden belazeren, je gastvriendschap down the drain (=het putje in) spoelen en het vertrouwen beschamen, daar kom je niet mee weg

⁵⁸³ het verhaal dat Polymestor aan Agamemnon verteld zou hebben, althans volgens de Euripidestragedie Hekabe, is dat hij Priamus' zoon gedood had om te voorkomen dat hij wraak op de Grieken zou nemen. Ja ja

⁵⁸⁴ ABL, omdat het werkwoord potiri zijn object in de ABL heeft. Datzelfde geldt voor bijvoorbeeld carēre (=missen). Zo hebben werkwoorden die zoiets betekenen als vergeten/zich herinneren (oblivisci, meminisse) een vast GEN object. We zagen al eerder dat er ook werkwoorden "met de DAT" (object in de DAT) zijn. Appropinquare (=naderen), parcere (=sparen), nocēre (=schaden) zijn voorbeelden

⁵⁸⁵ hoezo **litus avarum** (v.44)? Polymestor was een hebzuchtig type, dat blijkt maar weer, het strand kon er niks aan doen

⁵⁸⁶ de verteller richt zich direct tot een, in dit geval vrij abstract, item in zijn verhaal. Dat kun je zien aan de 2 SG van **cogis**. We noemen zo'n directe aanspreking (en uitroep vol *pathos* natuurlijk) een **APOSTROFE** (wat gerubriceerd is als verteltechnisch middel)

⁵⁸⁷ hier overduidelijk niet met de betekenis heilig of gewijd of zo

⁵⁸⁸ met deze cry from the heart, ehm, hartenkreet dus, wordt het verhaal weer overgenomen door Aeneas zelf en stopt de vertelling door Vergilius. De vorm is prachtig, want Dido zal zich direct aangesproken en begrepen hebben gevoeld door deze laffe actie van Polymestor die Priamus' zoon om goud in mootjes hakte. Dat had namelijk haar eigen broer Pygmalion ook met haar echtgenoot Sychaeus gedaan: hem vermoorden om poen. De lafbek

⁵⁸⁹ je weet ongetwijfeld nog dat **postquam**, ubi, ut en simulac gevolgd worden door een PF dat je vertaalt als een VVT (dus eigenlijk als een PLQP). Hier gebeurt dat niet, omdat de HZ in het PR staat

⁵⁹⁰ de angst is geweken, zo vertelt (nu weer) Aeneas. Daarop bedient Aeneas zich ineens van behoorlijk formeel taalgebruik. Het doet denken aan een situatie in de senaat van Rome waarin bij een bepaalde gebeurtenis in ieder geval de juiste procedure moet worden gevolgd. Als leider moet hij de juiste personen (de voornaamsten van het volk, zijn vader) zaken voorleggen, op basis waarvan dan een beslissing kan worden genomen die de goedkeuring van de leiders kan krijgen. Het jargon dat aan die situatie het meest doet denken zie je terug in termen als **proceres** (=de van origine voornaamsten), **refero** (=terug verwijzen naar), **sententia** (formele standpunt). Het kan ongeveer zo overgekomen zijn: "Zo gaat dat Didoetje. Eerst was ik bang, maar later ontloopte ik mij als echte leider. Ik had een overlegje met mijn fractiegenoten en ik diende een amendement in over de begroting waarmee iedereen akkoord ging. Beilo!"

⁵⁹¹ ik neem maar even aan dat de **ALITERATIE** van de **p-** je niet ontgaan zal zijn: **populi**, **proceres**, **primum**(que) **parentem**. **Parentem** is natuurlijk Aeneas' vader Anchises, die kennelijk rare goddelijke voorvallen begrijpt

⁵⁹² de CON is van de afhankelijkke vraag. Dat heet CON *obliquus*, weet je nog? Vast wel

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.60-68 (p.120); De lugubere ..... Polydorus (6)

60	Omnibus idem animus ⁵⁹³ , scelerata excedere ⁵⁹⁴ terra,	Allen hebben hetzelfde idee, (namelijk) weg te gaan uit het door misdaad ontwijde land,
61	linqui pollutum hospitium ⁵⁹⁵ et dare classibus Austros ⁵⁹⁶ .	dat de geschonden gastvriendschap verlaten wordt en de Zuidenwind aan de schepen te
62	Ergo ⁵⁹⁷ instauramus ⁵⁹⁸ Polydoro funus, et ingens	geven. Dus hernieuwen wij de begrafenis voor Polydorus, en een enorme hoop
63	aggeritur tumulo ⁵⁹⁹ tellus ⁶⁰⁰ ; stant Manibus ⁶⁰¹ arae	aarde wordt op de/een heuvel gestapeld; voor zijn schim staan altaren,
64	caeruleis maestae vittis atraque cupresso,	in rouw door donkere linten en een zwarte cipres,
65	et circum Iliades crinem de more solutae ⁶⁰² ;	en rondom/eromheen (staan) Trojaanse vrouwen, naar gewoonte met loshangend haar;
66	inferimus tepido spumantia cymbia ⁶⁰³ lacte	we offeren drinkschalen schuimend van warme/lauwe melk en offerschalen
67	sanguinis et sacri pateras, animamque sepulcro	van/met gewijd bloed/het bloed van een offerdier, en in een graf begraven we
68	condimus ⁶⁰⁴ et magna supremum voce ciemus.	zijn ziel en we roepen hem voor de laatste maal met luide stem aan.

⁵⁹³ est zelf aanvullen. **Omnibus** is daarmee een DAT *possessivus*. Een Romein drukt een bezitsrelatie uit met *esse* en een DAT *possessivus*. Een Romein zegt nooit *habeo librum*, maar *liber est mihi*. Weet je ook weer

⁵⁹⁴ de eerste van de drie INF die aangeven hoe iedereen er dan volgens Aeneas over denkt. Actieve INF kun je grammaticaal nog wel kwijt, met een passieve als *linqui* in v. 61 is dat lastiger

⁵⁹⁵ want ja, waar je de gastvriendschap geschonden en beschaamd ziet, daar wil je niet blijven. Gastvriendschap was een relatie van een hogere, bijna goddelijke orde. Die bezoedelen is hetzelfde als een stevige belediging aan het adres van de goden

⁵⁹⁶ eigenlijk is de uitdrukking *classibus Austros* (=de vloot aan de wind geven/toevertrouwen). Het omdraaien hier van object en indirect object (in jullie woorden: het omdraaien van de ACC en de DAT) gebeurt bewust en zorgt voor een **PERSONIFICATIE** van de vloot, die als ongeduldig wordt gekenschetst. Iedereen had hetzelfde idee namelijk, wegwezen uit die tent daar, zo snel mogelijk. Varen met die hap

⁵⁹⁷ dit woord wijst erop dat Aeneas' mannen hem volgen na hun overwegingen om uit Thracië weg te gaan: men vindt dat weggaan de enige optie is (in zo'n land blijf je toch niet!) en dus maakt men zich op nog even keurig aan de laatste verplichtingen te voldoen

⁵⁹⁸ opnieuw beginnen is de juiste term ja, omdat de aanvankelijke religieuze handeling onderbroken was door het verhaal van Polydorus. Die was, zo zei hij zelf (toch handig, zo'n sprekende dode), wel begraven (**sepulto** in v.41), alleen waren de juiste religieuze handelingen waarschijnlijk nog niet voltooid. Na deze handelingen kan Polydorus binnengelaten worden in de Onderwereld

⁵⁹⁹ nu is het met recht wel degelijk een grafheuvel, waarop een hoop aarde wordt gegooid

⁶⁰⁰ in **HYPERBATON** met **ingens** uit v. 62

⁶⁰¹ de schimmen van de overledene, hier dus Polydorus, werden vereerd als goden. Altaren oprichten voor de Manes is dus niet vreemd. De altaren zijn somber opgetuigd en dat zie je aan de donkere linten en de takken van de cipres die als boom van de dood beschouwd werd en (dus) aan Pluto gewijd was. De cipres is een hele lange ranke boom, die je in het mediterrane gebied veel ziet. Hij kan ruim 50 meter hoog worden en heel, heel oud worden (soms zelfs meer dan 500 jaar). Bij een begrafenis was het niet ongebruikelijk een cipres bij het huis van de overledene te plaatsen

⁶⁰² voor het uiterlijk vertoon van rouw in de oudheid was het gewoonte klaagvrouwen in te huren, die onder het geklaag (ululare, een mooie **ONOMATOPEE**) hun haren los trokken, hun kleren kapot scheurden en zich op de borst sloegen. Wat reservekleren aanschaffen was in die tijd wel verstandig, want er sneuvelde nog weleens een jurkje

⁶⁰³ een offerschaaltje dat waarschijnlijk de vorm van een bootje had (naar het woordje daarvoor, *cumba*). Over de offers zelf valt niet veel te zeggen: de schim van de overledene mocht ervan mee genieten

⁶⁰⁴ natuurlijk moeten woorden érgens terecht komen en zo zou je kunnen beweren dat de plaats van **condimus** hier vooraan in het vers toeval is. Toch blijft het opvallend dat dit woord waarin de kern van de herbegraving van Polydorus beschreven wordt vooraan is komen te staan. Je noemt dat **ENJAMBEMENT**. Dat ze Polydorus zijn skeletje opnieuw begraven en hem daarna toch nog luidkeels aanroepen klinkt paradoxaal

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.69-77 (p.120); Vertrek naar ... gastvrije ontvangst (1)

69	Inde ⁶⁰⁵ <i>ubi</i> prima fides pelago, placataque venti	Zodra er vervolgens het eerste vertrouwen is in de zee, en de winden een gladde
70	dant maria et lenis crepitans vocat Auster ⁶⁰⁶ in altum,	zee geven en een zacht ruisende zuidenwind (ons) naar de volle zee roept,
71	deducunt socii naves et litora complent ⁶⁰⁷ ;	trekken mijn makkers de schepen in zee en vullen de stranden;
72	provehimur portu terraeque urbesque recedunt ⁶⁰⁸ .	wij varen de haven uit en landen en steden wijken terug.
73	Sacra mari colitur medio gratissima tellus ⁶⁰⁹	Midden in de zee is een heilig land gelegen, zeer geliefd
74	Nereidum matri et Neptuno Aegaeo,	bij de moeder van de Nereïden en bij de Egeïsche Neptunus,
75	quam pius ⁶¹⁰ arquiteus ⁶¹¹ oras et litora circum ⁶¹²	dat de boogdrager/-schutter, toen het rond de kusten en stranden zwierf, dankbaar
76	errantem Mycono e celsa Gyaro ⁶¹³ que revinxit,	aan het hoog oprijzende Mykonos en aan Gyaros heeft vastgebonden, en hij stond toe/gaf
77	immotamque coli dedit et contemnere ⁶¹⁴ ventos.	dat het, onbeweeglijk als het was, bewoond werd en dat het de winden veracht.

⁶⁰⁵ na het eerste gedeelte van Aeneas' tocht richting zijn nieuwe vaderland, de reis naar Thracië, komt een nieuwe fase in beeld. Zo beladen als het verblijf in Thracië was, zo positief is dat op Delos. Daar wacht Aeneas overigens opnieuw een toespraak van de godheid, namelijk Apollo, aan wie Delos gewijd is. Ook Apollo geeft Aeneas en zijn mannen weer wat informatie over hun gezamenlijke toekomst

⁶⁰⁶ een wind, ook al is ie dan een zuidenwind, roept natuurlijk niet echt, eerder overdrachtelijk. Er wordt een menselijke eigenschap toegedicht aan de zuidenwind. Dat heet **PERSONIFICATIE**. De opmaat naar de reis per boot naar het zuiden (onder zuidenwind verstaan wij trouwens wind uit het zuiden, maar Vergilius maakt zich kennelijk geen zorgen over dit detail) , naar Delos, verloopt in drieën en je zou dit dus een **TRIKOLON** mogen noemen. Zo te lezen wil Aeneas geen enkel risico lopen. Gladde zee, wat goede wind, zijn bootjes zijn veilig en zullen niet omslaan. In het trikolon zien we ook drie woorden voor "zee": pelagus, mare en altum

⁶⁰⁷ het is lichtelijk vaag wat hier bedoeld is, en ook de diverse vertalers hebben zo hun eigen opvattingen. Trekken de **socii** nou de schepen in zee, zodat die schepen de hele baai vullen? Of vullen ze de stranden waarna ze de schepen in zee trekken? In het laatste geval hebben we eigenlijk logisch gezien de omgekeerde volgorde. Zoiets als "ze stierven en streden dapper". Ja ja, dat is wel maf natuurlijk. Een **HYSTERON PROTERON**

⁶⁰⁸ deze tekst is door Seneca geleend. In Ep. 70 wordt dit Vergiliuscitaat gebruikt, waardoor Seneca's mededeling in die brief aan gewicht, aan gezag, autoriteit wint. Seneca beschrijft in de opening van die brief het ouder worden als "het leven doorvaren", waarbij hij, als op een schip, achtereenvolgens kindertijd, puberteit en volwassenheid langzaam aan de horizon ziet verdwijnen

⁶⁰⁹ met **Sacra** is vertraging ingetreden in het verteltempo, vanwege de beschrijving van Delos. **Tellus** is een vrouwelijk woord, zo te zien aan **sacra** en **gratissima**, en, in v.75, het PRON relativum **quam**. Met dit land wordt het Cycladeneiland Delos bedoeld, dat oorspronkelijk los zou hebben rondgedreven. De moeder van Apollo (en dus Diana, zijn tweelingzus), Latona, was tijdens haar zwangerschap (één keer raden van wie zij zwanger was..., en nog een keertje raden wie daar dus vervolgens natuurlijk weer jaloers een stokje voor probeerde te steken...) door Delos opgenomen en daar had zij Apollo en Diana ter wereld gebracht. Op het eiland wordt Apollo nadrukkelijk aanbeden en ook nu nog is er een Apolloheilgdom op Delos. In een verhaal bij Ovidius ontmoet Latona, dan al bevallen van haar tweeling, een stelletje boeren die haar verbieden van het water uit een vennetje te drinken. Als ze zelfs in het water gaan springen om het troebel en dus ondrinkbaar te maken verandert Latona de boeren in kikkers

⁶¹⁰ Apollo, de boogdrager (**arquiteus**, arcus=boog, tenēre=vasthouden), is natuurlijk dankbaar omdat het, toen nog drijvende, eiland zijn zwangere moeder Latona heeft opgenomen, waardoor hij geboren kon worden. Uit dankbaarheid heeft hij het eiland vastgelegd, letterlijk dus (**revinxit** in v.76)

⁶¹¹ een bekende toevoeging ter versiering (epitheton ornans) voor Apollo. Homerus' epen staan er vol mee, dus de link naar Homerus en het optimum van het epische genre is helder

⁶¹² je moet de PREP **circum** eigenlijk vóór **ora** en **litora** lezen. Je noemt deze omdraaiing van PREP en SUBST een **ANASTROFE**

⁶¹³ Gyaros is een heel klein onbewoond eilandje, van nog geen 25 km². Het ligt tussen Kea en Tinos in, iets ten noordoosten van Syros en Mykonos

⁶¹⁴ een drijvend (**errantem**, in contrast met **immotam** in 77) eiland kan ten prooi vallen aan de winden, niet echt bewoond worden. Toen Delos vast lag, was dat soort problemen voorbij

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.78-83 (p.120); Vertrek naar ... gastvrije ontvangst (2)

78	Huc feror ⁶¹⁵ , haec ⁶¹⁶ fessos ⁶¹⁷ tuto placidissima ⁶¹⁸ portu	Hierheen begeef ik mij, dit ontvangt (ons) vermoedten zeer kalm in een veilige haven; na
79	accipit; egressi ⁶¹⁹ veneramur ⁶²⁰ Apollinis urbem.	van boord te zijn gegaan bewijzen wij eer aan de stad van Apollo.
80	Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos ⁶²¹ ,	Koning Anius, zowel koning van de mensen alsook priester van Phoebus/Apollo,
81	vittis et sacra ⁶²² redimitus tempora ⁶²³ lauro ⁶²⁴	komt ons, zijn slapen bekranst met linten en heilige laurier,
82	occurrit; veterem Anchisen ⁶²⁵ agnovit amicum.	tegemoet; hij herkent zijn oude vriend Anchises.
83	lungimus hospitio ⁶²⁶ dextras et tecta ⁶²⁷ subimus.	In/op basis van gastvriendschap geven wij elkaar de rechterhand en betreden zijn woning.

⁶¹⁵ ook in Aen. 3, 11 en 16 kwam dit woord voor: het PASS van ferre dat zou kunnen aangeven dat Aeneas door het lot ergens heen gevoerd werd. Aeneas is hier redelijk vast in zijn koers, vandaar “ik begeef mij”. Hoe dan ook, het verteltempo neemt weer toe na de korte uitweiding over Delos

⁶¹⁶ dit F aanwijzend voornaamwoord, PRON *demonstrativum*, verwijst naar het in v. 73 genoemde **tellus**, dat immers ook F was. Een **ANAFOOR** (zie ook **huc**) is zichtbaar

⁶¹⁷ waarschijnlijk moet je voor een goed begrip het woordje nos aanvullen. Het is niet de eerste keer dat Aeneas zichzelf en zijn makkers beschrijft als uitgeput, moe. Als balling voort je voortgeduwd en heb je geen controle over de gebeurtenissen. Dat maakt je “afgedraaid”. Hetzelfde excuus komt voor in v.85, en al eerder in Aen.1, 178, Aen.2, 253 (waar het alleen over de slapenden in Troje gaat), Aen.2, 285, Aen.3, 511 en 568 ⁶¹⁸ dubbelverbonden (predicatief dus) bij **haec**, dat op zich weer naar het eiland Delos verwijst. De term dubbelverbonden slaat op het feit dat in dit geval **placidissima** grammaticaal hoort bij **haec** en tegelijkertijd iets zegt van **accipit**. Zo zijn PTC vrijwel altijd predicatief (en vertaal je ze ook daarom vrijwel altijd met een bijwoordelijke BZ, dus na voegwoorden als nadat, toen, terwijl, omdat, daar, aangezien, hoewel, ofschoon etc), omdat ze enerzijds congruent zijn met een SUBST, eigenaam of voornaamwoord en anderzijds een tijdrelatie hebben met de persoonsvorm: PTC PR gelijktijdig, PTC PF voortijdig en PTC FUT natijdig

⁶¹⁹ egredi in scheepsjargon duidt op van boord gaan

⁶²⁰ goed lezen, hè, mannekes en vrouwkes. Dit woord komt niet van venire, zelfs niet als je er een PLQP in wilt zien. Het komt van het DEP venerari en is dus gewoon 1 PL IND PR P (wel A vertalen dus!)

⁶²¹ je bent al zo verwend met epos en al zo thuis in de stijlmiddelen dat het ontdekken van het **CHIASME** hier je geen moeite meer zal kosten. Voor de zekerheid: **rex (a) hominum (b) Phoebi (b) sacerdos (a)**. Jipjee!!!

Overigens is Anius net als Romeinse koningen zowel priester als koning

⁶²² met een –ā, dus congruent met **lauro** (F), niet met **tempora** (dat een –ā heeft)

⁶²³ je noemt deze ACC, die dus het opzicht aangeeft waarin, een ACC *respectus*

⁶²⁴ de laurier (**lauro**) is onverbiddelijk verbonden met Apollo. In de metamorfoses van Ovidius kun je het verhaal van Apollo en Daphne lezen, waarin Daphne aan het eind verandert in een laurierboom. Apollo, die Daphne tot de zijne had willen maken (mooi gezegd hè?) zorgde ervoor dat winnaars in wedstrijden een krans van lauriertakken zouden dragen. Dus dat de priester van Apollo, te weten koning Anius, zijn hoofd met laurier bekranst heeft is niet raar of verwijfd of zo. Zo loopt ie gewoon de hele dag. Als wij, niet-priesters, dat zouden doen zouden we toch wel aardig achterdochtig bekeken worden. Misschien dat we ook wat te intens naar opbeurende kruiden zouden rieken

⁶²⁵ griekse ACC, maar dat is bij Vergilius niet raar meer. Anchises zou Anius vóór de Trojaanse oorlog bezocht hebben. Ook de Grieken zouden op hun tocht naar Troje toe op Delos geland zijn. Omdat Anius over profetische gaven beschikte – als priester altijd handig – voorspelde hij dat Troje pas het tiende jaar van de oorlog ingenomen zou worden (wat ook inderdaad zo was natuurlijk). Daarom zouden de Grieken maar beter negen jaar bij hem blijven, door zijn dochters van alle gemakken voorzien, zodat ze geen kostbare tijd zouden verspillen. Agamemnon trapte hier niet in

⁶²⁶ waarschijnlijk hebben Anchises en Anius elkaar hun *symbola* laten zien. Dat is niet iets vulgairs, maar gaat over de potscherven van een door twee vrienden expres gebroken pot. Die zouden in elkaar passen, zodat je ook na jaren nog bij een oude vriend op bezoek kon gaan zonder dat ie vergeten was wie je ook al weer was

⁶²⁷ kleine **PARS PRO TOTO** (onderdeel van **METONYMIA**) als toetje: een tectum is een dak van een huis, en niet een heel huis. Of een paleis. Toch wordt het hier wel zo gebruikt

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.84-92 (p.120); De voorspelling van Apollo (1)

84	Templa ⁶²⁸ dei saxo venerabar structa vetusto ⁶²⁹ :	Ik toonde mijn respect aan de tempel van een god, gebouwd op een oude rots:
85	'Da propriam, Thymbraee ⁶³⁰ , domum ⁶³¹ ; da ⁶³² moenia fessis ⁶³³	"Geef, (Apollo van) Thymbra, (ons) een eigen huis; geef muren aan (ons) vermoeiden
86	et genus et mansuram ⁶³⁴ urbem; serva altera Troiae	en een nageslacht en een stad die zal blijven; bescherm Trojes tweede
87	Pergama ⁶³⁵ , reliquias Danaum atque immitis Achilli ⁶³⁶ .	burcht, de overblijfselen/wat overgebleven is van de Danaï/Grieken en de wrede Achilles.
88	Quem sequimur ⁶³⁷ ? Quove ire iubes? Ubi ponere sedes?	Wie moeten we volgen? Of waarheen beveelt u ons te gaan? Waar onze woonplaats te
89	Da ⁶³⁸ , pater, augurium atque animis inlabere nostris.'	vestigen? Geef, vader, een teken en dring binnen in onze geest."
90	Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente ⁶³⁹ ,	Nauwelijks had ik die dingen gesproken: alles leek plotseling te beven/trillen,
91	liminaque laurusque dei, totusque moveri	zowel de deur(en) als de laurier van de god, en het hele gebergte leek rondom te trillen en
92	mons circum et mugire ⁶⁴⁰ adytis cortina reclusis.	de drievoet (leek) te dreunen, toen het allerheiligste van de tempel geopend was.

⁶²⁸ dichterlijk meervoud, omdat zelfs Apollo toch maar één tempel had, althans degene die Aeneas hier bedoelt

⁶²⁹ klein **HYPERBATON**neke, omdat **saxo** en **vetusto** uit elkaar geplaatst zijn. Hetzelfde (**HYPERBATON**neke dus) geldt voor **Templa** en **structa**

⁶³⁰ Apollo wordt hier door Aeneas aangesproken met behulp van zijn bijnaam Thymbraeus, naar het vlak bij Troje gelegen Thymbra waar de Trojaanse variant van Apollo een tempel had. **Thymbraee** is VOC

⁶³¹ **HYPERBATON** natuurlijk, van het benadrukte **propriam** dat door de VOC **Thymbraee** is losgekomen van **domum**: Aeneas wil nu wel eens een eigen huis, (een plek onder de zon), een eigen verblijfplaats, zekerheid

⁶³² duidelijk geval van **ANAFOR**. Aeneas valt met de deur in huis zagezegd en is dus enorm direct in zijn bede tot Apollo: hij wil dat Apollo hem zekerheid geeft. Ook in dit land kwijt Aeneas zich eerst van de noodzakelijke riten. In Thracië offerde hij op het strand aangekomen al van alles en nu, onder de pannen bij Anius, neemt hij het initiatief om tot Apollo te bidden. Waar hij in Thracië door Polydorus gemaand werd te vluchten, krijgt hij hier in positieve zin te horen van zijn toekomst. Direct message van Apollo, niet van een of andere priesteres onder invloed. Apollo kent natuurlijk het *fatum*, weet dat daaraan niet te ontkomen is
⁶³³ het is niet heel vreemd te vragen om een vaste woon- en verblijfplaats als je door het trekken van hot naar her doodop bent, als je, met toch al een oorlog achter je kiezen, nog steeds onderweg bent en niet weet hoe lang het allemaal nog gaat duren. Aeneas heeft het ook in Aen.1,178, Aen.2,253, Aen.2,285 en hierna nog in Aen.3,11 en Aen.3,568 over de vermoeide Trojanen

⁶³⁴ PFA van manēre, dat aangeeft dat Aeneas' volgende stad nu wel eens overleind mag blijven, in tegenstelling tot zijn eerdere stad, Troje, dat tot op de bodem af fikte. Aeneas vraagt drie dingen, ook al lijken het er zo op het oog twee: een stad (als **moenia** en **urbem** min of meer synoniem geacht worden te zijn) en een nageslacht. Maar zijn eerste wens, **moenia**, behelst puur het begrip stadsmuren an sich. Bij **urbem** gaat het eerder om **mansuram** wat Aeneas nou eens graag zou zien: dat die stad blijft bestaan. Op beide wensen gaat Apollo overigens in.

⁶³⁵ zoals al eerder vastgesteld, één van de vele namen voor Troje. Terwijl Pergamum toch wel behoorlijk veel zuidelijker lag dan Troje, maar goed. Met de tweede burcht van Troje bedoelt Aeneas, welbespraakt als hij in één keer ook lijkt te zijn geworden, zijn nieuwe vaderstad, die dus nog gesticht moet worden. Dat zal toch altijd een tweede Troje zijn

⁶³⁶ ook in Aen. 1 kwamen deze woorden voor, maar daar (Aen.1, 30) was het de visie van de auctoriale verteller Vergilius. Hier vertelt Aeneas dit zo, nog steeds aan Dido die ondertussen totaal sufgeuld moet zijn

⁶³⁷ we zien hier echt, op de plaats waar Aeneas aan Apollo al twijfelend een vraag stelde, een IND en niet een CON (*dubitativus*). Je ziet het, soms is Vergilius ook het grammaticale draadje kwijt. Of hij bedoelde het zo

⁶³⁸ de **ANAFOR** herhaald, of hoe zeg je dat? In ieder geval zien we nog een keer **Da** (geef ons/mij)

⁶³⁹ scandeer maar raak: allemaal dactyli in dit vers! Het antwoord van Apollo laat niet op zich wachten, maar komt onmiddellijk. Wel met een hoop poppenkast, dreunende drievueten, trillen bergen, sjonge jonge

⁶⁴⁰ de **ALLITERATIE** van de **m** in de woorden **moveri mons** (...) **mugire** suggereert het trillen van de berg. Aeneas zal gedacht hebben: WTF gebeurt hier nou weer! Kan iemand mij nu eens gewoon antwoord geven!

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.93-101 (pp.120-121); De voorspelling van Apollo (2)

93	Summissi petimus ⁶⁴¹ terram et vox fertur ad aures:	Gebogen knielen we op de grond en een stem bereikt onze oren:
94	'Dardanidae ⁶⁴² duri ⁶⁴³ , quae vos a stirpe parentum	"Stoere afstammelingen van Dardanus, het land dat u als eerste heeft voortgebracht vanaf
95	prima tulit tellus ⁶⁴⁴ , eadem ⁶⁴⁵ vos ubere ⁶⁴⁶ laeto ⁶⁴⁷	het geslacht/de stam van uw voorouders, datzelfde (land) zal jullie aan haar welige boezem
96	accipiet ⁶⁴⁸ reduces ⁶⁴⁹ . Antiquam exquirite matrem. ⁶⁵⁰	bij jullie terugkeer ontvangen. Zoekt uw oude moeder.
97	Hic domus ⁶⁵¹ Aeneae cunctis dominabitur oris	Hier zal het huis van Aeneas heersen over alle kusten/landen
98	et nati natorum et qui nascentur ab illis ⁶⁵² .'	en de zonen van zijn zonen en zij die uit hen geboren zullen worden."
99	Haec Phoebus; mixto ⁶⁵³ que ingens exorta tumultu	Dit sprak Phoebus; en er is een enorme vreugde ontstaan, met vermengde
100	laetitia, et cuncti quae sint ea moenia quaerunt,	opwinding/vermengd met opwinding, en allen vragen welke stadsmuren (dat) zijn,
101	quo Phoebus vocet errantes iubeatque reverti.	waarheen Phoebus (ons) rondzwervenden roept en opdraagt om naar terug te keren.

⁶⁴¹ Aeneas heeft intussen kennelijk gezelschap gekregen, gelet op het PL. In v.84 was hij nog in zijn uppie (**venerabar**=1 SG). Anchises zal er bij gekomen zijn

⁶⁴² afstammelingen van Dardanus dus. Met deze twee woorden hebben we onmiddellijk weer een alliteratie in de smiezen: **Dardanidae duri**. Maar dit woord zet Anchises wel op het verkeerde been: zie vv. 107-110

⁶⁴³ complimentje. Jullie Trojanen/spruiten van Dardanus hebben al veel meegemaakt, jullie zijn doorgewinterde stoere kerels. Apollo draait er ook niet omheen. Hij komt meteen ter zake: Jongens, jullie zijn gouwe gozers, die kant moet je op en daar ga je een hele degelijke toekomst tegemoet

⁶⁴⁴ Aeneas had in zijn gebed in v.88 drie vragen gesteld: **Quem sequimur? Quove ire iubes?** en **Ubi ponere sedes?** De laatste twee vragen worden in feite door Apollo beantwoord. De eerste niet. Alleen maakt Apollo er voor Aeneas een leuk raadseltje van. Kijken of ie een beetje thuis is in zijn historie

⁶⁴⁵ **tellus** (uit v.95) is hier weg gelaten bij **eadem** (NOM SG F van isdem=dezelfde), en we hebben weer eens een keertje een **ELLIPSIS**

⁶⁴⁶ de boezem, de moederborst, de uier dus. Hier als **PERSONIFICATIE** van het moederland, dat Aeneas en zijn mannen weer zal zogen. Als ze tenminste de goede kant op gaan. Which not...

⁶⁴⁷ je kunt je toch niet aan de indruk onttrekken dat we hier een gevalletje hebben van ADI bij het verkeerde SUBST. **Laeto** zal inhoudelijk beter passen bij **eadem** (tellus) dan bij een uier. **ENALLAGE** noem je dat, hè

⁶⁴⁸ ook deze peer spreekt in de IND FUT: **accipiet**. Hij is zeker van zijn zaak. Hetzelfde FUT zie je in **dominabitur** (v.97) en **nascentur** (v.98)

⁶⁴⁹ volgens Apollo (geregeld Phoebus (Φοῖβος) genoemd, zoals in v. 99 en 101) dus ook letterlijk een terugkeer: ze komen er vandaan, en nu gaan ze dus weer terug. Zie ook in v.101 **reverti** (=terugkeren)

⁶⁵⁰ **matrem** hoort bij **antiquam**, dat aansluit op de opmerking **a stirpe parentum**. Overigens is deze raadselachtige opdracht in een orakel niet zo gek. Anchises begrijpt hem in vv. 102 en volgende dan ook prompt verkeerd. Hij denkt dat Apollo spreekt over Kreta omdat Teucer, Trojes stamvader daar vandaan kwam. Een andere stamvader, Dardanus, de schoonzoon van Teucer, was echter al vanuit Italië naar Troje gekomen, toen Teucer daar aankwam. Met de oude moeder wordt moeder aarde (thuisland) bedoeld. Het is wel een beetje de traditie van orakels, dat ze verkeerd begrepen worden. Er speelt altijd iets van dramatische ironie, omdat de luisteraar en de verteller natuurlijk wel weten hoe een personage het orakel had moeten opvatten (maar dat dus niet doet). Doet weer denken aan Captain Hindsight.

⁶⁵¹ niet echt het huis natuurlijk, maar zijn dynastie. Een vorm van **METONYMIA**. Maar op de grootsheid van het toekomstige Rome wordt zo wel gehint. **PROSPECTIE** lijkt me, flash forward

⁶⁵² doet denken aan een scène uit Monty Python's Life of Brian waar in een discussie over "Whatever did the Romans do for us" o.a. het volgende gezegd wordt. REG: They've bled us white, the bastards. They've taken everything we had, and not just from us, from our fathers, and from our fathers' fathers. LORETTA: And from our fathers' fathers' fathers. REG: Yeah. LORETTA: And from our fathers' fathers' fathers' fathers.

⁶⁵³ het is handiger om dit te lezen als mixta, waardoor het congrueert met **laetitia** (v.100) en niet met **tumultu**. Dat is beter te begrijpen. Blijdschap, want er is even geen sprake van vluchten, maar van een doel!

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.102-110 (pp.121-122); De voorspelling van Apollo (3)

102 Tum genitor ⁶⁵⁴ veterum volvens monimenta virorum ⁶⁵⁵	Vervolgens zegt mijn vader, die zich de overgeleverde geschiedenis van de mannen van
103 'audite, o proceres ⁶⁵⁶ ,' ait 'et spes discite vestras ⁶⁵⁷ .	weleer voor de geest haalt: "Luistert, o voornaamsten, en leert uw verwachtingen kennen.
104 Creta Iovis ⁶⁵⁸ magni medio iacet insula ponto,	Kreta, het eiland van de grote Jupiter, ligt midden in de zee,
105 mons Idaeus ubi et gentis cunabula ⁶⁵⁹ nostrae.	waar het Idagebergte is en de wieg van ons volk.
106 Centum urbes habitant magnas ⁶⁶⁰ , uberrima regna ⁶⁶¹ ,	Ze bewonen honderd grote steden, zeer vruchtbare rijken,
107 maximus unde pater ⁶⁶² , si rite audita recordor ⁶⁶³ ,	waarvandaan onze stamvader Teucer, als ik mij juist herinner wat ik gehoord heb,
108 Teucus ⁶⁶⁴ Rhoeteas primum est advectus in oras,	voor het eerst zeilde naar de Rhoeteïsche kusten,
109 optavitque locum regno. Nondum Ilium et arces	en een plaats uitkoos voor zijn rijk. Nog niet waren Ilium/Troje en de Trojaanse burcht(en)
110 Pergameae steterant; habitabant vallibus imis.	ontstaan; ze woonden in het diepste gedeelte van de dalen.

⁶⁵⁴ Aeneas' vader Anchises is dus hier "in charge". Aeneas gelooft hem, terwijl hij ook had kunnen zeggen: "heer pa, dat's de verkeerde kant. Ik ga niet mee. Je kunt m'n rug op." Dan had Anchises waarschijnlijk gezegd dat hij daar al een hele tijd op had gezeten, al vluchtend uit Troje. Maar goed, Anchises is hier degene die de woorden van Apollo interpreteert, weliswaar verkeerd, maar dat mag de pret niet drukken. Toen Apollo hen in v.94 aansprak met Dardanidae, had hij de ontstaansversie van Troje met Teucer en niet Dardanus als stamvader in zijn hoofd. Al eerder in Aen.3 had Aeneas aangegeven met name zijn vader te willen raadplegen over de **monstra deum** (Aen.3, 59). Die heeft er verstand van, tenminste, daar gaat Aeneas wel van uit. Ze varen nu uiteindelijk een behoorlijk eind om. Maar ja, zo komt Aeneas wel in contact met Didootje

⁶⁵⁵ de **ALLITERATIE** van de v- valt je misschien op. Misschien ook niet. Maar toch **veterum volvens (...)** **virorum**

⁶⁵⁶ de niet-voornaamsten werden niet bij Anchises' gedachten betrokken, alleen de echte baasjes

⁶⁵⁷ hij bedoelt te zeggen dat ze nu gaan horen wat ze maar beter kunnen verwachten, namelijk een tripje naar Kreta

⁶⁵⁸ ja, want Jupiter was geboren op Kreta. Toen zijn vader Saturnus hem op wilde vreten (omdat die niet wilde dat enig kind van hem zijn troon overnam) verborg zijn moeder Rhea hem op Kreta, waar hij door nimfen opgevoed werd. Misschien vandaar zijn wellustige houding t.o.v. vrouwen in het algemeen

⁶⁵⁹ in het Nederlands hebben we nog het woord incunabel. Het betekent wiegendruk (boek dat met losse letters gezet is en dateert van voor 1500). Komt niet op het examen, wees gerust

⁶⁶⁰ dat er 100 steden waren op Kreta is een gedachte van Homerus. Vergilius leent en bewerkt veel van Homerus, dat was al duidelijk. *Imitatio*, maar liever nog *aemulatio*, dat was de Romein ten voeten uit

⁶⁶¹ had Apollo het ook al niet gehad over **ubere laeto**? Ja ja, in v. 95 had hij gezegd dat het land waarnaar ze zouden "terugkeren" (wink, wink, nudge, nudge, know what I mean?) hen aan haar welvarende tiet zou ontvangen. Ook Anchises ziet dit allemaal kennelijk wel zitten

⁶⁶² ja ja, maar wie was nu de **maximus pater**, de stamvader van Troje? Uit het vervolg (**Nondum Ilium et arces Pergameae steterant**, vv.109-110) blijkt dat volgens Anchises(=Vergilius?) Dardanus Troje nog niet gesticht heeft op het moment dat Teucer er aankomt. Dat klopt met Homerus' verhaal over de stichting van Troje (Dardanus > Erechthonius > Tros > Ilus (+ Assaracus > Kapys > Anchises > Aeneas, + Ganymedes) > Laomedon > Priamus), waarbij dan Tros, misschien samen met Ilus (denk aan Troje's andere naam Ilium/Ilion), als meest waarschijnlijke stichter van het feitelijke Troje zou gelden

⁶⁶³ sja, Anchises bouwt wel een voorbehoud in, maar door de IND **recordor** laat hij toch wel weten zeker te weten dat hij het zich goed herinnert allemaal. Je weet het nog? **Si** met IND is *realis*, **si** met CON PR/PF is *potentialis* en **si** met CON IMPF/PLQP is *irrealis*. **Si recordor** betekent dat zoiets als "als ik het me herinner, en volgens mij doe ik dat"

⁶⁶⁴ veel vaker kom je de spelling Teucer tegen. Deze Teucer zou dus richting Troje (Rhoeteum is een kaap in de buurt van Troje) gezeild zijn, althans volgens Anchises, en een plekje voor het stichten van Troje uitgekozen hebben. Dardanus stichtte volgens Homerus Dardania

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.111-115 (p.122); De voorspelling van Apollo (4)

111 Hinc⁶⁶⁵ mater⁶⁶⁶ cultrix Cybeli⁶⁶⁷ Corybantia⁶⁶⁸ que aera⁶⁶⁹
 112 Idaeumque⁶⁷⁰ nemus, hinc⁶⁷¹ fida silentia sacris⁶⁷²,
 113 et iuncti currum dominae⁶⁷³ subiere⁶⁷⁴ leones⁶⁷⁵.
 114 Ergo⁶⁷⁶ agite et divum ducunt qua iussa sequamur⁶⁷⁷:
 115 placemus⁶⁷⁸ ventos et Cnosia⁶⁷⁹ regna⁶⁷⁹ petamus⁶⁸⁰.

Hiervandaan kwam de moeder die de Cybelus bewoont en de koperen bekkens van de Corybanten en het woud van de Ida, hiervandaan het nauwgezette zwijgen bij de rituelen, en (hier) lieten de leeuwen zich als span onder de wagen van hun meesteres inspannen. Dus komaan (jullie) en laten wij volgen waarlangs de bevelen der goden (ons) leiden: laten we de winden gunstig stemmen en laten we het rijk van Knossos opzoeken.

⁶⁶⁵ van Kreta, dat bedoelt Anchises

⁶⁶⁶ Anchises noemt nog een reden waarom men koers zou moeten zetten naar Kreta. Behalve dat daar volgens hem 1) het land welvarend, zelfs rijk is, 2) de wortels van Troje daar liggen, komt ook 3) de magna mater, Cybele, er vandaan. Cybele is een natuurgodin, geldt als de moeder der goden en wordt ook nog eens geïdentificeerd met de eerder genoemde Rhea, Jupiters moeder. Het moet niet veel gekker worden zeg.

⁶⁶⁷ Phrygisch gebergte, dus te zoeken in centraal Klein-Azië. Ook Trojanen worden nog wel eens Phrygië genoemd. Kijk maar eens terug naar Aen.1, 182 of Aen.2, 276. Ook in Aen.3, 6 was er sprake van toen het ging over het vertrek vanaf Antandrus, toen Troje gevallen was en de menigte op de vlucht sloeg

⁶⁶⁸ de Corybanten zijn dan weer de priesters van Cybele die met hun cimbalen (metalen slagwerkinstrument, zoiets als een bekken) en tamboerijnen de godin eren. In de mythologie wordt verder van deze wezens vermeld dat zij met hun herrie het gejank van baby Jupiter hebben overstemd, zodat het kleine Jupitertje bleef leven en niet opgevroten werd door zijn pappie Saturnus

⁶⁶⁹ bij het scanderen keurig (met *elisie* van de vijfde naar de zesde voet) een lange tweeklank. In 3,514 komt ook **aera** voor, maar daar moet je het lezen in drie lettergrepen *aëra*. Het Griekse woord voor heldere lucht, briesje: ἀήρ. Oppassen dus. Overigens wist je al dat **aera** (het brons) hier staat voor iets concreets, namelijk bronzen bekkens. **METONYMIA** aldus!

⁶⁷⁰ de naam Ida (in Idagebergte) kan misleidend zijn, omdat er zowel op Kreta als in Troas (de “provincie” waar Troje ligt) een Idagebergte was. Dat is om het gemakkelijk te maken..

⁶⁷¹ wordt herhaald aan het begin van een tekstelement: **ANAFOOR**

⁶⁷² er zit nogal wat **ALLITERATIE** in deze twee verzen. de **c-** komt aan het begin terug van **cultrix Cybeli Corybantia(que)**, en de **s-** komt aan begin terug van **silentia sacris**. Later zien we in 114 nog **divum ducunt** met de **d-**

⁶⁷³ de meesteres is hier niet meesteres Samantha, Vanessa of Coco Katsura of hoe ze ook mogen heten, maar Cybele, magna mater, over wie Creüsa het in Aen.2, 788 al had tegen Aeneas, toen zij hem als schim verscheen toen hij haar zocht. Cybele zou over haar waken, zodat Aeneas zich geen zorgen zou hoeven maken, weet je nog? Welnu, die Cybele laat zich in een wagen, voortgetrokken door een span leeuwen, rijden.

Ik heb zelf liever een Audi, maar die hadden ze toen nog niet

⁶⁷⁴ is taaleigen bij Vergilius, en luidt dus eigenlijk subierunt

⁶⁷⁵ over stijlmiddelen gesproken: **TRIKOLON** (vanwege 3 onderdelen van de lange zin. 1) **hinc ...** 2) **hinc ...** 3) **et iuncti...** Dan zit er ook in het eerste onderdeel van het grote trikolon een klein **TRIKOLON**, een trikolonnetje dus. 1) **Hinc mater cultrix Cybeli** 2) **Corybantiaque aera** 3) **Idaeumque nemus**, dat ook nog **POLYSYNDETISCH** genoemd kan worden: 2 x –**que** (= 2x “en”): a én b én c

⁶⁷⁶ dusssss, laten we ervandoor piepen. Anchises gaat ervan uit dat zijn drie motieven goed genoeg zijn om de meute over te halen richting Kreta te varen. Hij trekt zelf de conclusie al: a, b, c, dussss .. we peren hem

⁶⁷⁷ de CON is een **adhortativus**, die je zoals hier vaak tegenkomt in 1 PL PR. Deze **adhortativus** wordt gevolgd door nog eens twee **adhortativi**, **placemus** (van placare) en **petamus** (van petēre)

⁶⁷⁸ Knossos was een belangrijke plaats op Kreta geweest en het centrum van de Minoïsche cultuur. Koning Minos had er zijn paleis gehad. Die Minoïsche (waar zou dat woord nou weer vandaan komen?) cultuur was door een vloedgolf (tsunami, niet te verwarren met salami, origami of bami) als gevolg van de vulkaanuitbarsting van Santorini (ruim 100 kilometer ten noorden van Kreta) weggevaagd, maar dat was enige eeuwen voordat Aeneas en zijn mannen het eiland bezochten. Het fenomeen Knossos was Aeneas dus wel bekend, maar het was een nieuwere versie daarvan dus

⁶⁷⁹ dichtelijk meervoud, wat gevolgen heeft voor **distant** in v.116, dat daarom ook PL is

⁶⁸⁰ tuurlijk een **CHIASME**, mensen! Goed gezien jullie! Even goed zetten: **placemus** (a) – **ventos** (b) – **Cnosia regna** (b) – **petamus** (a). De a’tjes zijn de CON PR (**adhortativus**) en de b’tjes de lijdend voorwerpen daarbij

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (VAN TROJE NAAR KRETA) > 3.116-120 (p.122); De voorspelling van Apollo (5)

116 Nec longo⁶⁸¹ distant cursu: modo⁶⁸² Iuppiter adsit,
 117 tertia lux⁶⁸³ classem Cretaeis sistet⁶⁸⁴ in oris.
 118 Sic fatus⁶⁸⁵ meritos⁶⁸⁶ aris⁶⁸⁷ mactavit honores,
 119 taurum Neptuno⁶⁸⁸, taurum⁶⁸⁹ tibi⁶⁹⁰, pulcher Apollo⁶⁹¹,
 120 nigram Hiemi⁶⁹² pecudem⁶⁹³, Zephyris⁶⁹⁴ felicibus albam⁶⁹⁵.

En het is niet ver weg door een lange zeereis: als Jupiter (ons) maar bijstaat, (dan) zal de derde dag de vloot doen landen op de Kretenzische kusten.”
 Na zo gesproken te hebben heeft hij waardige/de juiste offerdieren geslacht op de altaren, een stier voor Neptunus, een stier voor u, mooie Apollo, een zwart schaap voor de Storm(god), voor een gunstige westenwind een wit (schaap).

⁶⁸¹ bij **cursu**, maar dat snapte je al. Anchises zegt, belooft dat het niet ver varen is naar hun eindbestemming. Nou ja, waarvan hij denkt dat het hun eindbestemming is dan

⁶⁸² je kunt erover van mening verschillen of dit woord nu een BZ inleidt of een HZ. Zo te zien aan het kleinere lettertype heb ik de eerste optie gekozen, en dan zou een *potentialis* in aanmerking komen, waarbij **modo** als voegwoord te vergelijken zou zijn met dummodo/modo

⁶⁸³ de derde dag (nou ja, daglicht, **METONYMIA**) doet natuurlijk zelf niks! Het doen landen op de kusten van Kreta gebeurt door matrozen of voor mijn part de kapitein. Dus een kleine **PERSONIFICATIE** is niet gek hier

⁶⁸⁴ de IND FUT van Anchises geeft aan dat hij hier zeker van is

⁶⁸⁵ Anchises' woorden zijn door Aeneas aangehaald, en nu komt hij zelf weer aan het woord (nog steeds in zijn verhaal aan Dido, hè!) Je kent nu wel het hele verhaal van wisseling in verteltempo, toch?

⁶⁸⁶ de passende offers dus. Bij het weggaan offerde Anchises (in dit geval) ook. Natuurlijk aan de god van de zee, zodat de reis een beetje oké zou verlopen en er niet al te veel stormen zouden losbreken. Neptunus krijgt een stier. Die arme dieren moeten echt voortdurend achterom gekeken hebben of er niet weer ergens een priester met een bijl aan kwam zetten om hem te promoveren tot offer aan de goden. Er gaat er ook nog eentje aan ter ere van Apollo. Nou ja, op diens eiland waren ze allemaal schappelijk ontvangen en hadden ze toch weer wat positieve berichten gekregen. Dat Anchises ze de verkeerde kant op zou sturen konden ze toen nog niet weten, maar ja. *Fatum*, hè. Stel dat ze meteen goed gevaren waren, dan had... ja? Dan had Aeneas nooit ....Dido ontmoet! Dan hadden wij dit verhaal ook nooit te lezen gekregen, want dan had hij dit ook nooit verteld. Sterker nog, dan hadden jullie er geen eindexamen over hoeven doen, in mei. Ha ha! Jullie gaan examen Vergilius doen ... dankzij het *fatum*! Jullie zijn eigenlijk profugi fato, arme zielen. Gna gna

⁶⁸⁷ altaartje meer of minder maakt ook niet uit. Dat slachten van die offerdieren gebeurde meestal op een altaar, dat gaf minder rommel

⁶⁸⁸ ook bij de introductie van Delos (weet je nog, het drijvende eiland dat door Apollo vastgelegd werd?) viel de naam Neptunus, en nu aan het eind gebeurt dat wederom. **RINGCOMPOSITIE** is dat, kleintje hoor

⁶⁸⁹ **taurum** wordt herhaald en vormt dus een **ANAFOR**. Dat zal het arme dier worst geweest zijn trouwens

⁶⁹⁰ de aanspreking van een item in zijn verhaal, in dit geval Apollo, vormt een pathetisch verlangen om inderdaad op Kreta een nieuw vaderland te vinden. We hebben een **APOSTROFE** in het wild. Joehoe!!

⁶⁹¹ de god Apollo wordt aangesproken (**APOSTROFE**) als mooi. Ze kunnen natuurlijk niet aankomen met hee jij, lelijkder, hier heb je een kapotte stier. Er zit een gat in zijn nek. Kun jij daar nog wat mee?

⁶⁹² eigenlijk natuurlijk de winter, hiems. Hier een **PERSONIFICATIE** tot een stormgod, die de Trojanen wel eens opnieuw de halve Middellandse zee over kan jagen, tenzij hij gunstig gestemd wordt. Met een ... niet lachen

... zwart schaap. Ook al zo'n triest dier, al heeft deze misschien geen 5 poten

⁶⁹³ pecus betekent eigenlijk een stukje kleinvee en heeft geleid tot het bekende Latijnse woord pecunia (=geld). Ja ja, zo leer je nog eens iets. Had je veel kleinvee, dan was je rijk

⁶⁹⁴ aan de gunstige westenwind (ook een beetje verkeerde richting trouwens) moet een wit schaap geofferd worden, want dan komen ze min of meer uit waar ze naar toe willen. Kreta dus, volgens Anchises dan

⁶⁹⁵ als je op de plaats van de **ANTITHETISCHE** woorden **nigram** en **albam** let, zie je ook het **CHIASME** wel met **Hiemi** en **Zephyris felicibus** in de buurt: **nigram** (a) – **Hiemi** (b) – **Zephyris felicibus** (b) – **albam** (a)

· *Aangekomen op Kreta zit het de Trojanen weer niet mee. De pest breekt uit. Aeneas, die toch al niet probleemloos sliep, krijgt nu een droom waarin de Penaten aan hem verschijnen. Zij vertellen hem dat hij toch echt naar Italië moet. Zo gezegd, zo gedaan, en na wat bizarre ontmoetingen met Harpijen (een van hen, Celaeno, voorspelt dat de Trojanen pas een stad zullen stichten als ze van honger "hun tafels hebben opgegeten"; zie Aen.7, 116, waar Julius daar inderdaad een opmerking over maakt) komen ze in Actium terecht, in Augustus' geschiedenis geen onbekend oord. De volgende stop is Buthrotum (huidig Butrint in Albanië) vlak boven Epirus (aan de westkant van Griekenland). Daar ontmoeten ze Priamus' zoon Helenus en Andromache (Hector's weduwe). Snel vertrekken ze ook daar, met voorspelling en adviezen door de ziener Helenus. Die geeft Aeneas ook een routebeschrijving naar het Avondland (vermijd de straat van Messina! Helaas is die route wel veel en veel korter), vertelt hem wat hij zoal aan merkwaardige wezens tegen zal komen onderweg en waarschuwt hem expliciet vooral Juno via rijkelijk offeren (capite velato!) te vriend te houden. Tot slot weet Helenus Aeneas te vertellen dat hij in Cumae de Sibylle tegen zal komen die hem op zijn tocht door de Onderwereld zal begeleiden. Aeneas vertrekt weer na het doen van beloftes.*

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.506-511 (p.129); Vertrek uit Epirus (1)

506 Provehimur pelago vicina Ceraunia⁶⁹⁶ iuxta⁶⁹⁷,
 507 unde iter Italiam cursusque brevissimus undis⁶⁹⁸.
 508 Sol ruit interea et montes umbrantur opaci⁶⁹⁹;
 509 sternimur optatae⁷⁰⁰ gremio⁷⁰¹ telluris ad undam
 510 sortiti remos⁷⁰² passimque in litore sicco
 511 corpora curamus, fessos sopor inrigat⁷⁰³ artus⁷⁰⁴.

Wij varen uit over zee langs het naburige Ceraunische gebergte,
 vanwaar de tocht naar Italië en de reis over de golven het kortst is.
 De zon snelt intussen voort en de bergen worden beschaduwd zodat ze donker worden;
 wij leggen ons neer bij het water in de schoot van het land waarnaar verlangd is
 nadat we de roeiriemen bij loting hebben toegewezen, en verspreid over het droge strand
 verzorgen wij onze lichamen, slaap verkwikt onze vermoeide ledematen.

⁶⁹⁶ Aeneas vertrekt dus vanuit Buthrotum in noordwestelijke richting. Hij vaart langs de kust van het huidige Albanië naar die landpunt (met het Keraunische gebergte er op), Akroëraunia. Daarvandaan is de oversteek naar Italië niet heel groot. Hij passeert de “hak”, “hiel”, whatever van de “laars” en vaart onder de “voet” langs richting oostkust van Sicilië, om daar in de buurt van de Etna uit te komen. Hij neemt niet de kortste weg, maar het is Aeneas en het is epos, dus het duurt allemaal net ff wat langer. Wat langer? Na Sicilië landen ze nogmaals op Sicilië, om daarna door een storm richting Afrika gedreven te worden. Daar wacht de episode met Dido en een oponthoud van ongeveer een jaar. Weg uit Carthago komen de Trojanen voor de derde keer aan op Sicilië, nu aan de westkant en pas dán varen ze, met nog een stop in Cumae, naar hun eindbestemming in Latium. Het had, zoals eerder vermeld, allemaal wat efficiënter gekund

⁶⁹⁷ hier is **iuxta** als achterzetsel (postpositie) gebruikt, niet als voorzetsel (PREpositie). In poëzie komt dat wel vaker voor. We noemen dat **ANASTROFE**. Zie andere voorbeelden van **ANASTROFE** in Aen. 1, 13 en Aen. 3, 75. Andere bekende achterzetsels zijn *causa* (+ GEN = omwille van) en *gratia* (+GEN = met dank aan). e.g. betekent “bijvoorbeeld” in het Engels, maar is – natuurlijk – weer gewoon van het Latijn afkomstig: *exempli gratia*

⁶⁹⁸ Aeneas had daar dus kijk op. Geografisch gezien heeft hij gelijk. Ze moeten weliswaar niet in dat gedeelte van Italië zijn, maar het is in ieder geval al wél Italië. De ACC **Italiam** (zonder PREP) geeft een richting aan

⁶⁹⁹ gevalletje van **PROLEPSIS**: er staat donkere bergen (**montes opaci**) maar ze worden pas donker doordat de duisternis invalt (omdat die zon zo snel onder gaat: hoog verteltempo). Weet je nog? Een peuk roken???

⁷⁰⁰ natuurlijk niet Italië (hoewel ze daar ook wel naar verlangen natuurlijk), maar die landpunt met dat Keraunische gebergte d’r op vanwaar ze in één dag naar Italië toe kunnen varen

⁷⁰¹ niet letterlijk een schoot natuurlijk, hè hè. De mannen zullen wel dacht en nacht aan een schoot gedacht hebben, maar hier is het gewoon een **METAFOR**. Geinig toch?

⁷⁰² als ze voordat ze gaan slapen alvast uit maken wie er de volgende dag het eerst mag/moet roeien kunnen ze tenminste snel op pad. Het belooft een emotioneel dagje te worden: eindelijk Italië!!! joehoe

⁷⁰³ alweer een **METAFOR**. Deze is ontleend aan de landbouw waarbij slootjes met hun water het land van vocht voorzien

⁷⁰⁴ de verzen 510 en 511 worden door Piet Schrijvers (niet te verwarren met De Beer van De Meer, De Bolle van Zwolle en uiteindelijk het Lek van PEC, oftewel de robuuste voormalig keeper van Ajax, PEC Zwolle in de jaren 80 en zo) vertaald met: “We loten wie er moet roeien, eten, rusten en liggen overal op het strand; vermoeidheid stroomt weg door te slapen.” Daar kunnen we leuke toetsvragen mee maken, zeg!

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.512-520 (p.129); Vertrek uit Epirus (2)

512	Necdum orbem medium ⁷⁰⁵ Nox Horis ⁷⁰⁶ acta subibat ⁷⁰⁷ :	En nog niet naderde de Nacht, voortgedreven door de Uren, het midden van de baan:
513	haud segnis ⁷⁰⁸ strato surgit ⁷⁰⁹ Palinurus et omnes	niet traag staat Palinurus op van zijn rustplaats/bed en alle winden
514	explorat ventos ⁷¹⁰ atque auribus aëra ⁷¹¹ captat;	verkent hij en met zijn oren probeert hij de lucht/elk briesje op te vangen;
515	sidera cuncta notat tacito labentia caelo,	aandachtig bekijkt hij alle sterren die langs de stille hemel glijden,
516	Arcturum ⁷¹² pluviasque Hyadas geminosque Triones,	de berenhoeder en de regenbrengende Hyaden en de tweelingen Grote en Kleine Beer,
517	armatumque auro circumspicit Oriona ⁷¹³ .	en rondkijkend ziet hij de met goud uitgeruste Orion.
518	Postquam cuncta videt caelo constare sereno ⁷¹⁴ ,	Zodra hij ziet dat alles rustig is aan de heldere hemel,
519	dat clarum e puppi signum; nos castra movemus	geeft hij een helder signaal vanaf het achterdek; wij breken ons kamp op
520	temptamusque viam et velorum pandimus alas ⁷¹⁵ .	en wagen ons op weg en we spannen de vleugels van de zeilen.

⁷⁰⁵ je herinnert je vast nog het *dominante* gebruik van zo'n ADI. Zo niet, erg jammer. Het gaat er om dat de kern van de betekenis in het normaal ondergeschikte ADI ligt en niet in het SUBST. Het bekendste voorbeeld, dat in dit document dan ook een paar keer voorkomt, is: in summo arbore, wat niet "in de hoogste boom" betekent, maar "in de top van de boom". Hier gaat het dus niet om de middelste baan – want er is er maar eentje, dūh! –, maar om het midden daarvan. Zo betekent in imo valle "in het diepst van het dal" en ad extremas terras "naar het uiterste randje van de wereld/landen". Simpel, eitje, simple comme toujours

⁷⁰⁶ beide woorden, **nox** en **horis**, staan hier wel met een hoofdletter, maar dat is een keuze van de uitgever. Men kende geen hoofdletters naast kleine letters. Interpunctie bestond ook niet, kortom, het was een nog grotere puzzel dan het nu al voor menig een is, dat Latijn. De hoofdletters suggereren natuurlijk het stilistische fenomeen van de **PERSONIFICATIE**. Leuk gevonden van Vergilius. De Nacht zit in haar wagen die voortgetrokken wordt (**acta**, PPP van agēre, nietwaar?) door de Uren. Veel zotter moet het niet worden zeg

⁷⁰⁷ dat wil dus zeggen dat de Trojanen zo'n haast hebben dat ze zelfs bereid zijn 's nachts te gaan varen. De eindbestemming lokt, het einde van al hun ontberingen. Denken ze, de arme zielen

⁷⁰⁸ ja hallo! Een **LITOTES** vanzelfsprekend, dat wist iedereen. Palinurus, die later in het verhaal overigens akelig aan zijn eind komt (in Aen. 5 wordt verteld hoe de goden hebben besloten dat Palinurus opgeofferd moet worden om de Trojanen veilig in Italië aan te laten komen. Ze brengen hem in slaap en aangezien hij de stuurman is die aan het roer staat dondert hij op dat moment in zee. Aeneas neemt het roer over en hij beschuldigt Palinurus, onwetend als hij is van het plan der goden, van verraad. Van hem mag hij dood en onbegraven op een vreemd strand dood liggen te wezen. Later, als Aeneas hem opnieuw ontmoet in de onderwereld blijkt dat Palinurus weliswaar zwemmend aan land had weten te komen, maar daar vervolgens door wat agressieve eikeltjes dood geslagen was) was dus retesnel bij het opstaan van zijn rustplaats

⁷⁰⁹ de **ALLITERATIE** van de s– was je opgevallen, hopelijk. **segnis strato surgit**, ze beginnen allemaal met een s–. Mooi, dat heb je ook weer

⁷¹⁰ kijk, die Palinurus heeft er dus verstand van. Je vinger nat maken en dan in de lucht houden heeft tot gevolg dat ie een keertje droog wordt, kortom dan weet je dāt het waait. Voor de stuurman is het tamelijk relevant te weten waar de wind vandaan komt, wil hij tenminste de goede kant op varen. Aeneas en Anchises vonden het niet zo'n probleem een paar duizend kilometer om te varen, Palinurus wil naar huis, Truus

⁷¹¹ let met scanderen op dit soort "grappen": **aera** heeft drie lettergrepen, niet twee!

⁷¹² de helderste ster in het sterrenbeeld Boötes (Ossendrijver). Stuurmannen hadden weinig navigatieapparatuur aan boord en moesten op de hemel varen

⁷¹³ Vergilius heeft zich even de *poeta doctus* getoond, met al die sterrenbeelden, de Berenhoeder, de Hyaden, de Grote en de Kleine Beer, Orion, de kolossale jager die met wapenrusting en al (zijn riem en zwaard worden gevormd door twee rijen glinsterende sterren) aan de hemel stond. **Oriona** is een ACC, en wel een Griekse ACC. Slik, moeten we dat ook weten? Yep, moet je ook weten

⁷¹⁴ geen slecht weer in aantocht dus. Clear sky, dus hup, varen met die hap

⁷¹⁵ geen echte vleugel, maar een **METAFOR**. De wind doet de zeilen bollen zoals de wind de vleugels van een vogel kan doen opbollen. Dan komt ie daarna dus vooruit en dat is precies wat hier ook moet gebeuren

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.521-529 (p.129); Italië in zicht! (1)

521	lamque rubescebat ⁷¹⁶ stellis Aurora ⁷¹⁷ fugatis	En na het verjagen van de sterren werd Aurora al rood,
522	cum ⁷¹⁸ procul obscuros colles humilemque ⁷¹⁹ videmus	wanneer wij in de verte in vage contouren heuvels en het laag gelegen
523	Italiam. Italiam primus conclamat Achates,	Italië zien. “Italië” juicht als eerste Achates,
524	Italiam ⁷²⁰ laeto socii clamore salutant.	Italië begroeten mijn makkers met een blij geschreeuw.
525	Tum pater Anchises ⁷²¹ magnum cratera ⁷²² corona	Vervolgens omgaf mijn vader Anchises een groot mengvat met een krans
526	induit implevitque mero ⁷²³ , divosque vocavit	en hij vulde het met zuivere wijn, en hij riep de goden
527	stans celsa in puppi: ⁷²⁴	terwijl hij op de hoge achtersteven staat:
528	‘Di maris ⁷²⁵ et terrae tempestatumque potentes ⁷²⁶ ,	“Goden van de zee en van het land en heersers over de stormen,
529	ferte viam vento facilem et spirante secundi ⁷²⁷ ’	brengt een gemakkelijke reis met de wind en blaast gunstig.”

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.530-538 (p.129); Italië in zicht! (2)

⁷¹⁶ het IMPF vormt de achtergrond waartegen de gebeurtenissen, beschreven in de volgende versregels, plaatsvinden. Je komt dat vaak tegen in een cum inversum-situatie

⁷¹⁷ de **PERSONIFICATIE** van de dageraad, de ochtendstond en meer van die termen. In het Grieks heet Aurora anders, namelijk “Εως. Rumour has it oftewel fama est dat Aurora in het Bactrisch Roxane heet. En dát is niet slechts de naam van de wel erg jonge minnares van Alexander de Grote, maar... ook de naam van mijn dochter. De wereld is klein, als je thuis bent in het Bactrisch, en wie vindt dat oost-Iraans nou niet mooi?

⁷¹⁸ het al eerder gesignaleerde cum inversum, waarbij de hoofdededeling in de BZ verstopt is, en dus de achtergrond (de bijzaak) in de HZ

⁷¹⁹ zowel **obscurus** (eerder in dit vers) als dit **humilem** is een aanduiding die puur visueel werkt: vanaf hun boot zien de Trojanen het wel degelijk heuvelachtige Italië aan de verre horizon. Het is niet meer dan een lichtgrijze vlek, laag boven de zee. Op het eerste gezicht dus visueel. Maar gebruikt voor de plaats vanwaar de Trojanen dit waarnemen in tegenstelling tot de grootse toekomst die hen beschoren is krijgen **obscurus** en **humilem** een andere lading: een duistere afkomst tegenover een groots vooruitzicht, een nederig verleden tegenover een verheven toekomst. Wauw!! Niet zelf verzonnen hoor

⁷²⁰ dat is dus drie keer in iets meer dan één versregel, hè. Met een **ANAFOR**, én een **ENJAMBEMENT**je inclusief **WOORDPLAATSING** (object helemaal vooraan, vóór het subject **socii** zelfs) toe. Het zal duidelijk zijn dat Aeneas, nog steeds in zijn verhaal aan Dido, heel happy was dat de eindbestemming bijna bereikt was, lyrisch zelfs. Zijn mannen zullen vol enthousiasme de naam Italië aan elkaar doorgegeven hebben: hee Pali (koosnaam voor de stuurman Palinurus), goed gedaan jochie, deze keer zijn we waarschijnlijk goed gevaren. Toch? Hiephoi, Aeno (populair voor Aeneas), goeie leider ben jij toch eigenlijk. Helaas zou het nog héééél lang gaan duren

⁷²¹ zal ook reuze opgelucht zijn, dat ze nu wel goed gevaren zijn, denkt hij. Hij bedankt de goden, want dat doet iemand als hij in een nieuw land arriveert. We hebben Aeneas in Thracië ook al aan het offeren gezien

⁷²² weer een Griekse ACC, van het woordje κρατήρ dus **magnum** hoort daar keurig bij. Die Vergilius wist me toch een hoop

⁷²³ nee nee, niet meteen aan de zuip! Hij gaat offeren, Anchises. Even voor de duidelijkheid, merum is zuivere wijn, en die is een stukje sterker dan vinum, zeg maar de wijn met 14% van tegenwoordig. Merum werd aangelengd met water, zodat men meer kon hebben

⁷²⁴ vers niet af. Vergilius had ff geen inspiratie meer, oh nee, Aeneas kwam, met die bloedmooie Dido tegenover hem, even niet uit zijn woorden. Nee joh, tuurlijk niet. Vergilius' werk was nog niet af, maar daar trok Augustus zich geen bal van aan: hij liet het gewoon publiceren, omdat hij wel zag dat hij er, verstopt achter de moedige held Aeneas (weet je het nog, twee lagen in de Aeneis? zie p. 3 van dit document “Imitatio of aemulatio? Bewuste compositie van de Aeneis”), wel goed af kwam

⁷²⁵ Neptunus dus, misschien ook nog wel Aeolus de koning der winden. Ook hier weer eerst de juiste aanspreekvorm vinden, dan het verzoek pas formuleren (geef ons een fijne wind in de rug, nu ff geen storm a.u.b.)

⁷²⁶ eigenlijk is **potentes** een ADI, geen SUBST. **tempestatum** zal dan een GEN **obiectivus** zijn bij **potentes**, omdat het immers het lijdend voorwerp aangeeft waarover **potentes** macht hebben

⁷²⁷ let op de **ALLITERATIES** in dit vers: **viam vento** (de v– dus) en verderop de s– met **spirante secundi**

530 Crebrescunt optatae ⁷²⁸ aurae portusque patescit	De gewenste winden nemen toe/zwollen aan en de haven komt
531 iam propior ⁷²⁹ , templumque apparet in arce Minervae ⁷³⁰ ;	al meer in zicht, en op de burcht verschijnt de tempel van Minerva;
532 vela legunt ⁷³¹ socii et proras ad litora torquent.	mijn makkers reven de zeilen en wenden de voorstevens richting kust.
533 Portus ab euroo fluctu curvatus in arcum,	De haven ligt, beschut tegen de golfslag van de oostenwind, boogvormig,
534 obiectae salsa spumant aspergine cautes,	(en) de klippen die ervoor liggen schuimen door het opspattende zeewater,
535 ipse ⁷³² latet: gemino demittunt brachia muro	(maar) zelf is hij verborgen: torenvormige rotsen lopen aan elke kant af met een muur
536 turriti scopuli refugitque ⁷³³ ab litore templum ⁷³⁴ .	die (de haven) omarmt en de tempel ligt op enige afstand van de kust.
537 Quattuor hic, primum omen, equos ⁷³⁵ in gramine vidi	Hier zag ik vier witte paarden, een eerste voorteken, in het gras
538 tondentes ⁷³⁶ campum late, candore nivali ⁷³⁷ .	wijd en zijd de vlakte afgrazen, van een sneeuw witte kleur.

⁷²⁸ het gebed van Anchises, hier in de rol van priester dus, wordt dus verhoord, want de gunstige (**secundi** in v.529) winden worden sterker. **DRAMATISCHE IRONIE** ook, want ze zouden er nog lang niet zijn!

⁷²⁹ de **ALLITERATIE** van de p– in **portusque patescit** (...) **propior** was je opgevallen, ik weet het zeker

⁷³⁰ Latijnse naam voor Athene, Pallas Athene. Aeneas en zijn mannen komen nu in de buurt van zuid-Italië ("magna Graecia", waar volgens de ziener Helenus nog veel Grieken woonden), waar ze dus, ook al is het Italië, Ausonië, Avondland wat dan ook, weer weg moeten. In dit Castrum Minervae (tegenwoordig Castro, aan de oostkant van de hak van de laars van Italië) was een tempel van Athene van veraf te zien. Die Helenus had de Trojanen ook een routebeschrijving gegeven, en die voerde hen onder Sicilië langs, omdat het via de straat van Messina te gevaarlijk was. Daardoor kwam men uiteindelijk zelfs door een storm in Afrika terecht

⁷³¹ dat wil dus zeggen dat ze er, roeiend dus, toch aan land gaan, ondanks de wellicht vijandige Griekse bewoners. Priamus' zoon Helenus had als voorbeeld de Griekse held Idomeneus genoemd als bewoner, en Philoctetes. De laatste had van zijn viend Hercules diens boog en pijlen gekregen. Op weg naar Troje sloegen de Grieken water in op Lemnos en daar werd Philoctetes door een slang gebeten. De wond ging ontsteken en verspreidde ondraaglijke stank. Daarop besloten de Grieken hem achter te laten. Slappe hap. Toen ze in Troje Helenus (ja ja, dezelfde!) martelden vertelde die dat Troje nooit zou vallen zonder de boog en pijlen van Hercules, nu dus in het bezit van Philoctetes. Balen was dat. Odysseus (Ulixes) en Neoptolemus haalden de arme man terug, waarna de oorlog gewonnen werd. De Trojanen moeten wel aan land want ze moeten de door Helenus opgedragen rituelen uitvoeren (met als belangrijkste onderdeel het offeren capite velato, met bedekt hoofd; zie de voorvertaalde passage op de pp. 123 – 127, met name de verzen 403 – 409)

⁷³² het voegwoord "maar" is weggelaten, en we begroeten dus een adversatief **ASYNDETON**. Toch fijn, dat die ook nog bestaan. Het zal lastig zijn in de haven aan te meren, omdat die achter klippen ligt

⁷³³ alsof een tempel kan refugere! Niet natuurlijk. We hebben dus een situatie waarin aan een voorwerp een menselijke eigenschap wordt toegeschreven. Dat noemen wij in goed Nederlands een **PERSONIFICATIE**

⁷³⁴ de beschrijving van de haven, waar de Trojanen hun schepen moeten zien aan te meren, onderbreekt het hoge verteltempo van Aeneas enigszins. Daardoor fungeert de passage als een soort van cliffhanger. We moeten dus bedacht zijn, en Dido ook (die verteltempo, cliffhanger, stijlfiguren et cetera natuurlijk helemaal niks interesseerden), op de mededeling direct na deze passage. Die blijkt een voorteken te bevatten. De Trojanen zullen hebben zitten uitkijken naar iets dat ze als een voorteken konden interpreteren, want dan wisten ze nog wat zekerder dat ze de goden goed snaptten. Het voorteken gaat hier over vier witte paarden

⁷³⁵ de vier witte paarden blijken volgens de uitleg van Anchises, wederom in zijn rol van priester, te maken te hebben met oorlog en vrede, en dus symbool te staan voor een span paarden dat gewoonlijk in een triomftocht (triumphus) de triomfwagen voorttrok, waarop de overwinnaar stond. Die Anchises moet een enorme duim hebben gehad

⁷³⁶ afgrazen. Moet je nagaan waar ons woord tondeuse vandaan komt en wat het moet betekenen. Ha ha, je baard wordt afgegraasd. Grammaticaal heb je hier trouwens een AcP. Die doet denken aan een Acl maar vervangt de INF door een PTC. Hier: vidi quattuor equos tondentes campum (waar ook vidi quattuor equos tondere (INF) campum had kunnen staan). Ik zag dat/hoe vier paarden het veld afgraasden/het veld afgrazen

⁷³⁷ deze ABL geeft de eigenschap van die paarden aan, en we noemen dat soort ABL een ABL *qualitatis*. Die paarden zijn dus wit, en we noemen dat soort paarden ook wel schimmels

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.539-547 (pp.129-130); Italië in zicht! (3)

539 Et pater Anchises 'bellum, o terra hospita⁷³⁸, portas:
 540 bello armantur equi, bellum⁷³⁹ haec armenta minantur⁷⁴⁰.
 541 Sed tamen⁷⁴¹ idem olim curru succedere sueti
 542 quadripedes et frena iugo concordia⁷⁴² ferre:
 543 spes et pacis⁷⁴³ ait. Tum numina sancta precamur
 544 Palladis armisonae⁷⁴⁴, quae prima accepit ovantes⁷⁴⁵,
 545 et capita ante aras Phrygio velamur⁷⁴⁶ amictu,
 546 praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite
 547 Iunoni Argivae⁷⁴⁷ iussos⁷⁴⁸ adolemus honores⁷⁴⁹.

En mijn vader Anchises zei: “oorlog, o gastvrij land, brengt u:
 voor/tot oorlog worden paarden bewapend, met oorlog dreigen deze kuddes.
 Maar toch zijn dezelfde viervoeters gewend een andere keer de wagen te trekken
 en de teugels, eendrachtig door het juk, te dragen:
 er is ook hoop op vrede.” Dan bidden wij tot de heilige goddelijke macht
 van Pallas met haar kletterende wapens, die als eerste ons juichend/gejuich heeft
 ontvangen, en voor het altaar bedekken we onze hoofden met onze Phrygische mantel,
 en naar de voorschriften van Helenus, die hij als belangrijkste had gegeven, offeren wij
 volgens juist gebruik aan de Argivische Juno de offerdieren die zijn opgedragen.

⁷³⁸ ja ja, hij dacht dat ze er al waren, in het gastvrije land Italië. Het zou nog een tijdje duren. Dido moet, terwijl ze naar de belevenissen van Aeneas aan het luisteren was, voortdurend het idee gehad hebben: man, man, waar was je navigatie-app? Omdat epos een plechtstatige toon heeft (één van de eposkenmerken) zal ze niet zo banaal gedacht hebben, maar eerder ontzag en medelijden gevoeld hebben bij zoveel ontberingen en situaties waarin de Trojanen door de goden, door het lot de verkeerde kant op gestuurd zijn. Ze waren er vlak bij, en toch zijn ze nog een hele tijd onderweg geweest, en onder andere dus in Afrika aangekomen

⁷³⁹ driemaal aan het begin van een tekstelement het woord oorlog, **bellum**, al staat er dan één DAT bij, **bello**. Deze **ANAFOR** benadrukt dat Anchises bang is voor oorlog

⁷⁴⁰ **ASSONANTIE** kom je niet vaak tegen als stijlmiddel in het Latijn. We merken in dit vers toch wel degelijk **ASSONANTIE** op in de woorden **armantur**, **armenta** en **minantur**, waaruit de dreiging van het voortekken blijkt

⁷⁴¹ Anchises merkt op dat de tegenhanger van oorlog óók door de witte paarden aangegeven kan worden. Sja, dan heeft hij alle mogelijkheden wel gehad. Ik zie vier witte paarden. Die kunnen duiden op oorlog, mijn vrienden. Maar ze kunnen ook duiden op vrede. Aha, dank u wel Anchises, daar hebben we nog eens iets aan. Wat Anchises ook “voorzien” kan hebben is dat het Romeinse volk (de Trojanen dus), mocht het ooit aankomen op de juiste plek in Italië (en dat zal wel: *fatum*...), voorbestemd is eerst de nodige oorlogen te voeren, waarna de onderworpen volkeren in vrede bestuurd zullen gaan worden

⁷⁴² hoort grammaticaal bij **frena**, maar inhoudelijk natuurlijk bij de **quadripedes**, de paarden dus. We hebben een **ENALLAGE**

⁷⁴³ een GEN *obiectivus*, die het lijdend voorwerp aangeeft bij **spes** (=de hoop op...). Let op dat het eerste woord van Anchises in v.539 **bellum** is (=oorlog) en het laatste hier in v.543 **pacis** (=vrede). Dat is geen toeval
⁷⁴⁴ een epitheton ornans (die bij Homerus vaak voorkomen en als een extra kenmerk van epos gelden) bij Pallas Athene, die hier bij haar Griekse naam genoemd wordt en een oorlogszuchtige bijnaam mee krijgt, die waarschijnlijk door Vergilius zelf bedacht is. De mannen bevinden zich bij Minerva's tempel op de burcht bij Castro. Later wordt ook Juno expliciet genoemd. Beide godinnen waren Troje's grote tegenstanders

⁷⁴⁵ wij (nos aan te vullen bij **ovantes**) begroetten Italië immers met gejuich, wij Trojanen die dachten dat we er al waren

⁷⁴⁶ Helenus adviseerde de Trojanen o.a. te offeren met bedekt hoofd, capite velato (standaard bij offers; komt hier terug in **capita** (...) **velamur**). Romeinen zullen denken: aha, is dát de oorsprong van dat gebruik!

⁷⁴⁷ zoals door Aeneas verteld ook instructie van Helenus, die immers had aangegeven dat de Trojanen vooral Juno te vriend moesten zien te houden (zie voorvertaalde passage op p.126, vers 437). We weten van Juno al sinds het begin dat ze het niet zo goed voorhad met de Trojanen, omdat die immers op termijn als Romeinen haar geliefde Carthago om zeep zouden helpen. Juno wordt hier Argivisch genoemd omdat zij in Argos (Peloponnesus, Griekenland) een groot heiligdom had. Offert men hier, bij de Minervatempel, al aan de “Griekse” Juno, omdat men in “Grieks” gebied was? Zie hiervoor de noot bij vers 552

⁷⁴⁸ namelijk opgedragen door de ziener Helenus, toen ze nog in Buthrotum waren

⁷⁴⁹ eigenlijk een abstract woord, eer/eerbewijs. Hier wordt het gebruikt voor het concrete offerdier. Dus hebben we hier een vorm van **METONYMIA**, het abstractum pro concreto

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.548-553 (p.130); De reis wordt voortgezet (1)

548	Haud mora ⁷⁵⁰ , continuo perfectis ordine ⁷⁵¹ votis ⁷⁵²	(Er is) geen oponthoud, (en) meteen nadat de geloften zoals voorgeschreven ingelost zijn,
549	cornua velatarum obvertimus antemnarum ⁷⁵³ ,	wenden wij de nokken van de ra's, voorzien van zeilen, naar de wind,
550	Graiugenumque ⁷⁵⁴ domos suspectaque ⁷⁵⁵ linquimus ⁷⁵⁶ arva.	en wij verlaten de verblijfplaatsen van de Grieken en de verdachte velden/streken.
551	Hinc sinus Herculei ⁷⁵⁷ (si vera est ⁷⁵⁸ fama) Tarenti	Hiervandaan wordt de golf van het Herculische (als het gerucht waar is) Tarente
552	cernitur, attollit se diva Lacinia ⁷⁵⁹ contra ⁷⁶⁰ ,	waargenomen, ertegenover verheft zich de Lacinische godin,
553	Caulonisque arces et navifragum ⁷⁶¹ Scylaceum ⁷⁶² .	en de burcht van Caulon en het schepenverbrijzelende Scylaceum.

⁷⁵⁰ est is weggelaten: er is geen oponthoud (**PLEONASME**), kortom, men gaat meteen door: tussen **mora** en **continuo** staat geen voegwoord (**ASYNDETON**) wat het hoge verteltempo ondersteunt. Het verteltempo schiet hier namelijk omhoog. De plaatsen waar de Trojanen langs varen worden kort opgesomd, totdat in de verte de Etna op Sicilië te zien is (in vers 554)

⁷⁵¹ inhoudelijk hetzelfde als **rite** (vers 546): de offers moeten niet alleen gebracht worden, maar ook op de juiste manier gebracht worden

⁷⁵² dat ging dus over de in het vorige vers genoemde **honores**, die offerdieren. De constructie is ja, ja, ja, ... een ABL *absolutus*

⁷⁵³ scandeer je dit vers, dan kom je erachter dat de vijfde voet hier een spondee heeft en geen dactylus. Je noemt dat verschijnsel versus spondiacus. Het komt niet veel voor, maar wel eens bij Griekse namen. Het vers bevat technische termen als cornu, obvertere en antemna, die erop duiden dat de Trojanen de zee weer op gaan. Ze hijsen de zeilen namelijk, en dat doe je niet als je aan land wilt gaan

⁷⁵⁴ mooi gevonden woord om aan te geven dat het hier over mensen ging die o.a. in Calabrië woonden, maar die hun oorsprong hadden in Griekenland. Veel Grieks aardewerk is gevonden in zuid-Italië

⁷⁵⁵ de Trojanen blijven op hun hoede voor Grieken, natuurlijk hun grootste vijanden. Overal kan ineens een Griek tevoorschijn komen

⁷⁵⁶ bedoeld als relinquimus, wij laten achter. We noemen dit een simplex pro composito. Hoef je niet te weten, maar het staat goed als je het wel weet. De enkelvoudige vorm (simplex, dus zonder voorvoegsels, prefixen) in plaats van de samengestelde vorm (compositum, dus mét voorvoegsels) van een werkwoord. Ze komen bij Vergilius nogal eens voor

⁷⁵⁷ Vergilius geeft al aan dat er meerdere versies zijn over de stichting van Tarente. Hier wordt Hercules als stichter genoemd

⁷⁵⁸ de IND van **est** lijkt erop te duiden dat Vergilius/Aeneas Hercules echt als stichter van Tarente zien: **si** + IND leidt tot een *realis*, weet je nog?

⁷⁵⁹ met deze **diva Lacinia** wordt niet de godin (namelijk Juno) bedoeld maar haar tempel. Dat noemen wij altijd **METONYMIA**. Maar door de **METONYMIA** vangt Juno wel alle aandacht. Eerst zijn de Trojanen dus bij de tempel van Minerva langs geweest, nu komen ze bij die van Juno. Hier gaan ze niet aan land, althans als we Vergilius moeten geloven. Om al te veel van boord gaan (landen) en weer aan boord gaan (vertrekken) te vermijden heeft Vergilius/Aeneas verteld dat zij bij de tempel van Minerva al aan Juno hebben geofferd. De tempel van Juno bij Lacinium (in het Griekse gedeelte van zuid-Italië dus, in Vergilius' tijd al wel magna Graecia genoemd, maar niet in de tijd van Aeneas/de Trojaanse oorlog zo bekend, omdat zuid-Italië pas veel later door de Grieken gekoloniseerd werd!) was overigens wel een beroemd exemplaar

⁷⁶⁰ dit woord suggereert dat de Trojaanse vloot, in een aanval van efficiëntie, de zogenaamde golf van Tarente overslaat en meteen naar Lacinium vaart: de tempel van Juno daar was vanuit Castro niet te zien

⁷⁶¹ bij die kaap van Scylaceum (tegenwoordig Squillace) verging nogal eens een schip. De Trojanen zitten niet te wachten op een schipbreuk. Ze weten niet dat ze later behoorlijk schipbreuk zullen lijden, tussen Sicilië en Afrika. Zij niet, wij lekker wel

⁷⁶² Vergilius/Aeneas neemt het niet heel nauw met de geografie, c.q. de chronologie: als je vanuit Lacinium verder langs de Calabrische kust "omlaag" vaart, kom je eerst Scylaceum tegen en daarna pas Caulon. Zo'n klein *anachronisme* mag de pret natuurlijk niet drukken. Dido ging hem echt niet de les lezen over het aanhouden van de juiste volgorde in zijn verhalen. Ze zal onder de indruk te zijn van die geweldige man tegenover haar, naast haar, bij haar, in ieder geval vlak bij haar. De verliefdheid slaat misschien al wel toe en Venus zal dat, zo blijkt later, als moeder aan haar zoon gunnen. Juno is, zal ook later blijken, ook tevreden. Waarschijnlijk omdat Aeneas dan in ieder geval voorlopig even geen steden gaat stichten, die een gevaar voor Carthago zullen vormen

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.554-557 (p.130); De reis wordt voortgezet (2)

554 Tum procul e fluctu⁷⁶³ Trinacria⁷⁶⁴ cernitur⁷⁶⁵ Aetna,
 555 et⁷⁶⁶ gemitum⁷⁶⁷ ingentem pelagi pulsataque⁷⁶⁸ saxa
 556 audimus longe⁷⁶⁹ fractasque ad litora voces⁷⁷⁰,
 557 exsultantque⁷⁷¹ vada⁷⁷² atque aestu⁷⁷³ miscentur harenae.

Dan wordt in de verte vanaf zee de Sicilische Etna waargenomen,
 en van ver horen wij het geweldige gebulder van de zee en het beuken op de rotsen
 en (het geluid van) de tegen het strand brekende/gebroken golven,
 en de ondieptes springen op en het zand mengt zich met de branding.

⁷⁶³ de Trojanen zien eerst de vulkaan de Etna, daarna pas het eiland Sicilië, dat hier het epitheton Trinacria krijgt

⁷⁶⁴ eigenlijk betekent **trinacria** “met drie voorgebergten”. Het is een oude naam voor Sicilië. Op de vlag van Sicilië (zie boven) zie je de drie uitsteeksels nog terug (met dank aan Diane Vink)

⁷⁶⁵ herhaling van het woord in vers 552, waaruit we opmaken dat zowel de golf van Tarente als de Etna zich als het ware onverwacht aan de Trojanen voordoet

⁷⁶⁶ het verteltempo is enorm hoog geweest, omdat Aeneas niet op elk wissewasje wilde ingaan: in een paar regels wordt de reis van Helenus naar Sicilië beschreven, inclusief bezoeken aan heiligdommen van Minerva/Pallas Athene en Juno. Nu zakt het verteltempo weg door de beschrijving van de gevaren die de straat van Messina voor Aeneas' vloot betekenen. Het is een heel kleine uitweiding die duurt totdat Anchises' orders aan de roeiers letterlijk weergegeven worden. Zo'n kleine uitweiding bevindt zich vaak vlak voor een belangrijk punt en fungeert een beetje als een cliffhanger. Hier valt het belang van Anchises' woorden wel mee. Ze geven aan dat ze precies doen wat Helenus gezegd heeft

⁷⁶⁷ **gemitum** betekent gekreun, en het wordt hier gebruikt voor het geluid dat de zee produceert

⁷⁶⁸ **pulsata** is een *dominant* PPP. De nadruk ligt niet op het SUBST **saxa** maar op het beschrijvende PPP **pulsata**. Ook andere PTC, maar ook GRV en ADI kunnen *dominant* gebruikt/vertaald worden

⁷⁶⁹ in herhaling van **procul** uit vers 554 dat dus onderstreept dat het natuurgeweld ter plekke indrukwekkend en van ver te horen was

⁷⁷⁰ doordat de zee daar bij Sicilië een **ingentem gemitum** (vers 555) voortbrengt en ook **voces** (vers 556) lijkt hij op een mens, die namelijk in staat is dat soort klanken te produceren. We hebben daarmee een **PERSONIFICATIE** te pakken. De Trojanen komen in de buurt van de straat van Messina, waar Helenus ze voor gewaarschuwd had. Ze dreigen als het ware die straat van Messina in gezogen te worden, maar ze moeten van Helenus daar dus linksaf en aan de onderkant om Sicilië heen, richting Latium. Dat plan mislukte ook, maar dat terzijde. Nu moeten Scylla en Charybdis (ook bekend uit de avonturen van Odysseus) vermeden worden. Gelukkig lezen wij alleen over het enge monster Charybdis en, hier althans, niet over Scylla (voor informatie hierover zie de noot bij Aen. 1, 200). Charybdis zoog vele tonnen zeewater inclusief de schepen er op naar binnen en spuwde ze, dat dan weer wel, vervolgens uit. Niet echt handig om daar dan maar langs te varen

⁷⁷¹ mensen kunnen opspringen, ondiepten niet. Weer een ondersteuning voor de eerder genoemde **PERSONIFICATIE**

⁷⁷² **vadam** heeft geleid tot ons woord **wad**. Een **vadam** is een doorwaadbare plaats. Denk aan de term Waddenzee. Oké, die is niet altijd doorwaadbaar, maar dan maar voor de algemene kennis

⁷⁷³ **aestus** kan natuurlijk wel meer betekenen (hitte, gloed), maar hier past het in de beschrijving van de gevaren voor de vloot van Aeneas. Vastlopen op een zandbank is fataal, bij potvissen ook

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.558-563 (pp.130-131); De reis wordt voortgezet (3)

558 Et pater Anchises⁷⁷⁴ 'nimirum hic⁷⁷⁵ illa⁷⁷⁶ Charybdis:

559 hos Helenus scopulos, haec⁷⁷⁷ saxa horrenda canebat⁷⁷⁸.

560 Eripite⁷⁷⁹, o socii, pariterque⁷⁸⁰ insurgite remis.'

561 Haud minus⁷⁸¹ ac iussi faciunt⁷⁸², primusque rudentem⁷⁸³

562 contorsit laevas⁷⁸⁴ proram Palinurus ad undas;

563 laevam cuncta cohors remis ventisque petivit.

En mijn vader Anchises (riep): "Hier is zonder twijfel die Charybdis:

deze klippen, deze verschrikkelijke rotsen voorspelde Helenus.

Redt ons, o makkers, en roeit allemaal even ingespannen."

Zij doen niet minder dan bevolen is, en als eerste keerde

Palinurus zijn krakende voorsteven naar het water/de golven aan zijn linkerkant;

de hele bemanning koerste naar de linkerkant met de riemen en de winden.

⁷⁷⁴ ook in vers 539 werden woorden van papa Anchises zo ingeleid. Daar ging de man vervolgens het voorteken van de vier witte paarden interpreteren en dan moesten ze maar zien wat ze daar mee deden. Hier geeft hij als een volleerd kapitein orders. De bedoeling is om aan de zeemonsters te ontkomen op een zodanige manier dat de schepen zo veel mogelijk heel blijven en er ook zo veel mogelijk mannen in tact blijven.

Ze moeten zo hard mogelijk roeien: IMP **eripite** en **insurgite**

⁷⁷⁵ het ADV hier. Anchises concludeert uit alles wat hij ziet dat dit de plaats moet zijn waarover Helenus hen de nodige waarschuwingen had gegeven

⁷⁷⁶ die namelijk al eerder ter sprake gekomen Charybdis: Helenus had het monster genoemd

⁷⁷⁷ we mogen dit wel **ANAFOOR** noemen, nu het woordje **hos** in dit **haec** herhaald wordt

⁷⁷⁸ het IMPF lijkt *duratief* te zijn, omdat we niet moeten aannemen dat Helenus het in Aen. 3, 420 elke keer weer opnieuw zei (dus niet iteratief: hij was wel ziener, maar niet vergeetachtig of gestoord) of het probeerde te zeggen (dus ook niet conatief, omdat hij misschien een spraakgebrek had). Nee, hij had het er een poosje over, over die monsters. Over de klippen en rotsen sprak Helenus indertijd niet, dus daar maakt Anchises het ietsjes erger dan het was. Aeneas dus ook, misschien wel om nog meer indruk te maken op Dido

⁷⁷⁹ je zou in gedachten nos en e periculo kunnen aanvullen: jullie moeten ons van het gevaar redden

⁷⁸⁰ gelijk op roeien is wel fijn, ja. Anders wordt het eindpunt heel erg lastig te bereiken

⁷⁸¹ de **LITOTES** geeft aan dat de roeiers precies doen wat ze door Anchises opgedragen is: keihard, en tegelijkertijd, roeien! Zorgen dat het schip naar links gaat. Het verteltempo gaat na de directe rede weer omhoog

⁷⁸² de net genoemde **socii**, lotgenoten, makkers

⁷⁸³ je zou je heel goed kunnen voorstellen dat die voorsteven pas gaat kraken als Palinurus hem linksom probeert te krijgen, zeg maar tegen de woeste golven in. In dat geval hebben we een **PROLEPSIS**

⁷⁸⁴ Helenus had inderdaad gezegd dat ze bij de Etna links af moesten gaan. Wel, dat doet Palinurus, Aeneas' grote roerganger, dan ook. Het schip kraakt (**rudentem**) door de koerswending in al zijn voegen, dat is niet heel gek. Helenus' raad om naar links te koersen wordt opgevolgd, vandaar dat het woord voor links (laevus) twee keer voorkomt: **laevas** (vers 562) en **laevam** (vers 563)

H8 – OP ZOEK NAAR EEN NIEUW VADERLAND AENEIS 3 (OP WEG NAAR ITALIË) > 3.564-569 (p.131); De reis wordt voortgezet (4)

564	Tollimur in caelum ⁷⁸⁵ curvato gurgite, et idem	We worden naar de hemel opgetild door de oprijzende draaikolk, en ook zonken wij,
565	subducta ad Manes imos desedimus ⁷⁸⁶ unda ⁷⁸⁷ .	nadat/doordat het water weggezogen was, naar het diepst van de Onderwereld.
566	Ter scopuli clamorem ⁷⁸⁸ inter cava saxa dedere ⁷⁸⁹ ,	Driemaal gaven de klippen tussen de holle rotsen gebulder,
567	ter ⁷⁹⁰ spumam elisam et rorantia vidimus astra ⁷⁹¹ .	driemaal zagen wij het schuim opspatten en de sterren druipen.
568	Interea fessos ventus cum sole reliquit,	Ondertussen liet de wind (ons) samen met de zon uitgeput achter,
569	ignarique viae Cyclopum ⁷⁹² adlabimur oris.	en onbekend met de weg komen wij terecht op de kust van de Cyclopen.

⁷⁸⁵ klein beetje overdreven: Aeneas zit op zijn praatstoel (nou ja, hij zal wel aanliggen) en maakt het verhaal hier en daar wat spectaculairder dan het was. Dat de schepen flink te keer gaan, dat zal wel. Tot aan de hemel opgetild worden is licht bezijden de waarheid. Maar zo voelde het misschien voor hem. Het is een achtbaangevoel. **Caelum** vormt een contrast/**ANTITHESE** met **ad Manes imos** (vers 565)

⁷⁸⁶ om in contrasten te blijven: dit **desedimus** staat tegenover **tollimur** (vers 564). Van helemaal bovenin zakken de schepen ineens tot heel diep weg

⁷⁸⁷ vormt met het PPP **subducta** een combinatie natuurlijk, maar wel eentje waarvan de delen uit elkaar getrokken zijn: een **HYPERBATON**

⁷⁸⁸ rotsen schreeuwen niet. Toch wil Aeneas Dido doen geloven dat in de gegeven omstandigheden de klippen kreten aan het slaken (geven) waren. Ja ja. Misschien dat de wijn (vinum al dan merum) hun werk begonnen te doen bij de verteller (nou ja, de subverteller). Noem het hier maar **PERSONIFICATIE**, omdat aan de klippen een menselijke eigenschap toegedicht wordt: schreeuwen

⁷⁸⁹ taaleigen Vergilius zegt dat dit eigenlijk dederunt is, maar dat Vergilius die uitgang van 3 PL IND PF –erunt vaker verkort tot –ere

⁷⁹⁰ nog meer stijlmiddelen die het verhaal van Aeneas zwaarder aan moeten zetten: een **ANAFOR** van het woordje **ter** (verzen 566 en 567 vooraan het tekstelement)

⁷⁹¹ ahum. Dat kan niet, hè Aeneas! Dat dat water zo hoog komt dat zelfs de sterren er nat van worden. Dan heb je toch een redelijk beperkte kennis van de astronomie. De twee verzen (566 en 567) wekken met hun scansie de suggestie dat voor de Trojanen op enig moment lucht en zee naadloos in elkaar over lijken te gaan: de whirlpool van Charybdis zogezegd. We zien als ondersteuning van dat beeld tot drie keer toe een *elisie* (1. **clamorem inter**; 2. **spumam elisam**; 3. **elisam et**)

⁷⁹² de Cyclopen! Denken ze het ergste gehad te hebben, komen ze nu in de buurt van de eenogige reuzen, ook bekend uit het verhaal van Odysseus. Die leidde er eentje behoorlijk grappig om de tuin, Polyphemus. Enfin, lees Homerus er maar op na. Echt keigrappig

· *Wij lezen in het pensum niet wat Aeneas en zij trouwe makkers (socii) allemaal meemaken bij de Cyclopen. Ze ontmoeten wel Achaemenides, een vermagerde en vervuilde Griek. Die was door Odysseus achtergelaten op Sicilië toen die Polyphemus' ene oog doorboord had (waardoor die arme cycloop echt helemaal niks meer kon zien). Vervolgens was Odysseus weg gevlucht toen de blinde reus in het wilde weg (sja, hij zag niks) rotsblokken richting schepen smeed. Achaemenides mocht verder mee varen bij Aeneas aan boord. Ook Aeneas ziet de Cyclopen nog in het wild en onder hen ook Polyphemus nog. De parallellen met de Odyssee blijven de aandacht trekken. De reuzen worden ook agressief, maar Aeneas weet net op tijd te ontkomen. Ze varen verder om Sicilië heen en gaan dan aan de westkust aan land in Drepanum (wat nu Trapani heet). Anchises sterft daar, dus foute aanwijzingen over een route of over een voorteken kan die niet meer geven. Uiteindelijk vertrekken ze weer vanuit Sicilië richting Latium, maar worden helaas pindakaas door een storm uit de koers geramd en naar de kust van Afrika, Libië, gedreven. Daar komen ze ook echt aan, weliswaar door goddelijk ingrijpen, en uiteindelijk worden de Trojanen door koningin Dido ontvangen. We zijn dan weer terug aan het eind van boek 1. Even terughalen wat daar staat. Nadat de Trojanen gastvrij ontvangen zijn en aanliggen, verricht Dido de noodzakelijke handelingen m.b.t. offers en laat zij Jopas, de bard, verhalen vertellen. Aangezien die niet veel verder komt dan een verhaal over maan en zon, over regen en bliksem, over de seizoenen besluit Dido, na al veel gevraagd te hebben over de Trojaanse oorlog, uiteindelijk aan Aeneas zelf te vragen of hij vanaf het eerste begin de listen der Grieken, de lotgevallen der Trojanen, zijn eigen omzwervingen wil vertellen, aangezien zij weet dat de Trojanen al zo'n zeven jaar aan het zwerven zijn. Voor haar is het aannemelijk dat ze vele avonturen beleefd hebben dus. Aeneas geeft aan dat het een vermoeiend en emotioneel verhaal is, maar dat hij toch zal vertellen. Na zijn verhaal, dat de gebeurtenissen in boek 2 en 3 betreft, gaan allen slapen. Bij Dido lukt dat maar moeizaam. Zij is verliefd en deelt dat gevoel met haar zuster Anna. Met name het gevoel ontrouw te zijn aan haar eerste echtgenoot Sychaeus belemmert Dido. Anna moedigt Dido aan toe te geven aan haar gevoelens. Die zwicht en kan prompt niets meer uit haar vingers krijgen. De bouw van haar nieuwe stad ligt stil, zij heeft alleen maar aandacht voor Aeneas. De godinnen Venus en Juno zien hun kans schoon om Aeneas in Carthago te houden en smeden een list. Tijdens een jachtpartij zal er een hagelbui losbarsten en Dido en Aeneas zullen terechtkomen in dezelfde grot. Daar krijgt hun relatie inderdaad gestalte. Maar Aeneas' rivaal Jarbas, opgejut door het Gerucht/ de Fama bidt tot Jupiter en spreekt kwaad over de relatie van Dido met Aeneas. Dan wordt het Jupiter te gortig. Hallo! Fatum, weet je nog? Hij stuurt Mercurius op pad om Aeneas, die N.B. bezig is met de opbouw van Carthago, te manen aan zijn plicht te denken, niet de echtelijke plicht, maar die van het stichten van een nieuw Troje, Rome dus.*

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (JUPITER GRIJPT IN) > 4.219-222 (p.163); Jupiter grijpt in (1)

219 Talibus⁷⁹³ orantem⁷⁹⁴ dictis arasque tenentem⁷⁹⁵

220 audiit⁷⁹⁶ Omnipotens⁷⁹⁷, oculosque ad moenia torsit⁷⁹⁸

221 regia et oblitos fama melioris⁷⁹⁹ amantes⁸⁰⁰.

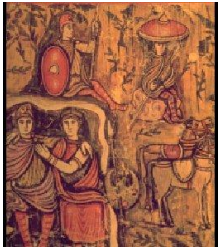
222 Tum sic Mercurium⁸⁰¹ adloquitur ac talia mandat⁸⁰²:

Terwijl hij met zulke woorden smeekte en het altaar vasthield

hoorde de Almachtige hem, en hij wendde zijn ogen naar de koninklijke

muren en naar geliefden die hun goede/betere naam vergeten waren.

Dan spreekt hij als volgt tot Mercurius en geeft de volgende opdracht(en):

⁷⁹³ in deze (**talibus**) woorden heeft Jarbas Jupiter opgenaaid door over Dido's onaanzienlijke afkomst te beginnen in combinatie met het feit dat een andere zwerver Dido wel krijgt. Die andere zwerver is natuurlijk Aeneas die door Jarbas gefrustreerd die Paris met zijn verwijfde gevolg genoemd wordt, een opgedirkte softie uit het oosten. Hij vindt dat Dido beter een Afrikaanse vorst als hemzelf kan trouwen

⁷⁹⁴ Jarbas, koning van de Numidiërs, is zelf opgehitst door het Gerucht/de Roddel (de Fama). Fama heeft rondgebazuind dat Aeneas in Dido's bed bedpret mag maken. Hij is dus jaloers op Aeneas. Want die krijgt Dido wel, en hij niet, terwijl hij naar zijn eigen idee wel recht heeft op Dido's liefde. Jarbas vindt ook dat hij, omdat hij Jupiter (hier in de Libische versie van Jupiter, Hammon) al met vele tempels geëerd heeft, wel iets terug verdiend heeft. Hij denkt dat het aloude adagium van *do ut des* (ik geef opdat jij geeft, de ene hand wast de andere, dat soort gedachten die in de Romeinse wereld volstrekt normaal waren) nu ook opgaat, en daarmee toont hij zich ietwat naïef. Hij bidt (**orantem**, ACC bij een weggelaten eum) tot zijn vader en denkt dat die een en ander wel weer recht zal zetten. Dan heeft hij helaas buiten het *fatum* gerekend!

⁷⁹⁵ Wat Jarbas feitelijk doet is smeken of zijn pappie, Jupiter/Hammon, het niet allemaal anders kan maken. Omdat hij smeekt houdt hij het altaar vast (**tenentem**, ook weer ACC bij een weggelaten eum, object bij **audiit**). Jupiter hoort Jarbas dus wel, maar verhoort hem helaas pindakaas niet. Jarbas vervult hier de tragische functie van klokkenluider, die dan vervolgens bereikt dat Jupiter andere informatie uit zijn gebed haalt dan hij gehoopt had. Die andere informatie gaat over Aeneas, die zich leuk in Carthago met Dido aan het onderhouden is terwijl hij een stad zou moeten stichten. En die stad is niet Carthago. Waar Aeneas nu wel gedachteloos aan het mee bouwen is trouwens

⁷⁹⁶ de vorm **audiit** luidt normaal gesproken *audivit*. Nu krijg je de situatie, metrisch gezien, dat de eerste voet lang kort kort zal zijn vanwege de klinker voor een andere klinker (de i voor de andere i)

⁷⁹⁷ gewoon, Jupiter dus. Hij die moet zorgen dat het *fatum* zijn loop krijgt, nu er wat stagnatie optreedt door het gefleem van Dido en Aeneas

⁷⁹⁸ Jupiter was net aan het barbecuen en nu hoort hij zijn zoon Jarbas hevig verontwaardigd bidden, smeken of hij er niet voor kan zorgen dat de dingen anders gaan (ja, dat gaan ze dus niet, maar Jupiter weet dat en Jarbas niet). Hij kan alles waarnemen en dus kijkt de oppergod nu snel naar Carthago. Hij draait zijn blik daar naar toe

⁷⁹⁹ in de GEN, omdat het werkwoord *oblivisci* (hier PPP ACC PL **oblitos**) het object in de GEN heeft. Het woord **melioris** (COMP van *bonus*) suggereert dat zowel de reputatie van Aeneas als die van Dido wel beter geweest is. Dat zegt niet veel goeds over de manier waarop de twee met hun reputatie omgaan, nu ze geliefden zijn. Dido heeft haar eerste echtgenoot Sychaeus afgezworen en Aeneas krijgt van alles omhoog, inclusief de muren van Carthago, maar denkt geen seconde meer aan wat hij goddelijkerwijs verondersteld wordt te doen. Dat is niet goed voor je reputatie

⁸⁰⁰ dat moeten Dido en Aeneas zijn. Zij zijn immers sinds de goddelijk geïnspireerde hagelbui geliefden. Ze kwamen daardoor namelijk (zie afbeelding) terecht in een afgelegen grot, waar ze moesten schuilen en verder toch niets te doen hadden. Bovendien waren hun kleren doorweekt, dus die moesten ff uit en te drogen gehangen worden. Strippoker was dus niet meer mogelijk, maar truth or dare ging redelijk makkelijk

⁸⁰¹ in de Odyssee geeft Zeus aan Hermes opdracht om Calypso te melden dat zij Odysseus eindelijk eens moet laten gaan. Hier wordt de Romeinse Hermes, Mercurius dus, ingezet om als een soort van innerlijk stemmetje Aeneas er persoonlijk op te wijzen dat hij een taak heeft. Aeneas zat niet gevangen, zoals Odysseus wel. Aeneas kan dan van binnen wel aangevoeld hebben (en dat bevestigd gekregen hebben via Mercurius) dat hij een missie had, maar Vergilius maakt voor de visuele impact toch heel nadrukkelijk gebruik van de bovennatuurlijke gebeurtenissen en vertelt deze passage niet als een soort amateur-psycholoog

⁸⁰² we weten dat het verteltempo na dit woord, met de intrede van de directe rede in 223, weer zal zakken

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (JUPITER GRIJPT IN) > 4.223-226 (p.163); Jupiter grijpt in (2)

223 'Vade age⁸⁰³, nate⁸⁰⁴, voca Zephyros⁸⁰⁵ et labere pennis⁸⁰⁶

224 Dardaniumque ducem⁸⁰⁷, Tyria⁸⁰⁸ Karthagine⁸⁰⁹ qui nunc⁸¹⁰

225 expectat⁸¹¹ fatisque⁸¹² datas non respicit⁸¹³ urbes,

226 adloquere⁸¹⁴ et celeres⁸¹⁵ defer mea dicta per auras.

“Komaan zoon, ga, roep de winden en glijd op je vleugels

en spreek tot de Trojaanse aanvoerder, die nu in het Tyrische Carthago

zit af te wachten en zich niet bekommert om de stad die door de noodlotsbeschikkingen

gegeven is en breng (aan hem) mijn woorden over door de snelle lucht.

⁸⁰³ chop chop, huppekee, doe 's even wat. Mercurius krijgt een stel orders van Jupiter (**Vade, voca, labere, adloquere, defer**). Hij moet Aeneas tot de orde roepen. We lezen wat Jupiter tegen Mercurius zegt dat ie tegen Aeneas moet zeggen en later lezen we ook wat Mercurius daadwerkelijk zegt tegen Aeneas (4, 265 – 276). Geinig om te zien of daar wezenlijke verschillen tussen te vinden zijn

⁸⁰⁴ VOC van het PPP van het DEP nasci: Gij die geboren bent (mannelijk dus). Niet veel fantasie heb je nodig om dit met zoon te vertalen

⁸⁰⁵ de westenwinden, die Mercurius moeten brengen naar Carthago, waar Aeneas niks zit te doen

⁸⁰⁶ Mercurius, de hier toegesproken **nate** (zoon) van Jupiter, werd vaak afgebeeld vaste attributen. Dat wil zeggen met vleugelschoenen (*talara*, schattige laarsjes met vleugeltjes eraan), een herautstaf (*caduceus*) en vaak ook een zonnehoed (*petasus*), ook weer met vleugeltjes eraan. Mercurius gold als de boodschapper der goden, maar was ook de god van de handel, beschermer van reizigers en van dieven (!)

⁸⁰⁷ bedoeld is vanzelfsprekend Aeneas

⁸⁰⁸ Carthago wordt Tyrisch genoemd omdat Dido (Elissa), als stichtster en koningin van Carthago, afkomstig was uit Tyrus (het huidige Libanon)

⁸⁰⁹ in hetzelfde vers komen de woorden **Dardanium** en **Karthagine** voor, die elkaar in feite volledig zouden moeten uitsluiten. Een Trojaans leider moet zich niet in Carthago bevinden, en daar al helemaal niet bouwen

⁸¹⁰ de woordplaatsing van **qui nunc** achter **Tyria Karthagine** is vreemd, maar bedoeld om **Tyria Karthagine** vooraan te krijgen, waardoor het contrast met **Dardanium ducem** des te groter kan worden

⁸¹¹ er staat geen object bij **expectat**, en we nemen dus aan dat hij aan het lanterfanten was. Dat is niet “des fatums” dus moet hij op zijn donder krijgen en spoorslags actief worden. In de net begonnen relatie met Dido zal laatstgenoemde misschien geen bezwaar hebben gehad tegen een actieve partner, maar weet de luisteraar natuurlijk dat diezelfde relatie gedoemd is een tikkie naar te eindigen, oftewel naar de haaien te gaan, op te houden, in gruzelementen te vallen. Klaar, finito, tragisch einde

⁸¹² nog maar weer een keer het wijzen op het *fatum*, dat het stichten van een stad voor Aeneas beschikt heeft. Dat is niet Carthago. Sterker nog, wat Aeneas daar om Dido te plezieren (handige meid toch!) opbouwde, zouden zijn Romeinse nakomelingen in 146 weer met de grond gelijk maken. Pijnlijker kan het niet

⁸¹³ Aeneas wordt hier – voor het eerst – verweten dat hij iets niet goed doet. Dat hij iets doet wat hij niet zou moeten doen. Hij weet dat hij in Afrika is en dat hij een stad in Italië moet stichten. Abuis kan hij niet zijn

⁸¹⁴ net als **labere** in v.223 de IMP PR van een DEP. Deze weinig voorkomende vorm lijkt in eerste instantie een INF PR van een normaal werkwoord. Let dus altijd op of een werkwoord niet toevallig een DEP is

⁸¹⁵ **celer** kan **ENALLAGE** zijn, doordat het grammaticaal hoort bij **auras**, maar inhoudelijk eerder iets zegt van **defer**: de snelle manier van overbrengen

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (JUPITER GRIJPT IN) > 4.227-231 (p.163); Jupiter grijpt in (3)

227 Non illum nobis ⁸¹⁶ genetrix ⁸¹⁷ pulcherrima talem ⁸¹⁸	Niet als zo'n man heeft zijn beeldschone moeder hem aan ons
228 promisit Graiumque ideo ⁸¹⁹ bis ⁸²⁰ vindicat ⁸²¹ armis;	beloofd en niet daarom redt ze hem twee keer van de wapens van de Grieken;
229 sed fore ⁸²² qui gravidam imperiis ⁸²³ belloque frementem	maar/nee, dat hij degene zou zijn die Italië, zwanger van militaire commando's en van
230 Italiam reget ⁸²⁴ , genus alto a sanguine Teucris ⁸²⁵	oorlog dreunend, zou besturen, (die) het geslacht zou doorgeven vanaf het edele bloed
231 proderet, ac totum ⁸²⁶ sub leges mitteret orbem. ⁸²⁷	van Teucer, en (die) de hele wereld onder zijn wetten zou brengen.

⁸¹⁶ hij bedoelt zichzelf

⁸¹⁷ mamsepams Venus. Natuurlijk is zij beeldschoon (**pulcherrima**), Jupiter is haar vader en die weet dat dus wel. Het lijkt alsof Jupiter zelf de verantwoordelijkheid voor het uitkomen van het *fatum* niet neemt maar listig doorschuift naar Venus

⁸¹⁸ wat Jupiter verstaat onder het type (**talem**) vent dat Aeneas zou moeten zijn wordt uitgelegd door **qui** t/m **orbem** in de verzen 229 – 231. Hij moet niet zitten sukkelen, gamen, kaarten, niksen, maar op weg om een krachtig leider te zijn, iemand met een missie, die zich die missie ook bewust is!

⁸¹⁹ moet je lezen met weer de ontkenning **non** uit vers 227. Met **ideo** bedoelt Jupiter dat Aeneas momenteel niet voldoet aan de eisen die zijn goddelijke missie/het fatum aan hem stelt

⁸²⁰ één keer had ze haar zoon van Diomedes gered, toen die hem met een kolossale steen wilde vermorzelen. De andere keer was in het brandende Troje toen, na de moord op Priamus, Aeneas Helena in de gaten kreeg die zich in de tempel van Vesta verborgen had. Hij wilde haar uit pure frustratie (zij was de oorzaak van alle ellende!) doden maar werd door zijn moeder tegen gehouden. Zie op p. 92 van je boek de korte samenvatting

⁸²¹ vrijwel altijd staat in het Latijn links en rechts van nevenschikkende voegwoorden dezelfde grammaticale opbouw, bijvoorbeeld dezelfde werkwoordstijd. Hier niet: links van –que een PF rechts een PR. Dat PR zou te verklaren zijn doordat Venus te allen tijde, dus ook nu, Aeneas zal helpen. Die status van zijn beschermster heeft zij nu nog steeds

⁸²² **fore** is hier te lezen als futurum esse, de INF FUT A van esse. **Fore** maakt deel uit van een Acl, waarbij je **talem** uit vers 227 als subjectsACC neemt en de hele constructie zelf laat hangen van **promisit** uit vers 228

⁸²³ een generaal kreeg een specifiek militair commando mee, een imperium. Een imperium behelsde de specifieke opdracht waarvoor de generaal zijn leger ten oorlog mocht voeren. Italië zou zwanger zijn (**METAFORTJE**, moet kunnen) van dat soort mogelijkheden om militaire overwinningen te behalen. Augustus wilde een rijk in vrede. Helaas moesten daarvoor eerst oorlogen gevoerd worden. Hetzelfde geldt voor Aeneas, die ook eerst oorlog moet voeren (met Turnus, in Latium) vooraleer hij vrede verkrijgt

⁸²⁴ de CON (geldt ook voor **proderet** en **mitteret** in vers 231) is CON *obliquus*. De variant die we hier hebben is die van de BZ in de Acl

⁸²⁵ de stamvader van Troje. Eerder in dit document is ruim ingegaan op de verschillende versies van de ontstaansgeschiedenis van Troje. Daar kom je namen als Dardanus en Tros tegen

⁸²⁶ het **HYPERBATON** (**totum** bij **orbem**) is functioneel. Door het uit elkaar plaatsen van deze woorden overlap je een heel stuk, overkoepel je als het ware het Romeinse rijk dat onder de wetten van Rome gaat vallen

⁸²⁷ de laatste drie regels zullen Augustus als muziek in de oren geklonken hebben. Zo zijn ze ook met nadruk geformuleerd in een **TRIKOLON**. Overigens wordt niet Aeneas door Jupiter gezien als degene die in de toekomst de drie acties (**reget**, **proderet**, **mitteret**) uitvoert, maar diens nageslacht

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (JUPITER GRIJPT IN) > 4.232-237 (p.163); Jupiter grijpt in (4)

232	<i>Si</i> nulla ⁸²⁸ accendit ⁸²⁹ tantarum gloria rerum ⁸³⁰	Als geen enkele roem van zo grote macht hem in vuur en vlam zet/aanvuurt
233	nec super ipse sua ⁸³¹ molitur ⁸³² laude laborem,	en hij niet zelf (alle mogelijke) moeite doet ter wille van zijn eigen roem,
234	Ascanione pater ⁸³³ Romanas invidet arces ⁸³⁴ ?	misgunt hij dan als vader Ascanius de Romeinse burcht(en)?
235	Quid struit ⁸³⁵ ? Aut qua spe inimica ⁸³⁶ in gente moratur ⁸³⁷	Wat is hij van plan? Of met welke hoop verblijft hij bij een vijandig volk
236	nec prolem Ausoniam et Lavinia ⁸³⁸ respicit arva?	en kijkt hij niet om naar zijn Italisch nageslacht en de Lavinische velden/akkers?
237	Naviget ⁸³⁹ ! Haec summa est, hic nostri nuntius esto ⁸⁴⁰ !	Laat hij varen! Dit is de hoofdzaak, dit moet mijn boodschap zijn.”

⁸²⁸ hoewel grammaticaal bijvoeglijk bij gloria hier eerder op te vatten als een ADV: totaal niet

⁸²⁹ de modus van dit **accendit** (in zichzelf een **METAFOR**, omdat hij niet echt aangestoken wordt, als was hij een vuurpijl of een kaarsje) is IND. In combinatie met **si** hebben we een conditionele BZ (een BZ met een voorwaarde erin) waarbij de IND aangeeft dat aan de voorwaarde voldaan is. Eerder in dit document noemden we dit een *realis*. Nu ook. Jupiter beweert waar te nemen dat Aeneas zijn missie volledig veronachtzaamt. Macht interesseert hem op dat moment niks, alleen Dido, met al haar mogelijkheden

⁸³⁰ tantae res betekent macht. De woorden staan in de GEN omdat ze het object vormen bij (**nulla**) gloria. We hebben dus een GEN *obiectivus*

⁸³¹ door deze **IUXTAPOSITIE** ontstaat er een nadruk op de bezitter **ipse** (=Aeneas) ten opzichte van wat hij bezit (**sua**, bij **laude**). Hij is er zelf bij en toch is hij niet in staat om voor zijn eigen roem te gaan. Jupiter beweert dus dat Aeneas in twee opzichten steken laat vallen: 1) hij zou macht moeten nastreven en 2) hij zou naam en faam voor zichzelf moeten nastreven. Maar dan heeft hij qua *pietas* toch nog wel een ander motief om uit de lethargie te komen? Dat derde motief is natuurlijk het nageslacht, in dit geval zijn zoon Ascanius, die dan zijn kans nooit zou krijgen op de macht

⁸³² moliri heeft de bijbetekenis (*connotatie*) van alles in het werk stellen, ondanks alle mogelijke tegenslagen. Ploeteren tot je hebt wat je wil

⁸³³ direct naast **Ascanio** geplaatst om het gebrek aan logica te benadrukken. Iets wat hem zo na aan het hart ligt, zijn zoontje, dát kun je toch niet overzien? Hoe weinig je op enig moment ook hebt met verantwoordelijke taken als macht en roem. Het achtervoegsel **–ne** bij Ascanione geeft aan dat we een directe vraag hebben waarbij niet op een bepaald antwoord aangestuurd wordt. Zoals het partikeltje *nonne* aanstuurt op een bevestigend antwoord en *num* op een ontkennend antwoord wordt **–ne** gebruikt voor een neutrale vraag. Lees kritisch en merk op dat deze vraag niet echt neutraal is

⁸³⁴ nee, natuurlijk niet. Een **RETORISCHE VRAAG** dus

⁸³⁵ struere betekent ook (letterlijk) bouwen. Dat was een andere bezigheid voor Aeneas tijdens zijn verblijf (van ongeveer een jaar) in Carthago: hij was nota bene bezig assistentie te verlenen bij de bouw van Carthago. Dido was zo verliefd dat ze met haar handjes alleen nog maar aan Aeneas kon zitten en niet aan de hijskraan, maar Aeneas maakte het dus eigenlijk veel bonter. Of Jupiter die dubbele betekenis van struere hier bedoeld heeft is niet duidelijk. Om nog maar te zwijgen van de betekenis beramen, waarbij de gedachte naar voren komt dat Aeneas exact wist waar hij mee bezig was. Dat hij hier al ruim over had nagedacht

⁸³⁶ geen *elisie* waardoor beide woorden (hoewel **spe** het SUBST is bij het vragend PRON **qua** ; **inimica** hoort bij **gente**) nadrukkelijk en volledig uitgesproken werden. Jupiter zal misschien even gezocht hebben naar de beste manier om te verwijzen naar het Carthaagse volk (**gente**) waar Aeneas zich nu merkwaardig genoeg laat ophouden. **Inimica** vindt hij de beste kwalificatie. Een toekomstig Romein verdoet zijn tijd in Carthago, hetzelfde Carthago dat de latere nazaten van Aeneas in 146 met de grond gelijk zullen maken! (En dat laatste klopte, want de Romein in de tijd van Vergilius wist dat dat uitgekomen was. Weet je nog: *teleologie*?). Op het moment dat Jupiter Carthago **nu** zo noemt is er sprake van een *anachronisme*

⁸³⁷ deze regel roept herinneringen op aan de verzen IV, 224-226, in het begin van Jupiters oproep aan Mercurius. Toen stond er **Tyria Carthagine** (en nu **inimica gente**), toen stond er **exspectat** (en nu **moratur**) en toen stond er **fatis datas ... urbes** (en nu **prolem Ausoniam et Lavinia ... arva**). Er zijn heel duidelijke parallellen, inhoudelijk

⁸³⁸ twee keer een vrij precieze aanwijzing van waar Aeneas geacht wordt naar toe te gaan. Ausonia (het Avondland) en Lavinium, de eerste plaats die Aeneas sticht als hij aankomt in Latium

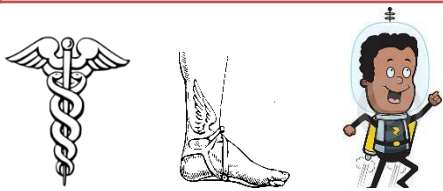
⁸³⁹ een CON *adhortativus*: Aeneas moet van Mercurius op zijn donder krijgen en aan de bak

⁸⁴⁰ de IMP 3 (!) SG van esse. Het Latijn kende niet alleen een IMP in de tweede persoon, maar ook in de derde persoon (SG en PL). Die zie je vooral in wetsteksten: zij dienen dit en dat te doen

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (MERCURIUS) > 4.238-244 (p.163); Mercurius op weg (1)

238 Dixerat⁸⁴¹. Ille⁸⁴² patris magni⁸⁴³ parere parabat⁸⁴⁴
 239 imperio; et primum pedibus talaria⁸⁴⁵ nectit
 240 aurea, quae sublimem alis sive aequora supra⁸⁴⁶
 241 seu terram rapido pariter cum flamine portant.
 242 Tum virgam⁸⁴⁷ capit⁸⁴⁸: hac animas ille evocat Orco
 243 pallentes, alias sub Tartara tristia mittit⁸⁴⁹,
 244 dat somnos adimitque, et lumina⁸⁵⁰ morte resignat⁸⁵¹.

Hij had gesproken. Hij maakte zich gereed te gehoorzamen aan het bevel van zijn grote/machtige vader; en eerst bindt hij aan zijn voeten de vleugelschoenen van goud, die hem zwevend op vleugels ofwel over zeeën ofwel over land dragen tegelijk met de snelle wind.
 Dan neemt hij zijn staf: hiermee roept hij uit de Orcus de bleke schimmen op, andere stuurt hij naar beneden naar de trieste Tartarus, hij geeft slaap en neemt (deze) weg, en hij opent de ogen bij de dood.

⁸⁴¹ na de directe rede van Jupiter schiet het verteltempo weer omhoog doordat beschreven wordt hoe Mercurius zich voor de reis uitrust: vleugelschoenen en staf mee, anders schiet het niet op. De andere genoemde handelingen verricht hij normaal gesproken, niet nu

⁸⁴² verwijst natuurlijk naar Mercurius, die ook onmiddellijk aan het bevel van zijn paps gehoorzaamt

⁸⁴³ Jupiter, dat zal duidelijk zijn

⁸⁴⁴ drie keer een woord dat begint met de lettergreep pa- (ASSONANTIE)

⁸⁴⁵ de schoenen met vleugeltjes eraan (zie afbeelding), waardoor Mercurius een soort straalmotor tot zijn beschikking heeft, een jetpak

⁸⁴⁶ ANASTROFE, waarbij SUBST en PREP omgedraaid zijn (je moet dus **supra aequora** lezen)

⁸⁴⁷ de caduceus dus (zie afbeelding)

⁸⁴⁸ het verteltempo wordt even onderbroken door een uitweiding over de functie van Mercurius' staf. Pas in vers 245 loopt Vergilius' verhaal over Mercurius door bij **illa** (verwijst naar de staf, de virga uit 242)

⁸⁴⁹ in het Grieks wordt deze functie van Mercurius Psychopompos (Ψυχοπομπός) genoemd, hij die de zielen (van de overledenen) zendt. Hij kon, behalve schimmen naar de Onderwereld sturen, ook mensen tot leven wekken

⁸⁵⁰ heel bekende METONYMIA: **lumina** voor ogen

⁸⁵¹ waar in moderne tijd de ogen van een overledene gesloten worden noemt Vergilius hier als functie van Mercurius het openen van de ogen van overledenen. Gedachte erachter is dat de overledene dan kon zien waar hij terecht zou komen na zijn dood. Uit dit soort passages kunnen we opmaken hoe iemand als Vergilius aankeek tegen de dood, en een eventueel leven na de dood. In boek VI bezoekt Aeneas samen met een priesteres (de Sibylle van Cumae) de onderwereld en daar is veel duidelijker welke visie Vergilius had op de dood, heel duidelijk in samenhang beschreven met zijn religieuze en filosofische opvattingen. Vergilius was goed thuis in de filosofie. *Fatum*, goden, kritische opstelling als intellectueel Romein, Vergilius slaagt er aardig in het plaatje in elkaar te passen. In boek VI blijkt Vergilius geïnspireerd door de theorie van de reïncarnatie. In andere opzichten vertoont Vergilius, net als heel veel tijdgenoten van hem, kenmerken van de Stoa. Dat zien we terug in zijn held, in Aeneas, die weliswaar emoties heeft (wat de Stoïcijnen een teken van zwakte vonden) maar toch uiteindelijk wel inziet dat hij trouw moet blijven aan de goddelijke opdracht. Dat hij verantwoordelijkheidsgevoel (*pietas*) moet blijven tonen tegenover zijn familie, zijn makkers en zijn vaderland in plaats van gaan voor zijn eigenbelang. Dat principe kon en wilde hij niet aan Dido uitleggen, die dus buiten zijn spectrum valt van mensen aan wie hij zich verplicht voelt

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (MERCURIUS) > 4.245-251 (p.163); Mercurius op weg (2)

245	Illa ⁸⁵² fretus agit ventos et turbida tranat	Daarop vertrouwend drijft hij de winden voort en zwemt/snelt door de stormachtige
246	nubila. lamque volans ⁸⁵³ apicem et latera ardua cernit	wolken. En reeds ontwaart hij al vliegend de top en de steile flanken
247	Atlantis duri ⁸⁵⁴ caelum ⁸⁵⁵ qui vertice fulcit,	van de harde Atlas die de hemel ondersteunt met zijn kruin,
248	Atlantis ⁸⁵⁶ , cinctum ⁸⁵⁷ adsidue cui nubibus atris	van Atlas, voor wie het (wiens) pijnbomen dragende hoofd, door donkere wolken
249	piniferum caput et vento pulsatur et imbri,	voortdurend omgeven, zowel door wind als door regenbui gebeukt wordt,
250	nix umeros infusa tegit ⁸⁵⁸ , tum flumina mento	sneeuw, erover uitgegoten, bedekt de schouders, voorts stromen rivieren omlaag van de
251	praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.	kin van de oude man, en van het ijs staat zijn ruige baard stijf.

⁸⁵² de staf, bij wijze van “de sporen geven”. Een ruiter op de winden en wolken, zo wordt Mercurius beschreven. Hij snelt voort en zal zo bij Aeneas aankomen

⁸⁵³ kijk die Mercurius schoot door de lucht, maar hield natuurlijk zijn ogen wel open! Hij zag van alles, ook omdat hij een god was. Zo ziet hij heel snel de Atlas opdoemen. Wij weten dat we dat gebergte in het moderne Marokko moeten zoeken, Noord-Afrika dus. Dan is ie dus in een vloek en een zucht bij Libië, bij Carthago, bij Aeneas

⁸⁵⁴ namelijk versteend, door toedoen van Perseus die met de kop van Medusa rond sjouwde en die aan jan en allema liet zien. Nadeel daarvan was dat jan en dezelfde alleman ter plekke versteende

⁸⁵⁵ ook bij de beschrijving van Atlas (een gebergte, maar ook een mens, de mythologische figuur Atlas) maakt Vergilius een uitstapje voor een wat ruimere beschrijving. Dat gebeurde eerder met een uitleg over Mercurius’ staf en zal later kort nog een keer gebeuren met een kleine vergelijking van Mercurius met een vogel. Zo wordt het tochtje van Mercurius toch nog een beetje opgeleukt. Een vlucht van Mercurius, die van Jupiter instructies krijgt en die vrij snel daarna die instructie aflevert bij Aeneas om vervolgens weer terug te vliegen zodat hij weer kan gaan kaarten, dát is niet echt onderhoudend

⁸⁵⁶ Atlas (vader van Maia – niet de bij – en dus de opa van Mercurius) was één van de Titanen die aan Saturnus’ zijde vochten tegen Zeus. Hij moest van de winnende Zeus als straf het hemelgewelf op zijn schouders dragen (zo wordt hij ook vaak afgebeeld). Perseus heeft hem toen ook nog eens de kop van Medusa laten zien zodat hij versteende. Het lijkt alsof Vergilius tijdens het schrijven van deze verzen een plaatje van Atlas voor zich had. Hij beschrijft namelijk erg gedetailleerd en gericht op visuele waarneming. Atlas wordt ook een beetje duaal beschreven, enerzijds als gebergte (met **apicem**, **latera**), anderzijds heel duidelijk als persoon (**caput**, **umeros**, **mento**, **barba**, **senis**). **Vertex** (en zelfs **caput**) kan dan nog dubbel uitgelegd worden ook: past zowel bij de beschrijving van een berg als bij die van een persoon. Kortom, Atlas krijgt hier, ook door de herhaling van **Atlantis** in 247/248, vrij veel aandacht. Dat lijkt niet terecht omdat het verhaal zonder dit uitstapje beter zou verlopen. Commentatoren denken dat Vergilius deze passage misschien nog heeft willen herzien. Maar ja, hij ging dood in Brindisi. Weinig meer te herzien dus

⁸⁵⁷ PPP van cingere, hoort hier bij **caput** (vers 249)

⁸⁵⁸ de natuurlijke loop van de zin verandert. We zaten met **cui** in vers 248 nog duidelijk in een BZ. Nu lijkt er een HZ te zijn die verder gaat met de beschrijving van Atlas

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (MERCURIUS) > 4.252-258 (pp.163-164); Mercurius op weg (3)

252	Hic ⁸⁵⁹ primum ⁸⁶⁰ paribus nitens Cyllenius ⁸⁶¹ alis	Hier voor het eerst bleef Mercurius, zwevend op zijn vleugels in evenwicht,
253	constitit ⁸⁶² ; hinc ⁸⁶³ toto praeceps se corpore ⁸⁶⁴ ad undas	staan; hiervandaan stortte hij zich met zijn hele lichaam steil omlaag naar de golven
254	misit ⁸⁶⁵ avi ⁸⁶⁶ similis, quae ⁸⁶⁷ circum litora, circum	gelijkend op een vogel, die rond de kusten, rond
255	piscosos scopulos humilis volat aequora iuxta ⁸⁶⁸ .	visrijke klippen laag vliegt dichtbij/dicht over de zee.
256	Haud aliter ⁸⁶⁹ terras inter caelumque volabat ⁸⁷⁰	Niet anders vloog hij tussen de landen/grond en de hemel
257	litus harenosum ad Libyae ⁸⁷¹ , ventosque secabat ⁸⁷²	naar het zanderige strand van Libië, en hij sneed door de winden,
258	materno veniens ab avo Cyllenia ⁸⁷³ proles.	komend van zijn grootvader van moeders kant, de Cyllenische nakomeling.

⁸⁵⁹ bij het Atlasgebergte

⁸⁶⁰ voor het eerst, dus tussendoor heeft hij niet gerust en een cappuccino gepakt. Hij is ijverig, onze Mercurius

⁸⁶¹ Mercurius wordt hier Cyllenius genoemd naar de berg aan de noordkant van de Peloponnesus, waar hij uit één van de vele relaties die Jupiter er op na hield, nu uit die met de Plejade Maia, geboren werd

⁸⁶² gezien de rest van de beschrijving lijkt het eerder een kunststukje van Mercurius, die zich even in evenwicht houdt met zijn vleugelschoenen. Staan deed hij niet zozeer. Vervolgens nam hij een duikvlucht richting Carthago om de soezende Aeneas wakker te schudden

⁸⁶³ vanaf dat hoge punt in het Atlasgebergte

⁸⁶⁴ vormt met **toto** een **HYPERBATON**

⁸⁶⁵ se mittere kun je weergeven met zich voorover storten

⁸⁶⁶ DAT omdat **similis** de aanvulling noodzakelijkerwijs in de DAT heeft

⁸⁶⁷ verwijst naar **avi** (F). In de beschrijving van het type vogel denkt Vergilius misschien aan een aalscholver, die ook een duikvlucht kunnen nemen en vlak boven het zeewater kunnen blijven vliegen, op zoek naar vis

⁸⁶⁸ ANASTROFE, dus omdraaien die hap

⁸⁶⁹ om nog een keer te benadrukken dat Mercurius' manier van vliegen veel overeenkomsten vertoonde met die van vogels. Sommigen vinden deze korte passage (256 – 258) niet gebruikelijk voor Vergilius' manier van vertellen en zijn van mening dat die tekst hier niet hoort

⁸⁷⁰ vliegen deed Mercurius dus. Maar vloog hij ook efficiënt? Als hij van de Olympus kwam was het wel een beetje om als hij via het Atlasgebergte vloog. Dat zou de ruimte die Vergilius voor de beschrijving van dat gebergte neemt enigszins verklaren. Atlas wordt dan met name genoemd in de genealogie van Mercurius, namelijk als grootvader van moeders kant (**materno** in vers 258) van Mercurius

⁸⁷¹ het einddoel, want daar zit Aeneas niks te doen. Wij noemen het land waarin Carthago ligt Tunesië, in Vergilius' tijd was er één groot land Libya

⁸⁷² **METAFOR** erbij: hij snijdt natuurlijk niet met een mes of zo door die wind heen. Hij is gestroomlijnd, meer niet en dan gaat hij snel

⁸⁷³ vlak voordat Mercurius tot Aeneas spreekt krijgen we de vergelijking van zijn vlucht met die van vogels. Aan het begin en aan het eind van die uitweiding wordt de afkomst van Mercurius (geboren in het

Cyllenegebergte) genoemd. **Cyllenius** in vers 252 en **Cyllenia** (in vers 258) vormen daarmee een kleine **RINGCOMPOSITIE**

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (MERCURIUS) > 4.259-264 (p.164); Mercurius vaart uit tegen Aeneas (1)

259	<i>Ut primum⁸⁷⁴ alatis tetigit⁸⁷⁵ magalia⁸⁷⁶ plantis,</i>	Zodra hij met zijn gevleugelde voeten de hutten raakte,
260	<i>Aenean⁸⁷⁷ fundantem⁸⁷⁸ arces⁸⁷⁹ ac tecta⁸⁸⁰ novantem⁸⁸¹</i>	valt hem op hoe Aeneas fundamenten legt voor burchten en nieuwe huizen
261	<i>conspicit⁸⁸². Atque illi stellatus iaspide fulva⁸⁸³</i>	bouwt. En hij had een zwaard vol sterren van goudgele jaspis
262	<i>ensis erat Tyrioque ardebat⁸⁸⁴ murice⁸⁸⁵ laena⁸⁸⁶</i>	en zijn mantel glansde van Tyrisch purper,
263	<i>demissa ex umeris, dives⁸⁸⁷ quae munera Dido</i>	neerhangend van zijn schouders, geschenken die de rijke Dido
264	<i>fecerat, et tenui telas discreverat auro⁸⁸⁸.</i>	had gemaakt, en zij had de weefsels met fijn gouddraad doorweven.

⁸⁷⁴ het voegwoord **ut** wordt geregeld voorzien van **primum** (zo ook hier), zonder extra betekenis van dat laatste woordje

⁸⁷⁵ het PF van tangēre: Mercurius landt op de plaggenhutten

⁸⁷⁶ de Afrikaanse hutten, die volgens andere auteurs waarschijnlijk langwerpig waren (dus niet cirkelvormig) met ronde uiteinden. Eerder in de Aeneis, als Aeneas vanaf het strand waar hij en zijn makkers terechtgekomen zijn richting Carthago loopt, wordt gemeld dat zij daar de “nieuwbouw” van Carthago bewonderen die duidelijk een verbetering vormen t.o.v. de situatie van vroeger (**magalia quondam**, Aen. I, 421). Vergilius is dus in staat zich te bedienen van de juiste terminologie, al heeft hij daar Latijnse woorden voor. Vergeet niet dat in de beschrijving van Carthago een hoop “projectie” is toegepast, omdat Vergilius natuurlijk redeneert vanuit zijn eigen Romeinse kaders. Je ziet dat ook aan de beleving van de religie die toch duidelijk Romeinse trekken heeft, en aan de sociale omstandigheden ter plekke die ook Romeins georiënteerd zijn

⁸⁷⁷ een Griekse ACC (te zien aan de slot –n). Maar interessanter is de plaats van het woord. Aeneas staat vooraan, als object nota bene, en dat onderstreept dat hij de eerste is die Mercurius ziet

⁸⁷⁸ Mercurius moet niet geweten hebben wat hij zag: Aeneas! Aan het bouwen, alleen niet aan zijn eigen stad, maar aan die van een ander. Mercurius dacht wellicht: “De olla ceciditne?” De constructie met **Aenean fundantem** afhankelijk van **conspicit** (261) is een AcP. Later geldt voor **novantem** hetzelfde

⁸⁷⁹ Carthago moet een grote stad geweest zijn, met kennelijk ruimte voor meerdere **arces**

⁸⁸⁰ een bekend **PARS PRO TOTO**, onderdeel van **METONYMIA**

⁸⁸¹ wie goed is met volgordes en met stijlfiguren heeft hier het **CHIASME** al rap ontdekt: **fundantem** (a) **arces** (b) **tecta** (b) **novantem** (a) // ptc-object-object-ptc

⁸⁸² los op de volgende regel, **ENJAMBEMENT**je. Meteen gevolgd door het zwaard dat Mercurius opvalt, waarna diezelfde Mercurius, nauwelijks gekomen van de schok, ook Aeneas’ kleding ziet

⁸⁸³ hoort bij **iaspide**, niet bij **ensis**. **Fulva** heeft dus een lange slot –a

⁸⁸⁴ een **METAFOR**, want het ding stond niet in de hens. De kleur van de mantel zorgt ervoor dat het lijkt alsof de mantel vurig is

⁸⁸⁵ de mantel die Aeneas draagt is van Tyrisch purper, stamt dus uit de regio waar Dido vandaan kwam. Aeneas loopt er nu in rond en komt over als een Oosters aangeklede vorst. En hij is samen met een Oosterse koningin. Een goed verstaander heeft maar een half woord nodig. In Octavianus’ tijd was er ook zo iemand die er Oosterse maniertjes op na hield en samen leefde met een Oosterse koningin. Dat liep niet goed af voor Marcus Antonius en zijn Cleopatra, die in 31 samen verslagen werden bij Actium. Aeneas moet hier niet dezelfde fout maken als zijn verre nazaat (wat absurd klinkt natuurlijk! let eens op de volgorde!)

⁸⁸⁶ de kledij die Aeneas draagt is niet die van een werkmans, die muurtjes aan het metselen is. Hij ziet er eerder uit als een decadente, bijna verwijfde figuur met zijn schitterende kleren aan en niet te vergeten zijn prachtig versierde zwaard. Hij heeft van zijn geliefde Dido allemaal mooie cadeaus gekregen, waar hij nu ook opvallend mee rond loopt te paraderen. Een beetje het tegenovergestelde van de moderne bouwvakker die zijn shirtje ‘s zomers uittrekt om zijn gebronsde, edoch viriel zwetende lijf te showen aan onnozele voorbijgangsters, die vervolgens afknappen op zijn bouwvakkersdecolleté en zijn volstrekt amuzikale gefluit. Het is niet onmogelijk dat we hier een Aeneas zien zoals Vergilius hem bedoeld had: fier, kleurig, bezig, robuust, en ook nog eens een keer gelukkig met zijn leven

⁸⁸⁷ als Dido rijk was, dan kon zij ook dure geschenken uitdelen, en dat heeft ze duidelijk gedaan. Ze heeft het mannetje eens lekker in de kleren gestoken. De vrouw die trots is op haar geliefde en hem toppie vindt

⁸⁸⁸ hieruit blijkt dat Dido ook qua ontwerpen van de mantel heel veel moeite gedaan had. Zeg maar een vrouw die voor haar man een polsbandje aan mekaar frummelt met Loom-ringetjes-antimilieu-rotzooi

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (MERCURIUS) > 4.265-271 (p.164); Mercurius vaart uit tegen Aeneas (2)

265 Continuo⁸⁸⁹ invadit⁸⁹⁰: 'Tu nunc⁸⁹¹ Karthaginis altae
 266 fundamenta locas⁸⁹² pulchramque uxoris⁸⁹³ urbem
 267 exstruis⁸⁹⁴? Heu, regni⁸⁹⁵ rerumque oblite⁸⁹⁶ tuarum!
 268 Ipse⁸⁹⁷ deum⁸⁹⁸ tibi me⁸⁹⁹ claro demittit Olympo
 269 regnator, caelum et terras *qui* numine torquet,
 270 ipse haec ferre iubet⁹⁰⁰ celeres mandata per auras⁹⁰¹:
 271 Quid struis⁹⁰²? Aut qua spe Libycis teris otia terris⁹⁰³?

Direct vaart hij uit: "Plaats jij nu fundamenten van het hoge Carthago en bouw je als slaaf van een vrouw een mooie stad? Wee, jij die je rijk en jouw zaken/belangen vergeten bent! Zelf zendt de heerser van de goden mij naar jou toe vanaf de heldere Olympus, die hemel en aarde door zijn goddelijke macht laat draaien, zelf beveelt hij mij deze opdrachten te brengen door de snelle luchten: Wat voer je in je schild? Of met welke hoop verdoe je je tijd in het Libische land?

⁸⁸⁹ Mercurius laat er geen gras over groeien. Na zijn tocht pakt hij Aeneas meteen aan

⁸⁹⁰ redelijk direct. Hij vaart tegen Aeneas uit, alsof hij alleen op die manier Jupiters boodschap juist over kan brengen. Het is interessant om te zien welke kritiek van Jupiter Mercurius overneemt en welke niet. Hij begint in ieder geval anders, namelijk meteen met een sneer over het bouwen waarmee hij Aeneas bezig ziet. Aan de andere kant maakt Vergilius door de dubbelingen duidelijk dat Aeneas zijn taak wel erg vergeet

⁸⁹¹ de éénlettergrepige beginwoorden verraden de irritatie bij Mercurius: hee jij daar

⁸⁹² zoals gezegd is Mercurius nogal direct. Hij valt met de deur in huis en verwijt Aeneas dat hij bezig is met het bouwen van de foute stad. Het was de bedoeling dat hij in Italië een nieuw Troje zou stichten, niet hier

⁸⁹³ Mercurius gooit hier al zijn minachting in de strijd: ben je nou helemaal van de pot gepleurd? Een mooie stad bouwen als een soort slaafje van een vrouw? Je hoort hem bijna gruwen van het fenomeen vrouw

⁸⁹⁴ ik zie het al voor me. Aeneas, die antwoordt: "Ehm, ja." Mercurius: "WTF, man! Dat doe je toch niet! Bouw je voor een meid?" Aeneas (flitsend als altijd): "Ehm, ja." Mercurius: "Kappe nâh, gast!"

⁸⁹⁵ Aeneas heeft een tijdelijke black-out want hij is vergeten dat hij een groot rijk zal stichten, althans de voorloper daarvan. Jupiter had in 232 tegen Mercurius de opmerking gemaakt dat het zo kon zijn dat Aeneas misschien niet meer warm liep voor zijn missie (de **gloria** van zijn **tantarum rerum**) en Mercurius vertaalt dat hier in het verwijt dat Aeneas het gewoon vergeten is

⁸⁹⁶ de VOC van het PPP van oblivisci, waarbij het object, zoals eerder gememoreerd, in de GEN staat. Aeneas is volgens Mercurius zijn toekomstige koningschap en zijn/de Romeinse belangen compleet vergeten

⁸⁹⁷ twee verzen verderop herhaald (**ANAFOR**): Mercurius zet kracht en autoriteit achter zijn boodschap. Ik zeg het niet, hè! Ja ik zeg het wel, maar eigenlijk zegt de baas het tegen je, mijn pa

⁸⁹⁸ verkorte vorm voor deorum, iets wat je bij Vergilius vaak ziet

⁸⁹⁹ als je nu alleen ff kijkt naar **ipse**, **tibi** en **me** heb je meteen de drie spelers in het spel: Jupiter, Aeneas en Mercurius

⁹⁰⁰ autoriteitsargumentatie: mocht Mercurius al bang zijn dat Aeneas niet naar hem zal luisteren, fatterig gekleed en in zijn nopjes met Dido én Carthago als hij is, dan zal de wil van Jupiter de doorslag wel geven

⁹⁰¹ haakt aan op Jupiters woorden van 226 (**celeris defermea dicta per auras**), maar Mercurius onderstreept de rol van Jupiter, na **ipse demittit** in 268) nog extra: **ipse iubet**. De **ENALLAGE** zit er natuurlijk ook nog steeds in: **celeris** grammaticaal behorend bij **auras**, maar inhoudelijk bij **ferre**

⁹⁰² de herhaling (echo met een mooi woord) van 235 (**Quid struit?**)

⁹⁰³ ook vrijwel compleet overgenomen uit 235 (**aut qua spe inimica in gente moratur**), waarbij het in ieder geval minder scherp wordt geformuleerd dit keer, omdat Mercurius het pijnlijke **inimica** niet noemt. Aeneas zou dat in deze setting trouwens ook niet begrijpen. Jupiter die vooruit kan zien zinspeelt in 235 al anachronistisch op het verloop van de geschiedenis. **Moratur** uit 235 wordt vervangen door het scherpere **teris otia**

H9 – AENEAS EN DIDO: ONMOGELIJKE LIEFDE AENEIS 4 (MERCURIUS) > 4.272-278 (p.164); Mercurius vaart uit tegen Aeneas (3)

272	<i>Si te nulla movet tantarum gloria rerum</i> ⁹⁰⁴	Als geen enkele roem van zo grote macht jou in beweging krijgt
273	<i>[nec super ipse tua moliris laude laborem,]</i> ⁹⁰⁵	[en jij zelf geen moeite doet omwille van je eigen roem,]
274	<i>Ascanium surgentem et spes heredis</i> ⁹⁰⁶ <i>luli</i> ⁹⁰⁷	denk dan aan de opgroeiende Ascanius en de hoop van/op je erfgenaam Julius,
275	<i>respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus</i>	voor wie het koningschap over Italië en het Romeinse land
276	<i>debetur</i> ⁹⁰⁸ <i>.' Tali Cyllenius ore locutus</i>	voorbestedd zijn/is." Nadat Mercurius zo/met zo'n mond gesproken had,
277	<i>mortales visus</i> ⁹⁰⁹ <i>medio sermone</i> ⁹¹⁰ <i>reliquit</i>	verliet hij midden in het gesprek/abrupt tijdens zijn boodschap de sterfelijke blikken
278	<i>et procul in tenuem ex</i> ⁹¹¹ <i>oculis evanuit auram.</i>	en vervaagde in de verte uit de ogen in de ijle lucht.

⁹⁰⁴ zo overgenomen van Jupiter, die in 232 **si nulla accendit tantarum gloria rerum** had gezegd, waarop Mercurius dus de **METAFOR** **accendit** vervangt door **movet**. "Op gang krijgt" is iets minder beeldend dan "in vuur en vlam zet", maar het kan nog altijd wel voor een **METAFOR**je doorgaan

⁹⁰⁵ je zou verwachten dat deze voorwaardelijke BZ een logisch vervolg is op wat Jupiter in 233 gezegd had (**nec super ipsa sua molitur laude laborem**), en toch komt deze versregel niet in de belangrijkste handschriften voor. Commentatoren geven aan dat deze versregel duidelijk corrupt is, daar dus niet thuis hoort. Dat zou komen doordat de omzettingen in vergelijking met 233 wat erg makkelijk uitgevoerd zijn: hup, we vervangen **tua** door **sua** en **molitur** door **moliris**, zodat grammaticaal alles klopt. Klaar is Kees, en Vergilius ook. Ja ja. Maar Vergilius speelt wat geraffineerder met dit soort echo's. Eigenlijk is deze regel zoals hij hier tussen vierkante haken staat te mooi om waar te zijn

⁹⁰⁶ waar Jupiter met het woord **pater** (234) expliciet een beroep doet op het verantwoordelijkheidsgevoel van Aeneas ten opzichte van zijn zoon (voorbeeld van *pietas* dus), noemt Mercurius de andere kant van het spectrum, namelijk geredeneerd vanuit Julius'positie als erfgenaam van Aeneas

⁹⁰⁷ in deze regel komen de beide namen van Aeneas' zoon voor. Eerst Ascanius en later, om te benadrukken dat Julius uiteindelijk aan het begin zal staan van de Julische familielijn, de andere naam. Mocht je je afvragen hoe oud dat manneke eigenlijk was, bedenk dan het volgende. Toen Aeneas vluchtte uit Troje was Ascanius jong en klein (hij kon zijn vader niet bijbenen). Een jaar of 6, 7 later, rond de tijd dat paps met Dido de grot, de koffer en wat al niet meer in dook en het gezelschap in Carthago was, moet hij dus een jaar of 15, 16 zijn geweest. Maar bedenk ook, dat Vergilius chronologische (en geografische) juistheid opoffert aan poëtische vrijheid. In deze versregel wordt overigens het derde onderdeel van Jupiters kritiek op Aeneas' gelanterfant gestart. Als Aeneas niks geeft om zijn eigen reputatie, en ook niet om zijn belangrijke toekomst, laat ie dan in ieder geval zijn *pietas* als vader betonen aan zijn zoon door die niet de grootse toekomst te onthouden! **luli** is een GEN, maar dan begint het interpretatieprobleem. Wat voor GEN is dit? Je zou kunnen zeggen dat het een GEN *subiectivus* is waarbij Julius zelf bepaalde verwachtingen heeft. Maar een GEN *obiectivus* zou er op duiden dat anderen hun hoop gevestigd hebben op Julius (dan is Julius dus het object bij **spes**) en dat Aeneas daar eens over moet nadenken. Bij Vergilius is het niet ondenkbaar dat hij lekker dubbelzinnig is, ambigu noem je dat, en zo de luisteraar zelf aan het werk zet: bepaal jij maar wat je er in wilt zien, in **luli**

⁹⁰⁸ zo zijn in iets meer dan twee versregels toch de twee onderwerpen die Jupiter in 234 en 236 aangesneden had ook braaf door Mercurius genoemd. Mercurius kwijt zich heel nauwgezet van zijn taak dus. Jupiter had het wat neutraal over het koningschap over Italië en het Romeinse land (**nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva?**) terwijl Mercurius het wat plechtiger formuleert. Mercurius eindigt, met behulp van dit **ENJAMBEMENT**, zijn boodschap echter wel wat abrupter dan Jupiter. Het onderstreept dat Mercurius ineens opgelost is in de lucht. Hij noemt niet de expliciete opdracht van Jupiter **naviget** (237), die aangeeft dat Aeneas op stel en sprong moet vertrekken. Met zijn twee argumenten moet hij Aeneas overtuigd hebben: hij moet aan zijn eigen toekomst denken en hij moet de toekomst van zijn zoon serieus nemen

⁹⁰⁹ hoewel hier meerdere vertalers kiezen voor een variant waarbij Mercurius de gestalte van een mens aangenomen had (sterveling, als gevolg van het interpreteren van **mortales**), is het toch logischer dat Mercurius als bovennatuurlijk verschijnsel/als god aan Aeneas verschenen is. Er is namelijk in de inleiding op Mercurius' boodschap helemaal geen sprake van het aannemen van een menselijke gestalte. Met de **mortales visus** moet dus Aeneas' waarneming bedoeld worden. En Aeneas was toch echt een mens van vlees en bloed

⁹¹⁰ de indruk wordt gewekt dat Mercurius nog niet helemaal klaar was toen hij al "vanished in thin air". Midden in het gesprek is lichtelijk misleidend (welk gesprek? Voor een gesprek zijn er twee nodig, en dit is eerder een monoloog). Maar Mercurius' boodschap was op hoofdlijnen wel degelijk af. Zijn verdwijning in de lucht wordt dan ook redelijk compleet beschreven met **procul, ex oculis** en **evanuit**

⁹¹¹ door de *elisie* van **tenuem** wordt het verdwijnen in de lucht van Mercurius geaccentueerd: lettergreep foetsie, god foetsie

• Niet zo'n aantrekkelijke mededeling van Mercurius voor Aeneas. Hoe moet die boodschap met droge ogen aan Dido overgebracht worden? Praktisch als Aeneas is laat hij alvast de vloot gereed maken. Alleen komt het Gerucht (Fama) daar natuurlijk meteen achter en die/dat gaat lekker klikken bij Dido. Dido confronteert haar lover met diens voorbereidingen om weg te gaan, weg te gaan bij haar! Ze noemt hem wreed en ontrouw en smeekt hem te blijven. Ze voelt zich door hem verraden in haar morele overtuigingen omdat ze vindt dat ze haar trouw aan haar eerste echtgenoot Sychaeus voor een relatie met Aeneas, dus voor de kat zijn viool, zoals het er nu naar uitziet, overboord gezet heeft. Dan heeft ze het niet verdiend in de steek gelaten te worden. Een opmerkelijk verwijt is dat ze in alle ellende dan nog liever een kind van Aeneas had gehad, dat haar aan hem zou blijven herinneren. Merkwaaardige manier om hem uit te nodigen nog een keer plezier te maken. Aeneas verzet zich tegen zijn eigen gevoelens van liefde voor Dido en uit zijn dankbaarheid jegens haar. Hij had haar niet willen bedriegen en ook willen vertellen dat hij weg moest gaan, tegelijkertijd zag hij zichzelf niet als haar echtgenoot zoals Sychaeus dat was geweest. Aeneas komt bij de diep geraakte en pijnlijk Dido niet veel verder dan dat Apollo hem opgedragen had naar Italië koers te zetten en dat zelfs de bode van de goden aan hem verschenen was om hem op te dragen te vertrekken. Hij wil daarnaast zijn zoon niet te kort doen. Het herbouwen van Troje is altijd voor hem prioriteit numero 1 geweest, zijn wens. Nu de goden hem een order hebben gegeven zal hij gaan, ook al heeft hij diep in zijn hart gevoelens voor Dido. Aeneas slaat met zijn weerwoord diepe wonden. Dido gelooft niet dat de hemelgoden zich met dit soort dingen bezig houden. Ze zinspeelt op haar dood als gevolg van deze ontwikkelingen, om Aeneas nog op een oneigenlijke manier over te halen te blijven. Emotionele chantage dus. Het helpt haar niets. Ook haar zus Anna kan Aeneas niet op andere gedachten brengen: ondanks dat de wind niet goed staat voltooit Aeneas zijn voorbereidingen. Dido geeft haar pogingen op om Aeneas bij zich te houden en beraamt haar zelfmoord. Ze zegt van een priesteres het advies gekregen te hebben om alle spullen die haar aan haar relatie met Aeneas herinneren en diens in de haast achtergelaten eigendommen te verbranden op een brandstapel. Alles wordt inderdaad op die brandstapel gelegd. Aeneas wil eigenlijk wachten tot het ochtend is, maar wordt door een nieuwe verschijning van Mercurius opgepoord om sneller te vertrekken, namelijk meteen. Dido zou plannen hebben om door het dreigen met zelfmoord Aeneas toch nog aan zich te binden. Aeneas geeft gehoor aan de nieuwe oproep en vertrekt meteen. Dido ziet de vloot wegvaren en vervloekt Aeneas en zijn volk. Wat haar betreft zal er nooit vrede zijn tussen de nakomelingen van Carthago en die van de Trojanen (teleologie!!). Uiteindelijk doodt ze zichzelf op die brandstapel met het zwaard van Aeneas. Anna is tegen haar zin hulpje bij deze dramatische uitvoering.

In boek 5 komen Aeneas en zijn mannen aan op Sicilië. Bij het wegvaren van de Afrikaanse kust hebben ze de vlammen van de brandstapel van Dido weliswaar gezien, maar ze weten niet dat Dido daar op dat moment gestorven is. Er vinden op Sicilië lijkspele plaats voor Anchises die een jaar daarvoor immers daar overleden was. De Trojaanse vrouwen hebben het ondertussen wel een beetje gehad met dat varen zonder doel en, overgehaald door een door Juno (die het natuurlijk geen probleem vond dat de Trojanen weer tegenslag opliepen) gestuurde oude Trojaanse vrouw (eigenlijk Iris) besluiten ze de schepen in de fik te steken. Met brandhout kun je niet varen, en dat is geen onlogische gedachte. Aeneas smeekt Jupiter om een forse regenbui om de vlammen te doven en die komt er natuurlijk. Vervolgens sticht Aeneas ter plekke, op advies van een ziener en door een verschijning van Anchises, een stad voor degenen die niet meer verder willen varen, o.a. die vrouwen en een aantal bejaarden. Anchises geeft zijn zoon in dezelfde droom instructies om hem in de Onderwereld op te zoeken. Daarvoor moet hij in Cumae, in Italië dus, in contact treden met de Sibylle die hem door de Onderwereld zal leiden. Oké, prima, gaan we doen. Venus vraagt vervolgens nog aan Neptunus om de Trojanen nu wel een veilige tocht naar Italië te gunnen. Neptunus wil dat doen in ruil voor de dood van Palinurus, de stuurman van Aeneas. De god van de slaap bezoekt Palinurus, bedwelmt hem en laat hem overboord vallen. In de voetnoot bij Aen.3, 513 kun je lezen wat er met hem gebeurde.

In boek 6 bezoekt Aeneas inderdaad de Onderwereld, begeleid door de Sibylle van Cumae. In Cumae had Apollo een tempel en daar ontmoet hij dan ook Apollo's priesteres, de Sibylle. Zij voorspelt hem zware strijd en een lastige toekomst in Italië. Bij het Lacus Avernus dalen de twee af en dan begint voor Aeneas een ontmoeting met zijn verleden en tegelijkertijd met zijn toekomst. Hij ontmoet de schim van de nog niet begraven (want ergens aangespoelde en vervolgens doodgemepete) Palinurus. Aeneas zal Palinurus de juiste begrafenis geven. Vervolgens ontmoet hij Dido's schim aan wie hij nogmaals zijn beweegredenen wil uitleggen voor zijn vertrek: het was niet zijn persoonlijke keuze, maar de wil van de goden. Dido luistert niet naar Aeneas en draait zich, zonder ook maar één woord te spreken, boos om en verdwijnt in de bossen waar de schim van Sychaeus op haar wacht. De volgende die hij ontmoet is zijn oude vriend Deiphobus. Die heeft zich bij Troje doodgevochten terwijl Aeneas toen, op advies van Hector, vluchtte met vrouw, vader en kind. Aeneas voelt zich daar schuldig over, maar Deiphobus neemt hem niets kwalijk en wenst hem zelfs geluk met zijn mooie toekomst. Uiteindelijk is het de beurt aan de schim van zijn vader Anchises, die dit keer geen foute route genomen heeft. Eerst legt Anchises zijn zoon uit hoe het zit met de ziel na de dood en vervolgens laat hij Aeneas de toekomst van Rome zien. Aeneas ziet de koningen van Alba Longa tot aan Romulus aan zich voorbijtrekken. Vervolgens wijst Anchises zijn zoon meteen op Augustus die gouden tijden terug zal brengen. Daarna komen de andere belangrijke Romeinen langs, Romulus, Brutus (stichter van de republiek), Cato, Scipio (overwinnaar van Hannibal), Caesar, Pompeius. Anchises eindigt zijn exposé met de roeping van de Romeinen: de wereld besturen, orde en gezag brengen en tenslotte vrede. Een kleine vergelijking tussen Grieken en Romeinen krijgt Aeneas als toetje. De Grieken mogen dan superieur zijn bij het beeldhouwen, spreken en wetenschap bedrijven, de Romeinen waren superieur in het besturen, in het brengen van beschaving en vrede. Met deze positieve bespiegelingen geeft Anchises zijn zoon weer moed, vertrouwen en kracht zodat die vervolgens als een fris hoentje de laatste etappe van zijn tocht in gaat. Samen met de Sibylle verlaat Aeneas de Onderwereld en gaat richting Caieta waar hij aan land gaat. Het is tijd voor boek 7 en de laatste passages van het examenpensum. Caieta is de naam van de voedster van Aeneas die aan het begin van boek 7 het loodje blijkt te hebben gelegd. Aitiologisch gezien heeft zij haar naam aan de plaats Caieta gegeven. Caieta heet nu Gaeta

De eerste zes boeken van de Aeneis zitten er op: de verwijzingen naar de Odyssee (**virum**) zijn talloos, en in de laatste zes boeken moeten dan de **arma** spreken. Nog een compositieoefje van Vergilius: je moet voortdurend meedenken: waar zitten we ook al weer? De Aeneis begint met **arma virumque cano**, en vervolgens wordt in de paar verzen direct daarna eerst een uitwerking gegeven van de **virum**, daarna van de **arma**. Kijk je op hoger niveau, dan blijkt **arma** niet de Trojaanse oorlog te zijn maar de confrontatie met Turnus, en dan blijkt de tocht van de **virum** ook wat ingewikkelder dan die van Odysseus, die immers alleen maar naar huis terugvoer. Boeken 1 t/m 6 gaan vervolgens in op de **virum**, en de boeken 7 t/m 12 op de **arma**. Kantelpunt is boek 6, waarin de tocht in de Onderwereld voor Aeneas duidelijk maakt hoe hij in het grote "plaatje" van de vervulling van het fatum past. Over **arma** in de tweede helft van de Aeneis gesproken: hoewel al in boek 7 wapengeweld klettert barst de echte grote strijd pas later los, in boek 9. Aan het begin van Aen.7 (verzen 37-45) roept de dichter nogmaals de Muze aan. Had hij voor de tweede helft meer inspiratie nodig? Er zijn ook andere parallellen met het eerste boek van de eerste helft, Aen. 1 dus. Ook in Aen. 7 grijpt Juno namelijk persoonlijk in. In Aen. 1 deed zij een beroep op Aeolus om een storm te ontketenen, waarna de Trojanen, aangespoeld op de kust van Noord-Afrika, vriendelijk ontvangen werden door Dido en haar Carthagers. In Aen.7 doet ze een beroep op de wraakgodin Allecto die ze uit de Onderwereld oproept om haat en tweedracht te zaaien tussen Trojanen en de Latijnen van koning Latinus. En die laatste had nou juist ook weer de Trojanen vriendelijk ontvangen in zijn rijk.

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (AANKOMST IN LATIUM) > 7.5-14 (p.180); Langs de kust van Circe (1)

5	At ⁹¹² pius ⁹¹³ exsequiis Aeneas rite solutis ⁹¹⁴ ,	Maar de plichtsgetrouwe Aeneas stuurt, nadat de begrafenisplechtigheid naar behoren is
6	aggere composito tumuli, <i>postquam</i> alta quierunt	uitgevoerd, na het oprichten van een grafheuvel, nadat de volle zee
7	aequora, tendit iter velis portumque relinquit.	tot rust is gekomen, zijn tocht met de zeilen en verlaat de haven.
8	Aspirant ⁹¹⁵ aurae in noctem nec candida cursus	De winden waaien tot diep in de nacht en de heldere maan
9	luna negat ⁹¹⁶ , splendet tremulo ⁹¹⁷ sub lumine pontus.	belemmert de koers niet, de zee glanst onder het trillende licht.
10	Proxima Circaeae ⁹¹⁸ raduntur litora terrae,	Er wordt zeer dicht langs de kusten van Circe's land gescheerd,
11	dives inaccessos <i>ubi</i> Solis filia lucos	waar de rijke dochter van de Zon ontoegankelijke heilige wouden
12	adsiduo resonat cantu ⁹¹⁹ , tectisque ⁹²⁰ superbis ⁹²¹	van aanhoudend gezang doet weerklinken, en in haar trotse paleis
13	urit odoratam nocturna in lumina cedrum	welriekend cederhout brandt voor nachtelijke verlichting,
14	arguto tenues percurrens pectine telas ⁹²² .	terwijl ze de snorrende weefkam door de fijne weefsels laat schieten.

⁹¹² een ander persoon in focus, na de voedster van Aeneas, die direct aangesproken werd. In het Latijn staat over die voedster, Caieta, in Aen. 7, 1 letterlijk Tu quoque. Na de begrafenisrituelen voor deze mevrouw richt de spreekwoordelijke camera zich op Aeneas. In dat soort veranderingen van camerastandpunt wordt vaak het inleidende **at** gebruikt

⁹¹³ hoewel **pius** het standaard epitheton is geworden voor Aeneas en duidt op zijn inzicht dat hij degene moet zijn die de goddelijke missie uitvoert, die kennis heeft van het *fatum* en zich daar ook naar gedraagt en die bereid is zijn eigenbelang op te offeren voor een groter belang, heeft het woord hier voornamelijk te maken met het zonder enige reserves uitvoeren van de religieuze riten

⁹¹⁴ het PPP in de ABL *absolutus*: Aeneas heeft keurig aan zijn verplichtingen voldaan, en nu kan hij verder varen. De Trojanen zijn er bijna. Nog eventjes een stukje per boot, voor Aeneas toch wel vaak een uitdaging, en langs het eiland van Circe varen voordat ze aan de monding van de Tiber komen. De Tiber is natuurlijk de rivier der rivieren als het gaat om het bereiken van het einddoel. De Tiber is Rome, althans daar stroomt hij doorheen

⁹¹⁵ ook mooi, want meestal gaat de wind 's avonds liggen en kan er niet gezeild worden. Buitenboordmotoren waren toen niet op de markt

⁹¹⁶ de dubbele ontkenning, **LITOTES**, **nec** (...) **negat** werkt nu in het voordeel van de Trojanen. Waar eerder de maan op de hand van de Grieken leek (zo deed Aeneas het in zijn verhaal aan Dido voorkomen), hebben ze nu profijt van diezelfde maan. Hoe dichterbij "Rome" hoe makkelijker ze er komen (wat puur toevallig rijmt..)

⁹¹⁷ omdat het zeewater rustig een beetje kabbelt wordt het maanlicht door de hele kleine golfjes niet als een egale spiegel weerkaatst, maar een tikkie bubbelig

⁹¹⁸ het eiland (Aeaea geheten) van de tovenares Circe, dochter van de Zon (Helios), is in Vergilius' tijd vast komen te liggen aan het vasteland van Italië. We moeten het zoeken bij Monte Circeo (zo, wat een fantasie zeg...), iets minder dan halverwege de kustlijn vanaf Caieta naar de monding van de Tiber. Circe is bekend uit de Odyssee: zij veranderde mensen, onder wie helaas Odysseus' makkers, in zwijnen. Ook voor Aeaea, Circe's eiland, had Helenus Aeneas expliciet gewaarschuwd

⁹¹⁹ ook in de Odyssee zingt Circe, al wevend. Niet gek dat zij dat kan, want vrouwen kunnen goed multitasken. Zegt men

⁹²⁰ bekend **PARS PRO TOTO**: tectum, het dak (het deel) in plaats van huis/paleis (het geheel). Als dochter van de Zonnegod zal Circe een niet onaardig optrekje gehad hebben

⁹²¹ eerder zal Circe trots zijn dan haar paleis. Dat is een vaak voorkomend gevalletje van **ENALLAGE**: **superbis** hoort grammaticaal bij **tectis** maar inhoudelijk bij het onderwerp van de zin, Circe

⁹²² Circe is dus inderdaad ook hier aan het weefgetouw bezig. Dat lijkt een eigenschap van een kuise vrouw. Penelope, de vrouw van Odysseus, was ook aan het weven en zij is natuurlijk een prototype van fatsoen

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (AANKOMST IN LATIUM) > 7.15-24 (p.180); Langs de kust van Circe (2)

15	Hinc ⁹²³ exaudiri ⁹²⁴ gemitus iraeque ⁹²⁵ leonum	Hiervandaan was het grommen en woede van leeuwen te horen
16	vincla recusantum et sera sub nocte rudentum ⁹²⁶ ,	die de boeien weigerden en tot diep in de nacht brulden,
17	saetigerique ⁹²⁷ sues atque in praesepibus ursi	en borstels dragende zwijnen en beren in stallen
18	saevire ⁹²⁸ ac formae ⁹²⁹ magnorum ululare ⁹³⁰ luporum,	gingen tekeer en gedaanten van grote wolven huilden,
19	quos ⁹³¹ hominum ex facie dea saeva potentibus herbis ⁹³²	die de gemene godin Circe met krachtige kruiden vanuit het uiterlijk van mensen had
20	induerat Circe in vultus ac terga ferarum.	voorzien van gezichten (koppen) en ruggen van wilde dieren.
21	Quae ⁹³³ ne monstra pii ⁹³⁴ paterentur ⁹³⁵ talia Troes	Opdat de plichtsgetrouwe Trojanen niet deze zodanige (zulke) wonderlijke veranderingen
22	delati in portus ⁹³⁶ neu litora dira subirent,	zouden ondergaan, nadat ze naar de havens gedreven zijn, en niet de gruwelijke kusten
23	Neptunus ventis implevit vela secundis,	zouden naderen, vulde Neptunus de zeilen met gunstige winden,
24	atque fugam dedit et praeter vada fervida vexit.	en gaf hun de (mogelijkheid tot) vlucht en voerde hen langs de bruisende branding.

⁹²³ uit het paleis van Circe

⁹²⁴ INF *historicus*, die je dus weergeeft als een persoonsvorm in de verleden tijd. Bovendien wist je al dat je een vorm als exauditur mag vertalen met “is te horen” in plaats van “wordt gehoord”

⁹²⁵ een enkele keer wordt een samengesteld onderschikkend begrip, zoals hier het woedende grommen van die leeuwenbeessies, in het Latijn nevenschikkend weergegeven: gegrom en woede. Je noemt dat stijlmiddel met een dure term HENDIADYS/HENDIADUOIN (letterlijk twee door één)

⁹²⁶ misschien ook een vers dat Vergilius nog wilde herzien. Hij heeft wat moeite met het aantal lettergrepen en dus het metrum. **Vincla** is kort voor vincula, en de GEN PL van de twee PPA's **recusantum** en **rudendum** luidt normaal gesproken recusantium en rudantium. Dat scheelt in totaal 3 lettergrepen dus

⁹²⁷ die zwijnen hebben een soort borstels op hun nek, borstelige haren. Vergilius maakt er dan een mooi ADI van: saeta is borstel, gerere is dragen. Denk aan de claviger, die ook iets draagt. Claves zijn sleutels, ja ja

⁹²⁸ nog steeds INF *historicus*, net als **ululare** verderop in dit vers

⁹²⁹ de wezens hebben wel het uiterlijk van wolven, maar het zijn nog steeds mensen, weliswaar in wolven veranderd, maar toch. Mooi geformuleerd van Vergilius dus

⁹³⁰ een voorbeeld van ONOMATOPEE, een klanknabootsing. **Ululare luporum** bevat twee keer de lettergreep lu- die met een beetje fantasie aangezien kan worden voor een poging het wolvengehuil hoorbaar te maken

⁹³¹ het PRON *relativum* verwijst terug naar alle genoemde dieren, niet alleen maar naar de (laatstgenoemde) wolven

⁹³² het bewijs dat Circe een tovenares is, een witch, een kol: ze heeft sterke goedjes die komen uit wonderlijke plantjes. Ovidius vertelt in de Metamorfoses XIV hoe Circe, op zoek naar kruiden in de heuvels op haar eiland verliefd wordt op Picus. Die is op zijn beurt verliefd op Canens en hij wijst Circe's avances dus af. Oei oei. Zij neemt wraak door hem te veranderen in een vogel, een specht

⁹³³ *relatieve aansluiting*: **quae** hoort grammaticaal (bijvoeglijk) bij **monstra** en de combinatie verwijst naar de in de vorige regels genoemde veranderingen

⁹³⁴ niet alleen Aeneas is pious, maar alle Trojanen gedragen zich zo (ze zijn **pii**), en dus helpt Neptunus hen door ze niet op het eiland van Circe terecht te laten komen. Odysseus' mannen ontkwamen niet aan Circe

⁹³⁵ CON voorafgegaan door het voegwoord **ne** is vaak (niet altijd dus..., maar hier wel hoor) een *finalis* en kan even vaak vertaald worden met “om te voorkomen dat”

⁹³⁶ ACC PL, na de PREP **in**, die hier met de ACC gaat omdat er een richting mee wordt aangegeven

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (AANKOMST IN LATIUM) > 7.25-28 (p.181); Aeneas landt bij de Tiber (1)

25 iamque rubescebat⁹³⁷ radiis⁹³⁸ mare et aethere ab alto

26 Aurora in roseis fulgebat lutea bigis,

27 cum⁹³⁹ venti posuere omnisque repente resedit

28 flatus, et in lento luctantur marmore tonsae⁹⁴⁰.

En reeds werd de zee rood door stralen en vanaf de hoge hemel
straalde de goudgele dageraad in haar rozerode tweespan,
toen de winden gingen liggen en alle wind plotseling bedaarde,
en in het vertragende strakke zeeoppervlak worstelen de roeiriemen.

Aurora

⁹³⁷ vaak wordt door de combinatie van deze twee woorden (**iamque** + een IMPF van een werkwoord) een achtergrondscène ingeleid. Je zag dat al in Aen.2 730 (**iamque propinquabam**), Aen. 2, 801 (**iamque surgebat**) en Aen.3, 521 (ook **iamque rubescebat**). Zoals de ondergang van Troje plaatsvond tegen de achtergrond van de nacht, zo vindt het bereiken van de eindbestemming plaats in het ochtendgloren. Alle seinen staan op groen, om met een aardige anachronistische metafoor te spreken

⁹³⁸ de stralen van de opkomende zon kleuren de zee rood, verderop straalde de dageraad goudgeel en wordt het tweespan van de Zonnewagen rozerood genoemd. Een overdaad aan kleuren, die beloftes inhoudt voor de nabije toekomst. De wereld is ineens niet meer grijs en zwart, kleurloos zo je wilt, maar vol levendige kleuren, warme kleuren

⁹³⁹ de beschrijving van de achtergrond gaat vaak gepaard met een cum inversum-constructie, waarbij de bijzaak in de HZ staat (de achtergrond) en de hoofdzaak in de BZ (wat er in die gegeven situatie gebeurde)

⁹⁴⁰ scandeer het vers en je zult opmerken dat er vier spondeeën (tweede, derde, vierde en zesde voet) in voorkomen, die een goede afspiegeling zijn van het trage geroei van de Trojanen. Zie verder de **ALLITERATIE** van **lento luctantur** die hetzelfde beeld oproept. De laatste verzen zijn vrij tam, gaan niet op een specifieke situatie in maar zijn de rustige voorbode van het aankomen bij de Tiber. De Tiber die hen, stroomopwaarts, naar een plaats zal brengen waar het nieuwe Troje gesticht zal gaan worden. Vergilius' hernieuwde aanroepen van de Muze komt vlak daarna

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (AANKOMST IN LATIUM) > 7.29-36 (p.181); Aeneas landt bij de Tiber (2)

29	Atque ⁹⁴¹ hic Aeneas ingentem ⁹⁴² ex aequore lucum	En hier ziet Aeneas vanuit zee in de verte een enorm heilig woud.
30	prospicit ⁹⁴³ . Hunc inter ⁹⁴⁴ fluvio Tiberinus amoeno ⁹⁴⁵	Hier doorheen baant zich de Tiber met bekoorlijke stroom,
31	verticibus rapidis et multa flavus ⁹⁴⁶ harena	geel(bruin) door de snelle draaikolken en door het vele zand,
32	in mare prorumpit. Variae circumque supraque	een weg naar de zee. Eromheen en erboven
33	adsuetae ripis volucres et fluminis alveo ⁹⁴⁷	streelden verschillende vogels, gewend aan de oevers en aan de bedding van de rivier,
34	aethera mulcebant cantu lucoque volabant. ⁹⁴⁸	de lucht met hun gezang en vlogen rond in het woud.
35	Flectere iter sociis terraeque ⁹⁴⁹ advertere proras	Hij beveelt zijn makkers de tocht (koers) te buigen en de voorstevens naar het land te
36	imperat et laetus ⁹⁵⁰ fluvio succedit opaco.	richten en blij vaart hij de schaduwrijke rivier op.

⁹⁴¹ om een wisseling in de actie aan te geven, al dan niet verwacht. Dat de wind ineens (**repente** in 27) is gaan liggen duidt erop dat ze dicht bij land zijn. Dat klopt, want ze varen de brede monding van de Tiber op. Dát weet Aeneas op dat moment natuurlijk nog niet, dat hoort hij later

⁹⁴² in de vertaling hoort **ingentem** natuurlijk bij **lucum** (woud), hè! Niet bij heilig, snappez-vous? Het woud was gewoon heilig, niet superheilig

⁹⁴³ PR *historicum* hier (bovendien **ENJAMBEMENTJE!**). Het is redelijk veilig de tijden te vertalen die er staan in de tekst. Wees alert op PR-vormen die PR zijn omdat de beschreven situatie altijd geldig is. Soms moet je de werkwoordstijd gladstrijken met de werkwoordstijd die eerder in de zin staat. Stel dat in een HZ een PR staat en in de BZ een IMPF, sja, dan moet je dat PR wel met een o.v.t. vertalen als je tenminste je Nederlands een beetje consistent wilt houden. Soms is een PR ook dramatisch bedoeld, waarmee de verteller de door hem beschreven situatie zo levendig mogelijk aan de luisteraar wil “tonen”. Dan heb je het zogenaamde PR *dramaticum*, dat wij in het Nederlands ook gebruiken. Voorbeeld: Ik liep (ovt/IMPF) een beetje te lanterfantten, droomde (ovt/IMPF) wat weg, botste (ovt/PF) bijna tegen een lantaarnpaal op. Dus ik viel (ovt/PF) en toen gebeurde (ovt/PF) er iets onverwachts. Ik sta (ott/PR) op, ik zie (ott/PR) die kerel met een woordenboek Latijn-Nederlands naar me toekomen. Vraagt (ott/PR) ie: wil je mijn woordenboek signeren? Tja, toen viel (ovt/PF) ik weer om, maar toen figuurlijk. Nogmaals, een voorbeeld dus. Als je de persoonsvormen uit deze passage ff beziet, dan hebben we met **prospicit** een PR *historicum*, net als met **imperat** en **succedit** in 36.

Mulcebant en **volabant** zijn dan IMPF, vanwege het feit dat ze de achtergrond beschrijven

⁹⁴⁴ weer een ANASTROFE (het omdraaien van PREP en SUBST). **Inter hunc** is makkelijker te begrijpen

⁹⁴⁵ de combinatie **fluvio amoeno** (grammaticaal congruent) staat in de ABL. Deze ABL geeft een beschrijving aan van de Tiber. Je noemt deze ABL de ABL *qualitatis*

⁹⁴⁶ de kleur geel(bruin). De Tiber kleurt, van de opgewoelde modder, gelig. Kijk maar eens vanuit een vliegtuig naar rivieren. Die zijn heel vaak bij de monding en aan de oevers geelbruin.

⁹⁴⁷ als je dit vers goed scandeert ben je (ook) een held. Haha! Het probleem zit aan het eind. Stel dat je de PowerPoint van het scanderen ergens van superlatijn.nl af plukt, dan komt er ergens een term synthese voor

⁹⁴⁸ de beschrijving van Italië is idyllisch, een droom voor Aeneas en zijn mannen. Bij schrijvers zie je vaker zo’n stereotiepe beschrijving van zo’n mooie plaats, met kabbelende beekjes, klaterende watervalletjes, opspringende visjes en reetjes (verkleinwoord van ree, een kleine uitgave van een hert, dit even voor de goede orde) die zich neervlijen in het malse gras. Lekker zonnetje erbij, de rust van de natuur die niet door mensen verstoord zou moeten worden. Zo’n soort plaats wordt een locus amoenus genoemd. Hier vormt de idyllische beschrijving een tegenhanger van de passage hier vlak na, wanneer bij het aanroepen van de Muze (Erato) de oorlog wordt aangekondigd die Aeneas en zijn matties te wachten staat. Het lijkt allemaal lieflijk en mooi en een prachtig vormgegeven einddoel, maar een harde strijd moet nog komen

⁹⁴⁹ DAT die een richting aangeeft

⁹⁵⁰ niet zo gek dat Aeneas blij is: hij is eindelijk, na vele omzwervingen en ontberingen, na stormen, bloedende takken, verschijningen van goden, gesneuvelde helden, overleden echtgenote, verkeerde route-informatie van zijn inmiddels ook al overleden vader, na een relatie met een Libanese/Afrikaanse koningin, een tochtje door de Onderwereld en zo nog wat andere ellende eindelijk aangekomen waar ie wezen moet. Het Avondland is bereikt. Dus blij? Ja, onwijs blij. Nog blijer dan Churandy Martina

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (AANKOMST IN LATIUM) > 7.37-45 (p.181); De dichter roept de Muze aan ... groter werk verrichten

37	Nunc age ⁹⁵¹ , qui reges, Erato ⁹⁵² , quae tempora, rerum	Nu komaan, Erato, welke koningen, welke omstandigheden er waren,
38	quis Latio antiquo fuerit ⁹⁵³ status, advena ⁹⁵⁴ classem	wat de stand van zaken was in het oude Latium, toen voor het eerst het vreemde leger zijn
39	cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,	vloot de Ausonische kusten deed naderen,
40	expediam ⁹⁵⁵ , et primae ⁹⁵⁶ revocabo exordia pugnae.	zal ik verkondigen, en ik zal het begin van het eerste gevecht in herinnering terugroepen.
41	Tu vatem ⁹⁵⁷ , tu, diva, mone. Dicam horrida bella ⁹⁵⁸ ,	Inspireert u, u, godin, de dichter (hiertoe). Ik zal spreken over gruwelijke oorlogen, ik zal
42	dicam ⁹⁵⁹ acies actosque animis in funera reges ⁹⁶⁰ ,	spreken over veldslagen en koningen door hun toorn tot moorden gedreven, en de
43	Tyrrhenamque ⁹⁶¹ manum totamque ⁹⁶² sub arma coactam	Tyrrheense/Etruskische troep en heel het Avondland bijeengebracht onder de wapenen.
44	Hesperiam. Maior ⁹⁶³ rerum mihi nascitur ordo,	Een grotere reeks van gebeurtenissen rijst voor mij op/ontstaat voor mij,
45	maius opus moveo.	een groter werk onderneem ik.

⁹⁵¹ lijkt niet erg beleefd. Hee, Erato, weet je wat ik eens ga vertellen? Nou, nou, nou? Hoe het er uit zag daarzo, toen mijn held Aeneas in Latium aankwam. O ja, wil je me dan wel inspiratie inblazen?

⁹⁵² een van de negen Muzen. Erato gold als de muze van de liefdespoëzie, maar hier als de muze van de poëzie in het algemeen. Zie voor meer informatie de voetnoot bij Aen.1, 8. Daar wordt de muze niet bij name genoemd, hier dus wel. Erato als muze van de liefde is ook nog wel te verdedigen, omdat de ellende straks ontstaat doordat Aeneas de dochter van koning Latinus, Lavinia af wil pakken van Turnus, aan wie zij door Amata, Latinus' vrouw, beloofd was. Er was dus sprake van een verbroken liefde, ja ja. Er ontstaat trouwens wel op veel plaatsen waar Aeneas zich vertoont ellende. Dat kan bijna geen toeval zijn

⁹⁵³ de CON is vanzelfsprekend van de afhankelijke vraag, de *obliquus* dus. Het woord waarvan de BZ afhankelijk is gemaakt is **expediam** in 40. Ook hier 1 SG (denk aan **cano** in Aen.1,1) en vervolgens de muze om inspiratie daarbij vragen. Homerus verzocht de muze echt het werk te doen. Een parallel met het begin van de eerste helft van de Aeneis, waar Vergilius ging bezingen en de inspiratie van de muse nodig had

⁹⁵⁴ op te vatten als een ADI bij **exercitus** in 39. **Advena** is meestal een SUBST

⁹⁵⁵ geen CON (PR), hoewel die vorm grammaticaal hetzelfde is. De stelligheid duidt op een IND, dus FUT. Bovendien, maar een goed lezer had dat al lang gezien, staat er **revocabo** drie woorden verderop, ook een FUT

⁹⁵⁶ het eerste gevecht, waarschijnlijk het gevecht dat de Trojanen en de vorsten van Latium hebben uitgevochten

⁹⁵⁷ dat is Vergilius zelf, onze auctorale verteller

⁹⁵⁸ kortom, de parallel met de Ilias gaat nu beginnen. Het gaat dus nog steeds niet om de Trojaanse oorlog in dit tweede gedeelte. In Aen.1, 1 was de voorzet voor deze oorlog, deze gevechten al gegeven met **arma**

⁹⁵⁹ **dicam** herhaald, dus een **ANAFOR**. De stelligheid van de vates/de dichter wordt hiermee mede onderstreept, geaccentueerd, benadrukt, gehighlight en ga zo maar door

⁹⁶⁰ onder deze moordzuchtige koningen (lees alle samengevatte passages ook goed door) rekenen we Turnus, Mezentius (de Etrusk), Euander, koningin Camilla en toch ook koning Latinus wel

⁹⁶¹ Aeneas zoekt op aanraden van koning Euander hulp bij de Etrusken. Euander had Anchises gekend en steunde o.a. daarom Aeneas in zijn strijd tegen Turnus. Euanders zoon Pallas sneuvelt in gevecht tegen Turnus

⁹⁶² mwah, een beetje overdreven (**HYPERBOOL**), het hele Avondland. Da's namelijk best groot, dat Avondland. Het was niet zo dat geheel Ausonia ontregeld werd door Aeneas op zoek naar een leuke chick

⁹⁶³ stilistisch een **ENALLAGE**, want grammaticaal hoort **maior** bij **ordo** en inhoudelijk bij **rerum**. Het woord geeft bovendien aan dat de dichter de tweede helft van zijn werk belangrijker vindt. Dat zou te maken kunnen hebben met drie afwegingen. 1) het feit dat de komende gebeurtenissen van extra belang zijn, zo dicht in de buurt al, voor de Romeinse geschiedenis. Aeneas zal nu eindelijk volbrengen wat het *fatum* voor hem in

petto heeft gehad, al die tijd. 2) de gevechten, en met name de resultaten van die gevechten, zullen relatief meer gewicht in de schaal leggen dan indertijd de gevechten in de Trojaanse oorlog. Die duurde tien jaar en de kansen wisselden, totdat Odysseus zijn geniale truc bedacht. 3) ten slotte kan Vergilius zich in de laatste 6 boeken meer identificeren met de mensen uit zijn eigen land, althans de verre voorouders daarvan

• Nu vertelt Vergilius verder over koning Latinus. Die regeert, samen met zijn vrouw Amata (letterlijk “de beminde”, mooi toch, hè?) in vrede over het gebied waar Aeneas aangekomen is. Amata had ervoor gezorgd dat hun enige overgebleven kind, dochter Lavinia, uitgehuwelijkt werd aan de in de regio als aanzienlijk geldende Turnus, koning van het volk der Rutuliërs. Dit alles tegen de zin van papa Latinus die uit een aantal voortekens wist dat Laviniaatje niet met een inlander maar met een buitenlander zou trouwen. Latinus’ vader Faunus kon namelijk de toekomst voorspellen en dat deed hij dan ook geregeld. Over Lavinia’s toekomstige echtgenoot was in de hele regio al ophef door toedoen van Faunus’ luide en duidelijke voorspellingen. Turnus had er dus ook politiek gezien belang bij Lavinia in bed te krijgen. Het zou de stabiliteit in de regio niet bepaald ten goede komen als er een vreemde zou komen die allerlei aanspraken zou laten gelden. Wat moet je met iemand die beweert dat ie door het fatum gestuurd is om jouw regio te destabiliseren en ook nog je vriendin te kapen? Nog even over die Faunus: hij zou de zoon geweest zijn van Picus. Picus, zo lazzen we in een voetnoot bij Aen.VII, 19, werd door Circe in een specht veranderd omdat hij de moed had haar avances af te wijzen en trouw te blijven aan zijn vriendinnetje Canens. De wereld is klein. Picus zou de zoon zijn van Saturnus, en dat is ook geen klein minigodje. Alles bij elkaar opgeteld moet die Circe een behoorlijk ouwe taart geweest zijn. Als Latinus met een huwbare dochter (maar dat waren de dametjes vroeger al op 12- 13-jarige leeftijd) een jaar of 32 was, dan was zijn pappie Faunus op het moment dat Aeneas langs kwam wapperen dus pak ‘m beet 50 en diens vader Picus (die ook nog het probleem had dat ie specht was geworden) een jaar of 70. Dus toen Circe met Picus wilde rollebollen was hij natuurlijk een jonge en vrijwel zeker viriele “god”. Circe dus ook, alleen was zij de dochter van de Zonnegod en dus behoorlijk onsterfelijk. We moeten dus aannemen dat Circe toen Aeneas langs haar eiland voer al behoorlijk oud was. De parallel met Homerus’ Odyssee is duidelijk. Beiden komen bij Circe in de buurt, alleen ging Odysseus wel op bezoek en Aeneas niet. Waarom dan deze uitweiding over Circe, als Aeneas er toch niet mee de koffer in dook? Om toch weer een parallel te hebben met Homerus’ epen. Ook Odysseus komt Scylla en Charybdis tegen, Polyphemus en dus ook Circe. Omdat we niet alles van Vergilius’ Aeneis lezen, krijgen we ook niet helemaal precies hoogte van hoever de parallellen gaan tussen de Ilias/Odyssee enerzijds en de Aeneis anderzijds.

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (DE BESTEMMING BEREIKT) > 7.107-115 (p.182); De bestemming bereikt (1)

107	Aeneas primique duces et pulcher Iulus ⁹⁶⁴	Aeneas en de eerste/belangrijkste leiders en de mooie Iulus
108	corpora sub ramis deponunt arboris altae,	leggen hun lichamen neer onder de takken van een hoge boom
109	instituuntque dapes et adorea liba ⁹⁶⁵ per herbam	en ze richten een maaltijd aan en in het gras leggen zij koeken
110	subiciunt ⁹⁶⁶ epulis ⁹⁶⁷ (sic Iuppiter ipse monebat ⁹⁶⁸)	van spelt onder de maaltijd (zo gaf Jupiter zelf (dat) in)
111	et Cereale solum pomis agrestibus augent.	en de bodem van graan vullen ze met vruchten van het land.
112	Consumptis ⁹⁶⁹ hic forte ⁹⁷⁰ aliis, ut vertere morsus	Toevallig op dit moment, toen de andere dingen opgegeten waren, toen het
113	exiguam in Cererem ⁹⁷¹ penuria ⁹⁷² adegit ⁹⁷³ edendi,	gebrek aan het eten (hen) ertoe bracht hun tanden te zetten in de dunne (kleine) bodems,
114	et violare ⁹⁷⁴ manu malisque ⁹⁷⁵ audacibus orbem	en met hun hand en hun brutale kaken de ronding
115	fatalis ⁹⁷⁶ crusti patulis nec parcere quadris ⁹⁷⁷ :	van het noodlottige baksel te schenden en de platte bodems niet te sparen,

⁹⁶⁴ de woordplaatsing is significant: **Aeneas** vooraan, **Iulus** achteraan

⁹⁶⁵ deze speltkoeken (spelt is een soort tarwe) worden verderop in de tekst ook nog anders genoemd. Zo zien we in 111 **Cereale solum**, in 113 **exiguam Cererem**, in 114-115 **orbem fatalis crusti** en in 115 **patulis quadris**. Een beetje variatie kan geen kwaad. Hier heeft de term **adorea liba** vanwege libum (een in die tijd gangbare offerkoek) een religieuze ondertoon, terwijl er op dit moment in de verste verte geen sprake is van een offerplechtigheid. Maar gezien het vervolg is de sfeer wel meteen gecreëerd. Verderop duiden woorden als **violare** (114), **audacibus** (114) en in zekere zin **parcere** (115) op het overtreden van een religieuze gewoonte

⁹⁶⁶ dus die offerkoeken dienden als een soort van onderzetter, een soort van bijzettafeltjes. Sommige waren erg groot (zie **patulis** in 115) en vormden in hun eentje misschien wel een tafelblad

⁹⁶⁷ dit woord komt alleen in het PL voor. We noemen dat plurale tantum (alleen meervoud). Het is hier DAT (PL) omdat **subiciunt** de aanvulling verplicht in de DAT heeft

⁹⁶⁸ via de harpij (als dat tegen een meisje gezegd wordt is dat geen compliment) Celaeno die Aeneas op weg van Kreta naar Italië een voorspelling doet (Aen. 3, 250 sqq). Celaeno is kennelijk aangestuurd door Jupiter

⁹⁶⁹ ABL *absolutus*, met het gesubstantiveerde ADI **aliis** als subject van de BZ of bijwoordelijke bepaling (*adverbativum*) en het PPP **consumptis** als persoonsvorm

⁹⁷⁰ de anekdote van wat Iulus toen zei moet wel spannend gebracht worden. Toevallig gebeurt er iets. Wat? Wat is het? Vertel! Vertel! Nee, eerst even een BZ. En nog een BZ. Even wachten! Pizza! nee, de opmerking van Iulus over het eten van die platte bodems

⁹⁷¹ METONYMIA, want de naam van de godin wordt genoemd in plaats van het product

⁹⁷² samen met het GRD **edendi**: ze hebben gewoon honger dus. Hun honger brengt hen tot **vertere morsus in Cererem exiguam**, en tot **violare (...) orbem** en tot **nec parcere patulis quadris**

⁹⁷³ hier hebben we een BZ die ingeleid wordt door **ut**, waarbij **ut** een IND heeft (**adegit** in 113). Onthoud goed: Ut + IND: 1) hoe; 2) zoals; 3) zodra. Ut + CON: 1) opdat; 2) zodat; 3) dat (subjects- en objectszinnen)

⁹⁷⁴ alsof er sprake is van het overtreden van een religieuze regel, iets onaantastbaars. Met **audacibus** wordt gesuggereerd dat er geen ontzag is

⁹⁷⁵ met de herhaalde **m-** aan het begin van de twee opeenvolgende woorden **manu** en **malisque** signaleren we een **ALLITERATIE**. Nooit weg, zo'n stijlmiddel

⁹⁷⁶ **fatalis** eerder in de betekenis van "als uitkomst van het *fatum*", dus heel erg letterlijk. Het lijkt alsof het eten van die offerkoeken, die weliswaar een religieuze waarde hadden, leidt tot het vervullen van het *fatum*. De voorspelling van de harpij Celaeno (eigenlijk dus van Jupiter) komt uit, of beter, blijkt uitgekomen, te kloppen. Bedenk dat het *fatum* identiek is met de wil van Jupiter

⁹⁷⁷ DAT PL, omdat het object van **parcere** (=sparen) in de DAT staat

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (DE BESTEMMING BEREIKT) > 7.116-123 (pp.182-183); De bestemming bereikt (2)

116 'Heus⁹⁷⁸, etiam mensas⁹⁷⁹ consumimus?' inquit Iulus,
 117 nec plura, adludens⁹⁸⁰. Ea vox audita⁹⁸¹ laborum
 118 prima tulit finem⁹⁸², primamque⁹⁸³ loquentis⁹⁸⁴ ab ore
 119 eripuit pater ac stupefactus numine⁹⁸⁵ pressit⁹⁸⁶.
 120 Continuo⁹⁸⁷ 'salve⁹⁸⁸ fatis mihi debita tellus
 121 vosque' ait 'o fidi⁹⁸⁹ Troiae salvete penates:
 122 hic domus, haec⁹⁹⁰ patria est. Genitor⁹⁹¹ mihi talia namque
 123 (nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:

zei Iulus: "Hé, eten we zelfs de tafels op?",
 alleen dit, voor de grap. Dit woord, toen het werd gehoord,/het horen van deze woorden
 bracht als eerste een eind aan de ellende, en direct pikte de vader het op uit de mond van
 hem die sprak/de spreker en hield het, verbijsterd door de goddelijke macht, vast.
 Onmiddellijk zei hij: "gegroet, land door het lot voor mij voorbestemd,
 en jullie, welkom, o trouwe Penaten van Troje:
 hier is het/ons huis, hier het/ons vaderland. Mijn vader Anchises immers
 (nu herhaal ik het) liet mij dergelijke/deze geheimen van het lot na:

⁹⁷⁸ niet echt een episch woord, maar wel eentje dat de vraag van Iulus levendig maakt

⁹⁷⁹ en ook dit woord verwijst naar de platte offerkoeken, terwijl het letterlijk tafels betekent, zoals je ziet in de vertaling

⁹⁸⁰ Iulus maakt alleen maar een keileuk grapje, hij bedoelt met zijn opmerking niet iets bijzonders. Weet hij veel dat paps zich in één keer realiseert dat hier sprake is van een voorteken. Sommige commentatoren suggereren dat Iulus een woordgrapje maakt met mensa (=tafel) en mesa (=soort koek). Het is bijna een scène uit een film. Iulus maakt een grap (en dat in epos, maar dat terzijde), Aeneas verslikt zich omdat hij iets hoort waarvan hij indertijd ooit gedacht heeft dat hij dat nooit zou horen. Hm, zoon, wat zei je daar? Wat zeg je, pap? Oh, ehm, nou dat de offerkoeken een tikkie over de datum heen zijn. Ik breek er mijn tanden op, pap. Hoezo? Nou ja, nu weet ik zeker dat we goed gevaren zijn. ??? Pap, gaat het goed met je? Wat zit er in die koeken behalve spelt, pap?

⁹⁸¹ het PTC is hier *dominant* gebruikt: de kern van de betekenis ligt in het congruerende PTC, niet in het SUBST waarmee dat PTC congruent is

⁹⁸² na zoveel ellende, na zoveel reizen, stormen, vechten en veel meer is nu het einde aangebroken van de zwerftocht. Het gedeelte *virum* in *arma virumque cano* is voorbij. Nu nog zes boeken *arma*, waarin nog de nodige strijd geleverd gaat worden met vorsten uit de regio daar, in het bijzonder Turnus. Aan de andere kant is qua tijd het grootste gedeelte van zijn missie verstreken. Ook nog eens 6 jaar knokken? Nee, dat niet ⁹⁸³ de *ANAFOOR* van het woord *prima* (hier met *primam*) duidt op het belang van het eerste inzicht hoe alles toch nog op zijn plaats gevallen is. Aeneas toont zich gretig om de toevallige uitspraak van zijn zoon te duiden ⁹⁸⁴ zelfstandig gebruikt PPA. Bedoeld is natuurlijk Iulus

⁹⁸⁵ Aeneas heeft door dat hier sprake is van een voorteken, een goddelijke macht richt zich als het ware direct tot hem. Hij lijkt ontgaan door het plotselinge besef dat ze nu echt op de juiste plaats zijn

⁹⁸⁶ voordat zijn humoristische zoon Iulus nog meer grappen gaat maken (die dan wellicht over heel andere dingen zullen gaan dan over het eten van tafels) spreekt Aeneas geruststellende woorden. Wat Aeneas bedoelt is ssstt, ff dimmen nu, Iulusje. Iulus kan dan zijn eigen voorteken niet meer verstieren. Aeneas houdt dus alleen de grappige uitspraak van zoonlief in zijn hoofd en gaat daarmee aan het interpreteren

⁹⁸⁷ dus voordat Iulus als een ware conferencier nog meer grappen kan debiteren springt Aeneas er meteen op in. Verteltempo daalt: directe rede. Straks in 124 krijgen we directe rede *in* directe rede. Ook leuk

⁹⁸⁸ net als het PL verderop (*salvete*) heeft deze begroeting een licht religieuze ondertoon. Eerst spreekt Aeneas het land toe waar hij is aangekomen, daarna de door hem uit Troje meegevoerde Penaten

⁹⁸⁹ in *HYPERBATON* met *penates*. De Penaten hebben zich aan Aeneas betrouwbaar getoond. Ze hebben hem en zijn makkers niet in de steek gelaten. De Penaten zijn, zo vertelt Aeneas in Aen. 3, aan hem verschenen, en nu hebben ze hem het vertrouwen gegeven dat hij zo nodig had. Ze hebben hem uiteindelijk gebracht waar hij wezen moest

⁹⁹⁰ *ANAFOOR* inclusief *ASYNDETON* van de PRON *demonstrativa* *hic* en *haec*. Aeneas past het bekende verhaal van één en één toe. Dat is namelijk twee. Hier moest hij zijn, want hier aten ze hun tafels op. Zei Iulus althans

⁹⁹¹ dat klopt niet, en Vergilius zou bij een laatste revisie dit foutje er echt wel uit gehaald hebben. Het was volgens Aen.3, 255 de harpij Celaeno die hem de voorspelling deed, niet Anchises. Anchises zal later de voorspelling misschien uitgelegd hebben. Nadat Celaeno deze voorspelling had gedaan vertelde ook Helenus de Trojanen nog eens een keer (Aen.3, 394) over het eten van tafels (zie p.124 van "Naar het Avondland")

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (DE BESTEMMING BEREIKT) > 7.124-132 (p.183); De bestemming bereikt (3)

124	<i>"Cum⁹⁹² te, nate⁹⁹³, fames ignota ad litora vectum⁹⁹⁴</i>	"Wanneer jou, zoon, als je naar vreemde kusten bent gevaren, de honger zal dwingen,
125	<i>accisis⁹⁹⁵ coget dapibus consumere mensas,</i>	wanneer de maaltijd heeft plaatsgevonden, de tafels op te eten,
126	<i>tum sperare⁹⁹⁶ domos defessus, ibique memento</i>	hoop dan, terwijl je vermoeid bent, op een woonplaats/huizen, en gedenk daar
127	<i>prima locare manu molirique aggere tecta⁹⁹⁷."</i>	met je hand/eigenhandig de eerste huizen te plaatsen en met een wal te versterken."
128	<i>Haec erat illa fames⁹⁹⁸, haec⁹⁹⁹ nos suprema manebat</i>	Dit was die honger, deze wachtte ons als laatste
129	<i>exitiis¹⁰⁰⁰ positura¹⁰⁰¹ modum¹⁰⁰².</i>	om/bestemd om een eind te maken aan onze ellende.
130	<i>Quare agite et primo laeti cum lumine solis</i>	Daarom komaan en laten we met het eerste licht van de zon blij onderzoeken
131	<i>quae loca, quive habeant¹⁰⁰³ homines, ubi moenia gentis¹⁰⁰⁴,</i>	welke gebieden (dit zijn), of welke mensen er wonen, waar muren zijn van een volk,
132	<i>vestigemus et a portu diversa petamus.</i>	en laten we vanaf de haven naar verschillende kanten gaan.

⁹⁹² nu worden dus de woorden van Anchises herhaald. Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat het verteltempo verder daalt. Met de eerste woorden van Aeneas, na zijn formele begroeting (120 – 122 **Salve ... patria est**), begint die een superklein verhaaltje over Anchises die hem de geheimen van het *fatum* onthuld zou hebben. Daarin herhaalt hij Anchises' woorden in de directe rede. Verteltempo zakt dus enigszins

⁹⁹³ dat is ie zelf dus, want Anchises heeft daar zijn zoon toegesproken

⁹⁹⁴ PPP, ACC SG M van vehi en horend bij **te**. En **te** is Aeneas

⁹⁹⁵ wel een apart woord voor opeten! Eigenlijk betekent het zoiets als 'de bijl zetten in'. De harpij Celaeno had eerder als een soort van dreigement tegen Aeneas gezegd dat ze nog eerder tafels zouden eten dan dat ze aan zouden komen in het land van bestemming. Als het aan haar, Celaeno, lag dan. Daar had zij vergelijkbare woorden gebruikt. De combinatie **accisis** (...) **dapibus** had iedereen herkend als ABL *absolutus*. Toch?

⁹⁹⁶ INF pro IMP, dus een heel werkwoord/onbepaalde wijs in de plaats van (pro) een gebiedende wijs. Doen wij ook wel eens. Als we huiswerk opgeven of zo: leren (in plaats van leer). 'Mond houden', 'schrijven', 'lopen' als we bedoelen 'zou je misschien je tetter even willen sluiten', 'is het niet handig als je dit eens opschrijft' en 'ik zou heel graag zien dat je je daar op je voeten naar toe begeeft'. 'Slapen' is ook een mooie. Dat kun je niet afdwingen, net zoals hier dat 'hopen'

⁹⁹⁷ **HYPERBATON** van **prima** en **tecta**, waarbij **tecta** dan ook nog eens een heel bekend voorbeeld is van een **PARS PRO TOTO** (vallend onder **METONYMIA**). **manu molirique** is **ALLITERATIE** vanwege de begin m-

⁹⁹⁸ in 113 nog **penuria** (...) **edendi** genoemd

⁹⁹⁹ **ANAFOOR** van **haec**, die het idee versterkt dat dit het laatste zetje was om Aeneas en zijn Trojanen de goede kant op te krijgen. Met deze **ANAFOOR** wordt Aeneas' directe rede weer opgepakt

¹⁰⁰⁰ in andere handschriften komt ook exiliis voor, wat zou neerkomen op het einde van de ballingschap. Sommige handschriften zijn moeilijk te ontcijferen. Ik doe een beroep op alle leerlingen die normaal gesproken een handschrift hebben waarmee ze zeg maar hun wachtwoorden en pincode driedubbel zo veilig maken. Willen die a.u.b. toch een poging te doen netjes te werken op het examen, netjes te schrijven en bijvoorbeeld bij de beantwoording van vragen maar zeker bij de proefvertaling een regel leeg te laten na een volgeschreven regel? Overzichtelijk werk is prettiger corrigeren, zowel voor de eerste corrector als voor de tweede

¹⁰⁰¹ een PFA in het wild. Een genuanceerd FUT. Drie betekenissen zie je vaak 1) op het punt staand; 2) van plan; 3) voorbestemd om te

¹⁰⁰² weer een onaf vers. Er zijn er in de hele Aeneis meer dan vijftig te vinden. Vergilius had nog heel wat werk te doen toen hij de pijp aan Maarten gaf, de eeuwige jachtvelden opzocht, het loodje legde dus

¹⁰⁰³ de CON is van de afhankelijke vraag, dus *obliquus*. **vestigemus** en **petamus** in 132 zijn allebei CON *adhortativus*, een zelfaansporing dus

¹⁰⁰⁴ het volk dat daar al woont. Het enthousiasme (**laeti** in 130) dat Aeneas tentoonspreidt is hoorbaar in de serie dactyli (de eerste vijf voeten, denk aan de *elisie* bij **quive habeant**! Wordt quivabeant)

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (DE BESTEMMING BEREIKT) > 7.133-140 (p.183); De bestemming bereikt (4)

133 Nunc pateras libate ¹⁰⁰⁵ Iovi precibusque vocate	Breng(t) nu plengoffers aan Jupiter en roep(t) met gebeden
134 Anchisen ¹⁰⁰⁶ genitorem, et vina reponite mensis ¹⁰⁰⁷ !	mijn vader Anchises, en zet wijn op de tafels.”
135 Sic deinde effatus ¹⁰⁰⁸ frondenti tempora ramo ¹⁰⁰⁹	Nadat hij zo heeft gesproken, omkranst hij vervolgens met een groene tak zijn slapen
136 implicat et geniumque ¹⁰¹⁰ loci primamque deorum	en bidt tot de beschermgeest van de plaats en als eerste van de goden tot
137 Tellurem ¹⁰¹¹ Nymphasque et adhuc ignota ¹⁰¹² precatur	Tellus en de Nimfen en de nog onbekende rivieren,
138 flumina, tum Noctem ¹⁰¹³ Noctisque orientia signa	dan roept hij de Nacht aan en de opkomende tekens/sterren van de Nacht
139 Idaeumque ¹⁰¹⁴ Iovem Phrygiamque ex ordine matrem ¹⁰¹⁵	en Jupiter van de Ida en volgens de juiste volgorde de Phrygische moeder,
140 invocat, et duplices caeloque Ereboque parentes ¹⁰¹⁶ .	en zijn beide ouders ¹⁰¹⁷ in de hemel en de Erebus.

¹⁰⁰⁵ zoals Aeneas, na het geintje van Julus, in 120 begon met het formeel begroeten van het land waar ze aangekomen waren en de Penaten, besluit hij ook formeel met het oproepen tot het brengen van een offer. De uitdrukking is pateras libare en die betekent plengoffers brengen. Bij een plengoffer werd vanuit een schaal een vloeistof geplengd (uitgegoten) voor een god. Vaak ging het om wijn (zonde!), melk, honing of olie. De goden of geesten van overledenen moesten gunstig gestemd worden. In het Nederlands kennen we nog de uitdrukking ‘tranen plengen’, wat in de praktijk neerkomt op stevig janken. Het brengen van de offers wordt breed uitgemeten door Vergilius

¹⁰⁰⁶ de Griekse ACC weer

¹⁰⁰⁷ waarmee het feestmaal, nu er goed nieuws is, verder gaat. Ze gaan het eens even stevig op een zuip zetten. Ik ben zo kachel dat ik waggel, dat idee

¹⁰⁰⁸ met dit woord gaan misschien ongelukken gebeuren, net als met het simplex ervan, fari. Het PPP van het DEP fari luidt fatus, en fatus sum betekent dus ‘ik heb gesproken/ik sprak’ en NIET ‘ik ben het lot’

¹⁰⁰⁹ hoewel het carnaval al geruime tijd voorbij is, verkleedt Aeneas zich hier toch een beetje, teneinde op de juiste manier het offer te kunnen brengen. Wat leuke takjes om zijn slapen en hij kan er weer tegen

¹⁰¹⁰ de genius is de plaatselijke beschermgeest. Aeneas heeft al zoveel meegemaakt dat hij nu het zekere voor het onzekere neemt en ook de plaatselijke godjes gunstig stemt. Heel goed, je kunt zien dat hij groeit

¹⁰¹¹ “moeder” Aarde moet inderdaad wel als een van de eerste goden wat krijgen, zeker dit stuk land, omdat Aeneas daar gaat wonen

¹⁰¹² ja, want Aeneas is dan nu wel aangeland in het gebied waar hij verondersteld wordt een en ander te stichten, maar hij kent het gebied nog niet zo goed. Dus stemt hij echt alles wat los en vast zit gunstig

¹⁰¹³ het zal dus wel bijna nacht worden

¹⁰¹⁴ Jupiter als god die grootgebracht is op Kreta, meer in het bijzonder in het Ida-gebergte. Het Ida-gebergte vlakbij Troje heeft zijn naam van dat Kretenzische gebergte, en hoogstwaarschijnlijk bedoelt Aeneas dit

¹⁰¹⁵ bedoeld is de natuurgodin Cybele, ook bekend als magna mater, die in Phrygië (centraal klein-Azië) de Cybele, een berg aldaar, bewoonde. Cybele wordt gelijkgesteld met Rhea (één van de Titanen die met haar broer Kronos (≈ Saturnus) trouwde en met hem goden als kinderen kreeg) en geldt als de moeder van alle goden

¹⁰¹⁶ klein HYPERBATON neke, nu het nog kan: **duplices** natuurlijk bij **parentes**. Plus als extraatje een CHIASME met (a) **duplices** (b) **caelo** (b) **Erebo** (a) **parentes**, mét een POLYSYNDETON **caeloque Ereboque**

¹⁰¹⁷ van wie Venus natuurlijk in de hemel bivakkeert en Anchises in de Erebus (althans het gebied waar de gelukzaligen verblijven)

H11 – DE BESTEMMING BEREIKT AENEIS 7 (DE BESTEMMING BEREIKT) > 7.141-147 (p.183); De bestemming bereikt (5)

141 Hic¹⁰¹⁸ pater omnipotens¹⁰¹⁹ ter caelo clarus ab alto
 142 intonuit¹⁰²⁰, radiisque ardentem¹⁰²¹ lucis et auro¹⁰²²
 143 ipse¹⁰²³ manu quatiens¹⁰²⁴ ostendit ab aethere¹⁰²⁵ nubem.
 144 Diditur¹⁰²⁶ hic subito Troiana per agmina rumor
 145 advenisse diem quo debita moenia condant¹⁰²⁷.
 146 Certatim instaurant¹⁰²⁸ epulas¹⁰²⁹ atque omine magno
 147 crateras laeti statuunt et vina¹⁰³⁰ coronant¹⁰³¹.

Toen donderde de almachtige vader driemaal helder vanuit de hoge hemel, en zelf toonde hij, hem met zijn hand schuddend, een met gouden lichtstralen brandende wolk vanuit de hoge hemel/de aether.
 Dan verspreidt zich (wordt verspreid) door de Trojaanse groepen plotseling het gerucht dat de dag is gekomen om de voorbestemde stad/muren/de stad waarop ze recht hebben te stichten. Om het hardst richten ze een maaltijd aan en door het grote/belangrijke voortekenen opgetogen zetten ze mengvaten neer en omkransen de wijn.

¹⁰¹⁸ hier, in de zin van: op dit punt (in het verhaal); zie ook in 144

¹⁰¹⁹ het offer van Aeneas zou natuurlijk niet compleet zijn zonder de goedkeuring van de almachtige, van Jupiter dus. Wel, die laat zich ook hier luid en duidelijk horen. Ook Jupiter is blij dat Aeneas na een jaar of zeven eindelijk is waar hij moest zijn, om te doen wat het *fatum*/Jupiters eigen wil was: een stad stichten, een nieuw Troje. Het gunstige voortekenen is door niemand te missen, zoveel show maakt Jupiter er van. De Trojanen snappen het ook en ze zijn blij dat het over is met het varen. Dat er nog een paar gevechten moeten worden geleverd, ach. Je hebt wat over voor je nieuwe vaderland

¹⁰²⁰ het is een best voortekenen wat Jupiter hier showt. De betrouwbaarheid ervan is overtuigend genoeg voor Aeneas: het gaat drie keer (**ter**), het klinkt superhard (**clarus**), het komt uit de hoge hemel (**caelo** (...)) **ab alto** en verderop staat in 143 ook nog de versterking van dat idee **ipse manu** (=zelf, eigenhandig). Nou, dan moet je echt niet jofel in je bovenkamer zijn, wil je dat missen. Jupiter zegt Jippie (Jippieter...), het is gelukt!

¹⁰²¹ PPA bij **nubem** (en dus een **HYPERBATON**). Beetje gek is dit wel, want een wolk staat niet in de fik. Ja, een gaswolk, die wel

¹⁰²² da's dus niet zomaar een wolkje. Om nog maar een keer het begrip **HENDIADYS** aan te halen: de nevenschikte woorden **radiis** en **auro** zijn hier als één woordgroep wergegeven. Of Jupiter nou ook met bliksem smijt, daar lijkt het niet op. Waarschijnlijk gaat het om een wolk waarachter de zon zijn stralen laat schijnen die dan precies op de rand van die wolk schitteren. Every cloud has a silver lining, maar hier dus een golden lining (niet te verwarren met een golden retriever)

¹⁰²³ Jupiter himself, niet zijn alter ego of zo

¹⁰²⁴ Jupiter heeft hier wel wat weg van Hans Kazan, Victor Mids en Hans Klok samen. Hij zwaait met brandende wolken rond

¹⁰²⁵ ja ja, we weten het nu wel: vanuit de hemel, want daar zit Jupiter. **caelo** (...) **ab alto**, **ab aethere**, het is wat dubbelop

¹⁰²⁶ ook hier weer een voorbeeld van een PASS van een werkwoord dat gewoon ACT is, didēre, waarbij de INF PASS ook als een DEP gebruikt wordt. Vandaar dat **diditur** hier vertaald kan worden met 'verspreidt zich' een CON en wel een CON *finalis*. De BZ geeft het doel dus aan

¹⁰²⁷ alsof ze nu pas een feestmaal aan gaan richten. Daar waren ze al een beetje mee bezig

¹⁰²⁸ weer een ander feestmaal natuurlijk, hè. Dat eerste hadden ze al naar binnen gewerkt (kijk maar, **consumptis** in 112)

¹⁰²⁹ die waren inderdaad al op tafel gezet in 134 (**vina reponite**) en die worden dus nu omkransd (en daarna natuurlijk soldaat gemaakt, maar dat zijn geen teksten voor minderjarigen, dus die mochten van de minister niet in het pensum: nix18.nl). ha ha! Grapje!!!!

¹⁰³¹ er werd een krans om het mengvat heen gedrapeerd, puur ter versiering. Goede wijn behoeft geen krans. Ik hoop dat dit ook geldt voor dit examendocument. Veel succes bij het eindexamen Latijn!